ISSN 0130—8114



ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՑԵ՛Ք

ԼԵՆԻՆՅԱՆ ՈՒՂԻՈՎ

10 1981

Մեր հեղինակներին

«Լենինյան ուղիով» ամսագրի խմբագրությունը խնդրում է հոդվածներ ուղարկելիս ճշտորեն պահպանել հետևյալ կանոնները. տեսական բնույթի հոդվածները՝ 18 մեքենագրական էջից ոչ ավելի, պրակտիկ աշխատանքը և առաջավոր փորձը լուսաբանող հոդվածները՝ 8—10, նամակներն ու թղթակցությունները՝ 4—6, գրախոսականները և մամուլի տեսությունները՝ 6—8 էջ։

Անդրկովկասի ու Հայաստանի հեղափոխական շարժման թեմաներով գրված և Հայաստանում մարքսիզմ-լենինիզմի տարածմանը նվիրված հոդվածները պետք է ունենան ռուսերեն ամփոփում՝ 8 տողի չափով։

Հոդվածները պետք է մեքենագրված լինեն երկու ինտերվալով, երկու օրինակից, հեղինակի կողմից ստորագրված՝ նշելով հեղինակի լրիվ անունը, հայրանունը և ազգանունը, հասցեն, աշխատանքի վայրն ու հեռախոսի համարը։ Խմբագրությանը հանձնված հոդվածներից մեկը պետք է լինի մեքենագրվածի առաջին օրինակը։ Հոդվածում անհրաժեշտ է ցույց տալ մեջբերումների և թվական տվյալների աղբյուրները։

Մարքսիզմ-լենինիզմի կլասիկների, կուսակցության և սովետական պետության ղեկավարների, միջազգային բանվորական ու կոմունիստական շարժման ականավոր գործիչների աշխատություններից, պաշտոնական փաստաթղթերի ժողովածուներից վերցված քաղվածքները, վկայակոչումները պետք է լինեն երկերի հատորների կամ աշխատությունների հայերեն, իսկ եթե այդպիսիք չկան՝ ռուսերեն վերջին հրատարակությունից։

Տեսական և գիտական բնույթի հոդվածների վերջում պարտադիր է նշել օգտագործված աղբյուրների համառոտ ցանկը։

Սույն պահանջները խախտողների հոդվածները չեն տպագրվի։ Ներկայացված հոդվածն անհետևանք կմնա, եթե այն ամբողջովին կամ հատվածներով հրապարակված լինի մամուլի և ինֆորմացիայի որևէ օրգանում։

Խմբագրությանն ուղարկված հոդվածները չեն վերադարձվում։

ԼԵՆԻՆՅԱՆ ՈՒՂԻՈՎ

10 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, 1981
ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է 1922 Թ.
ИЗДАЕТСЯ С 1922 Г.
Выходит один раз в месяц на армянском языке

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏԿՈՄԻ ՏԵՍԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ
«ЛЕНИНЯН УГИОВ» («По ленинскому пути») — теоретический и политический журнал ЦК КП Армении

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԸՆԿԵՐ Լ. Ի. ԲՐԵԺՆԵՎԻ ՃԱՌԸ Վիետնամի կոմունիստական կուսակցության Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Լե Զուանի պատվին տրված ճաշկերույթի ժամանակ 1981 թ. սեպտեմբերի 7-ին 3

ՍՄԿԿ XXVI ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Ս. Կ. ՊՈՂՈՍՅԱՆ— Գաղափարական ներազդման հզոր միջոցը 5

Վ. Ի. ՄՈՐՈԶՈՎ— Տնտեսական համագործակցության ստրատեգիան . 15

Ա. Ա. ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ— Գիտության և տեխնիկայի դերը հասարակական առաջընթացի գործում 24

Վ. Հ. ԲԱՂԴԱԳՅՈՒԼՅԱՆ— Խաղաղ գոյակցության լենինյան սկզբունքի զարգացումը ՍՄԿԿ XXVI համագումարի որոշումներում 31

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

Մ. Ս. ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ— Ամուր կարգապահություն բոլոր օղակներում . . 38

ՏՆՏԵՍԱՎԱՐԵԼ ԽՆԱՅՈՂԱԲԱՐ

Ս. Գ. ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ— Կիլովատ-ժամի գինը 46

Հ. Մ. ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆ, Կ. Ա. ՄԱՐՈՒԽՅԱՆ— Մեքենատրակտորային պարկի համակենտրոնացման անհրաժեշտությունը 55

ՊԱՏՎԱԿԱՆ ՇԱՔԱՐՅԱՆ— Մարդու, հողի և մետաղի դաշնությամբ . . 60

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԵՐԻՏՄԻՈՒԹՅԱՆ 60-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԹԻՎ

Պանծալի ուղի—67, ՄԱՄԲՐԵ ԳԱՐԱԳԱՇ— Հավերժ երիտասարդ հոբելյարին—73, Ֆ. Ա. ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ— Կոմերիտականների լավ նախաձեռնությունները—77, ՀՐԱՆՈՒՇ ՀԱԿՈԲՅԱՆ— Դպրոցին՝ կոմերիտական հոգատարություն—82։

ՄԵՐ ՍԵՂԱՆԻ ԳՐՔԵՐԸ

Ջ. Լ. ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ— Մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների աշխատությունների մատենագիտությունը Հայաստանում 87

ԵՐԵՎԱՆ ☆ ՀԿԿ ԿԵՆՏԿՈՄԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

СОДЕРЖАНИЕ

РЕЧЬ ТОВАРИЩА Л. И. БРЕЖНЕВА на обеде в честь генерального секретаря ЦК Коммунистической партии Вьетнама Ле Зуана 7 сентября 1981 года 3

РЕШЕНИЯ XXVI СЪЕЗДА КПСС—В ДЕЙСТВИИ

С. К. ПОГОСЯН — Могучее средство идеологического воздействия 5

В. И. МОРОЗОВ — Стратегия экономического сотрудничества 15

А. А. МХИТАРЯН — Роль науки и техники в общественном прогрессе 24

В. О. БАГДАГЮЛЯН — Развитие ленинского принципа мирного сосуществования в решениях XXVI съезда КПСС . 31

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПАРТИЙНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

М. С. АЙРАПЕТЯН — Твердая дисциплина во всех звеньях . 38

ХОЗЯЙСТВОВАТЬ ЭКОНОМНО

С. Г. ОВСЕПЯН — Цена киловатт-часа 46

Г. М. МАМИКОНЯН, К. А. МАРУХЯН — Необходимость концентрации машинно-тракторного парка 55

ПАТВАКАН ШАКАРЯН — В дружбе с землей и металлом . 60

К 60-ЛЕТИЮ КОМСОМОЛА АРМЕНИИ

Славный путь—67, МАМБРЕ ГАРАГАШ—Вечно молодому юбиляру—73, Ф. А. МОВСЕСЯН — Добрые начинания комсомольцев—77, ГРАНУШ АКОПЯН — Школе—комсомольскую заботу—82

НАШИ НАСТОЛЬНЫЕ КНИГИ

Дж. Л. МОВСЕСЯН — Библиография трудов классиков марксизма-ленинизма в Армении 87



ԸՆԿԵՐ Լ. Ի. ԲՐԵԺՆԵՎԻ ՃԱՌԸ

ՎԻԵՏՆԱՄԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏԿՈՄԻ ԳԼԽԱՎՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ ԼԵ ԶՈՒԱՆԻ ՊԱՏՎԻՆ ՏՐՎԱԾ ՃԱՇԿԵՐՈՒՅԹԻ ԺԱՄԱՆԱԿ 1981 Թ. ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 7-ԻՆ

Թանկագին ընկեր Լե Զուան։

Հարգելի ընկերնե՛ր։

Կարելի է ասել, որ այսօր մեզ մոտ Վիետնամի օր է։ Առավոտվանից մենք մի քանի ժամ նվիրեցինք բանակցություններին։ Իսկ այժմ կրկին զրուցում ենք վիետնամցի բարեկամների հետ, արդեն ոչ պաշտոնական մթնոլորտում՝ ճաշասեղանի շուրջը։

Ամենից առաջ ուզում եմ գոհունակություն հայտնել բանակցությունների արդյունքների առթիվ։ Դրանք հավաստեցին, որ այսօրվա խնդիրների մասին մեր պատկերացումները, ապագայի մեր հայացքները իրարից չեն տարբերվում։ Դրանք համանման են։

Կայացած բանակցությունները որևէ գաղտնիք չեն բովանդակում։ Մենք զբաղվում էինք սովետա-վիետնամական համագործակցության հեռանկարային հարցերով։ Առաջիկա տարիներին այդ համագործակցությունը կընդլայնվի բոլոր ասպարեզներում։ Կմեծանա Սովետական Միության օժանդակությունը Վիետնամում սոցիալիստական շինարարությանը։ Մենք վիետնամցի բարեկամներին կօգնենք ավելի լավ և ավելի լրիվ չափով օգտագործելու սեփական հարուստ ռեսուրսները։

Բնական է, որ ներկայիս անհանգիստ ժամանակներում հարկ եղավ պատշաճ ուշադրություն դարձնել միջազգային պրոբլեմներին։

Ընկեր Լե Զուանի հետ բանակցությունները, ինչպես և վերջերս Ղրիմում կայացած հանդիպումները, պարզորոշ վկայում են. արտաքին քաղաքականության մեջ մեր ընդհանուր հավատամքը խաղաղությունն է, խաղաղությունն ամենքի համար, հուսալի, արդար և անսասան խաղաղությունը։

Այդպիսի խաղաղության հասնելու համար հարկավոր են ոչ այնքան լավ խոսքեր, որքան ռեալ գործեր, մյուս պետությունների իրավունքների ու շահերի հետ գործնականորեն հաշվի նստելու պատրաստակամություն։ Եվ, իհարկե, պահանջվում է համբերությամբ բանակցությունների սեղանի շուրջը վիճելի հարցերի լուծումներ որոնելու կարողություն։

Իսկ դատողություններ անել «զսպվածության ու փոխադարձության» մասին և միաժամանակ վարել պրովոկացիոն, հրահրիչ քաղաքականություն, այդ թվում սպառազինությունների բնագավառում, նշանակում է ծնել անվստահություն, խարխլել խաղաղության հիմքերը։

Բոլորից ավելի ուժեղ դառնալու ձգտումը, համաշխարհային առաջնու-

թյան հավակնելը, այս ամենն արդեն եղել է ոչ հեռավոր պատմության մեջ, և լավ հայտնի է, թե նման փորձերը ինչով են ավարտվել:

Ինչ վերաբերում է Սովետական Միությանը, ապա մենք երբեք չենք որոնել ու չենք որոնում ռազմական գերազանցություն: Մեր երկրի անվտանգության և մեր դաշնակիցների անվտանգության հուսալի պաշտպանության նկատմամբ հոգածությունից հեռու մենք չենք գնում և մտադիր չենք գնալ: Սովետական Միությունը մշտապես կոչ է անում հրաժարվել զենքի նոր, ավելի ահեղ տեսակների ստեղծումից: Բայց կասեմ ամենայն պատասխանատվությամբ. մենք անտարբեր չենք մնա ԱՄՆ-ի և ՆԱՏՕ-ի մյուս մասնակիցների զինանոցներում այդպիսի զենքի երևան գալու նկատմամբ: Եթե դա տեղի ունենա, ապա սովետական զինված ուժերը կունենան այդ զենքին հակակշիռ պատշաճ զենք:

Մեր կուսակցության XXVI համագումարը առաջ քաշեց 80-ական թվականների համար խաղաղության լայն ծրագիր: Սովետական առաջարկությունները հասցեագրված էին բոլոր երկրներին: Դրանք կոչված են ծառայելու աշխարհի բոլոր շրջաններում մթնոլորտի առողջացմանը:

Դա լիովին վերաբերում է Ասիային: Ուր-ուր, իսկ Ասիայում խաղաղության կարիքը շատ սուր է: Զգալի թվով ասիական երկրներում բնակչության մեկ շնչին ընկնող ազգային եկամուտը գտնվում է ամենացածր մակարդակի վրա: Եվ հենց այնտեղ՝ Ասիայում, չմարած հին կոնֆլիկտներին ավելանում են նորերը: Չար հողմեր են անցնում Հարավարևելյան Ասիայի վրայով: Իմպերիալիզմի և հեգեմոնիզմի ուժերը վախենում են խաղաղ Ասիայից:

Ողբերգական է, որ Ասիայի խոշորագույն պետության՝ Չինաստանի ղեկավարները երկրի ուժերը վատնում են այնպիսի մի աննորհակալ գործի վրա, ինչպիսին է միջազգային կլիմայի վատացումը: Նրանք ձգտում են իրար հետ գժտեցնել ասիական երկրներին, թշնամանք ծնել Սովետական Միության, Վիետնամի նկատմամբ, սոցիալիզմի աշխարհի նկատմամբ: Կրկնում եմ, ողբերգական է, և ամենից առաջ հենց չին ժողովրդի համար:

Պեկինին հակառակ, ասիական շատ պետություններ հանդես են գալիս կայուն բարիդրացիական հարաբերությունների օգտին: Նրանք հլու-հնազանդ չեն նաև Վաշինգտոնին: Նրանք ուզում են ապրել անկախ, նման դիրքավորումը կարող է միայն հարգանք հարուցել: Ասիայի տերեր կարող են լինել միայն իրենք՝ խաղաղություն ու ազատություն տենչացող ասիական ժողովուրդները իրենք: Նրանք իրավունք ունեն մերժելու դրսի ամեն մի միջամտություն իրենց գործերին, իրենց կենսական շահերի ոլորտին:

Մենք ողջունում ենք Հնդկաստանի, Հնդկաչինի երկրների, ասիական մյուս պետությունների միջազգային ազդեցության աճը, նրանց գործուն մասնակցությունը համաշխարհային քաղաքականությանը: Մենք ողջունում ենք Վիետնամի ձգտումը Լաոսի ու Կամպուչիայի հետ համատեղ հասնելու այն բանին, որ ամբողջ Հարավարևելյան Ասիան դառնա խաղաղության և կայունության գոտի:

Միջազգային քաղաքականության մեջ, ինչպես և այլ գործերում, կոմունիստները կանգնած են դասակարգային դիրքերում: Նրանք արտահայտում են աշխատավորների շահերը, ժողովուրդների շահերը: Հենց դրա համար էլ նրանք հաստատապես հանդես են գալիս լարվածության թուլացման օգտին, զինաթափման և բոլոր պետությունների խաղաղ համագործակցության օգտին:

Առաջարկում եմ՝

մեր թանկագին հյուրի՝ վիետնամցի կոմունիստների ականավոր ղեկավար, ինտերնացիոնալիստ-լենինյան ընկեր Լե Զուանի կենացը.

եղբայրական վիետնամական ժողովրդի կենացը. նրա ազնվությունն ու անձնվիրությունը ճանաչում կգտնեն, անպայման ճանաչում կգտնեն ամբողջ աշխարհում.

սովետա-վիետնամական սերտ բարեկամության կենացը.

աշխարհի խաղաղության կենացը:

ՍՄԿԿ XXVI համագումարի որոշումները գործողության մեջ

ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ՆԵՐԱԶԴՄԱՆ ՀԶՈՐ ՄԻՋՈՑԸ

Ս. Կ. ՊՈՂՈՍՅԱՆ
Հայկական ՍՍՀ հեռուստատեսության և ռադիոյի հաղորդումների պետական կոմիտեի նախագահ

Երկար ժամանակ չի անցել ՍՄԿԿ XXVI համագումարի ավարտից, բայց արդեն ակնհայտ է նրա որոշումների խոր ազդեցությունը մեր հասարակության սոցիալ-քաղաքական և հոգևոր կյանքի վրա: Համագումարը նոր մեծ խնդիրներ դրեց նաև մասսայական ինֆորմացիայի մարմինների, այդ թվում և սովետական հեռուստատեսության ու ռադիոյի առջև:

Հայաստանի հեռուստատեսության ու ռադիոհաղորդումների պետական կոմիտեի կոլեկտիվն իր կարևորագույն խնդիրը համարում է համագումարի նյութերի խոր ու բազմակողմանի պրոպագանդումը, նրա առաջադրած ծրագրի իրականացմամբ՝ աշխատավորական կոլեկտիվների ծավալած պայքարի արդյունավետության բարձրացումը: Այսօր առանձնահատուկ դեր է հատկացված կոլեկտիվի անդամների քաղաքական ուսուցմանը, որովհետև դա է հեռուստատեսության և ռադիոյի արդյունավետ աշխատանքի գրավականը: Պետական կոմիտեն և նրա կուսակցական կազմակերպությունն իրականացնում են մի շարք միջոցառումներ, որպեսզի կոլեկտիվի անդամները խոր ու համակողմանի յուրացնեն XXVI համագումարի նյութերը: Քաղաքական լուսավորության օղակների հնարավորություններն արդյունավետ օգտագործելուն զուգընթաց կազմակերպվում են հանդիպումներ հանրապետության ղեկավար աշխատողների, գիտնականների, արտադրության հրամանատարների հետ: Գործնական քայլեր են արվում ստեղծագործական միությունների հնարավորություններն օգտագործելու նպատակով: Նախատեսվում է ժուռնալիստների, կինոաշխատողների, կոմպոզիտորների տներում կազմակերպել ռադիոյի և հեռուստատեսության աշխատողների օրեր, որոնք կնպաստեն ստեղծագործական կոլեկտիվի պրոֆեսիոնալ վարպետության և գաղափարական-գեղագիտական մակարդակի բարձրացմանը:

Ըստ մշակված թեմատիկայի, գլխավոր խմբագրությունների ստեղծագործական կոլեկտիվները սիստեմատիկաբար հանդիպումներ են ունենում համապատասխան մինիստրությունների ու գերատեսչությունների պատասխանատու աշխատողների հետ, քննարկում տվյալ ճյուղի՝ տասնմեկերորդ հնգամյակի խնդիրները:

Այժմ հեռուստատեսությունն ու ռադիոն իրենց հիմնական ուշադրությունը կենտրոնացնում են ՍՄԿԿ XXVI համագումարի առաջադրած առանցքային խնդիրների լուծման ընթացքի վրա՝ տնտեսության դինամիկ զարգացմամբ սովետական ժողովրդի կենսամակարդակի բարձրացումն ապահովելու և հանուն խաղաղության կայունացման Սովետական Միության մղած պայքարին սատար լինելու համար:

Հեռուստադիտողներն ու ռադիոլսողները լավ ընդունեցին հեռուստատեսային և ռադիոընդունարան հաղորդաշարը, որն արժանացավ «Պրավդա» թերթի դրվատանքին: Բայց, ցավոք, հետզհետե նվազեց դրա սրությունը, և այն փոխա-

րինվեց ժողովրդական տնտեսության տվյալ ճյուղի մասին դասախոսություններով: Հաղորդաշարը վերակառուցվեց և վերածվեց հեռուստատեսային ու ռադիոհարցազրույցի, որին մասնակցում են ո՛չ միայն ռադիոյի ու հեռուստատեսության, այլև թերթերի ու ամսագրերի աշխատողները: Այդ հարցազրույցներում, տվյալ ճյուղի հաջողությունների ու հեռանկարների հետ մեկտեղ, ուշադրությունը բևեռվում է նաև չլուծված պրոբլեմների, աշխատավորական կոլեկտիվների սոցիալական զարգացման խնդիրներին: Այդ հարցազրույցները սոցիալիստական դեմոկրատիայի իրական դրսևորման ձևերից են, երբ մինիստրության կամ գերատեսչության ղեկավարը լայն հասարակայնությանը հաշվետվություն է ներկայացնում տվյալ ճյուղում գործերի վիճակի վերաբերյալ: Ընդ որում մենք ջանում ենք ո՛չ միայն այս հաղորդաշարը, այլև մեր մյուս հաղորդումները զերծ պահել ճոռոմաբանությունից, մասնակի հաջողությունների թմբկահարումից: Վերամբարձ ոճը, ավելորդաբանությունը, ունկնդրի նկատմամբ անվստահությունը վանում են այդ հաղորդումներից:

Հավատալ և հարգել հեռուստադիտողին ու ռադիոլսողին՝ նշանակում է ակնկալել նրա փոխադարձ բարյացակամ վերաբերմունքը: Դժբախտաբար, ունկնդիրը ոչ միշտ է անվերապահորեն ընդունում մեզ, որովհետև մեր հաղորդումներում դեռևս հաղթահարված չեն մակերեսայնությունը, թերություններն ու սուր պրոբլեմները շրջանցելու միտումը, որի հետևանքով շատ հաղորդումներ պարզունակ են հնչում: Մեր խնդիրն է համաքայլ ընթանալ սովետական ժողովրդի մեծագործություններին և կյանքն այնպես լուսաբանել, որ, ինչպես ՍՄԿԿ XXVI համագումարում ասաց ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը, սովետական մարդը ստիպված չլինի անջատել հեռուստացույցը կամ ռադիոն:

Անշուշտ, հեռուստատեսության և ռադիոյի գործունեության գլխավոր նպատակը սովետական հասարակության հաջողությունների, մեր կյանքում եղած նորի, առաջավորի պրոպագանդան է: Բայց այն ձևով, որով մենք ենք երբեմն մատուցում նյութը, ոչ միայն չի օգնում նորի, առաջավորի մասսայականացմանն ու արմատավորմանը, այլև հաճախ բացասաբար է անդրադառնում դրա հասարակական հնչեղության վրա: Ստուգված ճշմարտություն է՝ երբ պրոպագանդիստական խոսքը կտրված է կյանքից, չի խորանում դրա էության մեջ, այն չեն ունկնդրում: Հասարակական կյանքը բարդ, չափազանց բարդ պրոցես է և նույնիսկ զարգացած սոցիալիզմի պայմաններում բնավ զերծ չէ սխալներից ու թերություններից: Տարբեր ֆորմացիաների մասին դատելիս պետք է ելակետ ընդունել այն, թե տվյալ հասարակությունն ինչպիսի խնդիրներ է դնում իր առջև և ինչպես է լուծում դրանք: Սոցիալիստական հասարակության կառուցման ողջ պատմությունը վառ կերպով ցույց է տալիս, որ այն արդի համաշխարհային զարգացման ամենաառաջավոր հասարակական սիստեմն է և հաջողությամբ է լուծում սոցիալական ու տնտեսական ամենաբարդ խնդիրները:

Մեր կուսակցությունը միշտ էլ քաջալերել է դրական, նպատակասլաց քննադատությունը, և հանդուրժելի չէ, երբ առանձին մարդիկ աննշան փաստից ջանում են մեծ «ընդհանրացումներ» կատարել: Մերժելի է նաև, երբ առանձին մարդիկ «քննադատության ազատության» քողի տակ փորձում են հանդես գալ անհիմն, մեր հասարակության շահերին անհարիր «քննադատական» ելույթներով:

Մեր հաղորդումների նպատակը պետք է լինի օգնել մարդկանց հաղթահարելու թերությունները: Քննադատությունը պետք է լինի մերկացնող, անզիջում, երբ խոսքը հանցագործությունների, բյուրոկրատիզմի, կաշառակերության, հափշտակության, սպեկուլյացիայի և նման այլ երևույթների մասին է:

Հեռուստատեսությունն ու ռադիոն պետք է ավելի մեծ հետևողականությամբ մասնակցեն անորակ աշխատանքի, պետական միջոցների վատնումների դեմ մղվող պայքարին: Նրանք պարտավոր են ավելի մեծ ուշադրություն նվիրել հասարակության լայն խավերի շահերը շոշափող օղակների գործունեությանը: Ամենքին հայտնի է, թե կուսակցության XXVI համագումարն ինչպիսի սրությամբ դրեց աշխատավորների կենցաղային սպասարկման հետագա բարելավման խնդիրը: Եվ դա բնական է. առևտուրը, կենցաղային ծառայու-

թյունները մեր օրերում ձեռք են բերել վիթխարի հասարակական նշանակություն: Ասել, թե այդ բնագավառները ռադիոյի և հեռուստատեսության ուշադրությունից դուրս են մնացել, սխալ կլինի: Կար ժամանակ, երբ մեր աշխատողները կազմակերպում էին այդ ասպարեզների ուսումնասիրություններ, հայտնաբերում, ներկայացնում թերությունների ուսումնասիրության արդյունքները: Այդ հաղորդումների հիման վրա մեծ թվով մարդիկ աշխատանքից ազատվում էին: Բայց վիճակը այդպես էլ չէր բարվոքվում:

Ինչ խոսք, միայն հեռուստառադիոհաղորդումներով թերությունները չես վերացնի: Այստեղ ավելի արմատական միջոցառումներ են անհրաժեշտ: Բայց նայենք, թե այդ բնագավառի որ աշխատողներին էինք մենք քննադատում՝ վաճառողներին, ընդունման կամ բենզինի կետի աշխատակցին և այլոց: Բայց չէ՞ որ այդպիսիների մեծ մասը միայն շարքային կատարողներ են: Չէ՞ որ խանութներում աշխատող բոլոր դեռահաս աղջիկները բառիս բուն իմաստով հանցագործ լինել չեն կարող, նրանց հանցագործության են մղում մարդիկ, ովքեր վաճառասեղանի մոտ երբեք չեն կանգնում, բայց հարստություն են դիզում ուրիշներին հանցագործությունների մղելու միջոցով: Իսկ մեր լրագրողների եռանդը, գուցե և համարձակությունը չի բավարարում հասնելու մինչև այդ մարդկանց, բացահայտելու հափշտակություն ու չարաշահումներ կատարողին և հասարակական անհանդուրժելի մթնոլորտ ստեղծելու նրանց նկատմամբ:

Հեռուստատեսությունն ու ռադիոն մշակել և իրականացնում են միջոցառումներ սոցիալական խնդիրներին վերաբերող հաղորդումների որակը բարձրացնելու, դրանք ավելի ներգործուն դարձնելու համար: Այդ նպատակով վերակառուցվել է կոմունիստական դաստիարակության բաժնի աշխատանքը, գործուն է դարձել «Ձեզ համար, կանայք» հանդեսը, այն ավելի հաճախ է պրոբլեմային հարցեր արծարծում: Խնդիր դնելով խորությամբ անդրադառնալու կանանց հուզող, հետաքրքրող հարցերին՝ հանդեսը քննադատության կրակի տակ կառնի այն կազմակերպություններին ու անձանց, ովքեր, կոչված լինելով թեթևացնելու կնոջ հոգսերը, օգնելու մեր կենցաղի կազմակերպման բարելավմանը, իրականում թերանում են իրենց պարտականություններում:

Վերակառուցման ընթացքի մեջ են «Մարդը և օրենքը» և «Մարտական պոստում» հանդեսները: Իհարկե, ռադիոյի և հեռուստատեսության միջոցով պետք է խարազանվեն հանցագործություն կատարողները: Սակայն հանցագործությունը միայն առիթ է տվյալ երևույթի, տվյալ հիմնարկ-ձեռնարկությունում տիրող վիճակի մասին խոսելու համար: Ուստի հանդեսների նյութերն ընտրելիս մենք ելակետ ենք ընդունում ոչ թե հանցագործությունների մեծ կամ փոքր լինելու հանգամանքը, այլ այն, թե տվյալ նյութը բարոյաէթիկական լուրջ խոսակցություն ծավալելու ինչպիսի հնարավորություններ է ընձեռում:

Սոցիալիստական շինարարության խնդիրները լուծում է սովետական մարդը: Ոչ միայն տնտեսական առաջընթացի, այլև հասարակության բարոյական կատարելագործման կրողն է նա, հեռուստառադիոհաղորդումների գլխավոր դեմքը: Եվ մենք պարտավոր ենք ոչ թե արտադրական ցուցանիշների միջոցով մոտենալ մարդուն, այլ նրա արտադրական գործունեությունը դարձնել միջոց ռադիոհեռուստատեսային կերպարի ստեղծման համար: Նպատակը մեկն է՝ ըստ արժանվույն ներկայացնել մեր օրերի հերոսին, ստեղծել աշխատանքի մարդկանց կերպարների այնպիսի հավաստի և հրապուրիչ պատկերասրահ, որպեսզի աճող սերունդը համակվի նրանց ընդօրինակելու, նրանց ճանապարհով ընթանալու ցանկությամբ:

Մյուս կողմից նման հաղորդումները մարդկանց բարոյական խրախուսման կարևոր միջոց են: Ընդ որում բանն այն չէ, թե ինչ բաժին են զբաղեցնում հաղորդումների ընդհանուր ծավալում, այսպես կոչված, պորտրետային հաղորդումները, այլ այն, որ յուրաքանչյուր թեմա բարձրացնելիս խոշոր պլանով երևա մարդը, լիարյուն մարդը և ոչ թե նրա սխեման, ստեղծվի հավատ և հարգանք ներշնչող մարդու կերպար:

Կուսակցության XXVI համագումարը ողջ սրությամբ առաջադրեց աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման և տնտեսավարության հարցերը: Խնայողություն և կրկին խնայողություն, առանց դրա չի կարող լինել առողջ

տնտեսություն: Ռադիոն և հեռուստատեսությունն այս ասպարեզում որոշ փորձ
կուտակել են: Այդ հարցերը մեծ տեղ են գրավում «Գյուղ, մարդիկ, գործեր»,
«Հնգամյակի հերթափոխում», «Սովետները և կյանքը», «Ժողովրդական վերա-
հսկողության էկրան», «Հեռուստատեսային նամականի» հաղորդաշարերում:
Օրինակ, «Հեռուստատեսային նամականի» հաղորդաշարի մի քանի թողար-
կումներ ամբողջությամբ նվիրվեցին խմելու ջրի խնայողությանը, բակերի բա-
րեկարգմանը և բեռների փոխադրմանը: Ինչ խոսք, խմելու ջուրն այժմ ևս
շռայլվում է, շատ բեռներ օրերով ու ամիսներով մնում են ընկած երկաթու-
ղային կայարաններում, բայց դա ամենևին չի նշանակում, թե այդ հաղոր-
դումներն ազդեցություն չեն գործել և չունեն: Այդուհանդերձ պետք է նշել, որ
մեր լրագրողներին հաճախ պակասում է հետևողականությունը: Եթե մի պրոբ-
լեմ վերցրել ես, պետք է դրանով զբաղվել այնքան, մինչև որ հարցը լուծվի:
Մինչդեռ մենք երբեմն ընկնում ենք պրոբլեմների բազմազանության հետևից
և աչքաթող անում հաղորդումների պատշաճ ներգործության խնդիրը: Ճիշտ
կլինի վերցնել հանրապետության համար կարևոր նշանակություն ունեցող մի
քանի պրոբլեմներ և հետևողականորեն զբաղվել դրանցով՝ օգտագործելով ռա-
դիոյի և հեռուստատեսության բոլոր հնարավորությունները:

Նույնը կարելի է ասել խմբագրությունների կողմից կարևորագույն կա-
ռույցների նկատմամբ շեֆության իրականացման մասին: Պրոպագանդայի
գլխավոր խմբագրության բաժիններն ամեն տարի վերցնում են 3—4 կառույց-
ների շեֆությունը և դրանց մասին 1—2 հաղորդում տալով՝ իրենց շեֆական
պարտականությունները համարում կատարած: Այլ կերպ է վարվել ինֆորմա-
ցիայի գլխավոր խմբագրությունը: Վերջին տարիներին այն ստանձնել է երկու
կառույցների՝ Արփա—Սևան ջրատարի և Երևանի մետրոպոլիտենի շինարա-
րության շեֆությունը: Խմբագրությունը Արփա—Սևան շինարարության շեֆու-
թյունն իրականացնում էր լրագրող Ց. Ավագյանի, իսկ մետրոպոլիտենի շինա-
րարությունը՝ Հ. Մարգարյանի միջոցով: Եվ երբ այդ երկու լրագրողներ էկրան
հանեցին իրենց տարիների աշխատանքն ամփոփող տեսագրած ժապավենն-
երը, ակնհայտ դարձավ, թե նրանք որքան մեծ աշխատանք են կատարել ո՛չ
միայն այդ կառույցների առօրյան լուսաբանելու, այլև նրանց գործնական օգ-
նություն ցույց տալու ասպարեզում: Այդպես պետք է լինի ենթաշեֆ ամեն մի
կառույց. հարկ է, որ այն ունենա համապատասխան ստեղծագործական հա-
կումներով ու կարողություններով իր 'շեֆ ժուռնալիստը, և տվյալ կառույցը
պետք է կազմի այդ ժուռնալիստի ստեղծագործական կյանքի բովանդակու-
թյունը, նա պիտի սիրի այդ կառույցը, ապրի նրա ուրախություններով ու հոգ-
սերով, դառնա նրա կոլեկտիվի հարազատ անդամը, ճանաչվի շինարարների
կողմից:

Վերջին տարիներին զգալի գործ կատարվեց հեռուստատեսության և ռա-
դիոյի ինֆորմացիոն ծրագրերի բարելավման նպատակով, ռապատկվեց այդ
ծրագրերի թիվը: Այժմ օրվա ընթացքում հեռուստատեսությամբ եթեր է տրվում
ինֆորմացիոն 5 թողարկում՝ մոտ 90 րոպե ընդհանուր տևողությամբ: Մեզ ի
վերջո հաջողվել է օպերատիվությամբ առաջ անցնել լրագրերից և գործնականում
լրիվ ընդգրկել հանրապետության տարբեր ծայրերում կատարվող իրադարձու-
թյունները: Դա հեռուստատեսության և ռադիոյի ձեռքբերումն է: Սակայն այս
մարդում զգալի են մի շարք թերություններ, սյուժեների մեծ մասը կյանքի երև-
վույթները ոչ թե արժույթավորում, այլ պատճենահանում է: Ինֆորմացիոն թո-
ղարկումներում դեռևս պակասում են ստեղծագործական երևակայությունն ու
որոնումները, նորովի մտածողությունը: Այդ թողարկումները տառապում են
ժանրային միօրինակությամբ: Ինֆորմացիայի գլխավոր խմբագրության աշխա-
տանքներին ակնհայտորեն վնասում է օպերատիվության պակասը Արմենպրե-
սի գործունեության մեջ:

Հեռուստառադիոհաղորդումներում ճաշակի, մտահղացման ինքնատիպու-
թյունը խրախուսելու հետ միասին շատ կարևոր է այնպես անել, որ թեման,
ընտրությունից սկսած մինչև հաղորդման իրականացումը, հասցեագրված լի-
նի ո՛չ միայն ունկնդրի մտքին, այլև սրտին: Ցավոք, միշտ չէ, որ դա մեզ հա-
ջողվում է: Եվ պատահական չէ, որ ունկնդիրների լայն շրջանները մեր ինֆոր-

մացիոն ծրագրերից հիմնականում դիտում կամ լսում են միայն որոշ բաժին-
ներ՝ պաշտոնական հաղորդագրություն, միջազգային կյանք, սպորտ:

Կարևոր է փոխանակային հաղորդումների դերն աշխատավորությանը սո-
վետական ժողովուրդների բարեկամության ոգով դաստիարակելու գործում:
Ամեն տարի հեռուստառադիոծրագրեր են փոխանակվում եղբայրական հան-
րապետությունների հետ, մեծ քանակությամբ հաղորդումներ են պատրաստ-
վում կենտրոնական հեռուստատեսության և համամիութենական ռադիոյի հա-
մար, որոնց միջոցով մեր հանրապետության առօրյան, մեր մշակույթը ներկա-
յացվում են երկրի լայն հասարակայնությանը: Հայկական հեռուստատեսության
պատրաստած շատ ծրագրեր ընդունվում են միջազգային փոխանակային ֆոնդ
և ցուցադրվում աշխարհի ամենատարբեր երկրների հեռուստատեսությամբ:

Արդի բարդ միջազգային պայմաններում կարևոր նշանակություն է ստանում
արտաքին քաղաքական պրոպագանդան, ինչպես նաև միջազգային անցուդար-
ձերի մասին օպերատիվ ինֆորմացիան: Այդ հաղորդումների տեսակարար
կշիռն զգալիորեն մեծացել է: Անցյալ տարվանից բացվել է «Քաղաքական մեկ-
նաբանը պատասխանում է հեռուստադիտողներին» հաղորդաշարը: Միջազգա-
յին կյանքին վերաբերող հաղորդումները կազմակերպելիս հարկ է նկատի ունե-
նալ երկու հանգամանք: Առաջին. կենտրոնական հեռուստատեսությունը հա-
ղորդում է միջազգային կյանքի տարբեր խնդիրներին նվիրված ծավալուն հա-
ղորդումներ, ուստի մենք պետք է ջանանք, որ մեր համապատասխան հաղոր-
դումներ, երկրորդ. վերջին ժամանակներս որոշ երկրների հե-
ռուստատեսություններ ու ռադիոկայաններ հաճախակի են հանդես գալիս հա-
ղորդումներով, որոնք ծուռ հայելու մեջ են ներկայացնում Սովետական Հա-
յաստանի առօրյան, մեր կյանքի տարբեր երևույթները, խեղաթյուրում են մեր
ժողովրդի պատմությունը, ոտնձգություն կատարում մեր ազգային մշակույթի
նկատմամբ: Ինչ խոսք, բոլոր հաղորդումներին չէ, որ պետք է անդրադառնալ,
բայց քանի որ այդ ռադիոկայաններն ու հեռուստակենտրոնները մեթոդիկ ձևով
մշակում են իրենց ունկնդիրների կարծիքը՝ ի վնաս մեր ժողովրդի, ապա դրանք
անպատասխան թողնել չի կարելի:

Հեռուստառադիոծրագրերում առանձնահատուկ տեղ ունեն աճող սերնդին
հասցեագրած հաղորդումները: Խրախուսելի է երիտասարդական հաղորդում-
ների գլխավոր խմբագրության՝ մասսայական բարդ հաղորդումներ կազմա-
կերպելու ձգտումը: Բայց ցավալի է, որ հաճախ այս խմբագրությունում հա-
ղորդումների ռոմանտիկական բնույթը շփոթում են պարզունակության հետ:

Պատանի ունկնդիրները հետաքրքրությամբ են լսում «Սպորտլանդիա»,
«Շարադրություն», «Կես ժամ աշխարհի շուրջը», «Նամակ հեռավոր բարեկա-
մին», «Հերթափոխ» և այլ հաղորդաշարերը: Ռադիոյի մանկական հաղորդում-
ների բաժինը հանրապետության հեռավոր շրջաններում ստեղծել է թղթակցա-
կան կետեր, տարածում է հարցաթերթիկներ, որոնց պատասխանները ստեղ-
ծագործական աշխատանքի աղբյուր են խմբագրության համար: Ուրախալի է,
որ խմբագրությունն սկսել է ավելի մեծ ուշադրություն նվիրել ճանաչողական
բնույթի հաղորդումների կազմակերպմանը:

Հեռուստատեսությունն ու ռադիոն ծավալուն գործ են կատարում մեր ժո-
ղովրդի պատմության, մշակույթի, առաջադեմ ավանդույթների ու սովորույթ-
ների պրոպագանդման ասպարեզում: Դրանց նպատակն է այնպես անել, որ
աճող սերունդը լավ իմանա իր ժողովրդի պատմությունը, մշակույթը, օգնել
նրա հոգում սերմանելու ազգային հպարտության զգացում, զերծ մնալու ազ-
գային սնապարծությունից ու սահմանափակությունից: Այդ իսկ նպատակով
հեռուստատեսությունն ու ռադիոն ջանում են իրենց ուշադրությունը բևեռել
մշակույթի նշանակալից երևույթների, գեղարվեստական լավագույն ստեղծա-
գործությունների պրոպագանդման վրա: Սակայն պատահում է նաև, որ սա-
կավարժեք ստեղծագործությունների և գործիչների փոխարեն եթերը զբաղեց-
նում են գրականության ու արվեստի միջակ ստեղծագործություններին նվիր-
ված հաղորդումները, որոնց ընթացքում մեր՝ արդեն նախկինից ակնբախորեն
տարբերվող հեռուստադիտողն ու ռադիոունկնդիրը լավ են հասկանում ու զգում
ցանկալին իրականի տեղ ներկայացնելու ճիգերը:

Հեռուստատեսության և ռադիոյի գեղարվեստական ծրագրերում զգալի
տեղ է գրավում երաժշտությունը: Տարեցտարի դրական տեղաշարժեր են նը-
կատվում երաժշտական հաղորդումներում:

Ուրախալի է, որ հեռուստատեսությունն ու ռադիոն զգալիորեն ակտիվաց-
րել են ժողովրդական արվեստի, ազգագրական երգերի և պարերի պրոպագան-
դան: Դրա արտահայտությունն է«Բյուրակն» հանդեսը, երաժշտական մի քանի
հաղորդաշարեր, «Գորանի» կինոնկարը, ազգագրական երգի կամերային երգ-
չախմբի, ինչպես նաև «Ակունք» ազգագրական երգի-պարի անսամբլների
ստեղծումը և այլն: Սակայն այստեղ ամեն ինչ չէ, որ բարվոք է: Նախ՝ ոչ միշտ
են պատշաճ լրջությամբ վերաբերվում ժողովրդական արվեստի ստեղծագոր-
ծությունների ընտրությանը և մատուցմանը: Մասնավորապես զգալի են խե-
ղաթյուրված կատարումները: Մենք պարտավոր ենք մեր ազգագրական երգն
ու երաժշտությունը ներկայացնել իր ամբողջությամբ ու բազմազանությամբ
և ոչ թե հրապուրվել այս կամ այն շրջանով ու անտեսել մյուսները:

Երաժշտական ծրագրերի բարելավմանը մեծ չափով նպաստեցին կոմիտեի
երաժշտական կոլեկտիվների վերակառուցումը և դրանց թվի մեծացումը: Եթե
չորս տարի առաջ այստեղ գործում էին երաժշտական չորս կոլեկտիվներ՝ սիմ-
ֆոնիկ և էստրադային նվագախմբեր, ժողովրդական գործիքների և ջութակա-
հարների անսամբլներ, ապա այժմ դրանց թիվը հասել է ութի: Ստեղծվել են
էստրադային-սիմֆոնիկ և «Արևիկ» մանկական վոկալ-գործիքային նվագա-
խմբերը, հայկական երգի կամերային երգչախումբը, «Ակունք» ազգագրական
երգի-պարի անսամբլը, բալետային խումբը: Հաճույքով են ընդունվում այն-
պիսի հաղորդաշարեր, ինչպես՝ «Հայ հնագույն երգի ակումբ», «Երաժշտական
փոստարկղ», «Ռիթմ և մեղեդի», «Երգեր և երգիչներ», «Դասական երաժշտու-
թյան ժամ» և այլն:

Տարիների ընթացքում ռադիոյում ստեղծվել է ձայնագրությունների հարուստ
ֆոնդ: Ռադիոյի ձայնադարանում այսօր պահվում են 110 հազար միավոր երա-
ժըշտական և գեղարվեստական այլ ձայնագրություններ: Սակայն խողությունն
այն է, որ երաժշտության նկատմամբ լայն հասարակայնության պահանջարկը
շատ ավելի մեծ է, և մենք դեռևս այն լրիվ բավարարել չենք կարողանում:
Ստեղծվել է խիստ անհամամասնություն ռադիոյի և հեռուստատեսության երա-
ժըշտական հաղորդումների ծավալի ու առկա երաժշտական նյութի և կատա-
րողների քանակի միջև, որի հետևանքով հաճախ եթերը տրամադրվում է պրո-
ֆեսիոնալ անբավարար մակարդակ ունեցող կատարողների:

Առկա է նաև մի այլ հակասություն: Լայն հասարակայնությանը, մասնա-
վորապես աճող սերնդին մեծապես հետաքրքրում է էստրադային երաժշտությու-
նը: Մինչդեռ հանրապետությունում գործում են այս ժանրի միայն երկու պրո-
ֆեսիոնալ կոլեկտիվներ՝ պետական էստրադային նվագախումբը, որը հանրա-
պետությունում հազվադեպ է լինում և ռադիոյի էստրադային-սիմֆոնիկ նվա-
գախումբը: Տեղին է նշել, որ մեր հարևան հանրապետություններում գործում
են տասնյակից ավելի վոկալ-գործիքային պրոֆեսիոնալ կոլեկտիվներ:

Գոհացուցիչ չէ հայկական էստրադային և ժողովրդական երգերի ձայնա-
գրման վիճակը: Վերջին տարիների ընթացքում ձայնադարանի ֆոնդերում տեղ
են գտել գեղարվեստորեն ցածրորակ, լալկան լիրիկայի շտամպը կրող երգեր:
Հանրապետությունում լուծված չէ նաև երաժշտական ստեղծագործություննե-
րի, մասնավորապես երգերի բարձրորակ գործիքավորման հարցը:

Հեռուստատեսային ծրագրերում մեծ տեղ են գրավում գեղարվեստական
կինոնկարները: Տարվա ընթացքում ցուցադրվում են մոտ 500 ֆիլմեր: Այս
ասպարեզում դեռևս մեծ է հակասությունն առկա ֆիլմերի քանակության և
ներկայացվող պահանջի միջև, որի հետևանքով շատ հաճախ ցուցադրվում են
գաղափարապես ու գեղարվեստորեն ցածրորակ կինոնկարներ, շատ հաճախ
կրկնվում են նույն ֆիլմերը: Իսկ դա հարուցում է հեռուստադիտողների ար-
դարացի դժգոհությունը:

Ռադիոյի և հեռուստատեսության ծրագրերում հատուկ տեղ ունեն դրամա-
տիկական բեմադրությունները: Ամեն տարի ռադիոյով և հեռուստատեսու-
թյամբ ներկայացվում է մոտ 80 պիես: Դա մի քանի անգամ գերազանցում է

հանրապետության բոլոր թատրոնների բեմադրությունները միասին վերցրած:
Հաջողված ներկայացումներից են «Երկիր Նաիրի», «Ջմռան մի գիշեր», «Մե-
ղադրական եզրակացություն» և այլն: Բայց տարեցտարի հեռուստածրագրե-
րում բեմադրությունների տեսակարար կշիռը նվազում է: Դրա պատճառը նախ
այն է, որ հեռուստածրագրերի ծավալի մեծացումը չուղեկցվեց բեմադրու-
թյունների թվի աճով, և ապա բեմադրությունների զգալի մասը գեղարվեստա-
կան մակարդակով բավարարել չի կարող ժամանակակից հեռուստադիտողին
կամ ունկնդրին: Մենք մեծ ուշադրություն ենք նվիրում ինքնուրույն դրամա-
տուրգիայի հիման վրա բեմադրությունների ստեղծմանը: Սակայն այս աղբյու-
րը ո՛չ միայն քանակով, այլև որակով հորդառատ չէ: Այժմ խնդիր ենք դրել
կենտրոնական հեռուստատեսության օրինակով ավելի մեծ ուշադրություն նվի-
րել հայ դասական գրականության լավագույն ստեղծագործությունների բեմա-
կանացմանը: Սա դժվարին, պատասխանատու գործ է, որ պահանջում է սցե-
նարական և ռեժիսորական բարձր մակարդակի աշխատանք:

Նկատելի են հաջողությունները հեռուստատեսային կինոնկարների թո-
ղարկման բնագավառում: Հեռուստակինոնկարների «Երևան» ստուդիան, որ
տարիներ շարունակ համարվում էր կոմիտեի ամենաթույլ օղակը, վերջին տա-
րիներս զգալի առաջընթաց է ապրել, սիստեմատիկաբար կատարում է թեմա-
տիկ և արտադրական պլանները: Ստեղծվել է կինոարտադրության տեխնիկա-
կան բավարար բազա: «Երևան» ստուդիան վերջին տարիներս էկրան է հանել
«Ջրույց Շահումյանի հետ», «Համիկ», «Սերոբի ծառը», «Իմ Հայաստան»,
«Նախագահի առօրյան», «Մասնագիտությունը՝ ուսուցիչ», «Զորի Միրոն»,
«Ծառ տնկիր» կինոնկարները, որոնք լավ ընդունելություն են գտել: Ստուդիան
այժմ նկարահանում է «Անուշ» երկսերիանոց գեղարվեստական և «Արամ Խա-
չատրյան» 4 սերիանոց փաստավավերագրական կտավները:

Ռադիո-հեռուստատեսային յուրաքանչյուր հաղորդում ոչ թե անհատի, այլ
ստեղծագործական խմբի մտքի և երևակայության արդյունք է: Ուստի այդ
խմբի յուրաքանչյուր անդամի թերացումը, պրոֆեսիոնալ ցածր մակարդակը
բացասաբար է անդրադառնում ողջ խմբի աշխատանքի վրա: Առանց բոլոր
օղակների ջանադիր աշխատանքի հնարավոր չէ ստեղծել բարձրորակ հաղոր-
դում: Եվ քանի որ հաղորդումը կոլեկտիվ աշխատանքի արդյունք է, ապա բա-
ցառիկ նշանակություն ունի կոլեկտիվի յուրաքանչյուր անդամի հետ տարվող
աշխատանքը: Յուրաքանչյուր հաղորդում մի նոր քննություն է ստեղծագործողի
համար և անաչառ ու ճիշտ գնահատականը՝ ստեղծագործական խթանման,
վերելքի անհրաժեշտ պայման: Պետական կոմիտեն վերջերս որոշում ընդու-
նեց հաղորդումների գնահատման կարգի մասին, որի համաձայն ամեն շաբաթ
որոշվում է տվյալ շաբաթվա լավագույն ու վատ հաղորդումը, այդ մասին
հաղորդվում ամբողջ կոլեկտիվին, իսկ եռամսյակի ընթացքում լավ հաղոր-
դումների հեղինակներն արժանանում են նյութական ու բարոյական խրախու-
սանքի:

Վերջին տարիներին խմբագրություններում հասակ առավ շնորհալի երի-
տասարդների մի ամբողջ համաստեղություն, որն այսօր արդեն որոշիչ դեր է
խաղում ռադիո-հեռուստատեսային հաղորդումներում: Մինչդեռ հանրապետու-
թյունում հատկապես հեռուստատեսության համար կադրեր չեն պատրաստ-
վում, որը լուրջ բաց է և մեծ դժվարություններ է հարուցում հեռուստատեսու-
թյան աշխատանքի բարելավմանը: Մեզ մոտ աշխատանքի են անցնում հա-
մալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի, գեղարվեստաթատերական ինստի-
տուտի և կոնսերվատորիայի շրջանավարտներ: Կարճ ժամանակում մենք
պարտավոր ենք պատրաստել նրանցից հեռուստատեսային ժուռնալիստ, ռեժի-
սոր, օպերատոր, հնչյունային ռեժիսոր, նկարիչ, երաժշտական ձևավորող և
այլն: Այսինքն՝ բուհի շրջանավարտը հարկադրված է անմիջապես վերաորա-
կավորվել, գործնական աշխատանքի հմտություն ձեռք բերելու հետ զուգըն-
թաց տիրապետել նոր մասնագիտության: Բնականաբար բարդ խնդիր է այդ
և առանց որակյալ մասնագետի ամենօրյա օգնության ու աջակցության՝ դըժ-
վար հաղթահարելի:

Հեռուստատեսության և ռադիոյի աշխատանքների հաջողությունը մեծ մասամբ պայմանավորված է ճիշտ և կայուն հաղորդացանկով։ Հարկ է ասել, որ հաջողվել է ստեղծել ռադիո և հեռուստատեսային հաղորդումների կայուն հաղորդացանկ, որը հիմնականում բավարարում է այդ ծրագրերից ակնկալվող պահանջները։ Սակայն հեռուստատեսության հաղորդացանկն ունի նաև թերություններ։ Հայտնի է, որ հեռուստահաղորդումները առավել դիտելի են երեկոյան ժամերին։ Սակայն միշտ չէ, որ մեզ հաջողվում է այդ ժամանակահատվածներում ներկայացնել գեղարվեստական ու գաղափարական բարձրորակ հաղորդումներ, կինոնկարներ, ներկայացումներ, համերգներ։ Նկատելի է, որ միևնույն ժամանակահատվածում թույլ է տրվում թեմաների կրկնություն, որն անբավարար կոորդինացման հետևանք է։ Դեռևս զգալի են եթերում կարգապահության խախտումները։

Մինչև այս տարի հանրապետական հեռուստահաղորդումների առաջին ծրագիրը համարվում էր խառը ծրագիր։ Այն ընդգրկում էր նաև կենտրոնական հեռուստատեսության առաջին ծրագրի հաղորդումները՝ օրվա ընթացքում 4—5 ժամ ընդհանուր տևողությամբ։ Այս տարվանից մեր առաջին ծրագիրը դարձել է ինքնուրույն։ Այս միջոցառումը լրացուցիչ լուրջ ջանքեր է պահանջում կոլեկտիվից. անհրաժեշտ է հաղորդաժամանակը լրացնել բարձրորակ հաղորդումներով, այսինքն՝ օգտագործել այն ժամանակահատվածները (4—5 ժամ), որ նախկինում զբաղեցնում էին կենտրոնական հեռուստատեսության հաղորդումները։ Առաջին ամիսների փորձը ցույց է տալիս, որ կոլեկտիվին հիմնականում հաջողվում է լուծելու այդ խնդիրը։

Միջոցներ են ձեռնարկվում՝ հաղորդացանկում մեծացնելու հետաքրքրաշարժ ծրագրերի, դերասանական կատարում պահանջող բարդ հաղորդումների տեսակարար կշիռը։

Վերջին տարիներս մի շարք միջոցառումներ են իրականացվել հեռուստատեսության նյութատեխնիկական բազան ամրապնդելու նպատակով։ Դրա շնորհիվ զգալիորեն մեծացել են հաղորդումների պրոֆեսիոնալ-տեխնիկական մակարդակի բարձրացման հնարավորությունները։ Եթե 1970 թվականին հայկական հեռուստատեսությունը երկու ժամ սեփական հաղորդումներ իրականացնելու համար ուներ միայն մեկ մակետային ստուդիա, երկու (սև-սպիտակ) շարժական կայան և յոթ կինոխցիկ, ապա այժմ 6,5 ժամ սեփական հաղորդումների համար ունենք 6 ստուդիա (որոնցից երկուսը՝ մեծ), 6 շարժական կայան (որոնցից չորսը՝ գունավոր), 14 տեսագրման մագնիտոֆոն, մոտ 50 կինոխցիկ, տեխնիկապես հագեցված ժապավենների մշակման արտադրամաս։ Եթե 1970 թվականին հաղորդումներին սպասարկում էին 18 միավոր տրանսպորտային միջոցներ, դրանց թիվն այժմ անցել է 100-ից։

Սակայն այսօր էլ հաղորդումների տեխնիկական մակարդակը բարձր չէ։ Դրա հիմնական պատճառներից մեկը բարձրորակ ինժեներատեխնիկական աշխատողների պակասն է։ Այժմ կոմիտեի սիստեմում թափուր են 85 ինժեներական հաստիքներ, որոնց մի մասը զբաղեցնում են միջնակարգ մասնագիտական կրթություն ունեցողներ. նրանց մեծ մասը չի կարողանում ինչպես հարկն է գործադրել ժամանակակից սարքավորումները։ Հանրապետության պետպլանը պետք է այս վիճակը հաշվի առնի և ձեռնարկի գործնական միջոցառումներ հեռուստատեսությունը բարձրորակ ինժեներական կադրերով ապահովելու համար։

Մեր երկրում տարեցտարի ավելի ու ավելի մեծ միջոցներ են ներդրվում հեռուստատեսության և ռադիոյի զարգացման նպատակով։ Հայաստանում մի քանի տարի առաջ գործարկվեց «Օրբիտա—2» սիստեմի տիեզերական հաղորդիչ կայանը, կառուցվել է 316,5 մետր բարձրությամբ հեռուստատեսային աշտարակը, դրանց շնորհիվ հնարավոր դարձավ հանրապետությունում ընդունել հեռուստատեսային 5 ծրագիր՝ 3-ը կենտրոնական, 2-ը՝ հայկական հեռուստատեսությամբ։ Այս առումով մեր հանրապետությունը երկրում գրավում է առաջնակարգ տեղերից մեկը։ Հայաստանի աշխատավորության 98 տոկոսը հնարավորություն ունի դիտելու հանրապետական հեռուստահաղորդումների առաջին, 93,4 տոկոսը՝ կենտրոնական հեռուստատեսության առաջին ծրագրերը։ Այս

ցուցանիշով մենք Միությունում գրավում ենք երրորդ տեղը։ Այս տարի հանրապետությունում օրվա ընթացքում ընդունվող հեռուստահաղորդումների ծավալը հասավ 42 ժամի, որից 13,5-ը հանրապետական հաղորդումներն են։ Մեր հեռուստատեսությունն ավարտում է լրիվ անցումը գունավոր հաղորդումներին։

Հանրապետական ռադիոն օրվա ընթացքում 3 ծրագրերով եթեր է արձակում 54 ժամ հաղորդումներ, որից 38,5-ը՝ հանրապետական ծրագրերն են։ Ավելի քան 8 ժամ հաղորդումներ են տրվում արտասահմանի համար։

Բնորոշ է հետևյալ փաստը. ամերիկացիների կողմից Թուրքիայում բնակվող քրդերի շրջանում կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ նրանց 85 տոկոսը լսում է Հայաստանի ռադիոյի հաղորդումները։ Ամերիկացիները այդ ուսումնասիրությունից հետո վերակառուցեցին Մերձավոր Արևելքին հասցեագրվող իրենց հաղորդումները, ստեղծեցին հզոր ռադիոկայաններ, սակայն վիճակի մեջ էական փոփոխություններ տեղի չեն ունեցել։ Հանրահայտ իրողություն է, որ ռադիոն իմպերիալիզմի գաղափարական դիվերսիայում առաջնակարգ դեր է խաղում։ Այժմ մեր երկրի արևմտյան սահմանի երկայնքով գործում են Արևմուտքի 1200 խոշոր ռադիոկայաններ։ Դեռևս 1979 թվականին ԱՄՆ-ի նախկին պրեզիդենտ Քարտերը ստորագրեց օրինագիծ, որով նախատեսվում է կառուցելու 11 հզոր ռադիոկայան՝ ուղղված Սովետական Միության դեմ։ Վերակառուցվել են Սովետական Միությանը հասցեագրված արևմտյան ռադիոկայանների ծրագրերը։ Դրանք գործում են նոր հրահանգներով։ Օրինակ. «Ազատ Եվրոպա» ռադիոկայանի կանոնադրության մեջ մասնավորապես ասված է՝ «Թշնամություն սերմանել Սովետական Միության և մյուս սոցիալիստական երկրների ժողովուրդների միջև։ Խախտել ՍՍՀՄ-ի նկատմամբ եղած վստահությունը, սասանել հավատը սոցիալիստական երկրների ռազմական և տնտեսական հզորության նկատմամբ, հրահրել ազգայնական տրամադրություններ»։

Այսօր հայերեն հաղորդումներ են տալիս արտասահմանյան 7 ռադիոկայաններ։ Դրանցից առավել ստահոդը «Ազատությունն» է, որի հայկական հաղորդումների բաժինը վարում են պատերազմի շրջանում սովետական բանակը դասալքած մի քանի հայրենադավներ, որոնք առանձին ջանադրությամբ են ծառայում իմպերիալիզմի լագերում։ Նման մարդկանցով համալրված խմբագրությունն է, որ ամեն օր եթեր է արձակում ամեն տեսակի զրպարտանք ու կեղծիք մեր երկրի ու մեր հանրապետության մասին։

Կապիտալիստական աշխարհի հեռուստառադիոպրոպագանդան տարեցտարի ավելի է ծավալում իր քայքայիչ գործունեությունը, դառնում ավելի վտանգավոր։ Մենք պարտավոր ենք հաշվի առնել այդ հանգամանքը և առավել նախահարձակ լինել։ Դա հատկապես վերաբերում է արտասահմանի համար տրվող հաղորդումներին՝ հայրենիք-սփյուռք կապի ամենաառօրեական և ամենաօգտավետ միջոցներին։ Դրանք պետք է կարողանան սփյուռքում ապրող մեր հայրենակիցներին հաղորդել հայրենիքի ճշմարիտ խոսքը, ի չիք դարձնել Արևմուտքի ռադիոկայանների ազդեցությունը։ Գործի շահերը պահանջում են առանց հապաղելու լուծել հանրապետությունում նոր հաղորդիչ կայանների ստեղծման հարցը։ Հանրապետությունը կարիք ունի հզոր ռադիոկայանի, որը հնարավորություն կընձեռի Երևանի ձայնը հասցնելու աշխարհի տարբեր երկրների հայկական գաղութներին։

Հեռուստառադիոհաղորդումների ծավալի մեծացման, դրանց մակարդակի բարձրացման արդյունք են աշխատավորական լայն շրջանների աճող հետաքրքրությունը մեր ծրագրերի նկատմամբ։ Դրա վկայությունն է նամակների օրըստօրե ավելացող թիվը (1970 թվականի համեմատությամբ աշխատավորներից ստացվող նամակների թիվն աճել է 8 անգամ)։ Կոմիտեում ստեղծված է նամակների և հեռուստառադիոհաղորդումների արդյունավետությունն ուսումնասիրող գլխավոր խմբագրություն, որն զգալի գործ է կատարում լսարանի ուսումնասիրության և դրա հետ ունեցած կապի ամրապնդման մարզում։

Նամակներում բարձրացվում են շատ լուրջ հարցեր, որը հնարավորություն է ընձեռել դրանց մոտ 90 տոկոսն օգտագործելու հաղորդումներում։ Տարին մոտ 1200—1500 նամակ է ստացվում արտասահմանյան տարբեր երկրներից, որոնց

ճնշող մեծամասնությունը արտասահմանցի ունկնդիրների ջերմ զգացմունքների
արտահայտությունն են մեր երկրի, մեր հանրապետության նկատմամբ։
Խոսելով խմբագրություններում ստացվող նամակների մասին, հարկ ենք
համարում նշել, որ դրանցում մեծ մասամբ ռադիոհեռուստատեսային ծրագրե-
րի նկատմամբ գոհունակություն արտահայտող նամակներ են։ Կան նաև քըն-
նադատական ճիշտ ու տեղին դիտողություններ, խելացի առաջարկություններ
պարունակող նամակներ։
Հանրապետության ամենատարբեր ծայրերից ստացվող այդ նամակնե-
րում արծարծվում են հեռուստատեսության և ռադիոյի առջև ծառացած խըն-
դիրները, պարունակում են խոհեր նրանց վաղվա օրվա վերաբերյալ։ Օրինակ,
Մարտունուց գրում են, որ աճող սերնդի համար տրվող հաղորդումներում
պետք է ներգրավել հանրապետության ամենահեղինակավոր և ամենաբանի-
մաց մարդկանց։ Թումանյանից մեզ կոչ են անում «Երիտասարդության մեջ
գտեք ձեր հաղորդումների հերոսներին։ Չէ՞ որ ձեր հաղորդումներում հաճախ
պակասում է բնականությունը և ինչ-որ չինծու նախապատրաստվածությունը
ունկնդրին վանում է հաղորդումից»։ Իսկ Ստեփանավանից լրացնում են. «Հա-
ղորդումների ժամանակ չինծու տեսարաններ չպետք է ստեղծել, պետք է խու-
սափել անորոշ արտահայտություններից»։ Նամակագիրներից մեկը (Երևան)
հայտնում է իր կարծիքը, թե աճող սերնդին հասցեագրված հաղորդումներում
ինչ խնդիրների պետք է առանձնահատուկ ուշադրություն նվիրել։ Կոմունիս-
տական աշխարհայացքի ձևավորում, ընտանիք, սեր, ամուսնություն, ակտիվ
հանգստի կազմակերպում, մտերիմ զրույցներ։ Հեռուստատեսությունը պետք է
նկատի ունենա, գրում են նամակներում, որ հատկապես երիտասարդության
համար շատ կարևոր է կյանքի ստվերոտ կողմերի ձաղկումը, դրական օրինակի
պրոպագանդումը, երիտասարդությանը հուզում է ո՛չ միայն ընդհանուր գաղա-
փարը, այլև մերձավոր, կոնկրետ իդեալները։
Գորիսից մեզ գրում են. «Հեռուստատեսությունը թերությունների մասին
քիչ է խոսում։ Գորիսում, հայ աշուղների այդ հինավուրց շրջանում, այժմ չկա
ոչ մի գեղարվեստական ինքնագործունեության խմբակ։ Ոչ ոք չի հետաքրքըր-
վում, թե ինչու է այդպես։ Ուշադրություն դարձրեք. ժողովրդական մշակույթը
կտրվում է իր հիմքից։ Ցավալի է, որ ժողովրդական երգն ու պարը ստեղծվում
են ոչ թե գյուղերում, այլ մայրաքաղաքի արվեստի օջախներում։ Իսկ մեր գյու-
ղերում վերացել են զուռնան, դհոլն ու դուդուկը, թառն ու քամանչան։ Տխուր է,
շատ տխուր»։
Ամեն օր խմբագրություններում ստացվում են գործնական առաջարկու-
թյուններ պարունակող տասնյակ նամակներ։ Դրանք հսկայական օգնություն
են ստեղծագործական աշխատողներին, և հեռուստատեսությունն ու ռադիոն
պարտավոր են այսուհետև ավելի մեծ ուշադրությամբ ունկնդրել հեռուստադի-
տողների և ռադիոլսողների ձայնին, հոգալ, որ յուրաքանչյուր հաղորդում իրոք
դառնա լուրջ զրույց մարդկանց հետ, որ այդ հաղորդումները գործնականորեն
նպաստեն կուսակցության առաջադրած խնդիրների լուծմանը։
Կուսակցության XXVI համագումարը պահանջեց ոչ թե մասնակի, այլ ար-
մատապես վերակառուցել հեռուստառադիոծրագրերը։ Կենսաբուխ պահանջ, որ
թելադրվում է մասսայական ինֆորմացիայի միջոցների առջև ծառացած խըն-
դիրներով, նրանց հարաճուն դերով կուսակցության գաղափարական-դաստիա-
րակչական գործունեության ընդհանուր համակարգում, սովետական մարդկանց
քաղաքական ու կուլտուր-տեխնիկական մակարդակի վիթխարի աճով, ինչպես
նաև եթերում ընթացող գաղափարախոսական սուր պայքարով։
«Մեր կուսակցության քաղաքականությունը պարզ է,— ասել է ընկեր Լ. Ի.
Բրեժնևը։ — Եվ մենք պատրաստ ենք պատասխանելու ամեն տեսակ հարցերին,
որոնք առաջանում են սովետական մարդկանց մեջ։ Հարկավոր է համար-
ձակորեն անել այդ բանը, հիշելով, որ եթե մենք դրանց չենք պատասխանում,
ապա մեր երկրի թշնամիները ջանում են դրանից օգտվել սոցիալիզմը զրպար-
տելու համար»։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՍՏՐԱՏԵԳԻԱՆ

Վ. Ի. ՄՈՐՈԶՈՎ
ՏՓԽ-ի քարտուղարության աշխատակից

ԱՆՇԵՂՈՐԵՆ ԱՄՐԱՊՆԴՎՈՒՄ ԵՎ ԶԱՐԳԱՆՈՒՄ Է համաշ-
խարհային սոցիալիստական համագործակցությունը՝
նոր տիպի պետությունների իրավահավասար միությունը։ Անընդհատ մեծանում
է նրա կազմի մեջ մտնող երկրների տնտեսական պոտենցիալը։ Եվ որքան ընդ-
լայնվում ու խորանում է նրանց եղբայրական համագործակցությունը, այնքան
լիովին են բացահայտվում սոցիալիզմի՝ որպես առաջադեմ հասարակարգի,
առավելությունները։ Արդ սոցիալիստական երկրների տնտեսական և գիտա-
տեխնիկական կապերը հասել են բարձր մակարդակի և բնութագրվում են խո-
շոր մասշտաբայնությամբ ու լայն ընդգրկումով։ Հետևելով պրոլետարական և
սոցիալիստական ինտերնացիոնալիզմի լենինյան գաղափարներին, համագոր-
ծակցության կոմունիստական ու բանվորական կուսակցություններն ամենօրյա
ուշադրություն են նվիրում այդ կապերի ամրապնդմանն ու խորացմանը։ Դա
հատկապես վերաբերում է վերջին տասնամյակին, երբ համագործակցության
երկրները ձեռնամուխ եղան սոցիալիստական տնտեսական լայն ինտեգրացիա-
յի համաձայնեցված կուրսի իրականացմանը։
Սովետական Միությունն ակտիվորեն մասնակցում է ինտեգրացիոն միջո-
ցառումներին, որոնք իրենց օրենսդրական արտահայտությունն են գտնում երկրի
հնգամյա և տարեկան ժողովրդատնտեսական պլաններում։
ՍՄԿԿ-ն և սովետական կառավարությունը հետևողականորեն իրականաց-
նում են սոցիալիզմի մյուս երկրների հետ արտաքին տնտեսական կապերի ըստ
ամենայնի զարգացման և ամրապնդման կուրս։ Այն օրգանապես բխում է նրա
մարքսիստական-լենինյան ինտերնացիոնալիստական քաղաքականությունից, և
Սովետական Միությունը հնարավորություն է ընձեռում լրացուցիչ ռեզերվներ
ներգրավել սոցիալ-տնտեսական խնդիրների առավել հաջող լուծման, գիտա-
տեխնիկական առաջընթացի արագացման նպատակով։
Տասներորդ հնգամյակի տարիներին նկատելիորեն խորացան ՍՍՀՄ-ի ին-
տեգրացիոն տնտեսական կապերը ՏՓԽ-ի մյուս անդամ-երկրների հետ։ Այստեղ
կարևոր տեղ է հատկացվում սոցիալիստական տնտեսական ինտեգրացիայի
կոմպլեքսային ծրագրի և համագործակցության երկրների երկարաժամկետ,
նպատակային այն ծրագրերի իրականացմանը, որոնք մշակել և ընդունել է
ՏՓԽ-ի բարձրագույն մարմինը՝ նրա սեսիան։ Կուսակցության XXVI համագու-
մարում ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևի զեկուցման
մեջ ասված է, որ այժմ այդ ծրագրերը նյութականացվում են կոնկրետ գործե-
րում։ ՏՓԽ-ի երկրների էկոնոմիկայի, գիտության և տեխնիկայի բոլոր ճյուղե-
րում նկատելի են այդ աշխատանքի պտուղները։ Արդեն կնքված են 120 բազ-
մակողմ և հազարից ավելի երկկողմ համաձայնագրեր՝ արտադրության մաս-
նագիտացման և կոոպերացման հարցերի վերաբերյալ։ Ավարտվում է ՏՓԽ-ի
անդամ-երկրների 1981—1985 թթ. ժողովրդատնտեսական պլանների կոորդի-
նացումը։ ՍՄԿԿ XXVI համագումարում որպես եղբայրական երկրների համա-
տեղ հաջող գործունեության առավել նշանակալից արդյունք նշվեցին այնպիսի

խոշորագույն օբյեկտները, ինչպիսիք են երեք հազար կիլոմետր երկարությամբ
«Սոյուզ» գազամուղը, «Միր» էներգասիստեմը, որը համալրվել է էլեկտրահա-
ղորդման նոր գծերով, Ուստ-Իլիմի ցելյուլոզի գործարանը ՍՍՀՄ-ում, «Էրդենետ»
լեռնահարստացուցիչ կոմբինատը ՄԺՀ-ում, նիկելի գործարանները Կուբայում:

ՏՓԽ-ի անդամ-երկրները աշխարհի առավել դինամիկ զարգացած երկրնե-
րի խումբն են: 1971—1979 թթ. նրանց միագումար ազգային եկամուտն աճել է
62, իսկ արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը՝ 79 տոկոսով: Նրանց տըն-
տեսական աճի տեմպերը կրկնակի բարձր են զարգացած կապիտալիստական
երկրների տեմպերից: ՏՓԽ-ի երկրներին բաժին է ընկնում էլեկտրաէներգիայի
համաշխարհային արտադրության 21 տոկոսը, քարածխի և անտրացիտի ար-
դյունահանման՝ 27, նավթի՝ 20, պողպատի ձուլման՝ 28, հանքային պարարտա-
նյութերի արտադրության 35 տոկոսը: Այդ երկրները «Ընդհանուր շուկայի»
պետություններից ավելի են արտադրում էլեկտրաէներգիա 1,3 անգամ, քարա-
ծուխ՝ 3, պողպատ՝ 1,5, ցեմենտ՝ 1,4, բրդյա գործվածքներ՝ 1,3 անգամ: ՏՓԽ-ի
երկրների հետազոտական և նախագծակոնստրուկտորական բազան բավակա-
նաչափ հզոր է (նոր տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի համար ամբողջ աշխարհում
տրված պատենտների 20 տոկոսը), որպեսզի նրանք ինքնուրույնաբար լուծեն
ամենաբարդ տեխնիկական խնդիրները: Մշտական է եղբայրական երկրների
ուշադրությունը գյուղատնտեսական արտադրության, այն արդյունաբերական
հիմքի վրա փոխադրելու նկատմամբ: Կատարված աշխատանքը տալիս է իր շո-
շափելի արդյունքները. ամբողջությամբ վերցրած ՏՓԽ-ի երկրներում 1976—
1979 թթ. գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի միջին տարեկան ծա-
վալը 1964—1970 թթ. համանման ցուցանիշը գերազանցել է 30 տոկոսով, իսկ
1971—1975 թթ.՝ 9 տոկոսով: ՏՓԽ-ի երկրներում իրականացվում է ազգաբնակ-
չության նյութական բարեկեցության մակարդակի անշեղ աճ: Սոցիալիստական
համագործակցության եվրոպական երկրներում մեկ շնչի հաշվով սպառումը
հասել է մի շարք զարգացած կապիտալիստական երկրների մակարդակին:

ՏՓԽ-ի երկրների ազգային էկոնոմիկայի վերելքին էապես նպաստում են
նրանց տնտեսական սերտ համագործակցությունը և ինտեգրացիոն փոխգործո-
ղությունը: Հատկապես դրա շնորհիվ են ՏՓԽ-ի երկրները կարողանում երկարա-
ժամկետ պլանային հիման վրա բավարարել հումքի և վառելանյութի նկատմամբ
ման պահանջմունքները: Այսպես, 1979 թ. այդ պահանջմունքները փոխադարձ
մատակարարների հաշվին ՏՓԽ-ի երկրներում բավարարվել են երկաթահան-
քինը՝ 70 տոկոսով, քարածխինը՝ 93, կոքսինը՝ 94, նավթինը՝ 68 տոկոսով: Հում-
քով և էներգառեսուրսներով ինքնապահովվածության բարձր մակարդակը սո-
ցիալիստական համագործակցության երկրների տնտեսական կարևոր հաջողու-
թյունն է:

Միաժամանակ հարկ է նշել, որ ՏՓԽ-ի երկրներում նյութական արտադրու-
թյան զարգացումն ընթանում է բարդացված պայմաններում, և նրանք ստիպված
են գործ ունենալ ոչ հասարակ պրոբլեմների հետ: Դա, մասնավորապես, առըն-
վում է հումքի, վառելանյութի և էներգիայի ստացման համար ծախսերի աճի,
համաշխարհային տնտեսական անբարենպաստ կոնյուկտուրայի, համաշխար-
հային շուկայում հումքի և էներգակիր նյութերի գների բարձրացման, ՏՓԽ-ի
երկրներում էկոնոմիկայի զարգացումն արագացնելու հնարավորությունների և
ներքին ռեզերվների անբավարար օգտագործման հետ: Բացի այդ, մի շարք եղ-
բայրական երկրներում սպառվել են աշխատանքային ռեսուրսների լրացուցիչ
հոսքի աղբյուրները: Արտադրության անբավարար արդյունավետությունը, նոր
տեխնիկայի և տեխնոլոգիայի համեմատաբար դանդաղ յուրացումն արգելա-
կում են էկոնոմիկայի փոխադրումը զարգացման ինտենսիվ ուղու վրա, տեղիք
տալիս առանձին իրերի և ապրանքների պակասության: Վերջին տարիների դա-
ժան ձմեռները և ամառվա երաշտներն անբարենպաստ ազդեցություն ունեցան
ՏՓԽ-ի երկրների մեծամասնության տնտեսական զարգացման վրա: Այդ գոր-
ծոնների ազդեցությամբ 70-ական թվականների երկրորդ կեսից ՏՓԽ-ի երկրնե-
րի տնտեսական զարգացման տեմպերը մի փոքր նվազեցին: Սակայն միաժա-
մանակ անհրաժեշտ է ընդգծել, որ ՏՓԽ-ի երկրների առջև ծառացած դժվարու-
թյունները ոչինչ ընդհանուր չունեն կապիտալիզմի այնպիսի խրոնիկական հի-

վանդությունների հետ, ինչպես տնտեսական և էներգետիկ ճգնաժամերը, աճող
գործազրկությունը, ինֆլյացիան, միջազգային վալյուտային սիստեմի խափա-
նումները և այլն: Դրա հետ մեկտեղ, ՏՓԽ-ի երկրների առջև ծառացած պրոբ-
լեմները քիչ նշանակություն չունեն և իրենց նկատմամբ պահանջում են հատուկ
վերաբերմունք ու ջանքեր, անհրաժեշտ միջոցառումների ձեռնարկում, որոնք
հանգեցնեն ժողովրդական տնտեսության արդյունավետության բարձրացմանը,
գիտատեխնիկական առաջընթացի նվաճումների, աշխատանքի միջազգային սո-
ցիալիստական բաժանման առավելությունների առավել լրիվ և արագացված
օգտագործմանը, աշխատավորների ստեղծագործական ակտիվության ուժեղաց-
մանը: Ահա թե ինչու, վճռական նշանակություն տալով էկոնոմիկայի զարգաց-
ման ինտենսիվ ուղիներին, Սովետական Միությունը, եղբայրական մյուս եր-
կըրները առաջիկա տասնամյակը ինտենսիվ արտադրական և գիտատեխնիկա-
կան կոոպերացման ժամանակաշրջան դարձնելու կուրս են վերցրել: Ինքը
կյանքն է խնդիր դնում՝ ՏՓԽ-ի երկրների պլանների կոորդինացումը լրացնել
ամբողջությամբ վերցրած տնտեսական քաղաքականության համաձայնեցվա-
ծությամբ: Ինչպես շեշտվեց ՍՄԿԿ XXVI համագումարում, այսօր օրակարգում
են դրվում այնպիսի հարցեր, ինչպես տնտեսական մեխանիզմների կառուցվածքի մերձեցումը, փոխադարձ կոոպերացիայի մասնակից մինիստրությունների,
միավորումների և ձեռնարկությունների ուղղակի կապերի հետագա զարգա-
ցումը, համատեղ ֆիրմաների ստեղծումը, ինչպես նաև ՏՓԽ-ի անդամ-երկրների
ռեսուրսների ու ջանքերի միավորման այլ ձևերի օգտագործումը:

Այժմ ՍՍՀՄ-ի 1300 արտադրական կոլեկտիվներ մշտական կապեր են պահ-
պանում ՏՓԽ-ի մյուս երկրների մոտ 1500 ձեռնարկությունների հետ: Այդ կոն-
տակտների շրջանակներում իրականացվում է արտադրության կազմակերպման
առաջավոր փորձի փոխանակում, սոցիալիստական ինտերնացիոնալ մրցու-
թյուն: ՍՍՀՄ-ը եղբայրական մյուս երկրների հետ մեկտեղ ձգտում է, որպեսզի
տնտեսական կապերը լինեն փոխշահավետ: Մեր երկիրը փոխհամագործակցու-
թյան կարգով եղբայրական երկրներից ստանում է շատ տեսակի անհրաժեշտ
մեքենաներ ու սարքավորումներ, փոխադրական միջոցներ, լայն սպառման ապ-
րանքներ, հումքի առանձին տեսակներ: Իր հերթին ՍՍՀՄ-ը մատակարարում է
նավթ, գազ, հանքաքար, բամբակ, անտառափայտ, արդյունաբերական տար-
բեր իրեր: Անցած հինգ տարում ՍՍՀՄ-ը ՏՓԽ-ի անդամներից ստացել է 90 մլրդ
ռուբլի գումարով ապրանքներ, իսկ ՍՍՀՄ-ի մատակարարումների գումարը հա-
սել է 98 մլրդ ռուբլու: Այսօր արդեն դժվար է պատկերացնել սոցիալիստական
այս կամ այն երկրի զարգացումն առանց եղբայրական մյուս երկրների հետ կա-
պերի, առանց յուրաքանչյուր երկրի և ամբողջությամբ վերցրած համագոր-
ծակցության շահերի առավել ճիշտ և լրիվ զուգակցման: Դա մասնավորապես
վերաբերում է նավթի, գազի և հումքային ու արդյունաբերական այն մյուս ապ-
րանքների արտոնյալ գների սահմանմանը, որոնք ՏՓԽ-ի երկրները մատակա-
րարում են միմյանց: Դրանում իր գործնական դրսևորումն է ստանում սոցիա-
լիստական ինտերնացիոնալիզմը: Տասը տարվա ընթացքում Միջազգային ին-
վեստիցիոն բանկը, որի անդամներն են ՏՓԽ-ի երկրները, երկարաժամկետ
վարկերով ապահովել է 73 օբյեկտների կառուցումը՝ 9 միլիարդ փոխանցվող
ռուբլի ընդհանուր գումարով (փոխանցվող ռուբլին ՏՓԽ-ի երկրների կոլեկտիվ
վալյուտան է): Այդ օբյեկտներից 47-ը արդեն գործում են և հաջողությամբ
փոխհատուցում ներդրված միջոցները: Նշված բանկը վարկերի հիմնական մասը
հատկացնում է ՏՓԽ-ի առանձին երկրներին, նրանց տնտեսական պոտենցիալի
աճը բնորոշող կարևորագույն բնագավառների զարգացման համար (ջերմա-
էներգետիկ և մետալուրգիական արդյունաբերություն, մեքենաշինություն, էլեկ-
տրոնիկա, քիմիա, էլեկտրատեխնիկա): Բանկի ֆինանսական մասնակցությամբ
է կառուցվել «Սոյուզ» մագիստրալային գազամուղը: Բանկի ֆինանսավորմամբ
խոշոր օբյեկտներ են կառուցվել ու վերակառուցվել ՏՓԽ-ի բոլոր երկրներում:
Այժմ եղբայրական երկրների կոլեկտիվ բանկը հիմնական ուշադրությունը
կենտրոնացնում է համագործակցության երկարաժամկետ նպատակային ծրա-
գրերի իրականացման ֆինանսավորման վրա:

ՏՓԽ-ի երկրները նոր տասնամյակ են թևակոխել ավելի զարգացած արտա-

դրական և գիտատեխնիկական պոտենցիալով: Այսպես, նրանց ազգային եկա-
մուտը 1972—1980 թթ. ավելացել է 70, իսկ արդյունաբերական արտադրանքը՝
80 տոկոսով, աշխատանքի արտադրողականությունն աճել է 1,5 անգամ: ՏՓԽ-ի
երկրների փոխադարձ արտաքին առևտրական շրջանառությունը 1970 թ. 33,5
միլիարդ փոխանցվող ռուբլուց 1980 թ. աճել է մինչև 119 միլիարդի: Նվաճված
բնագծերը ՏՓԽ-ի երկրներին հնարավորություն են ընձեռում մի նոր աստիճանի
բարձրացնելու իրենց տնտեսական կապերը, դրանց հաղորդելու առավել կոմպ-
լեքսային և բազմակողմանի բնույթ: Համագործակցության երկրներում այժմ
շեշտը դրվում է էներգետիկայի, ջերմահումքային ճյուղերի, մեքենաշինության,
տրանսպորտի, գյուղատնտեսության, լայն սպառման ապրանքների արտադրու-
թյան բնագավառի հրատապ պրոբլեմների կոլեկտիվ լուծման վրա: Հենց այդ
ոլորտներն են ընդգրկվում համագործակցության երկարաժամկետ նպատակա-
յին ծրագրերում, որոնցում արտացոլված է ՏՓԽ-ի երկրների տնտեսական հա-
մագործակցության համաձայնեցված ստրատեգիան մինչև 1990 թ., սահման-
ված առաջիկա տասնամյակում ժողովրդատնտեսական կարևորագույն խնդիր-
ների համատեղ լուծման կոնկրետ ուղենիշերը:

ՏՓԽ-ի երկրների ստրատեգիական կողմնորոշումը նախատեսում է առա-
վելագույն ուշադրություն կենտրոնացնել տնտեսական զարգացման հիմնական
գործոնների վրա: Այդպիսի զարգացման համար անհրաժեշտ են համապատաս-
խան ռեսուրսներ. բանվորական ուժ, հիմնական ֆոնդեր, օգտակար հանածո-
ներ: Սակայն սա գործոնների մի խումբն է: Մյուս խումբը դա արտադրության
արդյունավետությունն է, աշխատողների ստեղծագործական ակտիվությունը և
որակավորումը, առաջադեմ տեխնիկան և տեխնոլոգիան, արտադրության կա-
ռավարման կատարելագործումը, ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործումը, մի-
ջազգային համագործակցության արդյունավետությունը: Եվ հենց գործոնների
երկրորդ խումբն է, որ արդի փուլում ձեռք է բերում վճռական նշանակություն:
Բանը նրանումն է, որ էներգիայի, հումքի, բանվորական ուժի ռեսուրսները,
որոնք կունենան ՏՓԽ-ի երկրները 80-ական թվականներին, սահմանափակ են:
Այդ պատճառով պահանջվում է էապես վերակառուցել և մոդեռնացնել արտա-
դրության և տեխնոլոգիայի առկա ճյուղային կառուցվածքը: Խնդիրը կայանում
է նրանում, որպեսզի հոգատար և խնայողաբար օգտագործվեն բնական հում-
քը և էներգիան, կրճատվեն ձեռքի և ցածր որակավորված աշխատանքի ծախ-
սումները: Ինքնին հասկանալի է, որ ՏՓԽ-ի տարբեր երկրներում տնտեսական
շինարարությունն ունի իր առանձնահատկություններն ու ինքնատիպությունը:
Օրինակ, Վիետնամում և Կուբայում չեն սպառված էկոնոմիկայի էքստենսիվ
աճի ռեսուրսները՝ լրացուցիչ բանվորական ուժի ներգրավմամբ: Այստեղ առա-
վել նշանակություն ունի գյուղատնտեսական արտադրության աճը արդյունա-
բերական հիման վրա, ագրարային արդյունաբերական կոմպլեքսի ճյուղերի
զարգացումը: Պատմական փորձը վկայում է, որ աշխատանքի միջազգային բա-
ժանումը սոցիալիզմի օրոք կարող է համեմատաբար կարճ ժամկետներում ապա-
հովել ագրարային պետությունների վերափոխումը արդյունաբերականի, նպաս-
տել տնտեսական զարգացման մակարդակների հավասարեցմանը: Այդ առու-
մով, սոցիալիստական ինտերնացիոնալիզմի ոգով Վիետնամին, Կուբային, ինչ-
պես նաև Մոնղոլիային մեծ օգնություն են ցույց տալիս ՏՓԽ-ի երկրները:

Արդի պայմաններում լրջորեն աճում է արտադրության միջազգային մաս-
նագիտացման և կոոպերացման, կարևորագույն ժողովրդատնտեսական օբյեկտ-
ների համատեղ կառուցման դերը: Այդ խնդիրը, մյուս կարևորագույն պրոբլեմ-
ների հետ մեկտեղ հանգամանորեն քննարկվեց ՏՓԽ-ի անդամ մի շարք եղբայ-
րական երկրների ղեկավարների հետ 1981 թ. հուլիս-օգոստոսին ընկեր Լ. Ի.
Բրեժնևի ունեցած հանդիպումների ու զրույցների ընթացքում:

Համատեղ կառույցները ՏՓԽ-ի փոխհամագործակցության կարևոր ոլորտ-
ներից են: Արդեն գործարկված այդպիսի կառույցների ընդհանուր արժեքը գե-
րազանցում է 7 միլիարդ ռուբլուն: ՏՓԽ-ի անդամ-երկրներն այդ օբյեկտներից
իրենց բաժնեմասնակցությանը համապատասխան տարեկան կստանան 15,5
միլիարդ խոր. մետր գազ, 5,5 միլիոն տոննա երկաթ պարունակող հումք, 117
հազար տոննա ասբեստ, 205 հազար տոննա ցելյուլոզ, 210 հազար տոննա ֆե-

ռոձուլվածք, 64 միլիարդ կվտ-ժամ էլեկտրաէներգիա: Նոր հնգամյակում ին-
տեգրացիոն շինարարությունը նոր թափ կստանա: Արդեն սկսվել է ատոմային
էներգետիկայի լայն ծրագրի իրականացումը: Նախատեսված է 80-ական թթ.
համատեղ ուժերով ծավալել 37 միլիոն կիլովատ ընդհանուր հզորությամբ ատո-
մային էլեկտրակայանների շինարարությունը: Այդ նպատակով ՏՓԽ-ի շահա-
գրգռված անդամ-երկրները համաձայնագիր են կնքել ապագա ԱԷԿ-ների հա-
մար մեքենաներ և սարքավորումներ արտադրելու մասին: Այս գործում արտա-
դրական կոոպերացիան ընդգրկում է մի քանի երկիր: Ատոմային սարքավո-
րումների խոշորագույն արտադրողներ կդառնան սովետական «Ատոմմաշը» և
չեխոսլովակյան «Շկոդա» ձեռնարկությունը:

Այժմ, ինչպես արդեն ասվեց, հատուկ ուշադրություն է նվիրվում ՏՓԽ-ի
անդամների միջև արտադրության մասնագիտացման և կոոպերացման արա-
գացմանը: Այդ ասպարեզում արդեն շատ բան է արված: Այսպես, ՏՓԽ-ի եր-
կրների միջև արտադրության մասնագիտացման և կոոպերացման վերաբերյալ
պայմանագրերի հիման վրա փոխադարձ մատակարարումները 1970 թ. 330 մի-
լիոն ռուբլուց 1980 թ. հասան 25 միլիարդի, ընդ որում, մեքենաշինության մաս-
նագիտացված արտադրանքի արտահանումը կրկնակի չափով ավելի արագ է
աճում, քան մեքենաների ու սարքավորումների սովորական արտահանումը:
ՏՓԽ-ի երկրների ընդհանուր փոխադարձ արտահանության մեջ մասնագիտաց-
ված արտադրանքի տեսակարար կշիռը 1975 թ. 24 տոկոսից 1979 թ. հասել է 35
տոկոսի: Ուժեղանում է արտադրության ճյուղային մասնագիտացման և կոո-
պերացման դերը: Առավել մեծ ուշադրություն է նվիրվում կոնկրետ արտադրա-
տեսակների վերաբերյալ համաձայնագրերին, որոնք կնքվում են անմիջակա-
նորեն մինիստրությունների և միավորումների միջև: Այդպիսի համաձայնա-
գրերն ավելի հաճախ են ներառում համագործակցության փոխկապակցված
հարցերի կոմպլեքսը՝ գիտահետազոտական և նախագծային մշակումներից
մինչև արտադրության յուրացումը և արտադրանքի բարձր որակի ապահովու-
մը: Միաժամանակ ընդլայնվում է հանգույցների և դետալների արտադրության
մասնագիտացումը, որը էապես նպաստում է արդիական իրերի և մեքենաների
արդյունավետ զանգվածային արտադրության կազմակերպմանը:

Աճում է խնայողական տեխնոլոգիաների, էներգատարության, նյութատա-
րության և աշխատատարության նվազեցումն ապահովող կոլեկտիվ մշակում-
ների և արտադրության մեջ ներդնելու դերը:

Առաջարկներ է նախապատրաստվում արտադրության մասնագիտացման
և կոոպերացման հիման վրա մեքենաշինության բնագավառի մի քանի նախընտ-
րելի ուղղությունների ասպարեզում շահագրգռված երկրների կոլեկտիվ ջան-
քերն ակտիվացնելու նպատակով, մասնավորապես նախատեսվում է ստեղծել
այնպիսի հեռանկարային մեքենաների ու իրերի կոմպլեքսների խոշոր արտա-
դրություն, որոնք բնորոշում են տեխնիկական առաջընթացը և բարձր արդյու-
նավետությունը ժողովրդական տնտեսության մի քանի կարևորագույն օղակ-
ներում:

ՏՓԽ-ի երկրներն առավել ուշադրություն են նվիրում հրատապ պրոբլեմ-
ներին վերաբերող գիտատեխնիկական համագործակցության ծրագրերին, ընդ
որում, առանձնակի նշանակություն է տրվում աշխատանքների կոմպլեքսի հա-
մաձայնեցմանը, կոնկրետ պարտնյորների միջև աշխատանքի հստակ բաժան-
մանը, ժամկետների որոշմանը, մասնակից երկրների ֆինանսական ծախսում-
ների չափերի սահմանմանը: Առավել կոնկրետացվում է գիտատեխնիկական
մշակումների նպատակային ուղղվածությունը, մասնավորապես նախատեսվում
է աշխատանքների վերջնական արդյունքը՝ նոր մեքենաների, սարքավորումնե-
րի, սարքերի, նյութերի ու տեխնոլոգիական պրոցեսների ստեղծումն ու արտա-
դրության մեջ ներդրումը:

ՏՓԽ-ի երկրների գիտատեխնիկական փոխգործողությունն իրականացվում
է լայն մասշտաբներով: Այսօրվա դրությամբ, այդպիսի համագործակցության
շրջանակներում ընդգրկված են 3000 գիտահետազոտական, նախագծակոնս-
տրուկտորական կոլեկտիվներ և բուհեր: Գիտության ու տեխնիկայի զարգաց-
ման, այդ ասպարեզում ջանքերի միավորման վառ օրինակ է «Ինտերկոսմոս»

ծրագիրը, որի շրջանակներում իրականացվում են եղբայրական երկրների քաղաքացիների մասնակցությամբ ինտերնացիոնալ անձնակազմների տիեզերական թռիչքները։ Այդ երկրների գիտատեխնիկական փոխգործողությունն առավել մեծ չափերով է շաղկապվում համագործակցության երկարաժամկետ նպատակային ծրագրերի իրականացման հետ։ Դեռևս 1979 թ. փաստաթուղթ է ընդունվել մինչև 1990 թ. գիտատեխնիկական համագործակցության հիմնական ուղղությունների և այդ հիման վրա սպասվող տեխնիկատնտեսական արդյունքների վերաբերյալ։ Այդ փաստաթուղթն իր մեջ ներառում է համագործակցության երկարաժամկետ նպատակային ծրագրերից բխող 120 պրոբլեմ։

ՏՓԽ-ի երկրների ինտերնացիոնալ համագործակցության արդյունավետության համար կարևոր նշանակություն ունեն եղբայրական կուսակցությունների և պետությունների ղեկավարների երկկողմ և բազմակողմ հանդիպումները, մասնավորապես ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևի հանդիպումներն ու զրույցները եղբայրական երկրների ղեկավարների հետ։

ՏՓԽ-ի երկրները երկկողմ և բազմակողմ հիման վրա ակտիվորեն համագործակցում են Հարավսլավիայի հետ, որը 1964 թ. ՏՓԽ-ի հետ հատուկ համաձայնագիր է ստորագրել։ Դրանով սահմանված են ՏՓԽ-ի և Հարավսլավիայի բազմակողմանի տնտեսական հարաբերությունները, այդ երկրի մասնակցությունը ՏՓԽ-ի մարմինների աշխատանքին։ ՏՓԽ-ի շրջանակներում Հարավսլավիայի համագործակցությունը շոշափելի արդյունքներ է տալիս։ Հարավսլավական կազմակերպություններն ու ձեռնարկությունները մասնակցում են արտադրության մասնագիտացման ու կոոպերացման և գիտատեխնիկական համագործակցության տասնյակ բազմակողմ համաձայնագրերին։ Հարավսլավիան ՏՓԽ-ի անդամ երկրների միջազգային տնտեսական մի շարք կազմակերպությունների անդամ է։

Սովետական Միությունը, ինչպես և ՏՓԽ-ի մյուս երկրները, տնտեսական և գիտատեխնիկական լայն կապեր է ստեղծել Ասիայի, Աֆրիկայի և Լատինական Ամերիկայի երիտասարդ պետությունների հետ։ Այդ կապերը շահավետ են երկուստեք։

Զարգացող պետությունների հարաբերությունների սիստեմում կարևոր տեղ ունի այդ երկրներում խոշոր տնտեսական կամ այլ օբյեկտների ստեղծումը։ 1980 թ. ՏՓԽ-ի երկրները առևտրատնտեսական հարաբերություններ ունեին զարգացող 90 պետությունների հետ։ ՏՓԽ-ի երկրները մշտապես ընդլայնում են համագործակցության երկարաժամկետ միջկառավարական համաձայնագրերի կնքման պրակտիկան։ Միայն ՍՍՀՄ-ը այդպիսի համաձայնագրեր ունի զարգացող 70 երկրների հետ։ Երիտասարդ պետությունների ազգային էկոնոմիկայի անկախ զարգացման համար հատկապես կարևոր նշանակություն ունեն ՍՍՀՄ-ից և ՏՓԽ-ի մյուս երկրներից այնպիսի մեքենաների ու սարքավորումների մատակարարումները, որոնք նախատեսված են մեքենաշինության, մետալուրգիայի, էներգետիկայի, արդյունահանող ու վերամշակող արդյունաբերության և էկոնոմիկայի մյուս հանգուցային ճյուղերի համար։

Զարգացող երկրների քաղաքական և տնտեսական անկախության ամրապնդմանը էապես նպաստում է ՏՓԽ-ի հետ համագործակցությունը՝ արդյունաբերական, էներգետիկ, գյուղատնտեսական և այլ օբյեկտների կառուցման ասպարեզում։ ՍՍՀՄ-ի մասնակցությամբ արդեն ավարտված կառույցների թվում քիչ չեն խոշոր, հաճախ էլ զարգացող երկրների էկոնոմիկայի համար առաջատար օբյեկտները։ Օրինակ, կարելի է հիշատակել հիդրոէներգետիկ կոմպլեքսը Սիրիայում, որը տալիս է երկրում արտադրվող էլեկտրաէներգիայի 70 տոկոսը, 2 միլիոն տոննա պողպատի կարողությամբ մետալուրգիական գործարանը Ալժիրում, տարեկան 2,5 միլիոն տոննա բոքսիտներ արդյունահանող ձեռնարկությունը Գվինեայում և այլն։ ՍՍՀՄ-ը իր հնարավորությունների չափով օգնում է Ասիայի, Աֆրիկայի և Լատինական Ամերիկայի երիտասարդ պետություններին ինժեներների, տեխնիկների, որակավորված բանվորների, բժիշկների, ուսուցիչների ազգային կադրեր պատրաստելու գործում։ Այդ երկրների շինարարական հրապարակներում, արդյունաբերության ու գյուղատնտեսության մեջ, հիվանդանոցներում և ուսումնական հաստատություններում աշխատում են

տասնյակ հազարավոր սովետական մասնագետներ։ Առանձնապես կայուն ու բազմակողմանի են ՍՍՀՄ-ի տնտեսական և գիտատեխնիկական կապերը Հնդկաստանի հետ։ Սովետա-հնդկական բարեկամությունն ու համագործակցությունը երկու երկրներում դարձել է արմատավորված ժողովրդական ավանդույթ։ Սովետական և հնդկական ղեկավարների մշտական, կանոնավոր բարձր մակարդակի հանդիպումներն ու բանակցություններն ավելի ու ավելի են առաջ մղում երկու երկրների հարաբերությունների ամբողջ կոմպլեքսը։

Զարգացող երկրների էկոնոմիկայի շատ բնագավառներում ՏՓԽ-ի երկրների համագործակցությունն ուղեկցվում է առաջավոր տեխնոլոգիայի, տեխնիկական փաստաթղթերի, արտադրական փորձի հաղորդմամբ։ Դա երիտասարդ պետություններին հնարավորություն է տալիս արդի տեխնիկական մակարդակով կազմակերպելու այնպիսի կարևոր արտադրանքների թողարկումը, ինչպես շոգետուրբինները, էքսկավատորները, տրակտորները, գյուղատնտեսական տարբեր մեքենաները։ ՏՓԽ-ի երկրները զգալի չափերով բազմակողմանի ինտերնացիոնալ տնտեսական և տեխնիկական օգնություն են ցույց տալիս ազատագրված այն երկրներին, որոնք ընտրել են զարգացման սոցիալիստական կողմնորոշման ուղին. Լաոսի Ժողովրդադեմոկրատական Հանրապետությանը, Անգոլայի Ժողովրդական Հանրապետությանը, Մոզամբիկի Ժողովրդական Հանրապետությանը, Սոցիալիստական Եթովպիային, Եմենի Ժողովրդական Դեմոկրատական Հանրապետությանը, Կամպուչիայի Ժողովրդական Հանրապետությանը, Աֆղանստանի Դեմոկրատական Հանրապետությանը։

ՏՓԽ-ի երկրները մեծ ներդրում են կատարում զարգացող երկրներում ազգային կադրերի պատրաստման գործում։ Նրանց օգնությամբ կառուցվել են 120 ուսումնական կենտրոններ, 60 բարձրագույն ու միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատություններ, որտեղ սովորել է 300 հազար մարդ։ Այժմ ՏՓԽ-ի բարձրագույն և միջնակարգ մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում մոտ 100 զարգացող երկրներից սովորում են 41 հազար ուսանողներ, ասպիրանտներ ու ստաժավորվողներ։ Այդ երկրներից մոտ 4 հազար երիտասարդներ ամեն տարի արտադրատեխնիկական ուսուցում են անցնում ՏՓԽ-ի երկրներում։ Սոցիալիստական երկրներում զարգացող 50 երկրներից սովորում են 3 հազար պատանիներ ու աղջիկներ՝ ՏՓԽ-ի ուսումնաթոշակային հատուկ ֆոնդի հաշվին։

Հաջողությամբ են զարգանում ՏՓԽ-ի երկրների առևտրատնտեսական և գիտատեխնիկական հարաբերությունները Իրաքի և Մեքսիկայի հետ՝ 1975 թ. ՏՓԽ-ի և այդ երկու երկրների միջև կնքված համագործակցության համաձայնագրերի հիման վրա։ Ստեղծված են այդ երկրների և ՏՓԽ-ի համագործակցության համատեղ (խառը) հանձնաժողովներ։ ՏՓԽ-ի համաձայնագրերը Իրաքի և Մեքսիկայի հետ նոր երևույթ են զարգացող երկրների հետ ՏՓԽ-ի միջազգային տրնտեսական հարաբերությունների պրակտիկայում։ Այստեղ երկկողմ տնտեսական կապերը օրգանապես լրացվում և հարստացվում են բազմակողմ համագործակցության իրավական ամուր հիմքի վրա։

Սովետական Միությունը և ՏՓԽ-ի մյուս երկրները, ինչպես և նախկինում, ձգտում են փոխշահավետ կապեր զարգացնել նաև կապիտալիստական երկրների հետ։ Սակայն հարկ է նշել, որ կապիտալիստական մի շարք պետությունների արդի քաղաքականությունը չի նպաստում սոցիալիզմի երկրների հետ նրանց առևտրատնտեսական նորմալ հարաբերությունների զարգացմանը։ Այսպես, ոչ մեր մեղքով, ԱՄՆ-ի հետ առևտուրը կրճատվում է կամ սառեցվում։ Դա ամերիկյան քաղաքականության արդյունքն է, որը նպատակ ունի ուրիշ երկրների հետ առևտրատնտեսական հարաբերություններն օգտագործել քաղաքական նպատակներով, որը հակասում է միջազգային իրավահավասար համագործակցության սկզբունքներին։ Սովետական կողմը, սոցիալիզմի մյուս երկրները, միշտ էլ պատրաստակամություն են հայտնել զարգացնել տնտեսական հարաբերությունները ԱՄՆ-ի և այլ կապիտալիստական պետությունների հետ՝ հավասարության և փոխադարձ շահավետության հիման վրա։ Այդպիսի կապեր, օրինակ, երկար ժամանակ կայուն կերպով պահպանվում են Ֆինլանդիայի, ԳՖՀ-ի, Ֆրանսիայի, Իտալիայի հետ։ Օրինակ, սովետա-ֆինլանդական

փոխադարձ առևտրի ծավալը՝ 1979 թ. կազմեց 3 միլիարդ ռուբլի, հինգ տարում
աճելով երեք անգամ: Տասը տարում (1970—1979 թթ.) ՍՍՀՄ-ի և ԳՖՀ-ի առև-
տրի ծավալն աճեց 8 անգամ, հասնելով 4 միլիարդ ռուբլու: Այսօր ԳՖՀ-ն
ՍՍՀՄ-ի խոշորագույն առևտրական պարտնյորն է կապիտալիստական երկրների
մեջ: ՍՍՀՄ-ի հետ համագործակցում են արևմտագերմանական 1500 ֆիրմաներ:
Մի քանի միլիարդ ռուբլու երկարաժամկետ համաձայնագրեր են կնքված
ԳՖՀ-ից ՍՍՀՄ նավթամուղների և գազամուղների համար խողովակներ ու սար-
քավորումներ մատակարարելու և սովետական գազի հանդիպակաց մատա-
կարարման վերաբերյալ: Սովետական պատվերները ԳՖՀ-ում աշխատանքով
ապահովում են 350 հազար մարդու: Ընդհանուր առմամբ ՏՓԽ-ի երկրների հետ
պարտնյորությունը հնարավորություն է տալիս ապահովել կես միլիոն մարդու
զբաղվածությունը, որը էական կարևորություն ունի ԳՖՀ-ի համար՝ երկրում
առկա մասսայական գործազրկության պայմաններում: Կնքված են սովետա-
արևմտագերմանական 130 լիցենզիոն համաձայնագրեր, որոնց հիման վրա
իրականացվում է արդի տեխնոլոգիայի փոխշահավետ փոխանակում: Մոսկվա-
յում գործում են արևմտագերմանական 30 ֆիրմաների ու բանկերի ներկայա-
ցուցչություններ:

Սովետա-ֆրանսիական առևտրի ծավալը վերջին հնգամյակում ավելացել
է երեք անգամ: 1970—1979 թթ. ՍՍՀՄ-ի առևտուրը զարգացած կապիտալիս-
տական երկրների հետ աճել է 5,5 անգամ և 4,5 միլիարդից հասել 25,8 միլիարդ
ռուբլու: Այդ երկրներին այժմ բաժին է ընկնում ՍՍՀՄ-ի արտաքին տնտեսական
շրջանառության 30 տոկոսը: Որոշակի փորձ է կուտակվել կապիտալիստական
երկրների հետ ՍՍՀՄ-ի համագործակցության
հիման վրա: Օգտագործելով համագործակցության ասպարեզում՝ փոխհատուցման
մաները որոշակի արտադրատեսակների այդ ձևը, արևմտյան ֆիր-
մատակարարում են սարքավորումներ, արտադրության նպատակով ՍՍՀՄ-ին
ստանալով (իրենց մատակարարումների նյութեր և տեխնոլոգիա՝ փոխարենը
մի մասը: Փոխհատուցման հատուցման ձևով) այդ արտադրանքի
խոշոր օբյեկտների թիվն հիման վրա ՍՍՀՄ-ում կառուցված և կառուցվող
ների հիմնական մասն անցնում է վեց տասնյակից: Ընդ որում, այդ օբյեկտ-
ճյուղերը՝ ընդգրկում է արդյունաբերության առավել կարևորագույն
ցելյուլոզի-թղթի, քիմիական, նավթաքիմիական, նավթագազային, փայտամշակման,
նացվում են նաև կապիտալիստական քարածխի, սև և գունավոր մետալուրգիայի, սննդի: Իրակա-
թյան այնպիսի նոր ձևեր, ինչպիսիք երկրների հետ ՍՍՀՄ-ի համագործակցու-
և այլ օբյեկտների շինարարությունը են այդ երկրներում արդյունաբերական
թյամբ և ՍՍՀՄ-ում պատրաստված սովետական մասնագետների մասնակցու-
սովետական աջակցությամբ Ֆինլանդիայում սարքավորումների բազայի վրա: Այսպես,
գործարան, ատոմային և ջերմային կառուցվել են մետալուրգիական
էլեկտրակայաններ, գազամուղ:

Վերջին տարիներին կիրառվում է արևմտյան երկրների հետ ՍՍՀՄ-ի մաս-
նակցությունը զարգացող երկրներում կառուցվող օբյեկտների շինարարությա-
նը: Առաջին քայլերը կատարվել են ԳՖՀ-ի, Ֆինլանդիայի, Ճապոնիայի, Շվե-
դիայի ֆիրմաների հետ համատեղ: Սովետական կազմակերպություններն այդ
ֆիրմաների հետ պայմանագրեր են կնքել, որոնցով նախատեսվում են սովե-
տական սարքավորումների մատակարարումներ և սովետական մասնագետների
մասնակցությունը զարգացող երկրներում էներգետիկ, արդյունաբերական,
տրանսպորտային և այլ օբյեկտների շինարարությանը: Այս ամենը փոխադարձ
ապրանքային հոսքի աճի օրինաչափ արդյունք է՝ պայմանավորված աշխա-
տանքի միջազգային բաժանման ընդլայնման և խորացման օբյեկտիվ պրոցե-
սով: Ուստի պատահական չէ, որ ՍՄԿԿ XXVI համագումարի հաստատած՝
ՍՍՀՄ տնտեսական ու սոցիալական զարգացման հիմնական ուղղություններում
խնդիր է առաջադրված. «Ելնելով սոցիալական տարբեր սիստեմներ ունեցող
պետությունների խաղաղ գոյակցության սկզբունքներից և միջազգային լարվա-
ծության թուլացումն ամրապնդելու անհրաժեշտությունից, առևտրատնտեսա-
կան և գիտատեխնիկական փոխշահավետ հաստատուն կապեր իրականացնել
կապիտալիստական այն զարգացած երկրների հետ, որոնք շահագրգռություն են

հանդես բերում համագործակցելու Սովետական Միության հետ: Շարունակել
վառելիքային, մետալուրգիական, քիմիական արդյունաբերության մեջ և ժողո-
վրդական տնտեսության մյուս ճյուղերում խոշոր մասշտաբի նախագծերի
իրագործման ասպարեզում եղած պայմանավորվածությունների իրականացու-
մը և նոր համաձայնությունների կնքումը: Գտնել այդ երկրների հետ համագոր-
ծակցությունը զարգացնելու այլ ուղիներ»:

Սովետական Միությունը շահագրգռված է այդպիսի համագործակցու-
թյամբ, քանի որ այն նպաստում է արագացնելու բնական ռեսուրսների վերա-
մշակումը (իսկ դա հատկապես կարևոր է դժվար մատչելի շրջանների համար),
ստեղծելու և վերակառուցելու արդյունաբերական առանձին օբյեկտներ, բարե-
լավելու սովետական էքսպորտի կառուցվածքը՝ մասնավորապես արտաքին շու-
կայի պահանջներին համապատասխանող մեքենաշինության արտադրանքի և
այլ պատրաստի իրերի արտադրության և մատակարարումների ավելացմամբ:
Այսպիսով, աշխատանքի միջազգային բաժանման հնարավորություններն օգ-
տագործվում են սովետական ժողովրդական տնտեսության պահանջմունքներն
առավել լրիվ բավարարելու տարբեր սարքավորումներով ու մեխանիզմներով,
ինչպես նաև ազգաբնակչության պահանջմունքները՝ սպառողական ապրանք-
ներով:

ՍՄԿԿ XXVI համագումարի որոշումները կարևոր նշանակություն ունեն
ՍՍՀՄ-ի արտաքին-տնտեսական կապերի հետագա կոմպլեքսային զարգացման
համար, սոցիալիստական համագործակցության երկրների հետ ՍՍՀՄ-ի ին-
տերնացիոնալ փոխգործողության ընդլայնման ու խորացման համար, որը Սո-
վետական Միությանը հնարավորություն է տալիս առավել արդյունավետ և
արագ տեմպերով լուծելու իր սոցիալ-տնտեսական խնդիրները, զարգացնելու
և հարստացնելու սոցիալիստական տնտեսական ինտեգրացիան, ընդլայնելու
միջազգային համագործակցությունը:

Սոցիալիստական համագործակցության երկրները նոր տասնամյակ են
թևակոխել ընդհանուր նպատակին հասնելու համատեղ գործողությունների
հստակ, ռեալիստական ծրագրով: Նրանց ամրապնդվող միասնությունն ու հա-
մախմբվածությունը սոցիալիստական և կոմունիստական շինարարության հե-
տագա հաջողությունների երաշխիքն են:

ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՏԵԽՆԻԿԱՅԻ ԴԵՐԸ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋԸՆԹԱՑԻ ԳՈՐԾՈՒՄ

Ա. Ա. ՄԽԻԹԱՐՅԱՆ
Տնտեսական գիտությունների թեկնածու

ՍՍՀՄ տնտեսական ու սոցիալական զարգացման 1981—1985 թվականների և մինչև 1990 թվականն ընկած ժամանակաշրջանի հիմնական ուղղություններում նախատեսվում է հետևողականորեն իրագործել կոմունիստական կուսակցության տնտեսական ստրատեգիան, որի գերագույն նպատակը ժողովրդի կյանքի նյութական և կուլտուրական մակարդակի անշեղ վերելքն է, անհատի համակողմանի զարգացման լավագույն պայմանների ստեղծումը: Այդ վեհ նպատակը հնարավոր է կենսագործել հասարակության հետագա տնտեսական առաջընթացի ապահովմամբ, գիտատեխնիկական պրոգրեսի արագացմամբ, էկոնոմիկայի ինտենսիվացմամբ, հանրային արտադրության արդյունավետության բարձրացմամբ, այդ ամենի նյութատեխնիկական բազայի որակական խոր տեղաշարժերի ապահովմամբ:

Սոցիալական ու տնտեսական խոր վերափոխումների իրականացման գործում առանձնահատուկ դեր է հատկացվում գիտատեխնիկական առաջընթացին: Գիտության ու տեխնիկայի նվաճումների իրագործումը նպաստում է ո՛չ միայն նյութական, այլև հոգևոր արժեքների արտադրության աճին ու ընդլայնմանը: Գիտատեխնիկական առաջընթացի նվաճումների նյութականացման միջոցով ձեռք բերվող ժամանակի խնայողությունը՝ հասարակական առաջընթացի ինտեգրալ ցուցանիշը, հանգում է ո՛չ միայն հասարակության էկոնոմիկայի ինտենսիվացմանն ու նրա անդամների նյութական բարեկեցությանը: Դա տնտեսված ժամանակի սպառողական բնութագիրն է միայն: Չէ՞ որ Կ. Մարքսն էր դեռ նշել, որ ժամանակի տնտեսումով պայմանավորված է ո՛չ միայն սպառման աստիճանը, այլև ինչպես առանձին անհատի, այնպես էլ ողջ հասարակության զարգացման ու գործունեության համակողմանիությունը: Ընդ որում անհատի զարգացման համակողմանիությունը պայմանավորված է ազատ ժամանակով, որի ծավալն աճելու է արտադրության մեջ գիտատեխնիկական նորույթների արմատավորմամբ առաջացած աշխատաժամանակի տնտեսմանը զուգընթաց:

Այսպիսով, գիտատեխնիկական առաջընթացը, միջնորդավորված ժամանակի տնտեսման միջոցով, խթանում է տնտեսական ու սոցիալական առաջընթացը: Սակայն մի բան է գիտատեխնիկական առաջընթացի պոտենցիալ հնարավորությունները և այլ բան՝ նրա նվաճումների իրագործման սոցիալ-տնտեսական ռեալ հետևանքները: Գործնականորեն դա որոշվում է այն հասարակարգի էությամբ, որի պայմաններում տեղի է ունենում այդ երևույթը:

Եթե սոցիալիզմի պայմաններում տնտեսական և սոցիալական առաջընթացները տեղի են ունենում անարգել և ներդաշնակ զուգակցությամբ, ապա կապիտալիզմի պայմաններում հասարակական առաջընթացը ընդհանուր առմամբ անտագոնիստական է: Այդ հակամարտությունը ժամանակին համոզիչ կերպով բացահայտել է Կ. Մարքսը, «... մեքենան ինքնին կրճատում է աշխատաժամանակը, մինչդեռ դրա կապիտալիստական կիրառումը երկարացնում է աշխատանքային օրը... այն ինքնին հեշտացնում է աշխատանքը, իսկ դրա կապիտալիստական կիրառումը բարձրացնում է աշխատանքի ինտենսիվությունը...

ինքնին այն նշանավորում է մարդու հաղթանակը բնության ուժերի նկատմամբ, իսկ դրա կապիտալիստական կիրառումը ստրկացնում է մարդուն բնության ուժերի կողմից... այն ինքնին ավելացնում է արտադրողի հարստությունը, իսկ կապիտալիստական կիրառմամբ նրան դարձնում է պաուպեր և այլն» (К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч; т. 23, стр. 451—452):

Ուստի հասարակական առաջընթացի տարրերի ներդաշնակությունն ու փոխպայմանավորվածությունը կարող են ապահովվել միայն այն պայմաններում, երբ արտադրության բարձր մակարդակը, ժամանակի տնտեսման բարձր աստիճանը զուգակցվում են հասարակության և անհատի համակողմանի զարգացման հետ: Իսկ դա հնարավոր է, երբ արտադրվող նյութական ու հոգևոր արժեքները դառնում են հասարակության առանց բացառության բոլոր անդամների սեփականությունը: Այդ բանին կարելի է հասնել արտադրամիջոցների հանրային սեփականության և իրենց աշխատանքի արդյունքներով աշխատավորների զանգվածային շահագրգռվածության պայմանով միայն:

Եվ պատահական չէ, որ ժամանակի տնտեսումը առաջին տնտեսական օրենքի աստիճանին բարձրացնելիս Կ. Մարքսը ժամանակի խնայողության մասին դատողությունները՝ որպես սոցիալական առաջընթացի չափանիշի, հարաբերակցում էր կոլեկտիվ արտադրության հետ, որը հատուկ է սոցիալիստական և կոմունիստական հասարակարգերին:

Այո՛, հենց պրոգրեսիվ հասարակարգում է հնարավոր արտադրողի հաստատումն արտադրապրոցեսում, քանի որ ժամանակի տնտեսման օրենքի սոցիալիստական ասպեկտը միայն սոցիալիզմի պայմաններում է լրիվ համընկնում հանրային արտադրության արդյունավետության անարգել բարձրացման և այդ հիման վրա՝ հասարակության առանց բացառության բոլոր անդամների նյութական և հոգևոր մակարդակի անշեղ բարձրացման նպատակի հետ: Կապիտալիզմի օրոք, ինչպես նշում էր Լենինը, ամեն ինչ արվում է վերնախավերի համար և հոգ չի տարվում ստորին խավերի մասին: Սակայն դա ամենևին գիտության ձեռք բերված մակարդակի և կիրառվող տեխնիկայի ու տեխնոլոգիայի պրոգրեսիվության աստիճանի արդյունքը չէ, այլ առաջին հերթին պայմանավորված է արտադրահարաբերությունների բնույթով որոշվող սոցիալական պայմաններով, որոնք դրսևորվում են իբրև գիտատեխնիկական առաջընթացի գլխավոր շարժիչ ուժ: Գիտության ու տեխնիկայի նվաճումներից մեծ մասի իրագործման պրոցեսների արմատական տարբերությունը սոցիալիզմի և կապիտալիզմի պայմաններում նրանց բուն սոցիալական բովանդակության մեջ է:

Արտադրության կապիտալիստական եղանակի դեպքում, որի անմիջական նպատակն ու շարժիչ լծակը առավելագույն շահույթի ստացումն է, արտադրության նորագույն և տեխնիկական տեսակետից պրոգրեսիվ միջոցները, ըստ Կ. Մարքսի, դառնում են «ուրիշի աշխատանքի արտածծման միջոցներ», հարուցելով շահագործման նոր ձևեր, որոնք հիմնվում են աշխատավորների ֆիզիկական ու մտավոր ուժի գիշատիչ օգտագործման, նյարդահոգեկան ծանրաբեռնվածությունների ավելացման վրա, որոնք ավելի են սրում հակասությունն աշխատանքի ու կապիտալի միջև:

Կապիտալիզմի պայմաններում մարդու և տեխնիկայի միջև գոյություն ունեցող սոցիալական հակասությունները դիպուկ բնութագրել է Կ. Մարքսը: Նա գրել է. «ո՛չ թե բանվորն է օգտագործում արտադրամիջոցները, այլ արտադրամիջոցներն են օգտագործում բանվորին» (К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч; т. 23, стр. 320):

Արդի պայմաններում այդ պրոցեսն ավելի է սաստկացել և ունի հետագա սրման անշեղ միտում: Դա առաջացել է այն բանի հետևանքով, որ գիտատեխնիկական առաջընթացի աստիճանը, տեմպերն ու ուղղությունները անմիջական ֆունկցիոնալ կախման մեջ են տվյալ հասարակության մեջ իրականացվող շահերի կառուցվածքից: Արտադրամիջոցների մասնավոր սեփականության պայմաններում կապիտալիստներին հետաքրքրում է կենդանի աշխատանքի այնպի-

սի տնտեսում, որն ապահովում է կապիտալի շահույթի բարձրացում: Այդ կա-
պակցությամբ կապիտալը գիտատեխնիկական առաջընթացը պահպանում է գե-
րաղանցապես այն ճյուղերում, որտեղ աշխատուժը թանկ է, որտեղ կապիտալի
կորուստները կարելի է փոխհատուցել հասարակության հաշվին (օրինակ, սպա-
ռազինության միջոցների արտադրության բնագավառում):
Մինչդեռ մարդու իսկ տրամադրության տակ դրված ժամանակի ազատումը,
գիտատեխնիկական հեղափոխության այդ վիթխարի պոտենցիալ հնարավորու-
թյունը, հասարակական աշխատանքի արտադրողականության բարձրացման
կարևորագույն ռեզերվ է: Քանի որ, ըստ Կ. Մարքսի ուսմունքի, աշխատաժա-
մանակի խնայողությունը հավասարազոր է ժամանակի ավելացմանն անհատի
լիակատար զարգացման համար, որն իր հերթին, որպես մեծագույն արտա-
դրաուժ, հակադարձ կերպով ներգործում է աշխատանքի արտադրաուժի վրա:
Սակայն կապիտալիզմն ի վիճակի չէ իրականացնելու գիտատեխնիկական
հեղափոխության այդ պոտենցիալ հնարավորությունը, քանի որ միայն ըստ
պահանջմունքների արդարացի բաշխումն է հասարակության բոլոր անդամնե-
րին հնարավորություն ընձեռում որքան կարելի է ավելի համակողմանիորեն
զարգացնելու, պահպանելու և դրսևորելու իրենց ունակությունները:
Ուստի չի կարող խոսք լինել այն մասին, որ կապիտալի երկրներում գիտա-
տեխնիկական հեղափոխությունը կարող է լինել հասարակական առաջընթացի
հասնելու միջոց: Արտադրամիջոցների մասնավոր սեփականության պայման-
ներում այդ հեղափոխությունը համապարփակ ձևով միայն կարող է ծառայել
տնտեսական առաջընթացին: Իսկ առանց սոցիալական առաջընթացի տնտեսա-
կան առաջընթացը չի կարող կայուն լինել՝ հակառակ մարդկային հասարակու-
թյան պատմականորեն օրինաչափ զարգացմանը, և ժամանակի ընթացքում
կդառնա ռեգրես տվյալ հասարակության համար:
Հարաճուն մասսայական գործազրկությունը և անդադար ինֆլյացիան շա-
րունակում են բացասաբար ներգործել կապիտալիստական կարգի տնտեսական
առաջընթացի վրա: Ապարդյուն են բուրժուական շատ սոցիոլոգների ջանքերը՝
քողարկելու զբաղվածության նվազման միտումը գիտատեխնիկական հեղափո-
խության զարգացմանը զուգընթաց: (Նրանք փորձում են համոզել, որ գործա-
զրկությունը հարկավոր է համարել ժամանակավոր երևույթ, քանի որ այն, իբր,
հետևանք է այն բանի, որ աշխատուժն անխուսափելիորեն որոշ ճյուղերից փո-
խադրվում է մյուս ճյուղերը):
Կյանքն այդ նույն քաղաքական գործիչներին ու գիտնականներին ստիպում
է հավաստել ռեալ իրականությունը, թե «ավտոմատացման հետ կապված մե-
ծագույն պրոբլեմներից մեկն այն չէ, որ բանվորին ազատում են, այլ այն, որ
նրան չեն վարձում»: Իհարկե, գործազուրկների «հարկադիր ազատ ժամանակը»
չի կարող գումարվել հասարակության ազատ ժամանակի բյուջեին:
Անզուսպ ինֆլյացիան զարգանում է միլիտարիզմի հետ ձեռք-ձեռքի տված,
որն իր բացասական ներգործությունն է ունենում տնտեսական առաջընթացի
վրա: Բավական է ասել, որ ներկայումս աշխարհի ռազմական ծախսերն անցել
են տարեկան 300 մլրդ դոլարից. աշխարհի ռազմական բյուջեն հավասար է 36
ամենաաղքատ երկրների 1.300 մլն մարդկանց տարեկան եկամտին: Ռազմա-
կան ծախսերն արդեն 1975 թվականին 24 մլրդ դոլարով գերազանցում էին կըր-
թության և 150 մլրդ դոլարով՝ առողջապահության համար կատարված հատ-
կացումներին: Այս անհամամասնությունն առանձնապես շեշտված է ԱՄՆ-ում,
որտեղ ռազմական ու տիեզերական նպատակներին հատկացվող ֆեդերալ ծախ-
սերը գրեթե երկու անգամ գերազանցում են խաղաղ նպատակների համար կա-
տարված բոլոր հատկացումներին:
Ընդ որում, անգրագիտությունը սոցիալական սուր պրոբլեմ է ո՛չ միայն
զարգացող երկրներում, այլև տեխնիկական տեսակետից զարգացած կապիտա-
լիստական երկրներում (այսպես, վիճակագրության իտալական ինստիտուտի
տվյալներով, երկրում կա 2.500 հազար անգրագետ, ԱՄՆ-ում 2,4 մլն երեխա-
ներ դպրոց չեն հաճախում):
Մի շարք կապիտալիստական երկրներում ոչ պակաս սուր սոցիալական
պրոբլեմ է տղամարդկանց ու կանանց աշխատանքի վարձատրության անհավա-

սարությունը: Այսպես, աշխատանքի միջազգային բյուրոյի տվյալներով, տղա-
մարդկանց և կանանց աշխատանքի վարձատրության միջև խզումը կազմում է
Ֆրանսիայում՝ 17, Շվեդիայում՝ շուրջ 30, Ճապոնիայում՝ մոտ 50 տոկոս:
Գիտատեխնիկական հեղափոխության ծավալման պրոցեսում մասնավոր
կապիտալը «խնայողության ռեժիմը» իրականացնում է սոցիալական այնպիսի
կարևոր պրոբլեմների հաշվին, ինչպիսիք են աշխատանքի պայմանների բարե-
լավումը, արտադրական տրավմատիզմի, պրոֆեսիոնալ հիվանդությունների վե-
րացումը: Մինչդեռ, ինչպես նշվեց ՍՄԿԿ XXVI համագումարում. «Բոլորին հաս-
կանալի է, որ մարդիկ ավելի լավ, ավելի սիրով են աշխատում այնտեղ, որտեղ
մշտական հոգատարություն են զգում իրենց աշխատանքի ու կենցաղի պայ-
մանների բարելավման նկատմամբ» (ՍՄԿԿ XXVI համագումարի նյութերը,
էջ 94):
Սակայն կապիտալիստական արտադրությունը, եթե հիշենք Կ. Մարքսի
խոսքերը, ավելի մեծ չափով, քան արտադրության որևէ այլ եղանակ, վատնող
է մարդու նկատմամբ, այն շռայլորեն վատնում է ո՛չ միայն մարդու միսն ու
արյունը, նրա ֆիզիկական ուժը, այլև նրա մտավոր ու նյարդային էներգիան, և
այդ պատճառով էլ տնտեսական առաջընթացը կապիտալիզմի պայմաններում
ձեռք է բերվում յուրաքանչյուր առանձին անհատի զարգացմանը հասցվող մե-
ծագույն վնասի գնով:
Մարդկային բուն զարգացման արժեզրկումը, աշխատանքը մարդասիրա-
կան դարձնելու սկզբունքների անտեսումը, որոնք առաջացել են մարդու ողջ
կյանքի տնտեսականացման հետևանքով՝ զուտ օգտապաշտորեն, անխղճորեն
ու վատնողաբար նրա հնարավորություններից առավելագույնը դուրս կորզելու
հաշվին, ազատ ժամանակի օգտագործումը դարձնում են բովանդակազուրկ,
ծնում «հաճույքների բիզնես»: Այդ պատճառով արտադրության կապիտալիս-
տական եղանակի պայմաններում ազատ ժամանակը ոչ մի չափով չի կարող
չափանիշ ծառայել հասարակական առաջընթացի համար:
Վերոբերյալը համոզիչ վկայում է, որ կապիտալի երկրներում առկա է սո-
ցիալական առաջադիմող ռեգրես, որն իր հերթին բացասաբար է ներգործում
հասարակության տնտեսական առաջընթացի վրա: Ուստի բուրժուական եր-
կըրներում գիտության ու տեխնիկայի առաջընթացի սոցիալ-տնտեսական խա-
բուսիկ հետևանքների մասին ջատագովական պնդումները զուրկ են ամեն մի
հիմքից:
Կապիտալիստական հասարակարգում գիտատեխնիկական հեղափոխու-
թյունը չի կարող լիովին ծավալվել և չի կարող հասնել իր տրամաբանական
ավարտին: Այդ բանը ստիպված են խոստովանել նույնիսկ բուրժուական սո-
ցիոլոգները: Անգլիացի գիտնական Ս. Լիլլին գրել է. «Չի կարելի հաշվի չառնել
այն փաստը, որ կապիտալիզմը, որը թեև լավ է գործել իր ժամանակ, հարմար
տնտեսական կառուցվածք չէ այսօրվա առաջավոր տեխնիկայի շահավետ օգ-
տագործման համար... որքան էլ մենք չարչարվենք, վերջին հաշվով, առաջըն-
թացի ուրիշ ուղի չունենք՝ ողջ տնտեսակարգը փոխելուց և սոցիալիստական
սիստեմ կառուցելուց բացի»:
Քանի դեռ արտադրամիջոցները կենտրոնացված են մասնավոր կապիտալի
ձեռքում, և անմիջական արտադրողների շահերը չեն համընկնում գիտատեխ-
նիկական առաջընթացի արդյունքները սպառողների շահերի հետ, վերջինս չի
կարող ծառայել որպես հասարակական առաջընթացի հասնելու նախադրյալ
կամ միջոց, քանի որ, ըստ Կ. Մարքսի, կապիտալը, ունենալով արտադրաուժե-
րը անսահմանորեն բարձրացնելու նկրտում, դրա հետ միասին միակողմանի է
դարձնում բուն մարդու գլխավոր արտադրաուժը:
Տրամագծորեն հակադիր է սոցիալիստական հասարակարգի միտումը, որը
մարդկության պատմության մեջ առաջին անգամ սկսել է իրականացնել մարդ-
կանց ընդհանուր զարգացման մշտական առաջանցման սկզբունքը՝ նրանց ստեղ-
ծարար աշխատանքի ամբողջ ոլորտի համեմատությամբ և սկսել է գիտատեխ-
նիկական հեղափոխության ծավալման ընթացքը ենթարկել անհատի զարգաց-
մանը:
Հասարակության բոլոր անդամների ազատ ու համակողմանի զարգացման՝

սոցիալիստական էկոնոմիկայի նպատակը բնութագրող լենինյան դասական բա-
նաձևի առաջին պլան դասելը մեծագույն կարևորություն է ստացել զարգացած
սոցիալիզմի օրոք։

Ստեղծագործաբար զարգացնելով իր հեղափոխական տեսությունը, մեր
կուսակցությունը մշակում է գիտականորեն հիմնավորված քաղաքականություն
նոր մարդու կերպավորման բնագավառում։ Կուսակցությունը գտնում է, որ կո-
մունիզմի կառուցումը չի կարելի առաջ շարժել առանց նոր մարդու համակող-
մանի զարգացման, առանց կուլտուրայի, կրթության, հասարակական գիտակ-
ցականության, մարդկանց ներքին հասունության բարձր մակարդակի։ Միաժա-
մանակ անհատի ազատ ու համակողմանի զարգացումը, որպես ինքնանպա-
տակ, անհնարին է առանց ռեալ նախադրյալների՝ համապատասխան նյութական
բազայի ստեղծման։ «Չէ՞ որ հենց էկոնոմիկայի բնագավառում է դրվում սո-
ցիալական խնդիրների լուծման... հիմքը,— նշված է ՍՄԿԿ XXVI համագումա-
րում Կենտկոմի հաշվետու զեկուցման մեջ,— ... Հենց այստեղ են ստեղծվում
սովետական հասարակության դեպի կոմունիզմ հաջող առաջընթացի անհրա-
ժեշտ նախադրյալները։ Այդ պայմաններում միայն աշխատանքը կարող է դառ-
նալ ազատ, այսինքն՝ դուրս կգա սեփական նյութական արտադրոլորտից։

Գիտականորեն բնութագրելով կոմունիզմի արտադրաուժերը, Կ. Մարքսը
գրել է. «Ազատության թագավորությունը իրականում սկսվում է միայն այնտեղ,
որտեղ դադարում է այն աշխատանքը, որ թելադրվում է կարիքից ու արտաքին
նպատակահարմարությունից, հետևաբար իրերի բնությամբ այն ընկած է բուն
նյութական արտադրոլորտից այն կողմ» (К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч; т.
25, ч. П. стр. 386—387)։

Անհատների՝ «հասարակության իսկական հարստության» արտադրաուժի
ծաղկումը կարող է ապահովվել աշխատանքի բովանդակությունն ու բնույթը
փոխելու, այն մարդասիրական դարձնելու միջոցով։ Եվ չնայած այս բնագավա-
ռում ձեռք բերված մեծ հաջողություններին, ՍՄԿԿ XXVI համագումարը երկրի տըն-
տեսական ու սոցիալական զարգացման հիմնական խնդիրների թվում նորից
շեշտեց, որ անհրաժեշտ է՝ «Խոր վերափոխումներ իրագործել մարդկանց կեն-
սագործունեության կարևորագույն ոլորտում՝ աշխատանքում, բարելավել և
հեշտացնել նրա պայմանները, ապահովել բարձրարտադրողական և ստեղծա-
գործական աշխատանքի լայն հնարավորություններ, զգալիորեն առաջ շարժվել
մտավոր ու ֆիզիկական աշխատանքի միջև եղած էական տարբերությունները
վերացնելու, ագրարային աշխատանքն ինդուստրիալ աշխատանքի տարատե-
սակի վերածելու ուղիով» (ՍՄԿԿ XXVI համագումարի նյութերը, էջ 220)։

Գիտատեխնիկական առաջընթացի ներգործությամբ փոխվում են ֆիզիկա-
կան և մտավոր գործունեության տարրերի հարաբերակցությունները հասարա-
կական ողջ աշխատանքում։ Ընդ որում հարաբերականորեն նվազում են ֆիզի-
կական աշխատանքի ծախսումները և ավելանում է մտավոր աշխատանքի բա-
ժինը, այսինքն տեղի է ունենում աշխատող ողջ կազմի որակական բնութագրի
փոփոխություն, որի շնորհիվ աշխատանքը ընդհանուր առմամբ դառնում է
ստեղծագործական։

Կյանքը հաստատեց Լենինի կանխատեսումները, թե սոցիալիզմն աշխա-
տավորների առջև բացում է ստեղծագործական աշխատանքի ուղիներ, «որտեղ
նրանք կարող են երևան բերել իրենց, ծավալել իրենց ունակությունները, դըր-
սևորել տաղանդները, որոնք ժողովրդի մեջ անսպառ աղբյուր են» (Վ. Ի. Լենին,
Երկեր, հ. 26, էջ 494)։ Լենինյան կանխագծումները միշտ եղել են մեր կուսակ-
ցության ուշադրության կենտրոնում։ Եվ ինչպես ՍՄԿԿ XXVI համագումարում
նշեց ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը. «Կուսակցությունը և պետությունը շատ ջանքեր են
գործադրել և գործադրում են, որ մարդու աշխատանքը դարձնեն ո՛չ միայն ա-
վելի արտադրողական, այլև ավելի բովանդակալից, հետաքրքրական, ստեղծա-
գործական»։

Աշխատանքի գերազանցապես ստեղծագործական բնույթն առավելապես
դառնում է մտավոր աշխատանքի ոլորտում զբաղված աշխատողների սեփա-
կանությունը, որտեղ սակավ որակյալ, շաբլոն և միաժամանակ աշխատատար

գործողություններն աստիճանաբար հանձնվում են հաշվողական և կառավա-
րող մեխանիզմներին։

Մտավոր աշխատանքի տեխնիկական հագեցվածության աճն իր հերթին
նորանոր պահանջներ է հարուցում հասարակության մտավոր ու գիտատեխնի-
կական պոտենցիալին։ Ըստ որում այդ պահանջները դրսևորվում են ո՛չ միայն
սովետական մտավորականության ինտենսիվ քանակական աճի, այլև անպայ-
մանորեն նրանց որակական աճի, որակավորման կառուցվածքի փոփոխության
մեջ, այսինքն՝ կատարվում է հասարակության, այսպես կոչված, մտավորակա-
նացման պրոցես, որը գիտատեխնիկական հեղափոխության հատկանիշն է սո-
ցիալիզմի պայմաններում։

Իր բովանդակությամբ հարստացած աշխատանքը ծնում է գիտելիքների
լրացուցիչ ձգտում։ Բավական է ասել, որ այժմ ամեն տարի իրենց որակավո-
րումն են բարձրացնում արդյունաբերության բոլոր կադրերի մեկ հինգերորդը,
մինչև 3 մլն ինժեներատեխնիկական աշխատողներ ու ծառայողներ։ Սա միա-
ժամանակ թելադրվում է գիտության ու տեխնիկայի զարգացման արագ տեմ-
պերով, որոնք հրամայաբար պահանջում են մշտական համալրում նոր գիտե-
լիքներով։

Հետևելով ընդհանուր արտադրողական աշխատանքը ընդհանուր ուսուցման
հետ միացնելու մասին լենինյան գաղափարին, սովետական պետությունը հո-
գում է ո՛չ միայն մասնագետների որակավորման բարձրացման, այլև ժողովըր-
դական տնտեսության մեջ բոլոր զբաղվածների անընդմեջ պրոֆեսիոնալ ու-
սուցման մասին։

Հարկ է շեշտել, որ այդ միտումը նկատվում է ո՛չ միայն մեր երկրում, այլև
սոցիալիստական համագործակցության բոլոր երկրներում։ Վիճակագրությունը
վկայում է, որ վերջին 15 տարում ՏՓԽ-ի անդամ երկրներում զգալիորեն աճել է
սովորողների թիվը ինչպես բացարձակ, այնպես էլ տեսակարար արտահայտու-
թյամբ։ Այսպես, ուսուցման տարբեր ձևերում ընդգրկվածների թիվն այդ ժա-
մանակաշրջանում 60,5-ից աճել է մինչև 84,9 մլն մարդու, այսինքն՝ մոտավո-
րապես 1,4 անգամ, իսկ բնակչության 10.000 հոգուն ընկնող ուսանողների թիվը
549-ից մինչև 999-ի, այսինքն՝ ավելի քան 1,8 անգամ։

Կրթությունը, լինելով սոցիալական առաջընթացի կարևորագույն ցուցա-
նիշներից մեկը, նպաստում է հասարակության ինտենսիվ զարգացմանը ինչպես
նյութատեխնիկական, այնպես և հոգևոր առումով։

Վ. Ի. Լենինը միշտ հիշեցնում էր, որ կոմունիզմը խարսխվում է մարդկա-
յին գիտելիքների ողջ գումարի վրա, որ կոմունիզմի կառուցման մեծ գործը
հնարավոր է «... միայն ժամանակակից կրթության հիման վրա», և եթե հասա-
րակությունը «չունենա այդ կրթությունը, կոմունիզմը միայն ցանկություն
կմնա» (Երկեր, հ. 31, էջ 452)։

Հանրակրթական և որակավորման մակարդակի բարձրացման բնագավա-
ռում կուսակցության և սովետական պետության կիրառած միջոցների շնորհիվ
աստիճանաբար իրականանում է Կ. Մարքսի կանխատեսումը՝ աշխատանքն ան-
հատի ինքնաիրականացում դարձնելու մասին, ստեղծագործական գործունեու-
թյամբ բերկրանք ու հաճույք բերող աշխատանքի հրապուրանքի մասին։

Հաշվի առնելով տնտեսական և սոցիալական առաջընթացների փոխպայ-
մանավորվածությունն ու փոխհամալրելիությունը, սոցիալիստական հասարա-
կությունը միշտ բացառիկ նշանակություն է տվել նրանց օրգանական միասնու-
թյան ապահովմանը։ Զարգացած սոցիալիզմի պայմաններում ավելի հրամա-
յական է դառնում սոցիալական առաջընթացի տեմպերի առաջնահերթ արա-
գացումը, քանի որ առանց վերջինիս առաջանցիկ տեմպերի՝ տնտեսական ա-
ռաջընթացն արդեն չի կարող լիարժեք լինել։ Ուստի կոմունիստական շինարա-
րության արդի փուլում անհրաժեշտ է շեշտը դնել տնտեսական առաջընթացի
սոցիալական արագացուցիչների վրա և ինչպես տնտեսական, այնպես էլ սո-
ցիալական բնագավառում աճի էքստենսիվ գործոններից անցնել ինտենսիվ
գործոնների։

Հասուն սոցիալիզմի պայմաններում պետությունը վարում է մարդու կեն-
սագործունեության այնպիսի կողմերը, ինչպիսիք են նրա հոգևոր կյանքի ին-

տեխնիկության և բազմակողմանիության մակարդակը, նրա կուլտուրական
զարգացման գեղագիտական և էթիկական կողմերը, ազատ ժամանակի օգտա-
գործման ձևերը և այլն, այսինքն՝ բուն մարդը դարձել է կառավարման օբյեկտ։
«Մարդ-գիտություն-տեխնիկա-արտադրություն» համակարգում և գլխա-
վորապես մարդու և տեխնիկայի միջև մարդու դերի ավելի ու ավելի կարևոր-
ման համեմատ, որն առաջացել է գիտատեխնիկական հեղափոխության ծավալ-
ման տեմպերի արագացմամբ, անհատների նպատակամղված կառավարումը
չի կարող կատարվել գիտության ու տեխնիկայի առաջընթացի հետ անմիջական
կապից դուրս։ Դա նույնպես թելադրվում է մարդու վրա ժամանակակից գիտա-
տեխնիկական հեղափոխության բնատեխնիկական բացասական հետևանքների
պլանաչափ կարգավորման անհրաժեշտությամբ։
Այդ կապակցությամբ նպատակահարմար է պլանաչափորեն կառավարել
հասարակության արտադրաուժերի ամբողջությունը կոմպլեքսում՝ «մարդ-գի-
տություն-տեխնիկա-արտադրություն» ամբողջական համակարգը։ Այդպիսի մո-
տեցման իրականացումն ավելի մեծ չափով պայմաններ կստեղծի գիտատեխնի-
կական առաջընթացի սոցիալ-տնտեսական հետևանքների նպատակամղված
կառավարման, դրանով իսկ հասարակական առաջընթացի հասնելու պրոցեսի
արագացման համար։
Հասարակական առաջընթացի պլանաչափ կառավարումը պահանջում է
համապատասխան տեխնիկայի առկայություն։ Այսօր արդեն չի կարելի բավա-
րարվել կենսագործվող միջոցառումների տնտեսական արդյունքների գնահա-
տականով միայն։ Հարկ է հաշվի առնել նաև այդ միջոցառումների սոցիալա-
կան առումը։
Կոմունիզմի նյութատեխնիկական բազայի ստեղծմանը զուգընթաց սոցիա-
լիստական հասարակարգն ավելի շատ նախապատվություն է տալիս նոր տեխ-
նիկայի սոցիալական արդյունքին։ Չի կարելի մոռանալ, որ սոցիալիստական
հասարակությունը երբեք էլ անտարբեր չի եղել այն բանի նկատմամբ, թե ինչ-
պես են ձեռք բերվում վերջնական արդյունքները։ Զարգացած սոցիալիզմի պայ-
մաններում պահանջվող ծախսումների հետ արդյունքների չափակցելու լավա-
գույն չափանիշ կարող է լինել գիտատեխնիկական առաջընթացի ամբողջական
սոցիալ-տնտեսական արդյունքը։
Սոցիալիստական հասարակության կողմից պլանաչափորեն կառա-
վարվող գիտատեխնիկական առաջընթացը արագացրել է հասարակական
առաջընթացը։ Բավական է ասել, որ սովետական իշխանության գոյու-
թյան 63 տարիներին աշխատավորների ազատ ժամանակն աճել է 2,25 անգամ։
Ազատ ժամանակի ավելացմանը զուգընթաց մարդը լրացուցիչ հնարավորու-
թյուններ է ստանում իր ստեղծագործական ունակությունների զարգացման և
ինքնադրսևորման, այսինքն՝ իր հոգևոր բարիքների արտադրության համար,
որը ներազդում է հասարակության տնտեսական և սոցիալական առաջընթացի
վրա։ Ուստի ազատ ժամանակի «արտադրությունը» կարելի է դիտել որպես հիմ-
նական կապիտալի արտադրություն, ընդ որում, ըստ Կ. Մարքսի, այդ հիմնա-
կան կապիտալը ինքը՝ մարդն է։ Ահա ինչու ազատ ժամանակը ևս նոր հասա-
րակարգի հարստության ու հասարակական առաջընթացի չափանիշ է։
Այսպիսով, սոցիալիստական հասարակարգը կապիտալիզմին հակադրում է
գիտատեխնիկական հեղափոխության հասումների օգտագործման սկզբունքո-
րեն այլ ձև։ Սոցիալիզմը ո՛չ միայն անհամեմատ ավելի լայն հեռանկարներ է
բացում ժամանակակից գիտատեխնիկական հեղափոխության անարգել ծավալ-
ման համար, այլև միաժամանակ նպաստում է նրա դինամիկ ինտենսիվ զար-
գացմանը։

ԽԱՂԱՂ ԳՈՅԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԼԵՆԻՆՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՍՄԿԿ XXVI ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐՈՒՄ

Վ. Հ. ԲԱՂԴԱԳՅՈՒԼՅԱՆ
Պատմական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ՍԻՍՏԵՄ ունեցող պետությունների
խաղաղ գոյակցության սկզբունքը և դրա անշեղ իրակա-
նացումը զարգացման արդի փուլում ունի վճռական ու բախտորոշ նշանակու-
թյուն աշխարհի ժողովուրդների կյանքում։ Խաղաղ գոյակցության լենինյան
սկզբունքը մարքս-լենինյան ուսմունքի կարևորագույն դրույթներից է, որը սեր-
տորեն առնչվում է մեկ երկրում սոցիալիստական հեղափոխության հաղթա-
նակի, սոցիալիզմի կառուցման, համաշխարհային սոցիալիստական համագոր-
ծակցության հետագա զարգացման ու ամրապնդման խնդրի հետ։ Որպես միջազ-
գային քաղաքականության կարևորագույն սկզբունք, այն բխում է ամենից առաջ
սոցիալիստական հասարակարգի էությունից և արտահայտում է աշխարհի
խաղաղասեր ժողովուրդների շահերը։ Խաղաղ գոյակցությունը դասակարգային
պայքարի յուրատեսակ ձև է, որի գիտական հիմնավորումը տրված է տակավին
Վ. Ի. Լենինի նախահոկտեմբերյան մի շարք աշխատություններում։
Հանրահայտ է, որ գիտական կոմունիզմի հիմնադիրներ Կ. Մարքսն ու
Ֆ. Էնգելսը սոցիալիստական հեղափոխության հաղթանակը հնարավոր էին հա-
մարում կամ ամբողջ աշխարհում, կամ մի շարք զարգացած կապիտալիստական
երկրներում միաժամանակ։ Նրանք այլ հետևության չէին կարող հանգել, որով-
հետև այն ժամանակաշրջանում, հասարակական զարգացման նախաիմպերիա-
լիստական փուլում կապիտալիզմը և՛ խորությամբ, և՛ լայնությամբ ծավալվում
էր գրեթե հավասարաչափ։
Վ. Ի. Լենինը զարգացրեց պրոլետարական հեղափոխության մարքսիստա-
կան տեսությունը պատմական նոր պայմաններում, կապիտալիզմի բարձրա-
գույն ստադիայի՝ իմպերիալիզմի դարաշրջանում։ Շարունակելով կապիտալիս-
տական հասարակարգի գիտական ուսումնասիրման, կապիտալիզմի ներքին
օրինաչափությունների ըստ ամենայնի բացահայտման մարքսիստական հեղա-
փոխական ավանդույթները, Լենինը մի շարք աշխատություններում, մասնա-
վորապես Կապիտալիզմը գյուղատնտեսության մեջ, Կապիտալիզմի զարգացու-
մը Ռուսաստանում, Իմպերիալիզմը որպես կապիտալիզմի բարձրագույն ստա-
դիա, Իմպերիալիզմը և սոցիալիզմի պառակտումը և այլ աշխատություններում,
համգամանորեն լուսաբանեց մոնոպոլիստական կապիտալիզմի էական կող-
մերը և այն բնութագրեց որպես «մեռնող», «նեխող», «պարազիտային» կապի-
տալիզմ, որպես պրոլետարական հեղափոխության նախօրյակ։
Իմպերիալիզմի խորազնին ուսումնասիրության ընթացքում Լենինը հանգեց
մի այնպիսի հետևության, որը բախտորոշ նշանակություն ունեցավ ողջ մարդ-
կության, առավելապես Ռուսաստանի ժողովուրդների հետագա ճակատագրի
համար։ Նա բացահայտեց իմպերիալիզմի դարաշրջանում կապիտալիզմի ան-
համաչափ զարգացման օրենքը և այդ հիման վրա բացահայտեց մեկ երկրում
սոցիալիստական հեղափոխության հաղթանակի և սոցիալիզմի կառուցման
հնարավորությունը։ Լենինն այդ նոր տեսակետը առաջին անգամ շարադրեց

Եվրոպայի Միացյալ Նահանգների լոզունգի մասին (1915 թ.) և Պրոլետարական հեղափոխության ռազմական ծրագիրը (1916 թ.) հոդվածներում:

Սոցիալական հակադիր սիստեմ ունեցող պետությունների խաղաղ գոյակցության սկզբունքը ամենից առաջ բխում է մեկ երկրում սոցիալիզմի կառուցման հնարավորության լենինյան տեսությունից, որովհետև այլ կերպ, քան խաղաղ գոյակցությամբ, հնարավոր չէ սոցիալիստական միայնակ պետության գոյությունը կապիտալիզմի համաշխարհային սիստեմի շրջափակման մեջ: Լենինը Հոկտեմբերյան հեղափոխության հաղթանակից ու սովետական իշխանության հաստատումից հետո մշտապես զգուշացնում էր, որ հարկավոր է ըստ ամենայնի օգտագործել կապիտալիստական աշխարհի ներքին հակասությունները, իմպերիալիստական պետությունների ներհակությունները և ամեն կերպ խուսափել պատերազմից: Նա միաժամանակ շեշտում էր, որ քանի դեռ գոյություն ունի իմպերիալիզմը, պրոլետարիատի դիկտատուրայի պետությունը պետք է պատրաստ լինի կասեցնելու միջազգային բուրժուազիայի հակահեղափոխական հնարավոր հարձակումը և պաշտպանելու սոցիալիստական հեղափոխության նվաճումները:

Լենինը դասակարգային պայքարի բոլոր փուլերում այս կամ այն կարևորագույն խնդրի լուծման հնարավոր ուղիների ու միջոցների ընտրության հարցում մշտապես գերադասում էր խաղաղ, անարյուն հնարավորությունները: Մեծ Հոկտեմբերի նախօրյակին, ապրիլյան թեզիսներում և հետագա գրավոր ու բանավոր ելույթներում, ընդհուպ մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը, նա կողմնակից էր հեղափոխության խաղաղ զարգացմանը:

1917 թ. սեպտեմբերին Լենինն այն համոզմանն էր, որ բոլշևիկները հանուն հեղափոխության խաղաղ զարգացման կարող են կոմպրոմիսի մեջ մտնել էսէռների և մենշևիկների հետ՝ նրանց կառավարությունը սովետներին ենթարկելու նպատակով: «Միայն հանուն հեղափոխության այդ խաղաղ զարգացման,— պատմության մեջ վերին աստիճանի հազվադեպ և վերին աստիճանի արժեքավոր հնարավորության,— գրում էր Լենինը,— բացառիկ կերպով հազվադեպ հնարավորության,— միայն հանուն այդ հնարավորության բոլշևիկները, համաշխարհային հեղափոխության կողմնակիցները, հեղափոխական մեթոդների կողմնակիցները կարող են և պարտավոր են, իմ կարծիքով, այդպիսի կոմպրոմիսի դիմել» (Վ. Ի. Լենին, Երկեր, հ. 25, էջ 390): Եթե իշխանությունն անցնի սովետներին խաղաղ ճանապարհով, նշում էր Լենինը, և ստեղծվի սովետական իշխանություն, որին կենթարկվի էսէռների և մենշևիկների կառավարությունը, այն ժամանակ և՛ էսէռները, և՛ մենշևիկները, և՛ բոլշևիկները, սովետական դեմոկրատիայի պայմաններում, հնարավորություն կունենան ապացուցելու իրենց ընտրած քաղաքական կուրսի ճշտությունը և մեծամասնություն կազմելու սովետներում: Հետագա արյունահեղությունից խուսափելու, պրոլետարիատի դիկտատուրան սովետների միջոցով հաստատելու նպատակով, Լենինը կոչ էր անում անհապաղ օգտագործել ստեղծված բարենպաստ հնարավորությունը, որի համար անհրաժեշտ էր, որպեսզի էսէռա-մենշևիկյան խմբավորումը հրաժարվեր բուրժուազիայի հետ համագործակցելուց և ենթարկվեր սովետների իշխանությանը: «Գուցե այս արդեն անկարելի՞ է: Գուցե: Բայց եթե կա հարյուրից գեթ մի շանս,— գրում էր Լենինը,— ապա այդպիսի հնարավորության իրականացման փորձը, այնուամենայնիվ, արժեր իրականացնել» (Նույն տեղը, էջ 391):

Ցավոք, էսէռները և մենշևիկները չընդունեցին Լենինի, բոլշևիկների զիջումները, առաջարկվող կոմպրոմիսը և շարունակեցին համագործակցել բուրժուազիայի հետ: Նույնիսկ 1917 թվականի հոկտեմբերին, այսինքն՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից ընդամենը երկու շաբաթ առաջ, Լենինը կողմ էր հեղափոխության խաղաղ զարգացման հնարավորության իրականացմանը: «Իրենց ձեռքն առնելով ամբողջ իշխանությունը,— և, հավանաբար, այդ նրանց վերջին շանսն է,— ապահովել հեղափոխության խաղաղ զարգացումը, ժողովրդի կողմից իր դեպուտատներին խաղաղ կերպով ընտրելը, կուսակցությունների խաղաղ պայքարը սովետների ներսում, զանազան կուսակցությունների ծրագրի փորձելը գործնականում, իշխանության խաղաղ անցումը մի կուսակցության ձեռքից մյուսի ձեռքը» (Վ. Ի. Լենին, Երկեր, հ. 26, էջ 64):

Հիրավի, Լենինը մեծ ջանքեր գործադրեց հեղափոխության խաղաղ զարգացումն ապահովելու համար, սակայն էսէռների և մենշևիկների հակաժողովրդական քաղաքականության, նրանց բացահայտ դավաճանության հետևանքով վերացավ հեղափոխության խաղաղ զարգացման հնարավորությունը:

Հոկտեմբերյան հեղափոխության հաղթանակից հետո էլ Լենինը մի շարք անգամ անդրադարձել է խաղաղ գոյակցության անհրաժեշտությանը: Հանրահայտ է, թե առաջնորդը ինչպիսի խորաթափանցությամբ, հանճարեղ հեռատեսությամբ էր մեկնաբանում կապիտալիստական պետությունների հետ խաղաղ գոյակցելու, նրանց հետ տնտեսական կապեր հաստատելու նպատակահարմարությունը հատկապես Բրեստի հաշտության հարցի քննարկման և Ջենովայի կոնֆերանսի հրավիրման ժամանակաշրջանում:

Սոցիալական տարբեր սիստեմ ունեցող պետությունների խաղաղ գոյակցության լենինյան սկզբունքը առավել այժմեական դարձավ երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո, երբ սովետական ժողովրդի, նրա փառապանծ զինված ուժերի աննախադեպ սխրանքների ու զոհաբերությունների գնով գլխովին ջախջախվեց գերմանական ֆաշիզմը: Աշխարհում առաջին սոցիալիստական պետության համաշխարհային պատմական հաղթանակի շնորհիվ եվրոպական ու ասիական մի շարք երկրներում ֆաշիստական Գերմանիայի և միլիտարիստական Ճապոնիայի ստրկական լծից ազատագրված ժողովուրդներին իրենց բախտը տնօրինելու, զարգացման սոցիալիստական ուղին ընտրելու հնարավորություն ընձեռվեց: Ազգային անկախության, սոցիալիզմի ու դեմոկրատիայի համար պայքարող ժողովուրդների հաջողությունների, սովետական ժողովրդի ինտերնացիոնալ պարտքի անթերի կատարման, եղբայրական անշահախնդիր օգնությամբ ստեղծվեց սոցիալիզմի համաշխարհային սիստեմը, որը և դարձավ մեր դարաշրջանի համաշխարհային զարգացման ամենավճռական ուժը:

Այս պատմական իրադարձությունից հետո ավելի նշանակալից դարձավ խաղաղ գոյակցության սկզբունքը, ավելի մեծացավ այն անվերապահորեն իրականացնելու անհրաժեշտությունը, որովհետև այժմ արդեն խոսքը վերաբերում է ոչ թե առանձին պետությունների, այլ համաշխարհային երկու հակադիր սոցիալական սիստեմների խաղաղ գոյակցությանը, որի հետ սերտորեն առնչվում է ամբողջ մարդկության անվտանգության ու հետագա գոյության հարցը:

ՍՄԿԿ XXVI համագումարն առավել կոնկրետացրեց խաղաղ գոյակցության լենինյան սկզբունքը և ըստ ամենայնի շեշտեց այդ սկզբունքի անշեղ իրականացման հրամայական պահանջն արդի պայմաններում: «Վ. Ի. Լենինի կողմից նախատեսված խաղաղ գոյակցության քաղաքականությունը,— նշեց ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը,— ավելի ու ավելի որոշիչ ազդեցություն է գործում արդի միջազգային հարաբերությունների վրա» (ՍՄԿԿ XXVI համագումարի նյութերը, էջ 41):

Խաղաղ գոյակցությունը նպատակ է հետապնդում կանխել համաշխարհային ջերմամիջուկային պատերազմը, միջպետական ու միջազգային բոլոր հարցերը լուծել բանակցությունների միջոցով, դիվանագիտական ճանապարհով, հարգել ժողովուրդների իրավահավասարությունն ու պետական անկախությունը, տերիտորիալ ամբողջականությունն ու ներպետական, ներազգային զարգացման հարցերն ինքնուրույն լուծելու իրավունքը և այլն: ՍՄԿԿ XXVI համագումարում նշվեց, որ ՍՍՀՄ-ը շարունակում է «ակտիվորեն վարել կապիտալիստական պետությունների հետ խաղաղ գոյակցության և փոխշահավետ համագործակցության, իմպերիալիզմի ագրեսիվ ոտնձգություններին հաստատուն հակահարված տալու լենինյան քաղաքականությունը» (Նույն տեղը, էջ 30):

Խաղաղ գոյակցության քաղաքականությունը լիովին համապատասխանում է ժողովուրդների շահերին, սակայն ձեռնտու չէ մոնոպոլիստական բուրժուազիային, որը սեփական դասակարգային նպատակներից ելնելով, ձգտում է մարդկությանը ներքաշել նոր աշխարհամարտի, ժողովուրդների մասսայական կոտորածի դժոխային հորձանուտը: Ուստի պատահական չէ, որ միջազգային ռեակցիան ըմբոստանում է խաղաղ գոյակցության սկզբունքի դեմ:

Կապիտալի ջատագովները, արտահայտելով իրենց տերերի կամքը, ճգնում են ապացուցել, թե, իբր, անհնար է իրագործել խաղաղ գոյակցության սկզբ-

բունքը։ Նրանք նշում են, թե որքանով այդ սկզբունքի կիրառումը ծառայում է
սոցիալիստական սիստեմի հետագա հզորացմանը, ուստի պետք է հրաժարվել
դրանից և իրականացնել «Կատոնի ստրատեգիան», այսինքն՝ անողոք պատե-
րազմ հայտարարել սոցիալիստական երկրների համագործակցությանը և զենքի
միջոցով վերացնել սոցիալիզմը։

Հիրավի, ինչպես ՍՄԿԿ XXVI համագումարում նշեց ՀՍԲԿ Կենտկոմի առա-
ջին քարտուղար Յանոշ Կադարը, «Խեղաթյուրելով բառերի բուն իմաստը, իմպե-
րիալիստները խաղաղ գոյակցության քաղաքականությունը ներկայացնում են
որպես միակողմանի երթևեկության փողոց, զրպարտում են ՍՍՀՄ-ի ներքին և
արտաքին քաղաքականությունը, տեռորիզմի մեջ մեղադրում իրենց ազատու-
թյան համար պայքարող ժողովուրդներին»։ Իրականում, աշխարհի ժողովուրդ-
ները պայքարում են իրենց տնտեսական ու քաղաքական անկախության, սեփա-
կան անվտանգության ու ապահովության, առեղծարար ու երջանիկ ապագայի
համար։ Սակայն հենց դա էլ դուր չի գալիս իմպերիալիստներին, որոնք ձըգ-
տում են ծուռ հայելու մեջ ներկայացնել ժամանակակից միջազգային հարա-
բերությունները և սոցիալիստական համաշխարհային սիստեմի երկրների և,
առաջին հերթին, Սովետական Միության խաղաղասիրական արտաքին քաղա-
քականությունը։ «Լինել հեղափոխական,— ՍՄԿԿ XXVI համագումարում նշեց
Ֆիդել Կաստրոն,— լինել պարզապես պրոգրեսիվ գործիչ կամ հանուն դեմոկրա-
տիայի մարտնչող մարտիկ, նրանց համար դա նշանակում է լինել տեռորիստ։
Նման կեղծիքով ու ստով նրանք վերջնականապես դեն են նետում մարդու իրա-
վունքների պաշտպանության թիկնոց տերևը և մեկ անգամ ևս անամոթաբար
հանդես գալիս միջազգային ժանդարմի դերում»։

Իրականացնելով խաղաղ գոյակցության լենինյան սկզբունքը, ՍՄԿԿ Կենտ-
կոմը և սովետական կառավարությունը միաժամանակ հետևողական միջոցներ
են ձեռնարկում սովետական երկրի պաշտպանունակության հետագա ամրա-
պնդման նպատակով, ելնելով այն կարևորագույն դրույթից, որ քանի դեռ գո-
յություն ունի համաշխարհային իմպերիալիզմ՝ հող կա պատերազմի համար,
չնայած պրոգրեսի և ռեակցիայի, սոցիալիզմի և կապիտալիզմի ուժերի ժամա-
նակակից հարաբերությունների պայմաններում նման պատերազմներն անխու-
սափելի չեն և կարելի է դրանք կանխել։ «Մենք չենք ձգտել և չենք ձգտում ռազ-
մական գերազանցության հասնել մյուս կողմի նկատմամբ,— նշված է ՍՄԿԿ
XXVI համագումարին տված Կենտկոմի հաշվետվության մեջ։— Դա մեր քա-
ղաքականությունը չէ, բայց մենք նաև թույլ չենք տա այդպիսի գերազանցու-
թյուն ստեղծել մեր նկատմամբ։ Նման փորձերը, ինչպես նաև մեզ հետ ուժի
դիրքերից վարվող խոսակցությունները, բացարձակապես հեռանկարներ չու-
նեն...» (Նույն տեղը, էջ 35—36)։

Արդի փուլում պատերազմները կանխելու հնարավորությունը բացատրվում
է նաև նրանով, որ ինչպես ներպետական կյանքի, այնպես էլ միջազգային հա-
րաբերությունների ասպարեզում կարևորագույն խնդիրների լուծումը սովորա-
բար կրում է հասարակական կարծիքի համապատասխան կնիքը։ Այժմ հնա-
րավոր չէ ներքին և արտաքին քաղաքականությունը մշակել և իրականացնել
առանց ժողովրդական լայն զանգվածների տրամադրությունը հաշվի առնելու։
Հենց այս հանգամանքն էլ ստիպում է կապիտալիստական երկրների կառավա-
րող շրջաններին համապատասխան տրամադրություն, հասարակական կար-
ծիք ստեղծելու նպատակով խիստ «վերամշակման» ենթարկել մարդկանց ու-
ղեղները, նախապատրաստվող կամ իրականացվող քաղաքականության կրճա-
տող հարցերի վերաբերյալ ազգաբնակչության մեջ առաջացնել որոշակի տրա-
մադրություններ։ Անշուշտ, դրանով է բացատրվում կապիտալիստական երկր-
ների իշխող վերնախավի աննախադեպ շահագրգռվածությունը քաղաքական
ագիտացիայի ու գաղափարական պրոպագանդայի ծավալման գործում։ Ինչ-
պես պայմանավորված է ուժերի հարաբերակցությամբ։ Եթե արդի պայման-
ներում իմպերիալիզմի ջատագովները ճգնում են ամեն կերպ «հերքել» սոցիա-
լիստական գաղափարախոսության հիմնական դրույթները, ապա դա լոկ վկա-

յում է սոցիալիզմի համաշխարհային սիստեմի հզորության ու անխորտակելի
ուժի մասին։

Հանրահայտ է, որ ժամանակին բուրժուական դիվանագետները, իմպերիա-
լիզմի գաղափարախոսներն ու կապիտալիստական երկրների ռեակցիոն քաղա-
քական գործիչները բոլշևիզմի և սովետական երիտասարդ պետության լիակա-
տար կործանումը համարում էին օրերի ու շաբաթների խնդիր։ Այն ժամանակ,
ինչ խոսք, նրանց մտքով անգամ չէր անցնում խաղաղ գոյակցության հարցը,
որովհետև կարծում էին, թե կարող են սովետների առաջին հանրապետության
հետ հաշվեհարդար տեսնել տնտեսական բլոկադայի, զինված ինտերվենցիայի
և այլ միջոցներով։ Կյանքը հիմնավորապես ձախողեց իմպերիալիստների նման
պլանները։ Սակայն իմպերիալիստները չհրաժարվեցին սովետական իշխանու-
թյունը տապալելու, Ռուսաստանում կապիտալի տիրապետությունը հաստատե-
լու իրենց մտադրությունից։

Հետագա տարիներին միջազգային իմպերիալիզմն ավելի ուժեղացրեց իր
ագրեսիվ նախապատրաստությունները ընդդեմ սովետական երկրի։ Որպես իմ-
պերիալիստական ռեակցիայի ծայրահեղ արտահայտություն և միջազգային իմ-
պերիալիզմի հարվածային ուժ, երեսնական թվականների սկզբին միջազգային
հարաբերությունների ասպարեզ մտավ գերմանական ֆաշիզմը։ Արտաքին քա-
ղաքականության մարզում գերմանաֆաշիստական պարագլուխների գործու-
նեությունն ամենից առաջ նշանավորվեց այն բանով, որ նրանք անզուսպ կեր-
պով փողհարեցին «կոմունիստական համաճարակի», «կոմունիստների միջազ-
գային դավադրության», «կարմիր վտանգի» և նման այլ մտացածին «վտանգ-
ների» մասին։ Հիտլերը՝ իմպերիալիստական ռազմատենչ մագնատների այդ
անփառունակ դրածոն, հայտարարեց, որ իր կյանքի նպատակը համաշխարհա-
յին կոմունիզմի դեմ պայքարելն է։ Այդքանը բավական էր կապիտալիստական
հզոր պետությունների կառավարությունների, միջազգային մոնոպոլիստական
միությունների, ֆինանսական օլիգարխիայի նյութական ու բարոյական աջակ-
ցությանն ու եռանդուն օգնությանն արժանանալու համար։ Մոռացվեցին հին
հաշիվներն ու վիրավորանքները։ Ֆաշիստները «կոմունիզմը արմատախիլ
անելու» իրավունք ստացան և իմպերիալիստների օգնությամբ «գործի անցան»։
Այս անգամ ևս կապիտալի տնօրենների գիշատիչ պլանները ձախողվեցին։

Սովետական ժողովուրդը, Եվրոպայի և Ասիայի մի շարք երկրների ժողո-
վուրդներ ջախջախեցին գերմանական ֆաշիզմն ու ճապոնական միլիտարիզմը։
Պատմության մեջ իր նախադեպը չունեցող այդ հերոսական պայքարի և անկա-
խության համար մարտնչող ժողովուրդների համաշխարհային պատմական
հաղթանակի շնորհիվ ստեղծվեց սոցիալիզմի համաշխարհային սիստեմը։ Վեր-
ջինիս առաջացումը և նրա հետագա հզորացումը պատմական իրողություն է,
սոցիալական օրինաչափություն։ ՍՄԿԿ XXVI համագումարը հիմնովին մերկաց-
րեց բուրժուական տեսաբանների դրույթները պատերազմի ու խաղաղության
հեռանկարների վերաբերյալ, ցույց տվեց սոցիալիզմի ու կոմունիզմի մասին
նրանց մտայնությունների դասակարգային էությունը։

Արտաքին քաղաքականության հիմքում դնելով խաղաղ գոյակցության
սկզբունքը, սոցիալիստական երկրները ելնում են ստեղծված կոնկրետ իրավի-
ճակից։ Պատմական զարգացումը ժողովուրդներին կանգնեցրել է աներկբա
երկընտրանքի առջև. կա՛մ գոյատևել՝ բոլոր տեսակի միջպետական ու միջազ-
գային տարաձայնությունները, կնճռոտ հարցերը լուծելով դիվանագիտական
ճանապարհով, խաղաղ բանակցությունների միջոցով, կա՛մ ներգրավվել հա-
մաշխարհային ջերմամիջուկային պատերազմի մեջ։

Ինչ վերաբերում է «հեղափոխության արտահանման» բուրժուական վար-
կածին, ապա այն զուրկ է որևէ իրական հիմքից։ Մարքսիզմ-լենինիզմն ուսու-
ցանում է, որ ամեն մի սոցիալիստական հեղափոխություն տեղի է ունենում
ներքին, դասակարգային հակասությունների սրման հետևանքով։ Զարգացնելով
Մարքսի ուսմունքը, նրա դրույթները պրոլետարական հեղափոխության վերա-
բերյալ, Լենինը ցույց տվեց, որ արմատական սոցիալական հեղափոխության
հաջող իրականացման համար պահանջվում են համապատասխան օբյեկտիվ
պայմաններ և սուբյեկտիվ գործոններ։

Լենինը հեղափոխական իրադրության բնորոշ առանձնահատկությունն էր համարում իրականացվող քաղաքականության ճգնաժամը, երբ մասսաների դժգոհության ուժեղացման հետևանքով իշխող դասակարգերը այլևս ի վիճակի չեն լինում անփոփոխ պահպանելու իրենց տիրապետությունը: «Հեղափոխության սկսվելու համար,— գրել է Լենինը,— սովորաբար բավական չէ միայն որ «ստորին խավերը չուզեն», այլ պահանջվում է նաև, որ «վերին խավերն էլ չկարողանան» ապրել առաջվա նման» (ԵԼԺ, հ. 26, էջ 262):

Հետևաբար «հեղափոխության արտահանումը» միանգամայն խորթ է մարքս-լենինյան ուսմունքին: Սնանկ ու մտացածին է բուրժուական գաղափարախոսների այն տեսակետը, թե խաղաղ գոյակցումը հնարավոր կլինի, եթե կոմունիստները հրաժարվեն համաշխարհային մասշտաբով սոցիալիզմ ու կոմունիզմ կառուցելու մտադրությունից:

Ի պատասխան բուրժուական գաղափարախոսների նման հարցադրման, կոմունիստները հայտարարում են, որ կապիտալիզմը, ի վերջո, իր տեղը կզիջի նոր, սոցիալիստական հասարակարգին, սակայն դա տեղի կունենա կապիտալիզմին բնորոշ սոցիալ-տնտեսական անտագոնիստական հակասությունների հետագա խորացման ու սրման հետևանքով, անկախ իշխող դասակարգերի ցանկությունից: «Կապիտալիզմի տիրապետությունը,— գրել է Լենինը,— խարխլվում է ոչ թե այն պատճառով, որ ինչ-որ մեկը ցանկանում է զավթել իշխանությունը: Իշխանության «զավթումը» անմտություն կլիներ: Անհնարին կլիներ վերջ տալ կապիտալիզմի տիրապետությանը, եթե դեպի դա չտաներ կապիտալիստական երկրների ամբողջ տնտեսական զարգացումը: ...Ոչ մի ուժ չէր խորտակի կապիտալիզմը, եթե նրան հիմքից չքլատեր ու չքայքայեր պատմությունը» (ԵԼԺ, հ. 32, էջ 127):

Իմպերիալիզմի ջատագովները, ինչպես նշվեց, հնարավոր են համարում խաղաղ գոյակցությունը, եթե չլինի կոմունիստական և կապիտալիստական գաղափարախոսությունների հակամարտությունը: Այսպիսով, նրանք առաջարկում են գաղափարների խաղաղ գոյակցություն, որը իրականում կնշանակեր գաղափարական զինաթափում կապիտալիզմի առաջ: Հակամարտ գաղափարախոսությունները չեն կարող գոյակցել այն պարզ պատճառով, որովհետև դրանք տարբեր ձևով են մեկնաբանում հասարակության զարգացման օրինաչափությունները, այլ ելակետեր ու մեթոդներ ունեն և, որ ամենաէականն է, տարբեր նպատակներ են հետապնդում:

Պահանջելով գաղափարախոսությունների խաղաղ գոյակցություն, բուրժուական տեսաբանները կարծում են, թե իրենց կհաջողվի «հերքել» մարքս-լենինյան ուսմունքի հիմնական դրույթները: Բացի դրանից, նրանք խորհուրդ են տալիս բոլոր հակակոմունիստներին՝ հանգամանորեն ուսումնասիրել կոմունիզմը, որպեսզի ավելի դյուրին ու հիմնավոր լինի պայքարը նրա և հեղափոխական շարժումների դեմ: Օրինակ, ամերիկյան հակակոմունիստներ Թ. Նեյլը և Դ. Քոլինզը խիստ դժգոհում են այն առնչությամբ, որ «ազատ» աշխարհում ինչպես հարկն է չեն ուսումնասիրվում ո՛չ սոցիալիստական իրականությունը և ո՛չ էլ կոմունիստական ուսմունքները: Նրանք կոչ են անում ըստ ամենայնի «ուսումնասիրել կոմունիզմը»՝ նոր հեղափոխական շարժումների դեմ առավել արդյունավետ պայքար մղելու նպատակով:

Իմպերիալիզմի գաղափարախոսները նաև անհրաժեշտ են համարում Հոկտեմբերյան հեղափոխության պատմության ուսումնասիրումը: Անժխտելի է մեծ Հոկտեմբերի վճռական ազդեցությունը համաշխարհային հեղափոխական շարժման հետագա ընթացքի վրա: Այդ չեն ժխտում նույնիսկ ամենամոլի հակակոմունիստները, ուստի նրանք առաջարկում են ուսումնասիրել այն հանգամանքները, որոնք նպաստել են Ռուսաստանի պրոլետարական հեղափոխության հաղթանակին, որպեսզի ի վիճակի լինեն ժամանակին կանխելու նման հանգամանքների առաջացումը այս կամ այն երկրում, ձախողելու «ռուսական փորձի» իրականացումը այլ ժողովուրդների կողմից:

Ամերիկյան սոցիոլոգ Չ. Ջոնսոնը նշում է, որ միշտ հնարավոր է եղել և հնարավոր կլինի կանխել ցանկացած հեղափոխությունը, եթե ժամանակին կիրառվեին կամ այսուհետ կիրառվեն համապատասխան հակահեղափոխական

միջոցառումներ, որոնցում առաջնահերթը պետք է լինի անհրաժեշտ սոցիալ-տնտեսական ռեֆորմների իրականացումը:

Ոմանց կարող է թվալ, թե տարբեր սոցիալական սիստեմների խաղաղ գոյակցության սկզբունքը կարող է բավարար ելակետ լինել միայն պասսիվ քաղաքականության համար: Եթե այդպես լիներ, ապա իմպերիալիզմի ջատագովները նվազ չափով կանհանգստանային: Բանն այն է, որ խաղաղ գոյակցության լենինյան սկզբունքը ենթադրում է դասակարգային պայքարի ուժեղացում, միայն թե այլ եղանակով՝ հիմնականում սոցիալիզմի նյութատեխնիկական բազայի ամրապնդման, տնտեսական, գիտատեխնիկական, կուլտուրական և հասարակության կյանքի ու գործունեության այլ բնագավառներում ձեռք բերած նվաճումների, սոցիալիստական հասարակական հարաբերությունների առավել կատարելագործման, նյութական բարիքների առատություն ստեղծելու և ժողովրդի նյութական բարեկեցության մակարդակը շեշտակի բարձրացնելու միջոցով:

Հակադիր կարգեր ունեցող պետությունների խաղաղ գոյակցությունը ենթադրում է քաղաքական, տնտեսական ու գաղափարախոսական սուր պայքար սոցիալիզմի և կապիտալիզմի միջև, բանվոր դասակարգի և բուրժուազիայի միջև: Դա ընդհանուր ոչինչ չունի դասակարգային հաշտության հետ և նվազագույն չափով անգամ կասկածի տակ չի դնում ճնշված ժողովուրդների սրբազան իրավունքը՝ բոլոր միջոցներն օգտագործելու հանուն իրենց ազատագրման, ընդհուպ մինչև զինված պայքարը:

Այսպիսով, սոցիալական հակադիր սիստեմների խաղաղ գոյակցության սկզբունքի իրականացումը դասակարգային պայքարի մի այնպիսի ուրույն ձև է, որ կոչված է անպայմանորեն ապահովելու սոցիալիզմի հաղթանակը կապիտալիզմի նկատմամբ, որովհետև, ինչպես նշել է Լենինը, «ամեն մի հաշտություն հարյուր անգամ ավելի ու լայն ճանապարհ կբացի մեր ազդեցության համար» (Երկեր, հ. 30, էջ 578):

ՍՄԿԿ XXVI համագումարում ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը, խոր և բազմակողմանիորեն վերլուծելով արդի միջազգային քաղաքականության հակադիր տենդենցները, նշեց, որ ստեղծված իրադրության պայմաններում պետական իմաստությունն ու քաղաքական խոհեմությունը պահանջում են ղեկավարվել ոչ թե զգացմունքներով ու կրքերով, ոչ թե նեղ շահադիտական սկզբունքներով, այլ կյանքի օբյեկտիվ ընթացքի սթափ գնահատությամբ:

Տարբեր սոցիալական սիստեմների խաղաղ գոյակցության սկզբունքը համաշխարհային զարգացման արդի փուլում ունի համամարդկային ընդգրկում և, որպես միջազգային քաղաքականության կարևորագույն ելակետային սկզբունք, արտահայտում է հողագնդի բոլոր ժողովուրդների, բոլոր պետությունների շահերը: Խաղաղ գոյակցության քաղաքականությունն անխուսափելիորեն պետք է դրվի արդի միջազգային հարաբերությունների հիմքում, որովհետև, ինչպես նշվում է Աշխարհի պառլամենտներին ու ժողովուրդներին ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի դիմումում. «Խաղաղությունը մարդկության ընդհանուր հարստությունն է, իսկ մեր ժամանակներում՝ նաև նրա գոյատևման առաջնագույն պայմանը: Միայն համատեղ ջանքերով խաղաղությունը կարող է և պետք է պահպանվի ու հուսալիորեն ապահովվի»: Եվ, այնուհետև. «Մեր միջուկային դարում երկխոսությունը, բանակցությունները հավասարապես հարկավոր են բոլորին, ինչպես որ բոլորին էլ հարկավոր են խաղաղությունը, անվտանգությունը, վստահությունը ապագայի նկատմամբ: Այժմ չկան վիճելի պրոբլեմներ, որքան էլ դրանք սուր ու բարդ լինեն, լուծելու մի այլ բանական եղանակ, բացի բանակցություններից: Ասկա ոչ մի հնարավորություն չպետք է ձեռքից բաց թողնվի: Ժամանակը չի սպասում»:

Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցությունը, սովետական կառավարությունը, սովետական ժողովուրդն այժմ, ավելի քան երբեք, անդուլ պայքար են մղում հանուն խաղաղ գոյակցության լենինյան սկզբունքի իրականացման, ժողովուրդների միջև խաղաղության ու բազմակողմանի համագործակցության:

ԱՄՈՒՐ ԿԱՐԳԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ ԲՈԼՈՐ ՕՂԱԿՆԵՐՈՒՄ

Մ. Ս. ՀԱՅՐԱՊԵՏՅԱՆ
ՀԿԿ Եղեգնաձորի շրջկոմի
առաջին քարտուղար

ԽԱՉԻԿԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆԸ երկու տարի առաջ ետ էր մնում. չէր կատարում պլանային առաջադրանքները, տնտեսական տարին փակում էր վնասով: Ուսումնասիրությունից պարզվեց, որ ետ մնալու գլխավոր պատճառը կադրերի, մասնավորապես միջին օղակի կադրերի, անբավարար աշխատանքն է, կուսակցական ու կատարողական կարգապահության ցածր մակարդակը: „Արտադրական ճյուղերի ղեկավարներն անհրաժեշտ պատասխանատվությամբ չէին վերաբերվում իրենց վստահված գործին, միջոցներ չէին ձեռնարկում առկա հնարավորություններն ու ռեզերվները լրիվին օգտագործելու համար: Սկզբնական կուսկազմակերպությունը վատ էր կատարում ադմինիստրացիայի գործունեության նկատմամբ վերահսկողության իր ֆունկցիան: Աշխատանքի կազմակերպման, կարգապահության ամրապնդման, կադրերի պատասխանատվության բարձրացման հարցերը վրիպել էին նրա տեսադաշտից:

Բացահայտված այդ բոլոր թերությունների շուրջ լուրջ խոսակցություն ծավալվեց կուսշրջկոմի բյուրոյի նիստում: Բյուրոն մշակեց տնտեսությունում գործերի վիճակի բարելավման, սկզբնական կուսկազմակերպության գործունեության աշխուժացման ծավալուն միջոցառումներ: Բյուրոյի որոշումը լայնորեն քննարկվեց սովխոզի սկզբնական կուսկազմակերպության ժողովում, կոմունիստները հանգամանորեն ծանոթացան մեր մշակած միջոցառումներին և գոհունակությամբ ընդունեցին դրանք: Կուսբյուրոն և դիրեկցիան գործնական միջոցներ ձեռնարկեցին դրությունը շտկելու համար: Նրանք առաջին հերթին, ինչպես պահանջվում էր շրջկոմի բյուրոյի որոշմամբ, բարձրացրին արտադրական օղակների ղեկավարների անձնական պատասխանատվությունը գործերի վիճակի համար: Ամենուրեք ստեղծվեց բարոյահոգեբանական նպաստավոր մթնոլորտ: Ճյուղերի ղեկավարները վերջ տվեցին գործի նկատմամբ անտարբեր վերաբերմունքին, սկսեցին հաճախակի լինել տեղերում, պահանջկոտություն ցուցաբերել ինչպես կոլեկտիվի անդամների, այնպես էլ իրենց նկատմամբ: Այժմ էլ նրանք ամեն օր ստուգում են աշխատանքի արդյունքները, հետևում հանձնարարությունների կատարմանը: Եվ, որպես այդ ամենի արդյունք, ֆերմաներում կրճատվեցին անարտադրողական ծախսերը, չնախատեսված ելքերը, բարձրացավ անասնապահների պատասխանատվությունը կերի ռացիոնալ օգտագործման, մթերատվության բարձրացման համար:

Իր գործունեությունն արմատապես վերակառուցեց նաև սկզբնական կուսկազմակերպությունը: Կուսբյուրոն քիչ ջանքեր չգործադրեց իր նիստերի ու կուսժողովների մակարդակը բարձրացնելու, ընդունված որոշումների ներգործությունն ապահովելու համար: Արտադրությանն առնչվող կենսական հարցերն ամենուրեք առաջին պլան մղվեցին: Կազմակերպական աշխատանքի բարելավման հետ միասին, կուսբյուրոն աշխուժացրեց նաև արտադրության մարդկանց շրջանում տարվող գաղափարադաստիարակչական աշխատանքը, արմատապես վերակառուցեց սոցիալիստական մրցության կազմակերպումը, բարձրացրեց դրա արդյունավետությունը, ուժեղացրեց ադմինիստրացիայի գործունեության նկատմամբ վերահսկողությունը, դիրեկցիայի ու արհկոմի հետ միասին կարգավորեց աշխատավորների նյութական ու բարոյական խրախուսման գործը: Այլ խոսքով, կուսակցական-կազմակերպական և քաղաքական-դաստիարակչական աշխատանքն ուղղվեց բոլոր օղակներում կարգապահության ամրապնդման նպատակին:

Եվ պատահական չէ, որ Խաչիկի պետական տնտեսությունը բռնեց վերելքի ուղին և այժմ քայլում է մրցության առաջավորների շարքում: Այստեղ, նախորդ տարիների համեմատությամբ, նկատելիորեն բարձրացել է կովերի միջին կաթնատվությունը, ավելացել կաթի համախառն արտադրությունը: Մատղաշների ինտենսիվ աճեցման շնորհիվ դրանք մթերակայան են հանձնվում բարձր կենդանի քաշով, վաճառված անասուններն ընդունվում են միջակ և միջակից բարձր գիրությամբ միայն: Պայմաններ են ստեղծվել հանրային հոտի անկորուստ պահպանման և մթերատվության բարձրացման համար. կուտակվում է բավարար քանակությամբ կեր՝ խոտ, սիլոս, սենաժ և այլն: Պետությանը պլանից ավելի վաճառվել են մեծ քանակությամբ հացահատիկ, պտուղ, բանջարեղեն: Մթերքների իրացումից տնտեսության եկամուտները վերջին երկու տարում աճել են 120 հազար ռուբլով:

Տնտեսության հաջողությունները շարունակում են բազմապատկվել: Կուսկազմակերպությունը և դիրեկցիան հստակորեն որոշել են տասնմեկերորդ հնգամյակի տնտեսական և սոցիալական խնդիրները և ամեն ինչ անում են դրանք պատվով լուծելու համար: Վկայությունը առաջին կիսամյակի արդյունքներն են: Կաթի արտադրության պլանը կատարվել է 112 տոկոսով, մսինը՝ 102, ձվինը՝ 124 տոկոսով, նախորդ տարվա համեմատությամբ աճել են ինչպես մթերքների համախառն արտադրությունը, այնպես էլ անասունների մթերատվությունը: Այդ հաջողությունների ապահովման գործում մեծ դեր են խաղացել բոլոր օղակներում կարգապահության բոլոր ամենայնի ամրապնդումը, մասնագետների ու ղեկավար կադրերի, բոլոր աշխատողների պատասխանատվության բարձրացումը:

Գաղտնիք չէ, որ զարգացած սոցիալիզմի, գիտատեխնիկական հեղափոխության արդի պայմաններում, երբ պահանջվում է կոմպլեքսային ու գիտական մոտեցում ցույց տալ ժողովրդատնտեսական խնդիրների լուծմանը, կուսակցական ու պետական, աշխատանքային ու կատարողական կարգապահության դերն ավելի է մեծանում: Եվ օրինաչափ է, որ ժողովրդական տնտեսության մեջ աշխատանքային կարգապահության հետագա ամրապնդման ու կադրերի հոսունության կրճատման մասին ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի նախագահության, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի և ՀԱՄԿԽ-ի 1980 թ. հունվարի որոշմամբ կարգապահության ամրապնդման նպատակով տարվող աշխատանքը դիտվում է որպես կուսակցության տնտեսական ու սոցիալական քաղաքականության կենսագործման, արտադրության արդյունավետության բարձրացման, աշխատանքի նկատմամբ կոմունիստական վերաբերմունքի գլխավոր ուղղություններից մեկը:

ՍՄԿԿ XXVI համագումարը բոլոր ամենայնի կարևորեց կարգապահության դերը տասնմեկերորդ հնգամյակի սոցիալ-տնտեսական խնդիրները լուծելու, նյութական ու աշխատանքային ռեսուրսները ռացիոնալ օգտագործելու, աշխատավորական կայուն կոլեկտիվներ ձևավորելու գործում: Կարգապահության ամրապնդման վերաբերյալ համագումարի պահանջների առումով ուշագրավ փորձ է կուտակված Աղավնաձորի պետական տնտեսությունում: Այստեղ հաստատված աշխատանքային առողջ մթնոլորտը մեծապես նպաստում է աշխա-

տանքի գիտական կազմակերպմանը, կադրերի ճիշտ ընտրությանն ու դաստիա-
րակությանը, պետական պլանների ու սոցիալիստական պարտավորություննե-
րի կատարմանը:
Հաշվի առնելով, որ կուսակցական և պետական կարգապահության ամ-
րապնդման գործում վճռական նշանակություն ունի կադրային ճիշտ քաղաքա-
կանությունը, տնտեսության սկզբնական կուսկազմակերպությունը և դիրեկ-
ցիան, առաջին հերթին, հոգ են տանում կադրերի, մասնավորապես միջին օղա-
կի կադրերի ընտրության ու դաստիարակության, գործի նկատմամբ նրանց
պատասխանատվության, իրենց ու ենթակաների հանդեպ պահանջկոտության
բարձրացման մասին: Այստեղ կադրերն ընտրում են ըստ նրանց գործնական
ու քաղաքական հատկանիշների, ուշադրության կենտրոնում պահում նրանց
որակական աճը: Փորձառու ղեկավարների կողքին կան ակտիվ, նորի զգացու-
մով օժտված երիտասարդներ, որոնք հաջողությամբ լրացնում են միմյանց:
Արդեն երկու տասնամյակից ավելի է, ինչ կաթնապրանքային ֆերման
ղեկավարում է կոմունիստ Ստեփան Ալավերդյանը: Կարգապահ է, խստապա-
հանջ: Անհարգելի բացակայությունը, ուշացումը խորթ երևույթներ են կոլեկ-
տիվի անդամների համար: Մարդկանց աշխատանքը չափվում է կոնկրետ ար-
դյունքով: Տասներորդ հնգամյակի տարիներին ֆերմայում կովերի միջին կաթ-
նատվությունն աճել է 1220 կիլոգրամով և հատել 3500-ի սահմանագիծը: Դա
ռեկորդային ցուցանիշ է մեր շրջանի պայմաններում: Իսկ առաջավոր կթվո-
րուհիներ, ՀՍՍՀ Գերագույն սովետի դեպուտատ Ռոզա Համբարձումյանը, Աշ-
խատանքային կարմիր դրոշի շքանշանակիր Երջանիկ Հակոբջանյանը, Կինուշ
Գրիգորյանը և շատ ուրիշներ 1980 թ. ամեն մի կովից ստացան 4000 կգ կաթ:
Ի դեպ, 1975 թ. շրջանում մեկ կովից 2000 կգ կաթ ստացող ընդամենը երկու
կթվորուհի ունեինք, ապա 1980 թ. կթվոր-երեքհազարականների հանրապետա-
կան ակումբում եղեգնաձորցիների թիվը հասավ 40-ի, որից 15-ը աղավնաձոր-
ցիներ են: Աղավնաձորի ֆերմայում նկատելիորեն բարձրացել է անասնապա-
հության վարման կուլտուրան, մեքենայացվել են աշխատատար բոլոր պրո-
ցեսները, խստորեն կիրառվում է օրվա աշխատակարգը: Եվ այդ հաջողություն-
ների մեջ իր արժանի բաժինն ունի ֆերմայի վարիչը:
Դրվատանքով կարելի է խոսել այգեգործական բրիգադի բրիգադավար,
Աշխատանքային կարմիր դրոշի շքանշանակիր Վահագն Գրիգորյանի և «Պատ-
վո նշան» շքանշանակիր Օնիկ Իսրայելյանի մասին, որոնք աչքի են ընկնում
գործիմացությամբ, հետևողականությամբ: Նրանց ղեկավարած կոլեկտիվները
նախորդ հնգամյակում զգալիորեն բարձրացրել են խաղողի այգիների բերքա-
տվությունը:
Հոգատարությամբ են շրջապատվում երիտասարդ, ձեռներեց կադրերը:
Թեև ընդամենը 5 տարվա աշխատանքի փորձ ունի երիտասարդ բրիգադավար
Արամայիս Հայկոյանը, սակայն ոչ մի բանով ետ չի մնում ավագ ընկերներից:
Նրա ղեկավարած բրիգադի խաղողի այգիներից ևս ստացվում է բարձր բերք:
Իրենց կատարած գործի կարևորության խոր ըմբռնմամբ է Աղավնաձո-
րում աշխատում յուրաքանչյուր ոք: Տնտեսության առջև ծառացած խնդիրներն
ամեն մի աշխատողի հասցնելու նպատակին են ի սպաս դրվում, մասնավո-
րապես, բրիգադներում և ֆերմաներում ամիսը մեկ, իսկ տնտեսությունում՝
եռամսյակը մեկ անցկացվող արտադրական խորհրդակցությունները, որտեղ
հանրագումարի են բերվում սոցմրցության արդյունքները, նյութապես ու բարո-
յապես խրախուսվում առաջավորները: Այստեղ, իրոք, լավ հերթափոխ է աճում:
Միջնակարգ դպրոցի բարձր դասարանցիներն ուսումնասիրում են գյուղատն-
տեսական մեքենաները: Դա նպաստում է պատանիների մասնագիտական կողմ-
նորոշմանն ու աշխատանքային դաստիարակությանը: Դպրոցի շատ շրջանա-
վարտներ այս տարի համալրել են տնտեսության մեխանիզատորների շարքերը:
Այգեգործական յուրաքանչյուր բրիգադում գործում է կոմերիտական-երիտա-
սարդական մեքենայացված օղակ և այլն: Կուսկազմակերպությունը (քարտու-
ղար՝ Ն. Այվազյան) և դիրեկցիան (դիրեկտոր՝ Վ. Մաթևոսյան) միշտ իրենց
տեսադաշտում են պահում աշխատավորների դաստիարակության, նրանց քա-
ղաքական ու աշխատանքային ակտիվության բարձրացման հարցերը:

Խաչիկի և Աղավնաձորի պետտնտեսությունների կուսկազմակերպությունների օրինակն ինքնին վկայությունն է այն բանի, որ կադրային ճիշտ քաղաքականությունը աշխատանքային ամուր կարգապահության հաստատման, տնտեսական ու սոցիալական խնդիրների հաջող լուծման գրավականն է: Մենք առաջնահերթ խնդիր ենք համարում տնտեսությունների ղեկավարների և կուսկազմակերպությունների քարտուղարների ճիշտ ընտրությունն ու նրանց արդյունավետ համագործակցության ապահովումը: Եվ եթե շատ տնտեսություններում օրինակելի կարգ ու կանոն է հաստատված, ամուր է կուսակցական, պետական, աշխատանքային ու կատարողական կարգապահությունը, ապա դա ձեռք է բերվել, ամենից առաջ, կադրերի ճիշտ ընտրության, նրանց պատասխանատվության բարձրացման շնորհիվ:

Այսօր Խաչիկի, Գլաձորի, Ագարակաձորի, Եղեգնաձորի, Աղավնաձորի, Արփիի, Մալիշկայի և այլ տնտեսություններ գտնվում են հուսալի ձեռքերում: Շրջանի տնտեսությունների ղեկավարները հիմնականում բարձրագույն կրթությամբ մասնագետներ են: Բարելավվել է նաև միջին օղակի կադրերի որակական կազմը, բոլոր տնտեսություններն ապահովված են բարձրագույն կրթությամբ գլխավոր մասնագետներով: Գործնական քայլեր ենք արել սկզբնական կուսկազմակերպությունների քարտուղարների որակական կազմի բարելավման ասպարեզում. 77 քարտուղարներից 47-ն ունի բարձրագույն, մնացածը՝ միջնակարգ և միջնակարգ-մասնագիտական կրթություն: Նրանց թվում մեծ տոկոս են կազմում գյուղատնտեսության և արդյունաբերության մասնագետները:

ՍՄԿԿ XXVI համագումարն անհրաժեշտ համարեց մշակել աշխատանքի այնպիսի ոճ, որի մեջ կատարողականությունը, կարգապահությունը օրգանապես զուգակցվեն համարձակ նախաձեռնության և ձեռներեցության հետ, գործիմացությունն ու գործարարությունը՝ մեծ նպատակների ձգտման հետ: Այս պահանջների ոգով են իրենց աշխատանքը կազմակերպում շատ տնտեսությունների դիրեկտորներ և քարտուղարներ՝ Հ. Բաղդասարյանն ու Ռ. Խաչատրյանը (Եղեգնաձոր), Ռ. Սաստրյանն ու Ս. Մարտիրոսյանը (Ագարակաձոր), Ղ. Բաբայանն ու Ս. Ղուլիջանյանը (Արփի), Ջ. Մամեդովն ու Մ. Մամեդովը (Ղավուշուղ) և ուրիշներ:

Կուսակցությունը սովորեցնում է վստահել կադրերին, բայց միաժամանակ ստուգել, թե նրանք ինչպես են կատարում իրենց պարտականությունները, կենսագործում կուսակցության և կառավարության դիրեկտիվներն ու որոշումները: Ղեկավար և միջին օղակի կադրերի պատասխանատվության բարձրացման, ամենուրեք կարգապահության ամրապնդման նպատակով կուսշրջկոմը կիրառում է զանազան ձևեր ու միջոցներ, անընդհատ կատարելագործում կադրերի հետ տարվող աշխատանքը:

Օրինակ, սահմանել ենք այսպիսի կարգ: Կազմբաժնի վարիչի կամ հրահանգիչներից մեկի գլխավորությամբ բաժնի արտահաստիքային աշխատողներից և մասնագետներից կազմում ենք հանձնաժողով, որը տեղերում ուսումնասիրում է գործերի վիճակը ըստ առանձին տեղամասերի, կուսակցական, պետական, աշխատանքային և կատարողական կարգապահության դրվածքը: Նա պարզում է, թե այդ տեղամասերի ղեկավարներն ինչպես են գլխավորում աշխատանքը, մոբիլիզացնում մարդկանց ուժերը, արտադրության զարգացման հնարավորություններն ու ռեզերվները՝ տնտեսական և սոցիալական խնդիրները հաջողությամբ լուծելու համար: Ընդ որում այդ գործին մշտապես հետևում է կուսշրջկոմի համապատասխան քարտուղարը: Դրանով մի կողմից բարձրացնում ենք բաժնի, հրահանգիչների դերը, մյուս կողմից՝ կադրերի պատասխանատվությունը: Ղեկավար և միջին օղակի կադրերն զգաստանում են, ձգտում են ավելի բանիմացորեն ղեկավարել իրենց վստահված տեղամասերը, պահանջկոտություն են հանդես բերում ոչ միայն ենթակաների, այլև իրենց իսկ նկատմամբ:

Մենք օգնում ենք կադրերին, եթե նրանց ղեկավարած տեղամասերում գործերը անհաջող են ընթանում: Հնարավոր է, որ այդպիսի վիճակ ստեղծվի իրենցից անկախ պատճառներով: Սակայն երբ համոզվում ենք, որ այս կամ այն աշխատողը զուրկ է քաղաքական և կազմակերպչական համապատասխան հատ-

կանիշներից, որ նա անկարող է ղեկավարել իրեն վստահված տեղամասը, վճ-
ռականորեն ազատվում ենք նրանից: Տարիներ շարունակ Ռինդի պետական
տնտեսությունը ետ էր մնում: Շրջկոմը քննարկեց նրա ֆինանսատնտեսական
գործունեության հարցը և ազդակող թերությունների համար դիրեկտոր Վ.
Մարգարյանին ազատեց աշխատանքից: Նրա փոխարեն նշանակվեց գիտու-
թյունների թեկնածու Մ. Հովհաննիսյանը, կուսկազմակերպության քարտուղար
ընտրվեց Ս. Ադամյանը: Նրանք բարելավեցին միջին օղակի ղեկավար կադրերի
հետ տարվող աշխատանքը; ամրապնդեցին կարգապահությունը բոլոր
օղակներում, և տնտեսությունը բռնեց վերելքի ուղին: Նախկինում տարին վնա-
սով փակող տնտեսությունը 1980 թ. ունեցավ զգալի օգուտ:

Մեր շատ կազմակերպություններում հաստատվել է այն կարգը, երբ նրանց
բյուրոները մինչև վերջ հետամուտ են լինում վերադաս մարմինների և սեփա-
կան որոշումների կատարմանը, դրա ընթացքի ու արդյունքների մասին յու-
րաքանչյուր հերթական ժողովում հաշիվ են տալիս կոմունիստներին: Կուս-
շրջկոմը որոշակիորեն բարելավել է հսկողությունը որոշումների կատարման
նկատմամբ: Եթե շրջկոմի բյուրոն որևէ որոշման կատարումը հսկողության
տակ է վերցրել, ապա, որպես կանոն, այն հանում է հսկողությունից միայն
իր իսկ որոշմամբ: Իսկ դա կուսակցական պատասխանատվությամբ է համա-
կում որոշման կատարմանը հսկող անձանց:

Այս տարվա մարտին կատարած մեր ուսումնասիրությունից պարզվեց, որ
վերադաս մարմինների որոշումների կատարման գործում լուրջ թերություն-
ներ կան գյուղտեխպետկոմի շրջանային միավորման սկզբնական կուսկազմա-
կերպությունում: Շրջկոմի բյուրոյում այդ հարցի քննարկումը ցույց տվեց, որ
ստացված առանձին որոշումներ մնում են անհետևանք, դրանց կենսագործման
համար միջոցառումներ չեն մշակվում: Կուսակցական որոշումների կատարման
գործում անպատասխանատվություն ցուցաբերելու, կուսժողովները և բյուրոյի
նիստերն անբավարար նախապատրաստելու համար կուսբյուրոյի քարտուղար
Ս. Մարտիրոսյանը նախազգուշացվեց: Բյուրոյի առջև խնդիր դրվեց արմատա-
պես բարելավել որոշումների կատարման կազմակերպման և ստուգման գործը,
կուսժողովներին պարտադիր կերպով տեղյակ պահել վերադաս մարմինների և
սեփական որոշումների կատարման ընթացքի և արդյունքների մասին:

Մենք սկզբունքային գնահատական ենք տալիս այն կազմակերպություն-
ների, կոմունիստների, մեծ ու փոքր տեղամասերի ղեկավարների գործունեու-
թյանը, որոնք թերանում են իրենց պարտականությունների կատարման մեջ,
խախտում են կուսակցական ու աշխատանքային կարգապահությունը, չեն
ապահովում իրենց ավանգարդային դերը: Եղեգիսի սովխոզային սկզբնական
կուսկազմակերպությունում կատարած մեր ուսումնասիրությունը ցույց տվեց,
որ այստեղ կոմունիստների զգալի մասը աշխատում է անմիջականորեն ար-
տադրության մեջ, բարձր պատասխանատվությամբ կատարում իր պարտա-
կանությունները, օրինակ ծառայում աշխատավորությանը: Սակայն կազմա-
կերպությունը դեռևս ամեն ինչ չի արել բոլոր կոմունիստներին կուսակցական
ակտիվ գործունեության մեջ ներգրավելու համար, իսկ նրանցից ոմանք (Ս.
Արշակյան, Ռ. Բագրատյան, Կ. Բաղալյան) նույնիսկ գլացել են ժամանակին
անդամավճար մուծել: Ո՞րն էր պատճառը: Առաջին հերթին ներկուսակցական
աշխատանքի անբավարար վիճակը: Պարզվեց, որ այստեղ կուսժողովներն
անցնում են ցածր մակարդակով, առանձին կոմունիստներ պասիվություն են
հանդես բերում հարցերի քննարկման ժամանակ, ընդունված որոշումները կրում
են ձևական բնույթ, չեն լսում կոմունիստների հաշվետվությունները: Այդ
ամենը բացասաբար է ազդել կարգապահության և ընդհանուր առմամբ տնտե-
սության գործունեության վրա:

Կուսակցական աշխատանքի զինանոցը հարուստ է կոմունիստների ակ-
տիվության ու ավանգարդային դերի բարձրացման, նրանց պատասխանատվու-
թյան ու սկզբունքայնության ոգով դաստիարակելու բավականաչափ փորձված
ձևերով և մեթոդներով: Կուսակցական աշխատանքի պրակտիկայում իրենց
արդարացրած ձևեր են կուսկազմակերպությունների ու ադմինիստրացիաների
հաշվետվությունների, տնտեսությունների ու հիմնարկ-ձեռնարկությունների

ֆինանսատնտեսական գործունեության վիճակի քննարկումները շրջկոմի բյու-
րոյում, արտադրական ստորին օղակների ղեկավարների ու առանձին կոմու-
նիստների հաշվետվությունների ունկնդրումը՝ կուսակցական ժողովներում ու
բյուրոյի նիստերում: Դրանք հնարավորություն են ընձեռում հստակ պատկերա-
ցում կազմելու նաև կատարողական ու աշխատանքային կարգապահության
դրվածքի մասին, ընդհանրացնելու ուսանելին ու լավը, պարզելու կուսկազմա-
կերպությունների, մեծ ու փոքր կոլեկտիվների աշխատանքի նեղ տեղերը, գոր-
ծերի բարելավումը խոչընդոտող պատճառները և ըստ այդմ էլ գործնական մի-
ջոցներ ձեռնարկելու բոլոր տեղամասերում կարգապահությունն ամրապնդելու,
կադրերի, կոմունիստների պատասխանատվությունը բարձրացնելու, բացա-
հայտված թերությունները վերացնելու համար:

Վերջին ամիսներին տեղերում կատարած հանգամանալից ուսումնասիրու-
թյուններից հետո շրջկոմի բյուրոյում քննարկել ենք Ռինդի և Ղալուշուղի սով-
խոզային կուսկազմակերպությունների, Գլաձորի միջնակարգ դպրոցի դիրեկ-
ցիայի հաշվետվությունները, «Հայգորգ» արտադրական միավորման Եղեգնաձո-
րի գորգագործական ֆաբրիկայի, Գետափի պետական տնտեսության ֆինանսա-
տնտեսական գործունեությունը: Այդ քննարկումները, իհարկե, ինքնանպատակ
չեն: Դրանք, անտարակույս, բարերար ազդեցություն են թողնում կուսկազմա-
կերպությունների և ադմինիստրացիաների գործունեության հետագա բարելավ-
ման վրա: Բնորոշ է գորգագործական ֆաբրիկայի օրինակը: Մեր ուսումնասի-
րությունն ու քննարկումը ցույց տվեցին, որ այստեղ լուրջ թերություններ կան
ինչպես ադմինիստրացիայի, այնպես էլ կուսակցական կազմակերպության
գործունեության մեջ. չի ապահովվում արտադրության համաչափ աշխատան-
քը, նկատվում են պարապուրդի դեպքեր, թույլ է կատարողական կարգապա-
հությունը, կուսկազմակերպությունն անբավարար է զբաղվում արտադրության
կուսակցական ղեկավարման հարցերով, հետամուտ չի լինում ընդունված
որոշումների կենսագործմանը: Շրջկոմի մշակած միջոցառումները և հետա-
գայում կուսկազմակերպությանն ու դիրեկցիային ցույց տված մեր օգնու-
թյունը նպաստեցին գործերի բարելավմանը. ֆաբրիկայի բոլոր օղակներում
հաստատվեց ամուր կարգապահություն, բարձրացավ կոմունիստների, ղեկա-
վար և միջին օղակի կադրերի պատասխանատվությունը գործերի վիճակի հա-
մար: Այժմ գորգագործների կոլեկտիվը հաջողությամբ է իրականացնում իր
արտադրական խնդիրները, թողարկում է բարձրորակ արտադրանք: Բարձրա-
ցել է կուսկազմակերպության դերը ձեռնարկության տնտեսական կյանքի կազ-
մակերպման գործում:

Այս տարվա մայիսին շրջկոմի բյուրոյում անդրադարձանք Գետափի սով-
խոզի ֆինանսատնտեսական գործունեությանը: Համակողմանիորեն վերլուծե-
ցինք տնտեսության բոլոր բնագավառների գործերի վիճակը, բացահայտեցինք
առանձին ճյուղերում առաջացած վնասների պատճառները և մշակեցինք մի-
ջոցառումներ, որոնց նպատակն է առաջիկա մեկ-երկու տարում ապահովել
տնտեսության շահութաբեր աշխատանքը: Սովխոզի 1980 թ. ֆինանսատնտե-
սական գործունեության ազդակող թերությունների, պետական ունեցվածքի
հաշվառման ու պահպանման վրա հսկողություն չսահմանելու համար սովխոզի
դիրեկտոր Ա. Նազարյանին հայտարարվեց խիստ նկատողություն՝ հաշվառման
քարտում գրանցումով, իսկ կուսբյուրոյի քարտուղար Ա. Սարգսյանին և գյուղ-
սովետի գործկոմի նախագահ Շ. Նազարյանին՝ նկատողություն: Սովխոզի ղե-
կավարությունը և կուսկազմակերպությունը ճիշտ եզրակացություն հանգեցին
բյուրոյի քննարկումից և միջոցառումներ մշակեցին կադրերի պատասխանա-
տվությունը բարձրացնելու, անարտադրողական ծախսերը կրճատելու, գյուղա-
տնտեսական աշխատանքների նկատմամբ հսկողությունն ուժեղացնելու հա-
մար: Ձեռնարկվող գործնական քայլերը հույս են ներշնչում, որ տնտեսությու-
նը դուրս կգա նեղ վիճակից:

Ադմինիստրացիայի գործունեության նկատմամբ կուսկազմակերպություն-
ների վերահսկողության ֆունկցիայի արդյունավետ և անշեղ կատարումը մե-
ծապես օգնում է բոլոր տեղամասերում գիտակցական կարգապահության հաս-
տատմանն ու ամրապնդմանը: Այստեղ քիչ անելիքներ չունեն վերահսկողու-

թյուն իրականացնող հանձնաժողովները, որոնք պարբերաբար ուսումնասիրում են տնտեսության, ձեռնարկության տարբեր բնագավառների գործերի վիճակը, նկատված թերությունների մասին իրազեկ պահում ղեկավարությանն ու կուսկազմակերպությանը: Անհրաժեշտության դեպքում ուսումնասիրության արդյունքները քննարկվում են կուսժողովներում կամ բյուրոյի նիստերում: Աղավնաձորի սովխոզի կուսկազմակերպությանն առընթեր գործում են տեխնիկայի պահպանությանն ու օգտագործմանը, անասնապահական մթերքների արտադրությանն ու որակին, ագրոտեխնիկայի ճիշտ կիրառմանը և ֆինանսական գործունեությանը վերահսկող հանձնաժողովներ: Տեխնիկայի պահպանությանն ու օգտագործմանը վերահսկող հանձնաժողովը (նախագահ՝ Ռ. Մաթևոսյան) այս տարվա ապրիլին ուսումնասիրեց մեքենատրակտորային հավաքակայանում տեխնիկայի և վառելիքի օգտագործման վիճակը և պարզեց մի շարք թերություններ (լցավորման, հաշվառման, դատարկ վազքերի), որոնց վերացմամբ վեց տոկոսով խնայվեց վառելանյութը: Հանձնաժողովը հետևում է բերքահավաքի, կերի կուտակման ընթացքում գյուղատնտեսական տեխնիկայի անխափան աշխատանքին:

Աշխատանքային ամուր կարգապահությունը կոլեկտիվի արդյունավետ գործունեության, նրա կուսակցական ճիշտ ղեկավարման արգասիք է: Գաղտնիք չէ, որ այնպես, ինչպես կոլեկտիվը կարող է ներգործել իր յուրաքանչյուր անդամի վարքի, վարվեցողության, աշխատանքի արդյունավետության վրա, ուրիշ ոչ ոք չի կարող: Չէ՛ որ կոլեկտիվն այն հարազատ միջավայրն է, որը մոտիկից տեսնում, գնահատում է յուրաքանչյուրի արած գործը, հասարակական կարծիք ստեղծում նրա մասին: Կուսկազմակերպության պարտքն է բոլոր միջոցներով համախմբել կոլեկտիվը, նրա ուժերը ծառայեցնել տնտեսական ու սոցիալական պրոբլեմների լուծմանը: «Մեկը՝ բոլորի և բոլորը՝ մեկի համար» սկզբունքը վաղուց օրենքի ուժ է ստացել № 3 ճանշինվարչությունում: Այն դարձել է սոցմրցության մասնակիցների նշանաբանը: Այստեղ ինչպես սկզբնական կուսկազմակերպության բյուրոն (քարտուղար՝ Ս. Մկրտչյան), այնպես էլ դիրեկցիան (վարչության պետ՝ Ա. Խալաթյան), ԼԿԵՄ և արհմիութենական կազմակերպությունները համագործակցում են սերտորեն, միասնական պահանջներ ներկայացնում աշխատողներին: Այդ ամենը նպաստում է կոլեկտիվի անդամների համախմբվածությանը, միասնությանը, աշխատանքային հաջողությանը: Այստեղ խիստ կրճատվել է հոսունությունը, կոլեկտիվի անդամներից շատերը, ինչպես էքսկավատորավար Նորիկ Խաչատրյանը, ավտոգրեյդերավար Վազգեն Գաբրիելյանը, բուլդոզերավար Ալբերտ Թադևոսյանը, վարորդ Միսակ Թադևոսյանը և ուրիշներ ունեն 15—25 տարվա ստաժ, ոմանք այստեղ են կազմակերպության հիմնադրման օրից: Երկու տասնամյակից ավելի է, ինչ կոլեկտիվի անդամներից ոչ մեկը հակահասարակական արարք չի կատարել, վարչական տույժի չի ենթարկվել: Իսկ դրանք գիտակցական բարձր կարգապահության, սոցիալիստական օրինականության պահպանման արգասիք են:

Ամուր կարգապահությունն ամեն մի հաջողության իսկական երաշխիք է: Կուսակցական ու պետական, աշխատանքային ու կատարողական կարգապահության ամրապնդման, սոցիալիստական գործարար մրցության ծավալման, կադրերի նկատմամբ պահանջկոտության բարձրացման շնորհիվ տասներորդ հնգամյակի տարիներին շրջանը զգալի առաջընթաց քայլեր արեց էկոնոմիկայի զարգացման, սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման ճանապարհին: Գյուղատնտեսական արտադրանքի ծավալը, իններորդ հնգամյակի համեմատությամբ, մեծացավ 55 տոկոսով, պետությանը պլանից ավելի վաճառվեցին 8.769 տոննա կաթ, 2480 տոննա միս, 101 տոննա բուրդ, 2.491 հազար հատ ձու: Գերակատարվեցին բոլոր անասնատեսակների գլխաքանակի ավելացման առաջադրանքները:

Կուսշրջկոմը, սակայն, համոզված է, որ հաջողությունները կարող էին շատ ավելին լինել, եթե առանձին տնտեսություններում, հիմնարկ-ձեռնարկություններում դեռևս ցածր մակարդակի վրա չգտնվեր աշխատանքային ու կատարողական կարգապահությունը, ամրապնդված լինեին արտադրական բոլոր կոլեկտիվները, եթե սկզբնական կուսկազմակերպություններն իրենց ամենօրյա

ուշադրության կենտրոնում պահեին կուսակցական և պետական կարգապահության ամրապնդման հարցերը, հետևողականորեն զբաղվեին ամենուրեք աշխատանքային ամուր կարգապահության հաստատման, կադրերի, բոլոր կոմունիստների պատասխանատվության բարձրացման հարցերով: Կուսշրջկոմը միջոցներ է ձեռնարկել ամենուրեք կուսակցական և աշխատանքային կարգապահությունն ամրապնդելու, պետական առաջադրանքների կատարումն ապահովելու համար:

ՍՄԿԿ XXVI համագումարի պահանջների ոգով քննարկելով շրջանի կուսկազմակերպության խնդիրները՝ մենք հստակորեն որոշել ենք գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության մեծ բնագծերը: Ընդ որում, մեզ համար գործողության ուղեցույց է համագումարի այն կարևոր դրույթը, որ «Պարենային ծրագրի հիմքը գյուղատնտեսության հետագա վերելքն է»:

Համագումարը անասնապահությունը հարվածային ճակատ հայտարարեց: Արձագանքելով այդ կոչին՝ կուսշրջկոմը, գյուղվարչության մասնագետների հետ միասին, մշակեց գործնական միջոցառումներ անասնապահության բնագավառում նկատելի վերելք ապահովելու համար: Նախատեսել ենք մինչև հնգամյակի վերջը բոլոր ֆերմաները դարձնել 2500—3000-ական, նախորդ հնգամյակի համեմատությամբ, ավելացնել կաթի, մսի, բրդի ու ձվի համախառն արտադրությունը, լայնորեն արմատավորել մսատու անասունների ինտենսիվ բտման առաջավոր եղանակը և այլն: Արդեն առաջին դրական արդյունքներն ակնհայտ են: Ընթացիկ տարվա առաջին կիսամյակում, նախորդ տարվա նույն ժամանակամիջոցի համեմատությամբ, ավելի շատ մթերքներ ենք արտադրել: Ընդ որում, կաթի ու բրդի պետական մթերումների պլանը շրջանը կատարել է 125-ական տոկոսով, մսինը՝ 111, ձվինը՝ 116 տոկոսով:

Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի հուլիսյան պլենումը, քննարկելով կերի արտադրության զարգացման և որակի բարելավման հարցը, լուրջ խնդիրներ դրեց կուսակցական, սովետական և տնտեսական մարմինների առջև: Պլենումի պահանջները հաջողությամբ կատարելու, կերի կայուն բազա ստեղծելու համար ևս պահանջվում է ամուր կարգապահություն հաստատել բոլոր օղակներում, բարձրացնել այդ գործին առնչվող կադրերի պատասխանատվությունը: Այդ նպատակով շրջկոմում ստեղծել էինք օպերատիվ շտաբ, որն ամեն օր ամփոփում էր կերի կուտակման արդյունքները, միջոցներ ձեռնարկում նկատված թերությունները վերացնելու, աշխատանքի տեմպերն արագացնելու համար: Արդյունքները գոհացուցիչ էին. շրջկենտրոնի, Գլաձորի, Չիվայի, Աղավնաձորի, Ռինդի սովխոզները ժամանակին կատարեցին կերի կուտակման առաջադրանքները: Այդ գործը հաջողությամբ շարունակվեց մյուս տնտեսություններում:

Կուսակցական և պետական կարգապահության ամրապնդմամբ է պայմանավորված արտադրության զարգացման, սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման հաջողությունը: Կուսշրջկոմը, սկզբնական կուսկազմակերպությունները այսուհետև է՛լ ավելի հետևողականորեն ու հաստատակամորեն կզբաղվեն կուսակցական ու պետական, աշխատանքային ու կատարողական կարգապահության ամրապնդման հարցերով, կբարձրացնեն կադրերի պատասխանատվությունը վստահված տեղամասերի գործերի վիճակի, պլանային առաջադրանքների և սոցպարտավորությունների անթերի կատարման համար:

ԿԻԼՈՎԱՏ-ԺԱՄԻ ԳԻՆԸ

Ս. Գ. ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ համակարգում ջերմաէներգետիկ կոմպլեքսի դերը մշտապես աճում է, ընդլայնվում են դրա զարգացման մասշտաբները, բարդանում խնդիրները: Երկրի էկոնոմիկայի զարգացման այդ հանգուցային պրոբլեմը ներառում է այնպիսի կարևորագույն հարցեր, ինչպիսիք են ջերմաէներգետիկ հաշվեկշռի կատարելագործումը, գիտատեխնիկական առաջընթացի արագացումը, էներգիայի նկատմամբ ժողովրդական տնտեսության հարաճուն պահանջմունքների հուսալի բավարարումը, խնայողության ամբողջ աշխատանքի մակարդակի բարձրացումը:

Հայտնի է, որ էներգետիկան կարևոր տեղ է զբաղեցնում մարդկության առջև ծառացած գլոբալ պրոբլեմների թվում: Ամբողջ աշխարհում մեկ շնչի հաշվով էներգիայի օգտագործումն աճում է արագ տեմպերով: Վերջին երեք տասնամյակում նավթի ծախսումներն ավելացել են երեք և կես անգամ: Դրա հետևանքով նկատելիորեն սպառվում են հեղուկ վառելանյութի համաշխարհային պաշարները: Եթե այժմ աշխարհում էներգիայի տարեկան ծախսումները մոտենում են 10 միլիարդ տոննա պայմանական վառելանյութի, ապա 2000 թ. այդ ցուցանիշը, ըստ մասնագետների կանխատեսումների, կհասնի 18—23 միլիարդի:

Դարասկզբին էներգիայի սպառումը կրկնապատկվում էր 50 տարվա ընթացքում, մեր դարի կեսերին այդ ժամկետը կազմում էր արդեն 30 տարի: Այժմ կրկնապատկումը տեղի է ունենում 15—20 տարում: Իրողություն է, սակայն, որ տեխնոլոգիական պրոցեսների մշտական կատարելագործման շնորհիվ ավելի ու ավելի քիչ էներգիա է ծախսվում մեկ միավոր արտադրանքի հաշվով: Բայց աշխարհի բնակչությունն աճում է արագ տեմպերով. այսօր մեր մոլորակի բնակիչների թիվը 4,5 միլիարդ է, իսկ դարավերջին կհասնի 6—6,5 միլիարդի: Համընդհանուր ինդուստրացումը մեծ չափերով ավելացնում է էներգածախսումները: Գյուղատնտեսության արդյունավետության բարձրացման անհրաժեշտությունը ևս ավելի շատ էներգիա է պահանջում հողերի մշակման, բերքի վերամշակման, հանքային պարարտանյութերի արտադրության համար և այլն: Վերջապես, բնական շատ ռեսուրսներ, որոնք նախկինում հեշտությամբ էին արդյունահանվում՝ դրանց հանքավայրերը երկրի մակերևույթին մոտ գտնվելու շնորհիվ, այժմ սպառվում են: Կենսական անհրաժեշտություն է խորանալ երկրի ընդերքը, ինչպես նաև ծովերի առափնյա շրջանները: Ընդ որում լրացուցիչ էներգածախսեր են պահանջվում առավել աղքատիկ հանքերի շահագործման համար: Այս ամենը հանգեցնում է էներգիայի ծախսումների արագ և անխուսափելի աճի:

Գիտնականների հաշվարկներով էներգառեսուրսների 20 տոկոսը ծախսվում է էլեկտրաէներգիա ստանալու համար, ևս 20 տոկոսը բաժին է ընկնում ավիացիան, ավտոտրանսպորտը, ծովային ու գետային նավատորմը, տրակտորները, դիզելով գործող փոքր էներգաշարժիչները վառելանյութով ապահովելուն, 30 տոկոսը ծախսվում է ջեռուցման, կենցաղային նպատակներով և տեխնոլոգիա-

կան այնպիսի պրոցեսներում, որոնք սպառում են ցածր պոտենցիալի ջերմություն (մինչև 150 աստիճան): Բնական էներգառեսուրսների միայն 30 տոկոսն է ծախսվում արդյունաբերության մեջ՝ մետալուրգիայում, քիմիայում և այլուր՝ բարձր պոտենցիալի ջերմությամբ (500—1500 աստիճան):

Էներգիայի հարաճուն սպառումը կապիտալիզմի օրոք անխուսափելիորեն հանգեցնում է սուր ճգնաժամերի, մինչդեռ տնտեսավարման սոցիալիստական սիստեմը լայն հնարավորություններ է ընձեռում էներգետիկ պրոբլեմները լուծելու գիտական հիմունքներով, կոմպլեքսային եղանակով, պլանաչափորեն:

Մեր երկիրն ունի աշխարհի ամենախոշոր վառելիքաէներգետիկ կոմպլեքսը: Միայն վերջին 15 տարում էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը և նավթի արդյունահանումն աճել են երեք, իսկ գազինը՝ ավելի քան չորս անգամ: Ժամանակակից էներգետիկան ավելի ու ավելի մեծ չափով է հենվում գիտության նվաճումների, բարձրարտադրողական տեխնիկայի վրա: Այսօր թողարկվում են ջերմաէլեկտրակայանների էներգոագրեգատներ՝ 800 հազար-ական կիլովատ հզորությամբ, ստեղծվել են մեկ միլիոն կիլովատ հզորությամբ ատոմային ռեակտորի գլխավոր էներգետիկ բլոկի սարքավորումներ, յուրացվել է մեկ միլիոն կիլո- 200 հազար կիլովատ հզորությամբ արտադրությունը: Դա վառելիքի, նյութերի ու աշխատանքի զգալի տնտեսում կտա:

ՍՄԿԿ XXVI համագումարը խնդիր դրեց տասնմեկերորդ հնգամյակի վերջում էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը հասցնել 1.550—1.600 միլիարդ կիլովատ-ժամի, որից 220—225 միլիարդը կտան ատոմային էլեկտրակայանները, 230—235 միլիարդը՝ հիդրոէլեկտրակայանները: Ընդ որում ԱԷԿ-ները և ՀԷԿ-երը հիմնականում կկառուցվեն երկրի եվրոպական մասում, իսկ արևելքում կտեղծվեն ածխով և բնական գազով աշխատող հզոր ջերմակայաններ: Ընթացիկ հնգամյակի կարևորագույն խնդիրներից են էքիբաստուզի, Կանսկ-Աչինսկի և Սայանո-Շուշենսկոյեի ջերմաէներգետիկ կոմպլեքսների ստեղծումը:

Մեր երկրին բաժին է ընկնում վառելիքային ռեսուրսների համաշխարհային արտադրության մեկ հինգերորդ մասը: ՍՍՀՄ-ը աշխարհում միակ ինդուստրիալ մեծ տերությունն է, որն իրեն ապահովում է սեփական վառելիքաէներգետիկ ռեսուրսներով:

Երկրի միասնական էներգոսիստեմում իր հզոր էներգետիկ բազան ունի նաև Սովետական Հայաստանը: Այժմ մեր հանրապետության բոլոր էլեկտրակայանների ընդհանուր հզորությունը հասնում է 3,5 միլիոն կիլովատի, որից ջերմային կայաններին բաժին է ընկնում 1 միլիոն 760 հազարը: Հանրապետությունում էլեկտրաէներգիայի տարեկան արտադրությունն անցնում է 13 մլրդ կիլովատ-ժամից: Տասնմեկերորդ հնգամյակում նոր էներգահզորություններ գործարկելու շնորհիվ նախատեսվում է էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը հասցնել 14,5 միլիարդ կիլովատ-ժամի:

Երկրի տնտեսական ու սոցիալական զարգացման տասնմեկերորդ հնգամյակի և ութսունական թվականների համար կոմունիստական կուսակցության մշակած լայն ծրագիրը կատարելու համար անհրաժեշտ է արտադրության մեջ ներգրավել հումքային և վառելիքաէներգետիկ հսկայական նյութական ռեսուրսներ: Հայտնի է, սակայն, որ հումքի և վառելիքի հանույթը ավելի ու ավելի թանկ է նստում, իսկ օգտակար հանածոների պաշարներն անվերականգնելի են: Այդ պայմաններում նյութական ռեսուրսների բոլոր տեսակների առավել խնայողական և ռացիոնալ օգտագործումը առանձնահատուկ ժողովրդատնտեսական նշանակություն է ստանում:

Հաշվարկները վկայում են, որ մեկ տոննա պայմանական վառելանյութի խնայողության համար 2—3 անգամ պակաս կապիտալ ներդրումներ են պահանջվում, քան նույն քանակի ջերմաէներգետիկ ռեսուրսների արտադրության ապահովման համար: Եվ միանգամայն օրինաչափորեն էկոնոմիկայի արդյունավետության բարձրացման ու նրա ինտենսիվացման՝ ՍՄԿԿ XXVI համագումարի կուրսն ուղղված է այն նպատակին, որ արտադրության արդյունքներն ավելի արագ աճեն, քան դրա վրա կատարվող ծախսերը, ավելի պակաս ռեսուրսներով ձեռք բերվեն ավելի մեծ արդյունքներ: Ուստի մեր հետագա առաջընթացը ավելի ու ավելի պայմանավորված կլինի եղած բոլոր ռեսուրսների՝ աշ-

խատանքի, հիմնական ֆոնդերի, վառելիքի և հումքի, դաշտերի ու ֆերմաների
արտադրանքի արդյունավետ օգտագործմամբ։
Ելնելով ՍՄԿԿ XXVI համագումարի ցուցումներից, այդ նպատակին հաս-
նելու ծավալուն ծրագիր են մշակել ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեն և ՍՍՀՄ Մի-
նիստրների խորհուրդը՝ «Հումքային, վառելիքաէներգետիկ և մյուս նյութական
ռեսուրսների խնայողության ու ռացիոնալ օգտագործման աշխատանքն ուժե-
ղացնելու մասին» 1981 թ. հունիսի 30-ի հայտնի որոշմամբ։ Կուսակցության և
կառավարության միջոցառումները նախատեսված են երկար ժամանակի հա-
մար, առնչվում են կառավարման, պլանավորման և խթանման շատ օղակների
կատարելագործման հետ։

Ժողովրդական տնտեսության յուրաքանչյուր ճյուղի առաջավոր կոլեկտիվ-
ներում կուտակված է էլեկտրաէներգիայի և նյութերի խնայողության արժեքա-
վոր փորձ։ Հենվելով այդ փորձի վրա, անհրաժեշտ է ամենուրեք ծավալել խնա-
յողության շարժումը, մարդկանց դաստիարակել տնտեսավարման լավագույն
օրինակներով։ Տնտեսական քաղաքականության առանցքը դառնում է շատ
առօրեական, բայց և շատ կարևոր գործ՝ հոգատար վերաբերմունքը հանրային
բարիքների նկատմամբ, այն ամենը լիովին, նպատակահարմար օգտագործելու
ունակությունը, ինչ մենք ունենք։ «Դրան պետք է նպատակամղված լինեն թե՛
տեխնիկական քաղաքականությունը, թե՛ կապիտալ ներդրումների քաղաքա-
կանությունը և թե՛ պլանային, հաշվետվական ցուցանիշների սիստեմը»։ ՍՄԿԿ
XXVI համագումարի այս հետևությունը կուսակցությունը համարում է տնտե-
սական ստրատեգիայի առաջիկա ժամանակաշրջանի կարևորագույն սկզբունք-
ներից մեկը։

Կուսակցությունը և կառավարությունը սահմանել են ժողովրդական տնտե-
սության մեջ վառելիքաէներգետիկ ռեսուրսների օգտագործման արդյունավե-
տությունը բարձրացնելու հիմնական ուղղությունները և խնդիր են դրել ապա-
հովել այդ ռեսուրսների խնայողությունը ընթացիկ հնգամյակի վերջին տարում՝
1980 թ. համեմատությամբ 160—170 միլիոն տոննա և 1990 թ. 1985 թ. համե-
մատությամբ՝ 180—190 միլիոն տոննա պայմանական վառելիքի չափով։
Վառելիքաէներգետիկ վիթխարի ռեսուրսների և արտադրության հսկայա-
կան ծավալի պայմաններում երկրում էլեկտրաէներգիայի միայն մեկ տոկոսի
խնայողությունը համարժեք է 12 միլիարդ կիլովատ-ժամի կամ 1,5 միլիոն
տոննա պայմանական վառելանյութի տնտեսման։ Խնայված մեկ տոկոս վա-
ռելանյութով ժողովրդական տնտեսությունը կարող է աշխատել 3—4 օր։
ՀԿԿ Կենտկոմի և Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի ձեռնարկած մի-
ջոցառումների, կուսակցական կազմակերպությունների հետևողական աշխա-
տանքի շնորհիվ, արդյունաբերական շատ ձեռնարկությունների, շինարարա-
կան ու տրանսպորտային կազմակերպությունների, կոլտնտեսությունների ու
սովխոզների կոլեկտիվների ջանքերով վառելիքաէներգետիկ ռեսուրսների ռա-
ցիոնալ օգտագործման և խնայողության նպատակով զգալի աշխատանք է կա-
տարվում մեր հանրապետությունում։ 1980 թ. էլեկտրաէներգիայի նորմավոր-
ված ծախսը հանրապետության արդյունաբերական ձեռնարկությունների հա-
մար սահմանվել էր 5 միլիարդ 731 միլիոն կվտ-ժամ, փաստացի ծախսը կազ-
մել է 5 միլիարդ 626 միլիոն, տնտեսումը՝ 105 միլիոն կվտ-ժամ կամ 1,8 տո-
կոս։

Ջերմային էներգիայի նորմավորված ծախսը կազմել է 7 միլիոն 434 հազար
հեկակալորիա, փաստացի ծախսը՝ 7 միլիոն 277 հազար, տնտեսումը՝ 157 հազար
հեկակալորիա կամ 2,1 տոկոս։
Շատ կոլեկտիվներում խնայողության համար աշխատանքը մասսայական
բնույթ է կրում, կատարվում է ամեն օր և նպատակասլաց կերպով՝ այդ հարցի
առթիվ մշակված կազմակերպական-տնտեսական միջոցառումների կոմպլեք-
սային պլանին համապատասխան։
ՀԿԿ քաղաքային և շրջանային շատ կոմիտեներ մշտապես զարգացնում և բա-
ամենայնի պաշտպանում են սկզբնական կուսակցական կազմակերպություն-
ների, արտադրական կոլեկտիվների ստեղծագործական ակտիվությունն էներ-

գետիկ ռեսուրսների բոլոր տեսակների ռեզերվներն ու խնայողության հնարա-
վորություններն ի հայտ բերելու և ավելի լրիվ օգտագործելու ասպարեզում, այդ
հարցերի լուծմանն են նպատակամղում սոցիալիստական մրցությունը։
ՀԿԿ Կիրովականի քաղաքային կոմիտեն հետևողական աշխատանք է տա-
նում ամրապնդելու կարգապահությունը էլեկտրաէներգիայի և վառելանյութի
սպառման գործում, ուժեղացնելու տնտեսական ղեկավարների պատասխանա-
տվությունը խնայողության առաջադրանքների կատարման համար, հաստատե-
լու կուսակցական պատշաճ վերահսկողություն, բարձրացնելու սկզբնական
կուսկազմակերպությունների դերն այդ գործում։
Շատ կոլեկտիվներ մշակել են էլեկտրական ու ջերմային էներգիայի ծախ-
սումները նվազեցնելու կոնկրետ պարտավորություններ, հազարավոր աշխա-
տավորներ պահում են խնայողության անձնական հաշիվներ։
1980 թ. ընթացքում խնայողության գործուն աշխատանք կատարեցին
«Հայէլեկտրալույս», «Հայէլեկտրակենցաղքիմ», տրիկոտաժի № 2 արտադրա-
միավորումների, Զանգեզուրի պղնձամոլիբդենային, Երևանի հրուշակեղենի-
մակարոնի և մսի կոմբինատների, ավտոմեքենաշինական գործարանի, ավտո-
դողերի, ալյումինի, Կիրովականի քիմիական մանրաթելի, «Ավտոմատիկա»
գործարանների և շատ այլ կոլեկտիվներ։ Ընթացիկ տարում խնայողության հա-
մար ծավալված մրցության առաջամարտիկների շարքերում են Ալավերդու լեռ-
նամետալուրգիական և Երևանի ալրաղաց կոմբինատների, «Հայոսկի» արտա-
դրամիավորման, «Պոլիվինիլացետատ» գործարանների կոլեկտիվները։
Մեր լավագույն կոլեկտիվները էներգիայի և վառելիքի խնայողությունն
ապահովելու գործում հիմնական ուշադրությունը նվիրում են խոշոր միավո-
րային կարողության խնայողական սարքավորումների ներդրմանը, արտադրու-
թյան համակենտրոնացմանը, էներգետիկ տնտեսությունների վերակառուցմա-
նը՝ արտադրանքի մեկ միավորի թողարկման համար էներգառեսուրսների ծախ-
սումը նվազեցնելու նպատակով։ Կարևոր միջոցառումներ են իրականացվում
էլեկտրակայաններում, շրջանային կաթսայատներում սարքավորումների մո-
դեռնացման, էլեկտրական և ջերմային էներգիայի հաղորդման սխեմաների կա-
տարելագործման ասպարեզում։
Հանրապետությունում լայն արձագանք է գտել Երևանի № 2 տրիկոտաժի
միավորման կոլեկտիվի հայրենասիրական նախաձեռնությունը, որն արժանա-
ցել է ՀԿԿ Կենտկոմի հավանությանը։ Տրիկոտաժագործները էլեկտրաէներգիա-
յի, հումքի և նյութերի խնայողության վերաբերյալ կոնկրետ պարտավորություն-
ներ են ստանձնել և դրանք հաջողությամբ գործի են վերածում։ Արտադրական
շատ կոլեկտիվներ հետևում են նրանց օրինակին։
Արժեքավոր նախաձեռնությամբ են հանդես եկել Երևանի երկաթուղային-
ները։ Նրանք «խնայողության դասեր» են անվանում ցուցադրական այն եր-
թերը, որ իրականացնում են բաժանմունքի առաջավոր էլեկտրաքարշավարնե-
րը։ «Դասերն» անցկացվում են այն բրիգադների լոկոմոտիվներով, որոնք էլեկ-
տրաէներգիայի գերածախս են տալիս։ Մեքենավար-հրահանգիչ Հրանտ Կիրա-
կոսյանը, մեքենավարներ Մյասնիկ Բաղդասարյանը, Արտավազդ Մանուկյանը,
Համայակ Թամազյանը և մյուսները իրենց հարուստ փորձը հաղորդում են աշխա-
տանքի պրոցեսում, հենց ճանապարհին և ցույց տալիս, թե ինչպես կարելի է
տնտեսել կիլովատ-ժամերը՝ օգտագործելով երկաթուղու նպաստավոր տեղան-
քը։

Արտադրության տեխնոլոգիական պրոցեսներում էլեկտրաէներգիայի ռա-
ցիոնալ ծախսմանը, ագրեգատների աշխատանքի առավել խնայողական ռեժիմ-
ների արմատավորմանը, երկրորդային էներգառեսուրսների օգտագործմանը,
էլեկտրացանցում, էլեկտրավառարաններում, ուժային էլեկտրասարքավորում-
ներում կորուստների կրճատմանը էապես նպաստում է արտադրության մեջ ռա-
ցիոնալիզատորական առաջարկությունների ներդրումը։
Միլիոնավոր կիլովատ-ժամեր են խնայվել Ալավերդու լեռնամետալուրգիա-

կան կոմբինատի ռացիոնալիզատորներ Ն. Սարգսյանի, Վ. Կարապետյանի,
Ի. Լազարևի, Ռ. Օսյանի, Ջանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի ռա-
ցիոնալիզատորներ Լ. Բալասանյանի, Վ. Սարգսյանի, Գ. Ավագյանի, Երևանի
«Ալմաստ» գործարանից՝ Ս. Պողոսյանի, Արթիկի ապակե տարաների ձեռնար-
կությունից՝ Է. Եգանյանի, Ս. Հովհաննիսյանի, Երևանի «Նաիրիտ» գիտաարտա-
դրական միավորումից՝ Ֆ. Գալստյանի, Ս. Մելիքյանի և ուրիշների առաջար-
կությունների ներդրման շնորհիվ: Ջանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինա-
տի ռացիոնալիզատորների 12 առաջարկություններից ստացվել է 1.391,6 հա-
զար կվտ-ժամ էլեկտրաէներգիայի խնայողություն, Կիրովականի քիմիական
մանրաթելերի գործարանում 9 առաջարկություններից՝ 108 հազար կվտ-ժամ:
«Նաիրիտ» միավորման ռացիոնալիզատորները խնայել են 761,9 հազար կվտ-
ժամ, Ալավերդու լեռնամետալուրգիական կոմբինատում՝ 11.918,7 հազար կվտ-
ժամ էլեկտրաէներգիա:

Էլեկտրաէներգիան և ջերմաէներգիան տնտեսելու շարժումը ծավալելու
գործում կարևոր նշանակություն ունեն խնայողության համամիութենական
ամենամյա մրցանակաբաշխությունները, որոնց ակտիվորեն մասնակցում են
մեր հանրապետության ռացիոնալիզատորները: Միայն 1980 թ. մրցանակա-
բաշխությանը ներկայացվել էր 84 ռացիոնալիզատորական առաջարկ՝ տարե-
կան 59 միլիոն կիլովատ-ժամ էլեկտրական և 89,8 հազար հեկակալորիա ջեր-
մային էներգիայի տնտեսման հաշվարկով:

Նախորդ տարիների համեմատությամբ էլեկտրական և ջերմային էներգիան
խնայելու նպատակով ռացիոնալիզատորական շարժումը առանձնապես լայն
ծավալ է ստացել քիմիական, գունավոր մետալուրգիայի, թեթև, տեղական ար-
դյունաբերության ձեռնարկություններում:

Ռացիոնալիզատորական շարժման ծավալումը նպաստում է էներգետիկ-
ների, տեխնոլոգների, գիտության աշխատողների, բանվորների, ինժեներների և
տեխնիկների ներգրավմանը՝ էլեկտրական էներգիայի տնտեսման նպատակով
ստեղծագործական և ռացիոնալիզատորական ակտիվ գործունեության մեջ: Ան-
հրաժեշտ է ամեն կերպ զարգացնել և պաշտպանել աշխատավորների նախա-
ձեռնությունը և խնայողության ուղիների ու մեթոդների ստեղծագործական որո-
նումը, դաստիարակել հոգատար վերաբերմունք ժողովրդական բարիքի նկատ-
մամբ:

Ջերմաէներգետիկ ռեսուրսների խնայողության և արտադրության արդյու-
նավետության բարձրացման կարևոր միջոցներից մեկը արտադրության երկ-
րորդային էներգառեսուրսների օգտագործումն է, արդյունաբերական մնացուկ-
ների և հարակից պրոդուկտների՝ տնտեսական շրջանառության մեջ դնելը: Երկ-
րորդային էներգառեսուրսների ուտիլացումը, էներգիայի զգալի տնտեսման հետ
մեկտեղ, նպաստում է նաև արդյունաբերական վնասակար մնացուկներից շըր-
ջակա միջավայրի պահպանմանը:

Բազմատեսակ են երկրորդային էներգառեսուրսները՝ արտադրանքի մնա-
ցուկների, հարակից և միջանկյալ այն պրոդուկտների էներգետիկ պոտենցիալը,
որոնք առաջանում են տեխնոլոգիական ագրեգատներում ու պրոցեսներում: Այդ
էներգիան չի օգտագործվում տվյալ ագրեգատում, բայց կարելի է մասնակիո-
րեն կամ ամբողջությամբ օգտագործել այլ ագրեգատների ու պրոցեսների էներ-
գամատակարարման համար:

Հանրապետության շատ ձեռնարկություններում պլանաչափ աշխատանք է
կատարվում երկրորդային էներգառեսուրսների օգտագործման նպատակով: Այդ
ասպարեզում որոշակի արդյունքների են հասել պոլիվինիլացետատ, ավտոդո-
դերի, Կիրովականի քիմիական մանրաթելի և այլ գործարաններում: Միայն
կարբամիդի արտադրամասի բանեցրած տաք ջրերի օգտագործման շնորհիվ Կի-
րովականի քիմիական գործարանը ստացել է 600 հազար կիլովատ-ժամ էլեկ-
տրական և 25 հազար հեկակալորիա ջերմային էներգիայի խնայողություն: Սև-
վանի գործադիր սարքերի գործարանում ձուլման արտադրության վառարան-
ներից զատվող ջերմային էներգիայի օգտագործմամբ տաք ջրով ապահովվել
են կենցաղային շենքերը և գործարանի ճաշարանը: Դրա շնորհիվ տնտեսվել է

ջերմային էներգիայի տարեկան ծախսի կեսը և էլեկտրական էներգիայի 2,2
տոկոսը:

Հանրապետության ժողովրդական վերահսկողության կոմիտեի ծանր ար-
դյունաբերության բաժնի և Հայգլխէներգոյի էներգահսկողության ուսումնասի-
րությունների շնորհիվ երկրորդային էներգառեսուրսների մեծ չափերի հասնող
չօգտագործվող ռեզերվներ են հայտնաբերվել «Նաիրիտ» գիտաարտադրական
միավորումում, Արարատի ցեմենտի-շիֆերի, Երևանի կերամիկական իրերի,
Ալավերդու լեռնամետալուրգիական կոմբինատներում, մի շարք այլ ձեռնարկու-
թյուններում:

Երկրորդային էներգառեսուրսների օգտագործումը պետական նշանակու-
թյուն ունեցող գործ է և յուրաքանչյուր ձեռնարկության ղեկավարների, մաս-
նագետների, բանվորների պատվի խնդիրը: Միաժամանակ պետք է նկատի ունե-
նալ, որ ձեռնարկությունները հաճախ չունեն այդ ռեսուրսներն օգտագործելու
համար անհրաժեշտ սարքավորումներ: Իհարկե, դրանց մի մասը կարելի է և
պետք է պատրաստել տեղում, սեփական ուժերով: Սակայն ավելի բարդ ապա-
րատներ ու սարքեր ստեղծելու համար անհրաժեշտ է ընդլայնել նախագծային,
տեխնիկատնտեսական, գիտահետազոտական և կոնստրուկտորական համա-
պատասխան աշխատանքները: Այդ նպատակով հրատապ անհրաժեշտություն է
տեխնոլոգների, էներգետիկների, կոնստրուկտորների, հետազոտողների և շա-
հագործողների ջանքերի միավորումը, ինչպես նաև Միության ու արտասահ-
մանյան առաջավոր փորձի ուսումնասիրումն ու օգտագործումը:

Արդեն անհրաժեշտություն է դառնում յուրաքանչյուր ձեռնարկության հա-
մար հիմնական արտադրանքի հետ մեկտեղ երկրորդային էներգառեսուրսների
տնտեսման պլանավորումը, ինչպես նաև այդ ռեսուրսների կոմպլեքսային և
ռացիոնալ օգտագործման հեռանկարային սխեմաների մշակումը:

Խնայողության ռեժիմի ուժեղացման ասպարեզում մեծ ծավալի և կարևոր
աշխատանք է կատարում Հայգլխէներգոյի էներգահսկողության անձնակազմը:
Եթե նախկինում այդ մարմիններն իրականացնում էին միայն վերահսկողու-
թյան ֆունկցիա, ապա այժմ նրանք ձեռնարկություններում ու կազմակերպու-
թյուններում մանրամասն ուսումնասիրում են տեխնոլոգիական պրոցեսները,
վերլուծում խնայողության նպատակով մշակված կազմակերպական-տեխնի-
կական միջոցառումները և տվյալ կոլեկտիվի համապատասխան անձնակազմի
հետ ի հայտ բերում այն ռեզերվներն ու հնարավորությունները, որոնք կարող
են գործի դրվել առանց կապիտալ ներդրումների: Էներգահսկողության անձնա-
կազմը շուրջ 80 խոշոր ձեռնարկությունների աշխատանքը իր տեսադաշտում է
պահում ամեն օր, 250 ձեռնարկություններ ստուգվում են շաբաթը մեկ անգամ:
Էներգիայի օգտագործման ռեժիմների պահպանման վիճակը մշտապես վերա-
հսկվում է շուրջ 22 հազար ձեռնարկություններում:

Հայգլխէներգոյի էներգահսկողությունը ՀՍՍՀ ժողովրդական վերահսկողու-
թյան կոմիտեի, էներգետիկայի և էլեկտրատեխնիկական արդյունաբերության
գիտատեխնիկական ընկերությունների հանրապետական վարչության, տեխնի-
կայի տան հետ մեկտեղ վերջերս կազմակերպեց էներգիայի արդյունավետ օգ-
տագործման հարցերին նվիրված հանրապետական գիտագործնական կոնֆե-
րանս: Վերջինս ընդունեց կոնկրետ հանձնարարականներ՝ արդյունաբերական և
էներգասպառող մյուս ձեռնարկություններում ու կազմակերպություններում
1981 թ. էներգետիկ ռեսուրսների խնայողության կոմպլեքս միջոցառումներ իրա-
կանացնելու վերաբերյալ:

Փաստ է, սակայն, որ, չնայած ձեռնարկվող միջոցներին, բազմաթիվ օբ-
յեկտներում էլեկտրաէներգիայի ծախսումների լիմիտները խախտվում են:
1980 թ. կարողության լիմիտի գերածախս են ունեցել Չարենցավանի գործի-
քաշինական, Երևանի էլեկտրասարքերի գործարանները և Լենինականի
գործվածքային ֆաբրիկան:

Լիմիտային ռեժիմի խախտումները առանձնապես մեծ չափերի են հաս-
նում հանրապետության թեթև արդյունաբերության մինիստրության սիստեմում:
Այստեղ բացառություն չեն կազմում նաև այնպիսի խոշոր ձեռնարկությունները,
ինչպես «Արագած» բամբակագործվածքային, «Մասիս» կոշիկի, Մյասնիկյանի

անվան տրիկոտաժի արտադրամիավորումները, Երևանի մետաքսի կոմբինատը,
Կիրովականի մանվածքային, Սովետաշենի տրիկոտաժի ֆաբրիկաները և այլն։
Լիմիտի նորմաները խախտում են նաև սննդի, էլեկտրատեխնիկական ար-
դյունաբերության, արդյունաբերական շինարարության և այլ մինիստրություն-
ների ու գերատեսչությունների մի շարք ձեռնարկություններ։
Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ բազմաթիվ ձեռնարկություննե-
րում, չնայած էներգաօգտագործման ռեժիմների պահպանմանը, շատ են խնա-
յողության ռեզերվները։ Դա հետևանք է այն բանի, որ այդ օբյեկտների ղեկա-
վարները և համապատասխան էներգանձնակազմը իրենց գերատեսչություն-
ներում հաստատում են չհիմնավորված լիմիտներ ու նորմաներ, որոնցով «օրի-
նականացնում» են էներգիայի շռայլման և վատնման փաստերը։ Սա հանգեց-
նում է այնպիսի արատավոր երևույթի, երբ ձեռնարկության ղեկավարները գի-
տակցաբար ընդունում են էլեկտրաէներգիայի ծախսումների ակնհայտորեն
բարձր նորմաներ և ապա, առանց լուրջ ջանքերի, «կրճատում են» ծախսումնե-
րը։ Եվ նման աշխատանքի համար նրանք մրցանակներ ու պարգևներ են ստա-
նում։

Խստորեն պետք է հաշիվ պահանջել նաև այն ղեկավարներից ու կոլեկտիվ-
ներից, որոնք ընտելացել են տարիներով աշխատել հին, ավելի ճիշտ՝ հնացած
նորմաներով և ոչ միայն էլեկտրաէներգիայի, այլև հումքի, նյութերի շռայլում-
ներ են կատարում, կորուստների տեղիք տալիս։ Առանձին ձեռնարկություննե-
րում էլ բավարարվում են էներգառեսուրսների տնտեսման վերաբերյալ «միջո-
ցառումների» մշակմամբ, սակայն ամենօրյա հետևողական աշխատանք չեն
կազմակերպում դրանց իրականացումն ապահովելու համար։ Հետևանքը դար-
ձյալ էլեկտրաէներգիայի գերածախսն է։
1980 թ. էլեկտրաէներգիայի գերածախս են թույլ տվել Կիրովականի քի-
միական գործարանը՝ 18,6 միլիոն կվտ-ժամ, Երևանի «Շուշան» արտադրա-
միավորումը՝ 92 հազար կվտ-ժամ, որը կազմում է նորմավորված ծախսի 2,5—
2,7 տոկոսը։ Գերածախս տվողների թվում է նաև Երևանի կերամիկական իրերի
գործարանը (1,097 հազ. կվտ-ժամ)։ Ընթացիկ տարվա առաջին եռամսյակում
գերածախսից չեն կարողացել խուսափել Թումանյանի հրակայուն իրերի գոր-
ծարանը և Արտաշատի պողի կոմբինատը։ Երկրորդ եռամսյակում սահմանված
չափերից ավելի հարյուր հազարավոր կվտ-ժամ էլեկտրաէներգիա են ծախսել
Հրազդանի ցեմենտի, Լենինականի «Էլեկտրակենցաղսարք», Թալինի խաղցված
կերերի գործարանները և այլ ձեռնարկություններ։ Ինչպես վկայում են ուսում-
նասիրությունները, գերածախսի հիմնական պատճառը տեխնոլոգիական ռե-
ժիմների խախտումներն են, համապատասխան սարքավորումների հնացած լի-
նելը։

Էլեկտրաէներգիայի մեծ չափերի հասնող կորուստների պատճառ է բազ-
մաթիվ խանութներում, արհեստանոցներում, ճաշարաններում, վարսավիրա-
նոցներում, կրպակներում, կոմունալ տնտեսության այլ օբյեկտներում լուսավո-
րության, ռեկլամի, տաքացման և այլ նպատակով էներգիայի շռայլումը։ Ընդ
որում հաճախ այդ օբյեկտներում էլեկտրաէներգիան օգտագործվում է առանց
համապատասխան ձևակերպումների, այլ կերպ ասած՝ անվճար։ Ընդհանուր
առմամբ, հանրապետության կոմունալ-կենցաղային և բնակարանային տըն-
տեսության համակարգում էլեկտրաէներգիայի օգտագործումը շեշտակիորեն
աճում է, և, ցավոք, ավելանում են նաև կորուստները։ Մենք հաճախ ենք ակա-
նատես լինում շենքերի մուտքերի ճոխ լուսավորությանը, այն բանին, որ գիշեր-
ցերեկ անտեղի վառվում են լամպերը։ Բայց չէ՞ որ բնակչի համար պահանջվում
է ընդամենը մեկ-երկու րոպե, որպեսզի նա հասնի, ասենք, չորրորդ կամ հին-
գերորդ հարկի իր բնակարանը։ Ավելի լավ չի՞ լինի, որ լույսերը վառվեն այդ-
քան ժամանակ, ապա ավտոմատ կերպով անջատվեն։ Այստեղ ոչինչ հայտնա-
գործել պետք չէ։ Մեր բարեկամ ԳԴՀ-ում, ուրիշ երկրներում, վաղուց օգտվում
են աստիճանահարթակները լուսավորելու ավտոմատ սարքերից, որոնք, ինչ
խոսք, շոշափելի արդյունք են տալիս։
Հայկական ՍՍՀ Մինիստրների խորհուրդը ժամանակին հատուկ որոշմամբ
պարտավորեցրել է քաղաքային և շրջանային սովետների գործադիր կոմիտեն-

րին՝ առհասարակ կարգավորելու բնակելի շենքերի ներքին էլեկտրական ցան-
ցերի վիճակը։ Այդ աշխատանքները պետք է կատարեն բնակարանային շահա-
գործման գրասենյակները և շրջանային, քաղաքային սովետների կոմունալ
սպասարկման գրասենյակները, որոնց այդ նպատակի համար անհրաժեշտ մի-
ջոցներ են հատկացված։ Սակայն, ցավոք, գործը տեղից դանդաղ է շարժվում։
Բազմազան են էներգիայի ոչ արտադրական այնպիսի ծախսումների կըր-
ճատման միջոցները, որոնք կարող են իրականացվել արագորեն և առանց կա-
պիտալ ներդրումների։ Այդպիսի միջոցներից կարելի է նշել առանց արտա-
դրական անհրաժեշտության չորացման կամերաների օգտագործման, շարժիչ-
ների պարապ ընթացքի կանխումը, սեղմված օդի, ջրի, գոլորշու կորուստների,
խողովակաշարերի մեկուսացման խախտումների վերացումը, լուսավորության
և այլ նպատակներով էներգիայի անհարկի օգտագործման սահմանափակումը։
Մեր ժողովրդական տնտեսության մեջ առկա են ռեսուրսների խնայողության և
դրանցից վերջնական արտադրանքի թողարկումն ավելացնելու մեծ ռեզերվներ,
որոնք հասարակությանն ի սպաս դնելը տնտեսական և սոցիալական կարևորա-
գույն խնդիր է։
Անհրաժեշտ է խնայողության ռեժիմի ուժեղացման և ռեսուրսների ռա-
ցիոնալ օգտագործման խնդիրները քննարկել կուսակցական կազմակերպու-
թյուններում ու աշխատավորների ժողովներում և առաջիկա տարիների ու հըն-
գամյակի համար մշակել էլեկտրաէներգիայի, ինչպես նաև հումքի, նյութերի
ծախսումները զգալիորեն իջեցնելու, թափոնները կրճատելու, երկրորդային ռե-
սուրսներն առավելագույնս օգտագործելու, կորուստները վերացնելու գործնա-
կան միջոցառումներ։
Կուսակցությունը պահանջում է բարձրացնել տնտեսական մարմինների,
ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների ղեկավարնե-
րի պատասխանատվությունը էլեկտրաէներգիայի ու հումքի տնտեսման համար,
վճռականորեն վերջ դնել անտնտեսվարությանը, անարտադրողական ծախսում-
ների և կորուստների փաստերին։ Այստեղ մեծ է նաև ժողովրդական վերահըս-
կողության մարմինների դերը։ Նրանք պետք է ուժեղացնեն հսկողությունը կա-
ռավարչական մարմինների և ձեռնարկությունների նկատմամբ, խստորեն պա-
տասխանատվության ենթարկեն էներգիայի և վառելանյութի օգտագործման
ասպարեզում անտնտեսվարություն թույլ տվող պաշտոնատար անձանց։
Ջերմաէներգետիկ ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման և խնայողու-
թյան նպատակով հանրապետության արդյունաբերական ձեռնարկությունները
պարտավորվել են միայն ընթացիկ տարում տնտեսել 110 միլիոն կիլովատ-ժամ
էլեկտրական և 190 հազար հեկակալորիա ջերմային էներգիա։ Ուստի յուրա-
քանչյուր կոլեկտիվում անհրաժեշտ է միջոցառումներ մշակել էլեկտրաէներգիա-
յի և նյութերի ծախսումը զգալիորեն պակասեցնելու, կորուստները կանխելու
համար։
ՀԿԿ XXVII համագումարում ընկ. Կ. Ս. Դեմիրճյանն առանձնապես շեշ-
տեց այն կարևոր նշանակությունը, որ ունի վառելիքաէներգետիկ ռեսուրսնե-
րի խնայողությունը մեր հանրապետության համար։ Եվ դա հասկանալի է. վա-
ռելիքը բերվում է երկրի այլ շրջաններից, կապված է բարդ ու թանկ փոխա-
դրումների հետ։ Էներգետիկ ռեսուրսների խնայողությունը պետք է դառնա ոչ
թե հերթական վաղանցիկ կամպանիա, այլ պետական մեծ կարևորության գործ,
որը պահանջում է նոր վարքագիծ, նոր հոգեբանություն, նոր կազմակերպում։
Ցավոք, միշտ չէ, որ խելացիորեն են կիրառվում խնայողության առկա
հնարավորություններն ու միջոցները։ Ինչպես վկայում են փաստերը, առանձին
արտադրական օղակներում խնայողության համար չեն խրախուսում, իսկ գե-
րածախսի համար նույնիսկ չեն էլ նախատում։ Ժամանակն է, որպեսզի ինչպես
ամբողջ կոլեկտիվի, այնպես էլ յուրաքանչյուր բրիգադի համար սահմանվի
էլեկտրաէներգիայի, հումքի և նյութերի լիմիտ, տնտեսման համար նախատես-
վի հավելավճար։
Այս ամենը, իհարկե, որոշակի աշխատանք, ջանքեր, լրացուցիչ հաշվարկ-

ներ են պահանջում։ Սոցիալիստական մրցության կազմակերպման և դրա արդյունքների ամփոփման ժամանակ անհրաժեշտ է ավելի մեծ ուշադրություն նվիրել էներգիայի և վառելիքի խնայողության հարցերին, ավելի ակտիվորեն օգտագործել լավագույն արդյունքների հասած կոլեկտիվների և առանձին աշխատողների բարոյական ու նյութական խրախուսման տարբեր ձևերը։

Պլանային առաջադրանքների կատարման ասպարեզում միավորումների, ձեռնարկությունների, հիմնարկությունների ու կազմակերպությունների գործունեությունը գնահատելիս խիստ կարևոր է ուշադրության առնել էլեկտրաէներգիայի և մյուս նյութական ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման պետական և հանրային ունեցվածքի պահպանման գործում ձեռք բերված արդյունքները։ Վերջին տարիներին խնայողության համար սոցիալիստական մրցության մասնակիցներին խրախուսելու սիստեմում մի շարք փոփոխություններ են մտցված։ Իհարկե, այդ սիստեմը դեռևս կատարյալ չէ, և ՍՄԿԿ Կենտկոմի ու ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի 1981 թ. հունիսի 30-ի որոշմամբ նախատեսվում է դրա հետագա կատարելագործում։ Այնուամենայնիվ, այնտեղ, որտեղ խելացիորեն են կիրառվում բարոյական և նյութական խթանները, դրանք դառնում են խնայողաբար տնտեսավարելու հզոր լծակներ։

Շատ կոլեկտիվներում բացված են խնայողության անձնական հաշիվներ, պարգևատրման ժամանակ հաշվի է առնվում յուրաքանչյուրի ներդրումը խնայատուփում։ Հարկ է էլեկտրաէներգիայի տնտեսման համար աշխատավորների լայն շարժում ծավալել արդյունաբերության, շինարարության, գյուղատնտեսության մեջ, տրանսպորտում, ոչ արտադրական ոլորտում։

Էկոնոմիկան պետք է լինի խնայողական. ՍՄԿԿ XXVI համագումարի այս պահանջի կենսագործումը կուսակցության, ժողովրդի գործն է։ Խնդիրն այն է, որ յուրաքանչյուր սովետական քաղաքացի ակտիվորեն մասնակցի արտադրության մեջ և կենցաղում խնայողության ու տնտեսման համար մղվող պայքարին, իր կոնկրետ ավանդը ներդնի այդ համաժողովրդական գործում, նպաստի անտնտեսվարության և վատնողության դրսևորման բոլոր փաստերի նկատմամբ անհանդուրժողականության մթնոլորտի ստեղծմանը։

Խնայողաբար ծախսել էլեկտրաէներգիան, հումքը և նյութերը՝ նշանակում է տնտեսել միլիոնավոր մարդկանց աշխատանքը, կապիտալ ներդրումները, ավելացնել արտադրանքի թողարկումը։"

ՄԵՔԵՆԱՏՐԱԿՏՈՐԱՅԻՆ ՊԱՐԿԻ ՀԱՄԱԿԵՆՏՐՈՆԱՑՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հ. Մ. ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆ
Գյուղատնտեսական գիտությունների թեկնածու
Կ. Ա. ՄԱՐՈՒԽՅԱՆ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ, կազմակերպման ու կառավարման կատարելագործման, արտադրության կուլտուրայի ու աշխատանքի արդյունավետության բարձրացման գլխավոր ուղին արտադրության ինտենսիվացման հիման վրա ձեռնարկությունների խոշորացումն ու մասնագիտացումն է, գյուղատնտեսությունն աստիճանաբար արդյունաբերությանը մերձեցնելն ու արդյունաբերական հիմքերի վրա փոխադրելը։

Կոմունիստական շինարարության արդի փուլում կուսակցության ագրարային քաղաքականությունը նպատակամղված է լենինյան ցուցումների կենսագործմանը։

Երկրի շատ շրջաններում արդյունաբերական հիմունքներով ստեղծված կոլտնտեսային-սովխոզային ու ագրոարդյունաբերական արտադրամիավորումների փորձը վկայում է հանրային արտադրության կազմակերպման ու կառավարման այս ձևի բազմակողմանի առավելությունները։ Արդեն գործում են շուրջ տասը հազար միջտնտեսային ձեռնարկություններ և կազմակերպություններ, որոնց հիմնական ֆոնդերը անցնում են վեց մլն ռուբլուց։

Արտադրության կազմակերպման, պլանավորման ու կառավարման ձևերի կատարելագործման, նյութատեխնիկական միջոցներով ապահովվածության ու արդյունավետ օգտագործման շնորհիվ գործող միջտնտեսային միավորումներում 1980 թվականին, 1976 թվականի նկատմամբ, աշխատանքի արտադրողականությունը բարձրացել է շուրջ 2,2 անգամ, մեկ ռուբլի ծախսումների դիմաց ստացվել է ավելի քան երեք ռուբլու արտադրանք, որը մոտ երեք ու կես անգամ ավելի է, քան առանձին կոլտնտեսություններում։

Երկրում արտադրաուժերի անշեղ զարգացումը և դրան համապատասխան սոցիալիստական հասարակական հարաբերությունների կատարելագործումը պահանջում են շարունակ կատարելագործել գյուղատնտեսական արտադրության կազմակերպման ու կառավարման ձևերը, խորացնել արտադրության մասնագիտացումն ու համակենտրոնացումը, արմատավորել գիտատեխնիկական առաջընթացի նվաճումները, բարձրացնել աշխատողների որակավորումը։ Առաջնահերթ է դառնում նաև միջտնտեսային միավորումների արտադրական գործունեության բարելավումը, նորերի կազմակերպումը։

Մեր հանրապետությունում միջտնտեսային արտադրամիավորումներ ըստեղծվում են գերազանցապես բուսաբուծության ու անասնաբուծության բնագավառներում, մինչդեռ կազմակերպական այս միջոցառման ոլորտից բոլորովին դուրս է մնացել կոլտնտեսությունների և սովխոզների արտադրության սպասարկման բնագավառը։ Իսկ գիտության բուռն զարգացման, գիտատեխնիկական առաջընթացի շնորհիվ ստեղծված թանկարժեք ու բարձր արտադրո-

ղական մեքենաների շահագործման այժմյան եղանակը, երբ դրանք բաշխված են առանձին մեծ ու փոքր տնտեսություններին, աննպատակահարմար է։ Այդպիսի տնտեսություններում սարքավորումների կարողությունները լրիվ չեն օգտագործվում և շարունակ բարձրանում են մեքենայական աշխատանքների ինքնարժեքն ու վերանորոգումների արժեքը։

Միության շատ շրջաններում տեխնիկայի շահագործման, վերանորոգման ու պահպանության նպատակով կազմակերպված կոլտնտեսային-սովխոզային միջտնտեսային ձեռնարկությունների փորձը վկայում է, որ այն գյուղատնտեսության կոմպլեքս մեքենայացման, մեխանիզմների ու սարքավորումների առավել արդյունավետ օգտագործման ու որակյալ վերանորոգման հուսալի ձև է։ Մոլդավական հանրապետության Ջադիր-Լունգի շրջանում ստեղծված մեքենաօգտագործման ու վերանորոգման միջտնտեսային միավորումում երեք տարվա ընթացքում մեկ էտալոնային տրակտորի արտադրողականությունը բարձրացել է 17 տոկոսով, օրական ու հերթափոխային արտադրողականությունը՝ 27—28 տոկոսով, իսկ կատարված աշխատանքների ինքնարժեքը, էտալոնային հեկտարի հաշվով, իջել է 11,5 տոկոսով։ Տպավորիչ է տրակտորների վերանորոգումների ծախսերի կրճատումը. միայն պահեստամասերի ծախսերը նկատելիորեն պակասել են. 624 հազար ռուբլու փոխարեն ծախսվել է 491 հազար ռուբլի և դա այն դեպքում, երբ միավորման մեքենաների թիվն ու դրանց կատարած աշխատանքների ծավալը զգալիորեն մեծացել է։

Մեր հանրապետության գյուղատնտեսությունը շարունակ համալրվում է նոր, բարձր արտադրողական տեխնիկայով՝ տրակտորներով, կոմբայններով, ավտոմեքենաներով, անասնաբուծական ֆերմաների համար սարքավորումներով և այլն։ 1980 թվականին յուրաքանչյուր կոլտնտեսության ու սովխոզի համապատասխանաբար ընկնում էր 13 և 16 տրակտոր, 11 և 14 բեռնատար ավտոմեքենա։ Հաջողությամբ իրագործվում է գյուղատնտեսական աշխատանքների կոմպլեքս մեքենայացումը և էլեկտրիֆիկացումը։ Գյուղատնտեսական արտադրության մեջ մեկ աշխատողի հաշվով էներգազինվածությունը 1980 թվականին կազմել է 11,8 ձիաուժ՝ 1970 թվականի 7,4-ի փոխարեն, իսկ էներգաապահովվածությունը (100 հեկտար վարելահողի հաշվով) 482 ձիաուժ՝ 345-ի փոխարեն։

Հանրապետությունում տրակտորային աշխատանքների ծավալը 1980 թվականին կազմել է մոտ 7 մլն հեկտար պայմանական վար, մեկ էտալոնային տրակտորի հաշվով՝ օրական 5,1 և միջին տարեկան 793 հեկտարի դեպքում։ Ներկայումս մեծ աշխատանք է տարվում բարձր արտադրողական տեխնիկայով գյուղատնտեսությունը զինելու նպատակով։ Մեքենայական պարկը համալրվում է հզոր տրակտորներով, կատարելագործված կոմբայններով ու մեծ բեռնատարողություն ունեցող ավտոմեքենաներով։

Սակայն հարկ է նշել, որ վերջին տարիներին հանրապետության մեքենատրակտորային պարկի մասնատվածության հետևանքով տեխնիկայի օգտագործման արդյունավետությունն իջնում է։ Այսպես, մեկ էտալոնային տրակտորի հաշվով օրական արտադրաքանակը 5,9 հեկտար պայմանական վարից իջել է մինչև 5,1-ի, իսկ մեկ հեկտար պայմանական վարի ինքնարժեքը բարձրացել է 13 տոկոսով։ Տեխնիկայի օգտագործման արդյունավետության ցուցանիշները հատկապես ցածր են Աբովյանի, Ամասիայի, Արթիկի, Եղեգնաձորի, Իջևանի, Թումանյանի շրջաններում։

Հաշվարկները ցույց են տալիս, որ տարբեր շրջանների տնտեսություններ միավոր հողատարածության հաշվով հավասարաչափ չեն ապահովված տեխնիկայով. տնտեսությունների մի մասում մեքենաները թերբեռնված են, մյուսում՝ գերբեռնված։ Հանրապետության կոլտնտեսություններում ու սովխոզներում մեկ տնտեսության հաշվով տրակտորների միջին քանակը տատանվում է 4-ից մինչև 29,5 միավորի սահմաններում կամ մոտ 7,4 անգամ։ Անհավասարաչափ են ծանրաբեռնված հացահատիկահավաք կոմբայնները։ Տնտեսություններում զգալի չափով տատանվում են նաև մեքենատրակտորային պարկի օգտագործման տնտեսական արդյունավետության ցուցանիշները։ Օրինակ, մեկ էտալոնային տրակտորի հաշվով հերթափոխային արտադրաքանակը (պայմա-

նական վար հեկտարներով) տատանվում է 1,5—8,3 հեկտարի սահմաններում կամ 5,5 անգամ, մեկ հացահատիկահավաք կոմբայնի՝ 0,9—11,5 հեկտարի միջև կամ շուրջ 12 անգամ, եգիպտացորենհավաք կոմբայնի՝ 1—3,9 հեկտարի կամ 3,9 անգամ, իսկ սիլոսահավաք կոմբայնի՝ 0,5—9,5 հեկտարի սահմաններում կամ 19 անգամ։ Վատ է կազմակերպված նաև տեխնիկայի օգտագործման դիսպետչերական ծառայությունը, որը նույնպես բացասաբար է անդրադառնում մեքենաների օգտագործման արդյունավետության վրա։

Նյութատեխնիկական սպասարկման ներկա կարգը հանգեցնում է պահեստամասերի մատակարարման փոշիացմանը, որի հետևանքով որոշ տնտեսություններում զգացվում է դրանց սուր պակաս։ Տնտեսությունների մեծ մասը հնարավորություն չունի կազմակերպելու հստակորեն կարգավորված ինժեներատեխնիկական ծառայություն։ Տեխնիկան կոլտնտեսություններին վաճառելու ներկա կարգը տնտեսություններին ստիպում է ստեղծել վերանորոգման սեփական բազա, որոնք, որպես կանոն, աչքի են ընկնում իրենց սակավազորությամբ։ Նման գաճաճ արհեստանոցների առկայությունը, անբավարար սարքավորվածությունը և որակյալ ինժեներատեխնիկական կադրերի ու վարպետների պակասը շատ դեպքերում նման արհեստանոցների շահագործումը դարձնում են անարդյունավետ։ Ահա թե ինչու կոլտնտեսությունների ու սովխոզների ճնշող մեծամասնության համար նպատակահարմար է իրենց տեխնիկական միջոցները կենտրոնացնել մասնագիտացված միջտնտեսային տնտհաշվարկային միավորումներում։ Այդպիսի կոոպերացման նպատակն այն է, որ միջտնտեսային միավորման մեջ կենտրոնացվեն և՛ համապատասխան արտադրամիջոցները, և՛ աշխատանքները, իսկ դա հնարավորություն կընձեռի բարձրացնելու տեխնիկայի օգտագործման արդյունավետությունը, զարկ տալու գյուղատնտեսական մթերքների արտադրությանը։ Անվիճելի փաստ է, որ տեխնիկայի համակենտրոնացման պայմաններում մեքենաների աշխատանքային օրերի ավելացման շնորհիվ համապատասխան ծավալի աշխատանքի կատարման ընթացքում պակասում է համատիպ մեքենաների և սարքավորումների պահանջը։

Այժմ գյուղատնտեսական տեխնիկայի շահագործման, վերանորոգման և սպասարկման միջտնտեսային կազմակերպությունները ստեղծվում են հիմնականում որպես ինքնուրույն տնտեսություններ, գործում են տնտհաշվարկային հիմունքներով և ունեն իրենց առանձին հաշվեկշիռը։ Այդպիսիք կարող են կազմակերպվել նաև գյուղատնտեսության արտադրատեխնիկական ապահովման շրջանային միավորումներին կից։ Տեխնիկայի ռացիոնալ օգտագործման նպատակով, երկրի մի շարք շրջաններում այն համակենտրոնացվում է շրջանային ագրոարդյունաբերական միավորումներում, որոնք ունեն նաև տեխնիկայի շահագործման, վերանորոգման և սպասարկման բաժանմունքներ։

Գյուղատնտեսական տեխնիկայի օգտագործման ու կառավարման կենտրոնացումը առավել անհրաժեշտ է դառնում այժմ, երբ ավելի ու ավելի են մեծանում մեքենաների էներգակարողությունները։ Մինչդեռ շատ տնտեսություններում հզոր, բարձր արտադրողական մեքենաների զգալի մասը գյուղատնտեսական աշխատանքների սեզոնի մի ոչ մեծ ժամանակահատվածում է միայն գործում, քանի որ հաճախ դրանց համար համապատասխան ծավալի աշխատանք չի լինում։ Օրինակ, այնպիսի մի թանկարժեք մեքենա, ինչպիսին հացահատիկահավաք կոմբայնն է, մեզ մոտ շատ տնտեսություններում աշխատանքի համապատասխան ծավալ չունենալու պատճառով տարվա ընթացքում օգտագործվում է 7—8, իսկ որոշ տնտեսություններում՝ 4—5 օր։ Հզոր տրակտորները նույնիսկ լավագույն դեպքում օգտագործվում են միայն կիսով չափ։ Հաճախ մեքենաների որակի, հզորացման տեմպերի աճը գերազանցում է տվյալ տնտեսության աշխատանքների ծավալի աճին, որը, ինչ խոսք, բացասաբար է անդրադառնում մեքենաների ռացիոնալ օգտագործման վրա։

Գյուղատնտեսական տեխնիկայի օգտագործման կազմակերպական նոր ձևերի ներդրման հարցում դրական փորձ են կուտակել մեր հանրապետության Վարդենիսի, Հրազդանի և այլ շրջաններում։ Սակայն, ինչպես նշեց ՀԿԿ Կենտկոմի 1981 թ. հուլիսյան պլենումը, տեխնիկայի համակենտրոնացման առա-

շադիմական մեթոդները և դրա հիման վրա մեքենաների օգտագործման արդյունավետության բարձրացումը խիստ դանդաղ են արմատավորվում մեզանում։

Տեխնիկայի միջտնտեսային կոոպերացումը հնարավորություն է ընձեռում կենտրոնացնել տրակտորները, կոմբայնները, գյուղատնտեսական մյուս մեքենաները, շեշտակիորեն բարձրացնել դրանց օգտագործման արդյունավետությունը։ Այդպիսի միջտնտեսային կազմակերպությունները փայատեր տնտեսությունների փոխարեն իրենց վրա են վերցնում բոլոր այն գործարքների կատարման պարտականությունները, որոնք կապված են գյուղատնտեսության արտադրատեխնիկական ապահովման շրջանային միավորման հետ՝ տեխնիկայի ձեռքբերման, սպասարկման, վերանորոգման ասպարեզում։ Տնտեսությունները, որպես իրավահավասար պայմանագրային կողմեր, տարվա սկզբին պատվիրում են պահանջվող աշխատանքների ծավալը, որակը, կատարման ժամկետները։ Փորձը ցույց է տալիս, որ աշխատանքների կազմակերպման այս ձևը խիստ նպատակահարմար է ու օգտավետ։ Տնտեսություններն այլևս չեն մտահոգվում պահեստամասերի ձեռքբերման, տեխնիկայի վերանորոգման, վառելիքի հայթայթման մասին։ Կոմպլեքսային տեխնիկական սպասարկման միջտնտեսային ձեռնարկությունները, ստանալով պատվերներ, ունենալով համապատասխան որակավորման կադրեր, տնտեսությունների մասնագետների հետ ժամանակին մշակում են աշխատանքների կատարման միջոցառումները, նշում ժամկետները և հաշվարկում, թե երբ և տեխնիկական ինչպիսի միջոցներ պետք է կենտրոնացնել պլանների կատարումը բոլոր ցուցանիշներով ապահովելու համար։

Միջտնտեսային միավորումներում մեքենաների ու սարքավորումների կենտրոնացման, վերանորոգման, արտադրատեխնիկական սպասարկման ու նյութատեխնիկական բազայի համատեղ կազմակերպման, մեքենատրակտորային պարկի օգտագործման և դրանց պահպանման առավելությունները ցույց տալու համար փորձենք վերլուծել տեխնիկայի օգտագործման ցուցանիշները երկու խումբ տնտեսություններում։ Մի խմբում ընդգրկել ենք տնտեսապես ուժեղ ձեռնարկությունները, իսկ մյուսում՝ թույլ։ Բնական է, որ համեմատաբար խոշոր տնտեսություններում, մեքենաօգտագործման ցուցանիշները զգալիորեն բարձր են։ Տնտեսապես ուժեղ սովխոզներում սեզոնի ընթացքում, մեկ տրակտորի հաշվով, արտադրաքանակը 28,1 տոկոսով, իսկ հերթափոխում՝ 27,3 տոկոսով բարձր է, քան տնտեսապես թույլերում, իսկ հացահատիկահավաք կոմբայնների և մեքենաների արտադրողականությունը բարձր է սեզոնում՝ 21,2 և հերթափոխում՝ 13,5 տոկոսով։ Դրա շնորհիվ առաջիններում շուրջ 20 տոկոսով ցածր են գյուղատնտեսական տեխնիկայի շահագործման (պայմանական վարի հաշվով) ծախսումները։

Տեխնիկական սպասարկման նոր ձևերի ներդրման շնորհիվ Վարդենիսի շրջանի մեքենաօգտագործման ցուցանիշները զգալիորեն բարձր են անգամ հանրապետության առաջավոր տնտեսությունների համապատասխան տվյալներից։ Այսպես, մեկ տրակտորի հաշվով արտադրաքանակը (պայմանական էտալոնային հեկտարներով) բարձր է սեզոնում 25,4, իսկ հերթափոխում՝ 21,8 տոկոսով։ Վարդենիսի շրջանում բարձր են նաև հացահատիկահավաք կոմբայնների օգտագործման ցուցանիշները՝ սեզոնում 22,2, իսկ հերթափոխում 51,9 տոկոսով։ Այստեղ զգալիորեն ցածր են գյուղատնտեսական տեխնիկայի շահագործման վրա կատարված ծախսերը։ Տեխնիկայի կենտրոնացումը միաժամանակ ապահովել է գյուղատնտեսական հիմնական աշխատանքների կատարման ժամկետների կրճատումը, մեքենաների օգտագործման արդյունավետության բարձրացումը և միավոր մեքենաաշխատանքի ինքնարժեքի իջեցումը։

Վարդենիսի շրջանի տնտեսություններում 1978 թվականին շուրջ 14 հազար հեկտար հացահատիկի բերքահավաքը կատարվել է 10 օրում, մինչդեռ միևնույն բնակլիմայական գոտում գտնվող մյուս շրջաններում բերքահավաքը

տևել է 20—30 օր, թեև այդ շրջաններում հացահատիկով զբաղեցված տարածություններն ավելի քիչ են եղել։

Իհարկե, ստեղծված մեքենամիավորման աշխատանքներում կան նաև չլուծված խնդիրներ։ Այստեղ մեքենաները դեռևս մնում են տնտեսությունների տնօրինության տակ, մի հանգամանք, որ խոչընդոտում է մեքենատրակտորային պարկի ռացիոնալ կոմպլեկտավորմանը։ Չի լուծված մեխանիզատորների հիմնական և լրացուցիչ վարձատրության կարգը, հստակ սահմանված չեն աշխատողների պարտականությունները, նրանց պատասխանատվությունն ու շահագրգռությունը գյուղատնտեսական արտադրության վերջնական արդյունքի՝ բերքատվության ու մթերատվության բարձրացման, արտադրվող մթերքների որակի բարելավման, կորուստների վերացման, ինքնարժեքի իջեցման և արտադրանքի ավելացման համար։

Այս ամենը վկայում է այն մասին, որ միայն գյուղատնտեսական տեխնիկայի շահագործման, վերանորոգման և սպասարկման ասպարեզում միջոցների և կադրերի կենտրոնացումն է հնարավորություն ընձեռում էապես բարեփոխելու մեքենատրակտորային պարկի օգտագործման ցուցանիշները, պայմաններ ստեղծում տեխնիկական սպասարկման արհեստանոցների աշխատանքը ռացիոնալ կազմակերպելու, պահեստամասերի մատակարարումն ու պրոֆիլակտիկ նորոգումները բարելավելու, կադրերն առավել նպատակահարմար օգտագործելու համար։

Հաշվի առնելով գյուղատնտեսության մեքենայացման ասպարեզում միջտնտեսային կազմակերպությունների մեծ առավելությունները, մեր կարծիքով, նպատակահարմար է հանրապետությունում և, առաջին հերթին, Արարատյան հարթավայրի շրջաններում, լայնորեն կազմակերպել մեքենատրակտորային պարկի շահագործման, վերանորոգման և սպասարկման միջտնտեսային ձեռնարկություններ։ Մեքենատրակտորային պարկի օգտագործման ասպարեզում նման միջոցառման անհրաժեշտությունը բխում է գյուղատնտեսական արտադրության կազմակերպման և սպասարկման ձևերի կատարելագործման արդի պահանջներից։

ՀԿԿ Կենտրոնական կոմիտեի 1981 թ. հուլիսյան պլենումը խնդիր դրեց լուրջ ուշադրություն նվիրել գյուղատնտեսական տեխնիկայի օգտագործման կազմակերպման նոր, առաջադիմական ձևերի ներդրմանը։ Տեխնիկայի համակենտրոնացումը հնարավորություն կընձեռի կարճ ժամկետներում, բարձր որակով կատարելու գյուղատնտեսական աշխատանքները և դրանով իսկ կնպաստի մթերքների արտադրության ավելացման առաջադրանքների հաջող կատարմանը։

ՄԱՐԴՈՒ, ՀՈՂԻ ԵՎ ՄԵՏԱՂԻ ԴԱՇՆՈՒԹՅԱՄԲ

ՊԱՏՎԱԿԱՆ ՇԱՔԱՐՅԱՆ
Լրագրող

ԼՐԱԳՐՈՂԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ, հիշողությունները ու ուրախությունը ամենից առաջ հանդիպումներն են մեծ ու լիարյուն բնավորությունների հետ: Հերթական գործուղումն ինձ տանում է Կամո: Մեր մեքենան մի քանի րոպեում կտրում-անցնում է լեռնային երիտասարդ քաղաքի գրեթե բոլոր փողոցները և կանգ առնում Կամո—Մարտունի ճանապարհի երկարությամբ ձգվող կարմիր պարսպի առաջ: Կարդում եմ՝ «Գյուղատնտեսության նյութատեխնիկական ապահովման Կամոյի շրջանային միավորում»: Դրվագազարդ դարպասից մտնում եմ ներս և միանգամից ընկնում զարմանալի գեղեցիկ մի աշխարհ: Պարսպից այն կողմ, մետաղյա ծանր մեքենաների փոխարեն, ծաղկուն պուրակներ են՝ ցայտաղբյուրներով, ջրավազաններով ու սալարկված անցուղիներով, ավելի հեռվում՝ խնձորի երիտասարդ այգին: Սա ձեռնարկությո՞ւն է, թե՞ հանգստյան տուն: Եվ ես մի պահ վարանած կանգ եմ առնում:

— Առաջ եկեք,— բարեհոգաբար ժպտալով՝ ասում է տարեց պահակը, թերևս բավականություն զգալով այն բանից, որ միավորման գեղեցիկ տեսքը զարմանք է պատճառում հյուրերին:

Այս պայմաններում, բնական է, ծանոթությունն սկսվում է ոչ թե արտադրական խոշոր մասնաշենքերից, այլ ձեռնարկության արտադրության կուլտուրայից, այն միջավայրից, որտեղ աշխատում է Կամոյի մեխանիզատորների հրաշալի կոլեկտիվը:

Միավորման տարածքում իշխում են ոչ միայն կանաչը, ծառն ու ծաղիկը, այլև կուլտուրայի, կենցաղի, ժամանցի ու հանգստի օջախները: Մեխանիզատորներն ունեն իրենց ճաշարանը, բաղնիքը, կենցաղի տունը, գրադարանը՝ 10 հազար կտոր գրքով: Կոլեկտիվի 400 անդամներ գրքի բաժանորդներ են: Հապա 400 տեղանոց կինոդահլի՞ճը՝ սեփական կինոսարքավորումներով: Այստեղ շաբաթական մեկից-երկու անգամ ցուցադրվում է գեղարվեստական կամ մասնագիտական կինոնկար: Ե՛վ դժվար, և՛ հաճելի այդ գործը հասարակական կարգով կատարում է խառատ Վանիկ Խաչատրյանը:

Բոլոր արտադրամասերն ունեն կարմիր անկյուն, սոցիալիստական պարտավորությունների վահանակ և առաջավորների պատվո տախտակ:

Նախանձելի ակտիվությամբ է գործում բուժկետը: Ուղերթի դուրս գալուց առաջ բժշկական ստուգման են ենթարկվում բոլոր 120 ավտովարորդները, նրանց՝ մեքենան վարելու ռեակցիան: Արդյունավետությամբ գործում են աշխատանքի անվտանգության և անվթար երթևեկության կաբինետները, որտեղ որոշվում է վարորդների պատրաստության աստիճանը, ինֆորմացիա է տրվում եղանակի մասին:

Բայց միավորման կոլեկտիվի գլխավոր նվաճումը կարելի է համարել ոչ թե դա, ոչ թե արտադրական հաջողությունները, որոնք այսօր բնորոշ են գրեթե բոլոր ձեռնարկություններին, այլ այն, որ շուրջ վեց հարյուր աշխատողներից ոչ մեկը չի ծխում: Այո՛, ո՛չ մեկը՝ ո՛չ աշխատանքի վայրում և ո՛չ էլ դրսում: Իհարկե, դժվար է եղել սկիզբը: Նույնիսկ կոլեկտիվը չի հավատացել այդպիսի հանդուգն որոշման հաջողությանը: Թեկուզև կասկածելով, թերահավատությամբ, բայց կատարվել է առաջին քայլը: Օրինակ են տվել կոմունիստները, իսկ ավելի ուշ նախաձեռնությանն արձագանքել են կոլեկտիվի բոլոր անդամները: Միավորման ղեկավարության հասցեով ստացվել են տասնյակ նամակներ, որոնց հեղինակները՝ ծնողներ, կանայք, դպրոցական երեխաներ, շնորհակալություն են հայտնում իրենց բնակարանի օդը ծխախոտի հեղձուցիչ ծխից մաքրելու, իրենց հարազատին ծխելու վնասակար սովորությունից ետ պահելու համար: Արդեն կա հրաշալի նախաձեռնության առաջին ընդօրինակողի հասցեն՝ Կամոյի անտառտնտեսություն: Անտառագործները, հետևելով շրջանային միավորման կոլեկտիվի օրինակին, նույնպես որոշել են հրաժարվել ծխելուց:

Այսօր հաճելի է նշել, որ այդ եզակի գեղեցիկ նախաձեռնությունը ծնվել է Կամոյում և հավատում ենք, որ այն շատ հետևորդներ կգտնի ինչպես հանրապետությունում, այնպես էլ ողջ երկրում:

ՄԻՆՉԵՎ ՑՈՒՑԱԴՐԱԿԱՆ ձեռնարկություն դառնալը, մինչև երկու անգամ ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ կարմիր դրոշի արժանանալը, շատ այլ մրցանակներ ու դիպլոմներ նվաճելը, ժամանակի առումով կարճ, բայց գործով մեծ ուղի է անցել միավորման կոլեկտիվը:

— 1961 թվականին, մինչև մեր կառավարիչ Վասիլ Հակոբյանի այստեղ գալը, ունեինք մի փոքրիկ գրասենյակ, մի խառատային հաստոց, խարխուլ մի պահեստ, փոքրիկ մի հողակտոր, վաճառքը և արտադրությունը միասին չէին անցնում մի քանի տասնյակ հազար ռուբլուց: Ոչ միայն հանրապետությունում, նույնիսկ Կամոյում մեր տեղը կարգին չէին իմանում,— պատմում է միավորման տարեց պահակը՝ Տոլիկան Ղարիբյանը,— աչքերիս չեմ հավատում, ոնց-որ հրաշք լինի կատարված:

Հետո ես մտնում եմ պլանային բաժին, հաշվապահություն, զրուցում գլխավոր ինժեների, առաջատար մասնագետների ու բանվորների հետ: Նրանք բերում են համեմատություններ ու փաստեր, որոնց ուղղակի դժվարանում ես հավատալ: Ինկապես, ընդամենը քսան տարի առաջ այստեղ ապիտակահող անապատ է եղել, որի մի անկյունում բեկբեկուն ձայնով թրթռացել են մի քանի տրակտորներ ու մեքենաներ: Հիմա միավորման արտադրական մակերեսը հասել է 120 հազար քառակուսի մետրի, այսինքն՝ օգտագործելի տարածքը մեծացել է 11,5 անգամ: 1963 թվականին երիտասարդ կառավարիչ Վասիլ Հակոբյանի նախաձեռնությամբ դրվում է հազար քառակուսի մետր մակերեսով՝ հանրապետությունում ամենախոշոր արհեստանոցի հիմքը: Շատ չանցած օբյեկտը գործարկվում է: Անմիջապես միավորման կոլեկտիվն իր ձեռքն է վերցնում շրջանի տրակտորների նորոգման գործը: Այնուհետև կառուցվում են նոր արտադրամասեր, արհեստանոցներ, տեխնիկական սպասարկման ժամանակակից կայաններ, ստեղծվում է փոխանակային ֆոնդ: Այսպես աստիճանաբար ձևավորվում էր շրջանային միավորումը, որը տարիներ անց պիտի դառնար Միության մասշտաբով ցուցադրական ձեռնարկություն:

Միավորման արտադրական կյանքի աշխուժացման առաջին իսկ օրից մեծ ուշադրություն է նվիրվում նոր տեխնիկայի արմատավորման գործին:

— Կուսբյուրոյի քարտուղար ընտրվելուց հետո,— պատմում է միավորման կառավարիչի տեղակալ Ռուբիկ Աղաջանյանը,— ես ավելի մոտիկից ծանոթացա մեր կուսկազմակերպության անցած ուղուն, ընդունած կարևոր որոշումներին: Առաջին իսկ ժողովներից մեկում կոմունիստներն անդրադարձել են նոր տեխնիկայի ձեռքբերման և ներդրման պրոբլեմներին: Այդ գիծն այնուհետև կարմիր թելի պես անցել է մեր կոլեկտիվի, կուսկազմակերպության գործունեության միջով: Վերջին անգամ այդ նույն հարցը քննարկեցինք այս տարվա փետրվարին: Կոմունիստ-ինժեներ Նորիկ Նալբանդյանը, որը հիմնականում կատարում է նոր տեխնիկայի հետ առնչվող հանձնարարությունները, հանդես եկավ հետաքրքիր զեկուցումով և հանրագումարի բերեց այդ ասպարեզում կոլեկտիվի ծավալած աշխատանքը: Եվ պետք է ասել՝ ուրախանալու շատ բան կա: Մեր լեռնային շրջանում հողագործության և անասնապահության բազմաթիվ պրոցեսներ մոտեցվում են լիակատար մեքենայացման ու ավտոմատացման մակարդակին: Սովորական, շատ սովորական երևույթ է դարձել կարտոֆիլի, ծխախոտի, խոտաբույսերի ցանքի, մշակության ու բերքահավաքի մեքենայացումը, անասնապահական շենքերում ավտոմատ խմոցների, կթի ագրեգատների, գոմաղբի հեռացման, կերի մատուցման և այլ սարքավորումների տեղադրումը: Անում և արդեն մեծ թիվ են կազմում կոմպլեքսային մեքենայացված ֆերմաները: Վերջնական նպատակն է՝ ֆերմաների աշխատանքի մեքենայացումը հասցնել հարյուր տոկոսի: Միավորման մասնագետները այն կարծիքին են, որ այդ օրը հեռու չէ: Միավորման մեխանիզատորները ժամանակակից տեխնիկան համարձակորեն գործի են լծում արտադրության բոլոր օղակներում: Այդ պրոցեսը դարձել է կենսական օրինաչափություն:

ՈՂ ՀԵՐՈՒ ԱՆՑՅԱԼՈՒՄ Կամոյի անվան շրջանում դուք նախ և առաջ կտեսնեիք լեռների լանջերից դեպի ձորերը գահավիժող քարադաշտեր ու նոր միայն վարելահողերի մանր-մունր կտորներ: Մեքենան, դեռ դաշտ չմտած, մի կարգին պտույտ չգործած, ջարդվում էր, փչանում: Մինչև 1967 թվականը հարթ, փափուկ դաշտը մեծ շռայլություն էր Կամոյի համար: Եվ ահա միավորման մեխանիզատորների այսօրվա սերնդի առջև խնդիր դրվեց փշրել քարադաշտերը, հողն ազատել քարե կապանքներից, մի խոսքով, հող արարել ներկա և գալիք սերունդների համար: Այդ նպատակով ստեղծվեց մելիորատիվ ջոկատ, առանձնացվեցին հատուկ նշանակության տասնյակ հզոր մեքենաներ: Իսկ մելիորատորների մասին խոսելիս, նրանց հարգանքի ու շնորհակալության խոսք ուղղելիս՝ առաջինը պետք է հիշել պատերազմի և աշխատանքի վետերան Հակոբ Եփրեմյանին: Հետաքրքիր, դժվարին, բայց և պատվավոր ճակատագրի տեր մարդ է կոմունիստ Եփրեմյանը:

Իր աշխատանքային ուղին նա սկսել է քառասունհինգ տարի առաջ որպես մեխանիզատորի օգնական, տրակտորիստ, իսկ 1938-ից՝ տրակտորային բրիգադի բրիգադավար: Անեղ պատերազմն ընդհատում է Հակոբի խաղաղ աշխատանքը: Տրակտորը թողնելով կիսատ հերկի մեջ՝ հայրենիքի շարքային զինվորը մեկնում է մարտի դաշտ: 1945-ին զինվորը հաղթանակով վերադառնում է տուն ու շարունակում իր կիսատ թողած հերկը: Հետո մեկիկ-մեկիկ վերադառնում են կենդանի մնացած իր ընկեր տրակտորիստները: Գրկում են միմյանց, ձեռքի կոշտացած ափով սրբում տղամարդկային ժլատ արցունքի մի հատիկ կաթիլը և անցնում գործի:

Եվ այդպես՝ ավելի քան քսան տարի: Իսկ 1967-ից, որպես մելիորատիվ ջոկատի պետ, նա շատ ջանքեր է ներդրել շրջանի վարելահողերն ընդլայնելու համար: Ամեն օր վաղ այգաբացին եկել և միայն մութն ընկնելուց հետո է ետ վերադարձել տուն: Միշտ համեստ, միշտ ազնիվ, միշտ մարդկային:

«Ռանչպարը պտի դառը դատա, քաղցր ուտա» (այսինքն՝ աշխատի, որ վայելի)— ահա նրա նշանաբանը, որ մի անգամ, ժողովում ելույթ ունենալիս, ասել է նա: Այսօր մելիորատորների կոլեկտիվում չկա մեկը, որ անգիր չիմանա վետերանի ազնիվ պատգամը:

Ինձ ասացին, որ արդեն առաջացած տարիքի կապակցությամբ Հակոբ Եփրեմյանը մի օր դիմել է միավորման կառավարիչ Վասիլ Հակոբյանին՝ խնդրելով իրեն ազատել աշխատանքից:

— Մենք կթեթևացնենք քո հոգսը, բայց ազատել չենք կարող, որովհետև քո փորձըն ու հմտությունը մեզ շատ են պետք,— ասել է կառավարիչը՝ նրան առաջարկելով ղեկավարել չորրորդ բրիգադը:

Ու նա ստանձնել է բրիգադը, որն այսօր էլ լավագույնն է ջոկատում:

Հակոբ Եփրեմյանի որդիները նույնպես գնացել են հոր ուղիով, բոլորն էլ դարձել են մեխանիզատորներ, աշխատում են արտադրամիավորումում: Մերուժանը վարորդ է, Ռուբենը՝ տրակտորիստ, իսկ Յուրան վերջերս նշանակվել է մատակարարման սեկտորի վարիչ, ընդ որում յուրաքանչյուրն իր տեղամասում ամենաառաջավորն է:

Իսկ ջոկատի պետի պաշտոնում Հակոբ Եփրեմյանին փոխարինել է նրա դաստիարակած սաներից մեկը՝ Իշխան Նավոյանը:

Եթե ջոկատի ստեղծման տարում՝ 1967 թվականին, Կամոյում չեն եղել փոքրիշատե խոշոր ամբողջական հողակտորներ, ապա այժմ շրջանն ունի 20—25 հեկտարանոց բազմաթիվ դաշտեր: Դրա շնորհիվ է, որ լեռնային Կամոյում շուրջ 95 տոկոսով մեքենայացվել են դաշտային աշխատանքները: Փաստորեն ջոկատի գործունեության անցած 14 տարում վարելահողերի ոսկե փոնդն ավելացել է 1200 հեկտարով: Հիմնական հարթեցման է ենթարկվել և ջրովի դարձել 2100 հեկտար խոտհարք, արմատական և մակերեսային բարելավման աշխատանքներ են կատարվել 6000 հեկտարի վրա: Ջրարբիացվել են 2100 հեկտար արոտավայրեր: Այդ ամենի արդյունքը եղել է այն, որ անցած երկու հնգամյակներում շրջանը կայուն կերպով ապահովված է եղել սեփական արտադրության կերով և չի թակել ուրիշի դռները: Անասնապահական բոլոր տնտեսություններն էլ նկատելի աշխուժացում են ապրել, և վերելքն ակնհայտ է:

Միավորման մելիորատիվ ջոկատը մեծ ծրագիր ունի իրագործելու նաև տասնմեկերորդ հնգամյակում: Նախատեսված է իրացնել և ցանքաշրջանառության մեջ ներառել ևս 2.500 հեկտար հողատարածություն: Դա պատկառելի թիվ է մի շրջանի համար, եթե ի նկատի ունենանք, որ ամբողջ հանրապետության համար հնգամյա պլանով նախատեսված է 80 հազար հեկտար: Կկարողանա՞ն Կամոյի մելիորատորները արդարացնել իրենց:

— Անշուշտ,— զրույցի ժամանակ հավաստիացրին նրանք, ու նրանցից մեկն ավելացրեց,— այս օրերին մենք աշխատում ենք Կարմիրի սովխոզի «Մանիչարներ» կոչվող հանդամասում, Սարուխանի, Ծովազարդի, Հացառատի տնտեսությունների, Կամոյի սովխոզտեխնիկումի քարքարոտ հողերում: Համեցեք, եկեք-տեսեք՝ ինչպես ենք աշխատում, և դուք այլևս կասկածելու առիթ չեք ունենա:

ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԸ և ամբողջությամբ վերցրած կուսկազմակերպությունը նորի, առաջավորի ջատագովներ են: Իսկ դա այն շարժիչ ուժն է, որն իր թևերին առաջ է տանում արտադրությունը: Ահա ես թերթում եմ կուսկազմակերպության ժողովների արձանագրությունները ու որոշումները: Դրանք ներծծված են կյանքով, ժամանակի այրող պահանջներով: Կոմունիստների խոսքը, խոհերն ու մտորումները ուղղվել են պետական առաջադրանքների կատարմանը, միավորման արտադրամասերի ընդլայնմանը, արտադրության տեսականու ավելացմանը, տեխնիկայի լիարժեք նորոգմանը, կոլեկտիվի հանգստի և առողջ կենցաղի կազմակերպմանը, ռացիոնալիզատորական շարժման ծավալմանը:

Ժողովներից մեկում կոմունիստ Վասիլ Հակոբյանն առաջարկել է ստեղծել արտադրական խորհուրդ: Կուսկազմակերպությունը հավանություն է տվել առաջարկությանը և մտցրել ժողովի որոշման մեջ: Մյուս ժողովում արդեն հաստատվել է ներկայացուցչական այդ խորհրդի կազմը: Արտադրական խորհուրդը հիմնավոր ու շերտավորված աշխատանք է կատարել նոր տեխնիկայի ներդրման, միավորումը գործարանային տիպի խոշոր ձեռնարկություն դարձնելու համար: Արտադրական խորհրդի նախաձեռնությամբ ու հովանավորությամբ կազմակերպվել է կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադ, որը ծխախոտի մեքենայական սածիլման, գյուղատնտեսական մի շարք նորագույն մեքենաների յուրացման համար այսօր արդեն մեծ հեղինակություն է վայելում ամբողջ շրջանում:

Միավորման գործերի ներկայիս ծավալը հրամայաբար պահանջում է անընդհատ ավելացնել գրագետ, բանիմաց մասնագետների թիվը: Ելնելով դրանից՝ արտադրամասի պետ, կոմունիստ Սպարտակ Հակոբյանն անցած տարվա աշնանը կուսկազմակերպությանը «հուշել է», որ կադ-

բերի ուսուցման գործը կարելի է կազմա-
կերպել տեղում: Խելացի, օգտակար առա-
ջարկությունն արժանացել է կուսկազմա-
կերպության և վարչական ղեկավարների
ուշադրությանը, և արտադրական բազայի
վրա ստեղծվել է ուսումնական կոմբինատ:
Ուսուցման գործը հաստատական կարգով
ստանձնել է ինժեներատեխնիկական անձ-
նակազմը: Ահա և կոլեկտիվի հասարակա-
կան դերի բարձրացման, կուսակցական-
ների ակտիվության անհի վառ մի օրինակ,
որն արժանի է տարածման:

Էլեկտրոդների արտադրությունը սահմա-
նափակ է և չի բավարարում արդյունա-
բերության պահանջները: Դրա կարիքը
մեծ էր նաև Կամոյում: Ամեն անգամ հարկ
էր լինում երկար-բարակ խնդրագրեր ու-
ղարկել և ներկայացուցիչներ գործուղել
երկրի տարբեր հասցեներով: «Իսկ չի՞ կա-
րելի, արդյոք, էլեկտրոդների արտադրու-
թյունը կազմակերպել տեղում»,— մտմտում
էին միավորման մասնագետները: Հնարա-
վոր է, դրա համար պետք էր ունենալ
նյութական և տեխնիկական բազա: Միա-
վորումն ուներ թե՛ մեկը, թե՛ մյուսը և հա-
մարձակորեն գնաց այդ քայլին: Տեխնոլո-
գիայի որոշ «գաղտնիքներ» փոխ առան
Ռոստովի գործընկերներից: Այժմ երրորդ
տարին է՝ հաջողությամբ գործում է «դըժ-
վարին» արտադրամասը: 1981-ին նախա-
տեսված է արտադրել չորս հարյուր տոն-
նա էլեկտրոդ, իսկ եկող տարի այն կհաս-
ցըվի հազար տոննայի: Միավորումը սպա-
ռողից դարձել է արտադրող, և այժմ ինքն է
ստանում խնդրագրեր, ինքն է առաքում է-
լեկտրոդներ:

Հանրապետությունն ամեն տարի ստա-
նում է ՌՍՖՍՀ մակնիշի տասնյակ ավտո-
մեքենաներ, որոնց քանակը հետզհետե ա-
վելանում է: Սակայն այդ մեքենաների նո-
րոգման գործը մի ժամանակ վատ էր կազ-
մակերպված, որի հետևանքով դրանք ժա-
մանակից շուտ փչանում էին: Տեխնիկական
խորհրդի նիստերից մեկում կոմունիստ Վա-
նիկ Սողոմոնյանը հարց է բարձրացնում՝
դրանց նորոգման գործը կազմակերպել
Կամոյի միավորումում: Չէ՛ որ այդպես կա-
րող էին մտածել նաև ուրիշները: Դա պե-
տական մտածողություն է, այսօրվա լայ-
նախոհ քաղաքացու կերպարը բնորոշող
մտածողություն: Կոմունիստի հարցադրու-
մը ջերմ պաշտպանություն է գտնում խոր-
հրդի անդամների շրջանում: Միավորման
ղեկավարությունը ձեռնարկում է այդ գոր-
ծը: Իսկ կադրերի ուսուցման գործը հանձ-
նարարվում է հենց իրեն՝ Վանիկ Սողո-

մոնյանին: Կոմունիստ ինժեները հավաքում է մի խումբ ընդունակ երիտասարդների և նրանց հետ մեկնում Կիև (հետագայում այդ խմբին տրվել է «Կիևյան բրիգադ» պատվավոր անունը)՝ «վիլիսների» նորոգման գործը մեծ փորձ ունեցող ուկրաինացի բարեկամներից սովորելու համար: Ձեռնարկումը պսակվում է հաջողությամբ: Վերադառնալով տուն՝ Կիևյան բրիգադը արդյունավետորեն ձեռնարկում է վիլիսների հիմնական նորոգումն ամբողջ հանրապետության մասշտաբով: Կարճ ժամանակում այդ ասպարեզում Կամոն դառնում է ճանաչված կենտրոն: Ահա թե ինչպիսի բարի անուն կարող է բերել խելացի նախաձեռնությունը:

Մյուս արտադրամասերին հավասար մեծ ու արժեքավոր գործ է կատարում ավտոմեքենաների տեխնիկական սպասարկման կայանը: Այստեղ «ախտորոշող» հատուկ սարքավորումների միջոցով ճշգրիտ որոշվում է մեքենայի հանգույցների անսարքությունը և, ըստ այդմ կատարվում է համապատասխան «բուժում»: Դրանից հետո միայն վարորդն իրավունք է ստանում մեքենան դուրս բերել երթուղի: Լավագույն մասնագետներից մեկը՝ Գագիկ Հովհաննիսյանը, օրական ընդունում և ճանապարհում է 3—4 մեքենա:

Կայանի արդյունավետ գործունեության շնորհիվ երկարել են մեքենաների կյանքը և անվթար շահագործումը, 25 տոկոսով կրճատվել է պահեստամասերի պահանջը, իսկ դա շատ բան է նշանակում լեռնային ճանապարհներ ունեցող շրջանի համար:

Մեկուկես տասնամյակ առաջ այստեղ նորոգել են միայն տրակտորներ: Այժմ միավորման բազան այնքան հզոր է, որ շրջանի տնտեսություններին ազատել է սեփական արհեստանոցներ պահելու, տեղերում նորոգումներ կատարելու հոգսերից: Ո՞րն է այս նոր մեթոդի առավելությունը: Ամենից առաջ թերևս այն, որ նորոգման բոլոր պրոցեսներն ավտոմատացված և մեքենայացված են: Ձեռնարկության կոլեկտիվը տարեկան նորոգում է 130—140 տրակտոր, 250—280 ավտոմեքենա, 400 ավտոշարժիչ:

— Մենք տնտեսություններին համոզիչ օրինակներով ցույց ենք տալիս, որ կենտրոնացումն արդարացնում է իրեն, որ նորոգումը մեզ մոտ շատ ավելի էժան ու որակով է կատարվում, քան տեղերում,— ասում է Վասիլ Հակոբյանը:

Այդ բանն արդեն գիտակցել են տնտեսությունները: Դրա օգտին է խոսում նաև այն խոշոր աճը, որը տեղի է ունեցել վերջին 10—15 տարում, սկզբնական շրջանի 12 հազարի դիմաց արհեստանոցը ներկայումս տարեկան կատարում է մեկ միլիոն ռուբլու նորոգման աշխատանք:

Նորոգման գործում մեծ ներդրում ունեն ռացիոնալիզատոր, խառատ, կուսշրջկոմի անդամ, ՍՍՀՄ ԺՏՆՑ-ի արծաթե մեդալակիր Վոլոդյա Ավդալյանը, Հոկտեմբերյան հեղափոխության շքանշանակիր, հավաքող բանվոր Գառնիկ Նաջարյանը: ՈՒԱԶ մեքենաների հաջող նորոգումը գլխավորապես կապված է Կիևյան բրիգադի անդամ, երիտասարդ մասնագետ Աշոտ Նավասարդյանի անվան հետ: Այդ բրիգադից աչքի է ընկնում նաև մի ուրիշ երիտասարդ՝ Ալբերտ Մկրտչյանը: Նրանց կատարած աշխատանքն իր որակով քիչ է զիջում գործարանային տարբերակին:

ՀԱԿՈԲՅԱՆՆԵՐԻ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԻ կենսագրությունը հիրավի գեղեցիկ ասք է սովետական կարգերի հաղթանակի մասին, այն հիմնականի մասին, որ մեծ հեղափոխություն կատարած երկիրը ձեռք է բերել անցած վեցուկես տասնամյակում: Սկսել ոչնչից, հասնել ամեն ինչի: Մոտավորապես այսպես կարելի է բնորոշել Հակոբյանների նվաճումը: Դրա համար էլ ես ուզում եմ մանրամասն պատմել նրանց մասին:

Երկուսն էլ ծայրահեղ չքավոր ընտանիքի զավակներ էին, նույն դառը ճակատագրի մարդիկ՝ և՛ Սերգոն, և՛ Բավականը: Նրանք իրենց բախտը կապեցին հեղափոխության հետ, նոր կարգերի հետ, և կյանքը ցույց տվեց, որ դա էր միակ ճիշտ ուղին: Սերգոն, որ բարձրահասակ, գեղեցիկ, ուժեղ տղամարդ էր, անդամագրվեց կուսակցությանը՝ իրեն անմնացորդ նվիրաբերելով գյուղում նոր կարգերի հաղթանակին: Հետո Սերգոն ու Բավականը հող են ստանում, կառուցում իրենց սեփական տունը, ստեղծում իրենց բազմանդամ ընտանիքը:

... Ծեր ու պայծառ գյուղ է Նորադուզը: Այն իր տոհմիկ կեցվածքով, պալատներ հիշեցնող իր գեղեցիկ առանձնատներով, մարդկային քաղաքակրթության մասին պատմող հարյուրավոր հյուսկեն քարերով և հատկապես՝ Նորադուզի առնական այրերով ոչ թե տպավորվում, այլ ուղղակի մխրճվում է հիշողության մեջ: Հենց այդ երևելի Նորադուզի երևելի տոհմերից մեկն է Հակոբյանների գերդաստանը: Նահապետը՝ Սերգոն, վաղուց արդեն չկա: Բայց

Նորադուզում բարության, մարդկայնության լեգենդներ են պատմում նրա մասին: Պատմում են, որ պատերազմի ծանր օրերին, չնայած իր տասը երեխաներն էլ քաղցած էին, բայց ձկնորսի իր համեստ վաստակը ճանապարհին հերթով բաժանում և հաճախ ունայնաձեռն էր վերադառնում տուն:

— Կռիվ է,— ասում էր,— կռվողների երեխաներն էլ մերն են, պարտավոր ենք օգնել:

Այսօր գյուղում բոլորն էլ երախտագիտությամբ են հիշում նրա անսահման բարությունը, սերը դեպի մարդիկ:

Չնայած ծեր հասակին, տակավին աշխուժություն է պահպանում Բավական Մեծ մայրիկը: Նա հերոսուհի մայր է, դաստիարակել է տասը որդիներ, քառասունյոթ թոռներ և երեսունհինգ ծոռներ: Պարզապես հետաքրքիր է. Մեծ մայրիկի դուստրերից չորսը նույնպես հերոսուհի մայր են: Հակոբյաններն աճել, դարձել են արտադրության առաջավորներ, բժիշկներ, ինժեներներ, մանկավարժներ, երաժիշտներ, կուսակցական, սովետական, տնտեսական աշխատողներ: Նրանցից մեկն էլ Վասիլ Հակոբյանն է, որը ղեկավարում է գյուղտեխսպետկոմի շրջանային արտադրական միավորումը:

Բարդ, հետաքրքիր անձնավորություն է Վասիլ Հակոբյանը:

Մի առիթով Տերյանը գրել է, որ եթե տաղանդավոր գրողները հարստացնում են գրականությունը, ապա տաղանդավոր մարդիկ զարդարում են կյանքը: Այդ խոսքերը մեծ չափով վերաբերում են հենց Վասիլ Հակոբյանին: Հայրենի հողը գեղեցկացնող մարդ է, աշխատողին իր աչքում բարձրացնող մարդ: Առանձնահատուկ արվեստով կարողանում է ճառագող բարությունը ներդաշնակորեն զուգակցել խստագույն պահանջկոտության հետ: Նա ուշադիր, հոգատար է կոլեկտիվի յուրաքանչյուր անդամի նկատմամբ, բայց նաև սովոր չէ տեսնել, որ տրված հանձնարարությունը, լինի հույժ կարևոր, թե երկրորդական, անտեսվի կամ թե կատարվի ուշացումով: Եվ մեխանիզատորները ճանաչում, հարգում ու խորապես ընդունում են իրենց ղեկավարին: Նրանք սրտանց ուրախ են, որ նա ճիշտ այդպիսին է: Հակոբյանի սևեռուն հայացքն ընդգրկում է ձեռնարկության բոլոր փոքր ու մեծ գործերը: Միավորման մասին զրուցելիս հարկ չեղավ կանչել ոչ տնտեսագետի, ոչ հաշվապահի, ոչ արտադրության պետի, ոչ ինժեներների: Բոլոր հարցերի հստակ, ճշգրիտ ու սպառիչ պատասխանները տալիս էր անձամբ ինքը:

Լինելով տեխնիկայի բնագավառի մարդ, գուցեև առաջին հայացքից Հակոբյանը թողնում է «չոր» մարդու տպավորություն: Բայց դա խաբուսիկ է: Երբ հաղթահարում ես ծանոթության առաջին արգելքները, զգում ես, որ այդ արտաքին խստության ներքո կանգնած է զարմանալի գեղեցիկ, խորաթափանց մարդը, իր ամենօրյա կյանքով մարդու և մարդկայնության սահմանները ընդլայնող մարդը: Նրա ղեկավարած տարիներին տասնյակ անգամ աճել է ձեռնարկությունը, մոդեռնացվել է արտադրությունը, միավորումը դուրս է բերվել միութենական ուղեծիր: Հակոբյանը դիսերտացիա է պաշտպանել «Քարքարոտ հողերի իրացման պայմանները Սևանի ավազանում» թեմայով և ստացել տեխնիկական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան: Թվում է, թե կարելի էր գոհանալ ձեռք բերածով, հանգստանալ փառքի դափնիների վրա: Բայց ո՛չ: Անհանգիստ այդ մարդն առավոտից երեկո միավորումում է, օրվա մեջ հասցնում է խոսք փոխանակել աշխատողներից շատերի հետ, անձամբ մոտենում, հետևում է մեքենաների նորոգման որակին, խորանում բոլոր փոքր ու մեծ գործերի ու հոգսերի մեջ: Իսկ երեկոյան տանը նստում է դոկտորականի վրա:

Իր հազվագյուտ աշխատասիրությամբ հայրն ընդօրինակման հրաշալի դաս է տալիս զավակներին, որոնցից ոմանք արդեն կյանք են մտել, մյուսներն ուսանում են դեռ և ամենուրեք՝ մեծ ու փոքր գործերում, բարձր են պահում այս ճանաչված գերդաստանի պատիվը:

ԲԱՐԻ ՍԻՐՏ ու հրաշագործ ձեռքեր ունեն Կամոյի մեխանիզատորները: Այդ մարդիկ անմնացորդ սիրով ու նվիրումով շենացնում են իրենց տունը, հողը, հայրենի աշխարհը: Գյուղատնտեսության հետ առնչվող ամեն մի աշխատանք ունի իր սեզոնը: Միավորման կոլեկտիվի սեզոնն ըստ էության սկսվում է տարվա բոլոր եղանակներին: Ձմռանը գնացեք Կամո, և դուք կհամակվեք մարդու, հողի ու մետաղի դաշնությունից ծնունդ առնող ոչ ձմեռային մի տրամադրությամբ: Նայում ու չես հասկանում, թե որտեղի՞ց է գալիս մետաղի ու տեխնիկայի նրանց պաշտամունքը: Զարմանում ես՝ ո՞վ է դրել նրանց մեջ այդ մեծ հավատը: Եթե ձմեռ է, ուրեմն, նորոգում են տեխնիկան: Եթե գարուն է՝

վարում ենք ու ցանում, մշակում ենք ու բուժում ցանքերը։ Եթե ամառ է, ուրեմն, բերքահավաք է՝ ամբողջ Կամոյի լայնքով ու երկայնքով։ Իսկ եթե աշուն է՝ էլի բերքահավաք է, ընդմիջումներին՝ ուրախություն, հարսանիքներ, ծնունդներ։ Այդ եռանդով ու այդ աշխատանքով է կոլեկտիվն անցած հնգամյակը կատարել երեք տարի ինն ամսում։

Իր հաղթական երթն է սկսել նոր հնգամյակը։ Միավորման կոլեկտիվը հիմնավորապես պայքարում է բարձր բերքի համար։ 1981 թվականը հայտարարվել է կերի կուտակման հարվածային տարի։ Յուրաքանչյուր օղակ, յուրաքանչյուր բրիգադ ստանձնել է բարձր պարտավորություն։ Միայն կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադը խոստացել է սեփական տեխնիկայով պատրաստել 8—10 հազար տոննա սիլոս ու սենաժ, հնձել 1500 հեկտար խոտհարք։

Առջևում սպասում են նոր ծրագրեր ու գործեր։ Միավորումը միայն մեկ տարում յուրացնելու է 800 հեկտար գյուղատնտեսական հողատեսքեր, 1180 հեկտար խոտհարք։ Այդ ընթացքում նորոգվելու են 250 ավտոմեքենա, 180 տրակտոր, բազմաթիվ գյուղգործիքներ ու մեքենաներ։ Ընդ որում, շրջանի գյուղատնտեսությանը մատակարարվելու է 800 հազար ռուբլու նոր տեխնիկա։ Ամբողջ արտադրությունը և վաճառքը կազմելու են 7,5—8 միլիոն ռուբլի։

Է՛լ ավելի շատ գործեր կան կատարելու հնգամյա ծրագրով։ Դա բնական է։ Չէ՞ որ հինգ տարին մեծ ժամանակ է այնպիսի որոնող, ստեղծագործող կոլեկտիվի համար, ինչպիսին Կամոյի մեխանիզատորներինն է։ Նրանց դավանանքը քարից հող, հաց ու երջանկություն արարելն է։

Հանդիպումը հետաքրքիր մարդկանց հետ ինչ-որ բանով նման է մի նոր երկիր ճանապարհորդելուն։ Ահա ես վերադարձել եմ հերթական գործուղումից, և իմ խոհերի մեջ իր զարմանահրաշ պատույտն է կատարում Կամոն, բնությամբ խիստ, բայց մարդկային հանդիպումների տաք շնչով բնակեցված տղամարդկային բնավորությունների այդ զարմանալի երկիրը։

Հայաստանի կոմերիտմիության
60-ամյակի առթիվ

ՊԱՆԾԱԼԻ ՈՒՂԻ

ԱՄԵՆ ՄԻ ՏՈՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ երիտասարդության համար հաճելի ու սպասված առիթ է՝ ժողովրդական տնտեսության ամենատարբեր բնագավառներում, գիտության, մշակույթի, կրթության բոլոր ասպարեզներում ձեռք բերած իր նվաճումներն ի մի բերելու, նոր ծրագրերով ու նախաձեռնություններով ոգեշնչվելու, հայրենիքի, կուսակցության հանդեպ որդիական սերն ու նվիրվածությունը դրսևորելու համար։ Իսկ երբ նշվում է այնպիսի մի հոբելյան, ինչպիսին Հայաստանի լենինյան կոմերիտմիության 60-ամյակն է, ինչ խոսք, հանրագումարի պիտի բերվի պայքարի ու հաղթանակների նրա փառապանծ պատմությունը, որի արժանի պսակը հանդիսացավ հայրենիքի բարձր պարգևը՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխության շքանշանը։

Այդ պատմության բոլոր փուլերում կոմերիտական սերունդներին միավորել է միշտ պայքարի առաջավոր գծում լինելու, խիզախության ու նվիրվածության օրինակ ծառայելու ազնիվ մղումը։ Եվ այսօրվա կոմերիտական սերունդն ուժեղ է ոչ միայն նրանով, որ օժտված է գալիքին նայելու, երազելու, գեղեցիկ մտահղացումների տրվելու ունակությամբ, այլև նրանով, որ ետ նայելու, անցյալը իմաստավորելու պահանջ ունի։

Մեծ մաքառումների, անձնուրացության գնով են իրենց առջև դրված խնդիրները լուծել առաջին կոմերիտականները, որոնցից շատերի անունները պսակվեցին փառքով և ընդմիշտ կմնան Հայաստանի կոմերիտմիության հերոսական տարեգրության առաջին էջերում։

Ղուկաս Ղուկասյան, Աղասի Խանջյան, Արմենակ Բուդաղյան... Այդ նրանց անմիջական ջանքերով ստեղծվեց Երևանի երիտասարդ կոմունիստների «Սպարտակ» կազմակերպությունը, որը դարձավ Հայաստանի լենինյան կոմունիստական երիտասարդական միության կորիզը՝ աստիճանաբար կոմերիտականների նոր ջոկատներ միավորելով Հայաստանի մյուս քաղաքներում ու բնակավայրերում՝ Ալեքսանդրապոլում, Դիլիջանում, Նոր-Բայազետում։

Իսկ երբ 1920 թվականի գարնանը Հայաստանի քաղաքներում ու գյուղերում բռնկվեցին աշխատավորական հուզումները, վերահաս հեղափոխական իրադրության պահանջն էր՝ ամրապնդել նորաստեղծ կոմերիտական կազմակերպությունները, միավորել նրանց ջանքերը։ Եվ ստեղծվեց Հայաստանի բանվոր-գյուղացիական երիտասարդական կազմակերպությունների կենտրոնական կազմակերպական բյուրոն։

Կոմերիտականները կուսակցության հանձնարարությամբ բնակչության շրջանում թռուցիկներ էին տարածում, նորանոր մարդկանց ներգրավում հեղափոխական շարժման մեջ։ Նրանցից շատ-շատերը իրենց հայրերի ու ավագ եղբայրների հետ կռվի ելան դաշնակցական իշխանության դեմ։ 1920 թվականի նոյեմբերի 29-ին Հայաստանում ազատության արշալույսն ազդարարող հաղթական համազարկերի մեջ որոտում էին նաև նրանց հրացանները։

Հաղթեց սովետական իշխանությունը, բայց շատ էին ու բազմազան երկրի նոր տերերի առջև ծառացած խնդիրները։ Նրանք դաշնակցական կառավարությունից ստացել էին տխուր ժառանգություն՝ քայքայված ու ավերակ մի եր-

կիր, որ առատ էր միայն մոլեգնող համաճարակներով, սովյալ գաղթականների բազմությունններով, փողոցներում թափառող որբ ու անապաստան երեխաների խմբերով։ Լիակատար քայքայման էր հասել առանց այն էլ հետամնաց արդյունաբերությունը, անչափ ծանր էր գյուղատնտեսության վիճակը։ Երկիրը լարել էր իր ողջ ուժերը դժվարին կացությունից դուրս գալու համար։ Եվ քաղաքական, տնտեսական բոլոր կարևորագույն խնդիրների լուծման գործում կուսակցության կողքին էր նրա հավատարիմ օգնականը՝ կոմերիտմիությունը։

1921 թվականի օգոստոսի 21-ին Երևանում կայացած Հայաստանի կոմերիտմիության I համագումարը որոշակիորեն սահմանեց նորաստեղծ Սովետական հանրապետության ժողովրդական տնտեսության վերականգնման ու հետագա զարգացման գործում երիտասարդության առաջնահերթ խնդիրները։ Համագումարը մեծ ոգևորություն առաջ բերեց կոմերիտականների ու երիտասարդների շրջանում։ Նրանք ավելի հաճախ էին շաբաթօրյակներ կազմակերպում՝ դրսևորելով աշխատանքային խանդավառություն և էնտուզիազմ։ Երևանում, օրինակ, նրանց ուժերով կարգի բերվեցին երկաթուղագծերը, նորոգվեցին վագոններն ու շոգեքարշերը։ Իրենց ակտիվությամբ ու ձեռներեցությամբ աչքի ընկան հատկապես Ալեքսանդրապոլի դեպոյի և տեքստիլ գործարանի, Երևանի տպագրիչ բանվորների, «Արարատ» գործարանի կոմերիտական բջիջները, որոնց շարքերից հետագայում դուրս եկան բազմաթիվ կոմերիտական, կուսակցական աշխատողներ, գիտության, մշակույթի գործիչներ։

Կոմերիտմիության առաջնահերթ խնդիրներից մեկը անգրագիտության վերացումն էր։ Միայն գրագետ, գաղափարապես պատրաստված երիտասարդը կարող էր պայքարել գյուղի և քաղաքի սոցիալիստական վերակառուցման համար, անգրագետներին ու բատրակներին ներգրավել հանուն նոր կյանքի մղվող պայքարի մեջ։ Կոմերիտմիությունը քաղաքում ու գյուղում դարձավ անգրագիտության վերացման առաջին կազմակերպիչներից մեկը՝ արժանանալով կուսակցության ու կառավարության բարձր գնահատականին։ Անգրագիտության վերացման բազմաթիվ խմբակներում սիրով ու բարձր պատասխանատվությամբ պարապում էին կոմերիտականները։

Երկրի ինդուստրացման ծավալուն ծրագիրը, որ առաջ քաշվեց կուսակցության XIV համագումարում, մեծ ջանքեր էին պահանջում բանվոր դասակարգից, գյուղացիությունից, մտավորականությունից։ Ողջ սովետական երկրում ծավալված կառուցման համանվագը իր ոլորտն առավ նաև Հայաստանը։ Հանրապետությունում մեծ ծավալի աշխատանքներ սկսվեցին հատկապես էներգետիկ բազա ստեղծելու համար, առանց որի անկարելի էր զարգացնել էկոնոմիկան ու կուլտուրան, կառուցել ու շահագործման հանձնել արդյունաբերական այն ձեռնարկությունները, որոնք նոր կյանքի պիտի կոչեին երկիրն ու նրա մարդկանց։

Լենինականի և Երևանի հիդրոէլեկտրակայանների կառուցման ամենադժվարին տեղամասերում էին կոմերիտականներն ու երիտասարդները, մեծ էր նրանց դերը կարևորագույն այդ կառույցները ժամկետից զգալիորեն շուտ շահագործման հանձնելու գործում։ Նրանք ակտիվորեն մասնակցեցին նաև Երևանի ձեթ-օճառի, ծխախոտի, պահածոների, կարբիդի, Երևանի և Հոկտեմբերյանի բամբակազտիչ, Երևանի, Լենինականի մեխանիկական և այլ գործարանների շինարարությանը։ Կոմերիտմիությունը ոչ միայն ապահովում էր երիտասարդության հարվածային աշխատանքը ժողովրդական տնտեսության տարբեր բնագավառներում, այլև հետևողականորեն զբաղվում էր նրանց տեխնիկական գիտելիքների հարստացման, արտադրության կատարելագործման հարցերով, անհաշտ պայքար ծավալում չարաշահումների, շռայլումների դեմ։

Մեծ էր հատկապես թեթև հեծելազորային ջոկատների դերը աշխատանքային կարգապահության ամրապնդման, պարապուրդների վերացման, արտադրությունը կազմալուծողների դեմ պայքար կազմակերպելու գործում։ 1930 թվականի վերջերին Հայաստանի կոմերիտական բջիջներում արդեն գործում էր թեթև հեծելազորային 600 ջոկատ։

Կոմերիտականների, երիտասարդների համար պայքարի ու խիզախումների լայն ասպարեզ բացվեց առաջին հնգամյակի աշխատանքային ճակատներում։ Կոմերիտմիությունն արդեն հզոր ուժ էր՝ պատրաստ լուծելու հասարակական ու ժողովրդատնտեսական կարևոր խնդիրներ։ Եվ երբ 1929 թվականի ապրիլին հանրապետության սովետների VI համագումարը հաստատեց Հայաստանի ժողովրդական տնտեսության զարգացման առաջին հնգամյա պլանը, կոմերիտականներն արդեն նախանշել էին այդ ծրագրով նախատեսվող աշխատանքային մի շարք կարևորագույն բնագծեր ու գործի դրել իրենց երիտասարդական եռանդն ու խանդավառությունը։

Բազմազան էին առաջին հնգամյա ծրագրով հայ կոմերիտականների առջև դրված խնդիրները։ Նրանց էին սպասում էներգետիկայի նորակառույցների՝ Ձորագէսի ու Երևանի էլեկտրակայանների երկրորդ հերթի, Քանաքեռգէսի շինարարությունները։ Նրանք պիտի նորագույն հաստոցներ ու սարքավորումներ տեղադրեին Ղափանի, Ալավերդու պղնձահանքերում ու գործարաններում, կառուցեին Կիրովականի և Ալավերդու քիմկոմբինատները, Արարատի ցեմենտի գործարանը, վերակառուցեին ու ընդլայնեին Երևանի կարբիդի, ձեթ-օճառի, կաշվի, Լենինականի տեքստիլ և մեխանիկական գործարանները, Անիի պեմզայի և Արթիկի տուֆաքարի արտադրությունները։

Եվ գործի անցավ կոմերիտմիությունը՝ աշխատանքային բոլոր ճակատներում հանդես գալով մեկը մյուսից արժեքավոր նախաձեռնություններով, օր-օրի ծավալելով ու բորբոքելով սոցիալիստական մրցությունը։

Հայաստանի կոմերիտմիության տարեգրության փայլուն էջերից է Ձորագէսի շինարարությունը։ ՀԼԿԵՄ VII համագումարում վերցնելով էլեկտրակայանների կառուցման շեֆությունը՝ կոմերիտմիությունն իր գլխավոր ուժերը կենտրոնացրեց հատկապես Ձորագէսի և Քանաքեռգէսի շինարարության վրա։ Կոմերիտականները կարևորագույն այդ կառույցների ամենադժվարին ու պատասխանատու տեղամասերում էին, և նրանց աչքից չէին վրիպում շինարարության հոգսերն ու պրոբլեմները։

Բազմաթիվ ու բազմազան դժվարություններ հաղթահարվեցին հատկապես Ձորագէսի շինարարությունում։ Տոկունության, նվիրվածության բազմաթիվ օրինակներ ցույց տվեցին կոմերիտականներն ու երիտասարդները։ Երբ երկաթի պակաս զգացվեց կառույցում, նրանք ակտիվ պայքար ծավալեցին երկաթի մնացորդների կորստի դեմ, շաբաթօրյակներ կազմակերպեցին երկաթի ջարդոն հավաքելու համար։ Երբ երկաթուղին դժվարանում էր ժամանակին շինարարության համար անհրաժեշտ նյութեր տեղափոխել և հարկավոր էր ավելացնել եղած սակավաթիվ վագոնների շրջապտույտը, արագացնել դրանց բեռնումն ու բեռնաթափումը, հարյուրավոր կոմերիտականներ աշխատանքից հետո սկսեցին մասնակցել վագոնների բեռնաթափմանը և ապահովեցին շինանյութերի կանոնավոր մատակարարումը։ Նրանք ակտիվորեն մասնակցեցին նաև էլեկտրակայանի սարքավորումների ձեռքբերման, տեղափոխման աշխատանքներին։ Իսկ հետո, ցրտաշունչ ձմռան պայմաններում, հաջողությամբ և ճիշտ ժամանակին ավարտեցին դրանց տեղակայումը։ Եվ, իրոք, տեղին էր այն գնահատականը, որին արժանացան նրանք 1932 թվականի նոյեմբերի 14-ին՝ Ձորագէսի գործարկման առթիվ. Հայաստանի կոմերիտմիության դրոշին ամրացվեց Աշխատանքային կարմիր դրոշի շքանշանը։

Մեծ էր կոմերիտմիության դերը գյուղի սոցիալիստական վերակառուցման դժվարին ու տևական պրոցեսում։ Կուսակցության XV համագումարը, ընդունելով կոլեկտիվացման նոր կուրսը, իր որոշման մեջ առանձնահատուկ տեղ հատկացրեց կոմերիտմիության գործունեությանը։ Գյուղում կոմերիտականները նոր կյանքի առաջին կառուցողներն էին, կուսակցության հենարանը։

Էջմիածնի գավառի Սամաղարի շրջանում ստեղծվեցին մեքենաօգտագործման յոթ ընկերություններ, որոնց վարչության անդամների կեսից ավելին կոմերիտականներ էին։ Զանգեզուրի, Էջմիածնի գավառներում, Նոր-Բայազետի մի շարք գյուղերում կոմերիտականները կոլեկտիվ ձևով մշակում էին զանազան տեխնիկական կուլտուրաներ։ 1927 թվականի վերջերին Հայաստանում կազմակերպված գյուղատնտեսական արտելների, կոմունաների, կոլտնտեսությունների բոլոր անդամների մոտ 25 տոկոսը կոմերիտականներ էին։ Իսկ 1933-ին

արդեն կոլտնտեսությունների վարչությունների նախագահներ էին 250-ից ավելի կոմերիտականներ:

Դժվարին, դասակարգային սուր պայքարում իրականացվեց գյուղատնտեսության համատարած կոլեկտիվացումը հանրապետությունում: Կուլակները գործի էին դնում պայքարի բոլոր միջոցները կոլեկտիվ տնտեսությունների կազմակերպումը ձախողելու համար: Եվ քանի՜-քանի՜ անձնվեր կոմերիտականներ զոհ դարձան նրանց դավադրություններին:

1932-ը երկրի ժողովրդական տնտեսության զարգացման առաջին հնգամյակի ավարտական տարին էր: Ինչպես ողջ Միությունում, այնպես էլ Հայաստանում հնգամյա ծրագիրը իրականացվեց հաջողությամբ և հիմք հանդիսացավ երկրորդ հնգամյակում առավել մեծ մասշտաբի տնտեսական ու սոցիալական խնդիրներ լուծելու համար:

Նոր հնգամյակում Հայաստանի կոմերիտականները լուրջ հաջողությունների հասան կուլտուրական հեղափոխության, ժողովրդական կրթության, գիտության և այլ ասպարեզներում: Գյուղատնտեսության կոլեկտիվացման, հանրապետության ինդուստրացման, գիտության և կուլտուրայի ծաղկման բազմաթիվ դժվարին պրոբլեմներ լուծվեցին այդ տարիներին, և եղբայրական մյուս հանրապետությունների հետ Հայաստանը ևս բռնեց առաջընթացի ուղին:

Նոր հնգամյակում թե՛ կուսակցական, թե՛ կոմերիտական կազմակերպությունների կարևորագույն խնդիրներից մեկը Երևանի սինթետիկ կաուչուկի կոմբինատի կառուցումն էր, որը հատուկ նշանակություն ուներ ողջ երկրի համար: Կոմերիտականները ստանձնեցին այդ կարևոր կառույցի շեֆությունը, ՀԼԿԵՄ Կենտկոմին առընթեր ստեղծվեց շինարարության աջակցող շտաբ: Կարճ ժամանակամիջոցում կոմերիտական ուղեգրերով կառույց եկան հարյուրավոր երիտասարդներ, արագ տեմպով առաջ ընթացավ քիմիայի հսկայի շինարարությունը: Նույն տարում կոմերիտականների ակտիվ մասնակցությամբ կառուցվեցին ու շահագործման հանձնվեցին Արարատի ցեմենտի, Երևանի կարի, սննդարդյունաբերության մի շարք ձեռնարկություններ, ինչպես նաև Կիրովականի քիմիական կոմբինատը:

Արդյունաբերության մեջ և տրանսպորտում, հանքերում և կառույցներում մեծ ուշադրություն էր նվիրվում աշխատողների տեխնիկական գիտելիքների հարստացմանն ու ամրապնդմանը: Տեխնիկական խմբակներում ընդգրկված կոմերիտականներն ու երիտասարդները հետևողականորեն ուսումնասիրում էին նոր մեքենաներն ու սարքավորումները, արտադրության տեխնոլոգիական պրոցեսները: Եվ տեխնիկապես զինված առաջավոր բանվորների առջև փշրվում էին արտադրական հին նորմաները, սահմանվում էին աշխատանքային բարձր ռեկորդներ:

Կուսակցության բազմազան կանխագծումներն իրականացնելու մի նոր լիցքով էին գործի լծվել հանրապետության կոմերիտականներն ու երիտասարդները նաև երրորդ հնգամյակում: Բայց նրանք ստիպված էին թողնել խաղաղ ստեղծարար աշխատանքն ու զենք վերցնել իրենց սրբազան հայրենիքը, բազում դժվարությունների գնով ձեռք բերած իրենց նվաճումները ֆաշիստական զավթիչներից պաշտպանելու համար: Ծանր ու դժվարին այդ տարիներին ռազմաճակատի բոլոր հատվածներում, սովետական մյուս ժողովուրդների զավակների հետ կողք-կողքի, արիաբար կենաց-մահու կռիվ էին մղում նաև Հայաստանի կոմերիտմիության սաները: Պատերազմի հենց սկզբում շուրջ 20 հազար հայ կոմերիտականներ կամավոր մեկնեցին ռազմաճակատ: Իսկ հետագայում այդ թիվը հասավ 70 հազարի: Քաջության և անձնվիրության բազմաթիվ օրինակներ ցույց տվեցին նրանք Կերչում ու Ստալինգրադի տակ, պաշարված Լենինգրադի պաշտպանության դժվարին օրերին, Մոսկվայի մատույցներում, ռազմաճակատի բոլոր հատվածներում: Եվ նրանցից շատերը հերոսացան կենաց-մահու այդ կռիվներում:

Լենինյան կոմերիտմիության սաներ, Սովետական Միության կրկնակի հերոս Նելսոն Ստեփանյանը, Սովետական Միության հերոսներ Հունան Ավետիսյանը, Ջահան Կարախանյանը, Սուրեն Առաքելյանը և ուրիշներ իրենց սխրանքներով անմահացան մեծ Հայրենականի պատմության մեջ: Մոսկվայի մա-

կռիվներում իր անունն անմահ փառքով
տույցներում տեղի ունեցած կատաղի Շադունցը, որի սխրանքներն օրինակ
պսակեց 20-ամյա կոմերիտական Հայկ Ստալինգրադի ահեղ ճակատա-
դարձան հազարավոր մարտիկների համար: արժանացան Սերգեյ Բուռ-
մարտերում Սովետական Միության հերոսի կոչման ռազմաճակատում քաջաբար
նաշյանն ու Գրիգոր Փալանջյանը: Կովկասյան մարտիկները՝ կոմերիտմիության սան,
կռվեցին հայկական 89-րդ դիվիզիայի հրամանատարությամբ: Ղրիմի և Սևաստոպոլի ա-
գեներալ Նվեր Սաֆարյանի Միության հերոսի կոչման արժանացան
պաշտպանության համար Սովետական կոմերիտականներ Սիմոն Բաղդասարյանը,
կոմունիստ Վարդգես Ռոստոմյանը, Մկրտչյանը: Ռոստովի համար տեղի ունե-
Այդին Հարությունյանը, Հարություն Սերգեյ Օհանյանի հրետանային
ցած կատաղի մարտերում կոմերիտական մինչև վերջին շունչը և զոհվեցին
մարտկոցի 16 կոմերիտականները կռվեցին
առանց մեկ քայլ անգամ նահանջելու: սովետական բանակի հաղթանակները
Ֆաշիստական զավթիչների դեմ մարտիկների հերոսությամբ, այլև
նվաճվում էին ոչ միայն ռազմաճակատում՝ անձնուրաց աշխատանքով: Թիկունքի
թիկունքում՝ սովետական ողջ ժողովրդի առաջին իսկ օրերից ճիշտ հասկացավ կու-
երիտասարդությունը պատերազմի խնդիրը՝ թիկունքը նույնպես ճակատ է,
սակցության կողմից իր առջև դրված զենքը: Եվ գործարաններում ու ֆաբրի-
որը պետք է կռի ու կոփի հաղթանակի ու սովխոզների դաշտերում, գի-
կաներում, հանքերում, կոլտնտեսությունների աշխատավորության հետ հայ կոմ-
տական հաստատություններում, ողջ երկրի գործում էին «Ամեն ինչ ռազմաճակատի
երիտականներն ու երիտասարդները ևս նշանաբանով:
համար, ամեն ինչ հաղթանակի համար» ժողովուրդը, ու այդ թանկ հաղթանակը կռող-
Հաղթեց սովետական հերոս կոմերիտմիությունը, որ կոփվել ու առնականացել
ներից էր նաև Հայաստանի հազարավոր հայ երիտասարդներ պարգևա-
էր մեծ Հայրենականի բոցերի մեջ: ու մեդալներով, իսկ նրանցից ավելի քան
տրրվեցին Հայրենիքի շքանշաններով Միության հերոսի բարձր կոչման:
հարյուրը արժանացան Սովետական տարիներին երկրի միլիոնավոր
Հետպատերազմյան առաջին հնգամյակի կոչով գնացին վերականգնելու պա-
պատանիներ ու աղջիկներ կուսակցության հանքերն ու էլեկտրակայանները, կա-
տերազմից ավերված գործարանները, նրանց շարքերում իրենց արժանի
ռուցելու նոր ձեռնարկություններ: Եվ դարձյալ տարիներին վերականգնվեցին
տեղն ունեին հայ երիտասարդները: Հնգամյակի ձեռնարկություններ, և դրանցից յու-
և կառուցվեցին շուրջ վեց հազար խոշոր երիտասարդության ստեղծա-
րաքանչյուրում ներդրված էր սովետական ողջ
գործական կորովը:

Հնգամյակը չորս տարում կատարելու մասին կուսակցության կոչը լայն թափ հաղորդեց հանրապետությունում ծավալած սոցիալիստական մրցությանը, որի մեջ ընդգրկվեցին կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադներ, արտադրամասեր: Հազարավոր երիտասարդներ, տիրապետելով ժամանակակից տեխնիկային, կարողացան զգալիորեն բարձրացնել աշխատանքի արտադրողականությունը և թողարկվող արտադրանքի որակը:

Երիտասարդության այն սերունդը, որը մասնակցեց հետպատերազմյան վերականգնման աշխատանքներին, իրեն դրսևորեց որպես իր հայրերի, ավագ եղբայրների մարտական ավանդույթների արժանավոր ժառանգորդը: Հայաստանի կոմերիտականներն ու երիտասարդները հայրենասիրական նոր գործերով շենացրին հարազատ լեռնաշխարհը: Նրանք ստանձնեցին յոթնամյակի կառույցների շեֆությունը, կառուցեցին մեծ քիմիայի հսկաները, նոր ջրանցքներ, բարձրացրին հիդրոկայանների ամբարտակներ: Շուրջ հինգ հազար պատանիներ ու աղջիկներ կուսակցության կոչով մասնակցեցին խամ ու խոպան հողերի յուրացմանը, շատ-շատերը աչքի ընկան հեռավոր Արևելքի և Հյուսիսի կարևորագույն կառույցներում:

Այդ ավանդույթները շարունակվում ու հարստանում են նաև այսօրվա աշխատանքային բազմազան ճակատներում: Մեր օրերի կոմերիտականները հայրենանվեր շատ գործերով, աշխատանքային խիզախումներով ապացուցել և ապացուցում են, որ եղել ու մնում են կոմունիստական կուսակցության հավա-

տարիմ օգնականն ու ռեզերվը, պատվով են կատարում կուսակցության իրենց պապերի ու հայրերի տված որդիական հավատարմության երդումը՝ ապրել, աշխատել ու պայքարել լենինաբար։ Եվ այս օրերին, երբ համընդհանուր տոնական տրամադրությամբ է համակված մեր հանրապետության ողջ երիտասարդությունը, երբ Հայաստանի կոմերիտմիության պանծալի 60-ամյակի տոնակատարությունը պսակվել է մի թանկ պարգևով՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխության շքանշանով, տասնմեկերորդ հնգամյակի աշխատանքային բոլոր տեղամասերում ծավալված սոցիալիստական մրցությունը ծնունդ է տալիս հրաշալի գործերի, օր-օրի խտացնում նոր հնգամյակի երիտասարդ առաջամարտիկների շարքերը։

Աշխատանքային գեղեցիկ նվերներով են դիմավորում իրենց տոնը Հայաստանի կոմերիտականները։ Մեծ ու փոքր բազում հաղթանակներով նրանք հանրապետության տարեգրության մեջ թողեցին հարուստ ու անկրկնելի մի էջ։ Թարմ ու տպավորիչ են և առաջին հաղթանակները նոր՝ տասնմեկերորդ հնգամյակի աշխատանքային ճակատներում, ուր այս օրերին ծավալվում են պայքարն ու մրցությունը ի պատիվ կոմերիտմիության տոնի։ Ավելի քան 3.500 կոմերիտական-երիտասարդական կոլեկտիվներ, 95 հազար պատանիներ ու աղջիկներ ժամկետից զգալիորեն շուտ մուտք գործեցին նոր հնգամյակը, որի առաջին տարվա բնագիծն են հատել արդեն հազարավոր կոմերիտականներ ու երիտասարդներ։ Եվ նաև այն, որ հանրապետության արդյունաբերական ձեռնարկություններում աշխատող 63 հազար երիտասարդներ այսօր արտադրանքը հանձնում են առաջին իսկ ներկայացմամբ, 17 հազար կոմերիտականներ աշխատում են անձնական դրոշմանիշով։

Երիտասարդության համար ոգևորության նոր աղբյուր է և հպարտության այն զգացումը, որ նրանք ապրեցին համամիութենական սոցիալիստական մրցության արդյունքներով հինգերորդ անգամ անընդմեջ Հայկական ՍՍՀ-ին ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ դրոշ շնորհելու առթիվ։ Չէ՛ որ բավականին մեծ է նրանց ներդրումը այն բանում, որ տարիներ շարունակ Հայաստանի աշխատավորությունը ընթանում է կուսակցության վիթխարի կանխագծումների իրականացման համար մղվող պայքարի առաջին շարքերում։

Մեր երիտասարդության բազկի ուժով ու հոգու ավյունով կառուցվեցին Երևանի «Զվարթնոց» նոր օդանավակայանը, մետրոպոլիտենի առաջին հերթը, նրանց կամքի ու համառության առջև ընկրկեցին ստորերկրյա ժայռերը՝ Արփայի ջրերին ճանապարհ տալով դեպի Սևան, նրանց հարվածային աշխատանքով գործարկվեցին նոր ջրամբարներ, Մասիս—Նուռնուս երկաթգիծը, Հայկական ատոմակայանը, Մեղրի—Քաջարան մայրուղին... Միայն տասներորդ հնգամյակի տարիներին կոմերիտմիության ուղեգրով այդ կարևորագույն կառույցներում աշխատանքային դպրոց են անցել շուրջ հինգ հազար երիտասարդներ, որոնցից շատերը դարձան հնգամյակի գվարդիականներ։

Հանրապետությունից դուրս, համամիութենական կոմերիտական հարվածային կառույցներում՝ ԲԱՄ-ում ու Ատոմմաշում, Կամազում, Ռուսաստանի ոչ սևահողային գոտում, Սիբիրի նավթի ու գազի արդյունահանման շրջաններում ևս աշխատանքային կոփվածության դպրոց են անցնում նրանք։ Նոր հաղթանակների հետ ծնվում են կոմերիտական նոր աշխատանքային ավանդույթներ ու նախաձեռնություններ։

Շատ են նրանք, հազարներ... Լենինյան կոմերիտմիության դափնեկիր, Լենինականի Մայիսյան ապստամբության անվան բամբակագործվածքային արտադրամիավորման ենթավարպետ Հրանտ Ամիրխանյան, «Հնգամյակի երիտասարդ գվարդիական» կրծքանշանի ասպետ, կոշիկի «Մասիս» արտադրական միավորման բանվորուհի Վերժինե Ալեքսանյան, ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի դեպուտատ, Ախուրյանի շրջանի Կամոյի կոլտնտեսության ճակնդեղագործուհի Անահիտ Գալստյան, ՀՍՍՀ Գերագույն սովետի դեպուտատներ՝ Էջմիածնի շրջանի Արշալույսի կոլտնտեսության բանջարաբույծ Բավական Մնացականյան, Հրազդանի շրջանի Կիրովի անվան կոլտնտեսության կթվորուհի Նելլի Սահակյան, «Արթիկտուֆ» կոմբինատի քարհատ բանվոր Վանյա Յուզբաշյան... Կա-

բելի է երկար շարունակել անունների այս ցանկը, անուններ, որոնք միշտ կհիշ-
վեն հնգամյակների տարեգրության մեջ։ հնգամյակը, և, իհարկե, այս ցանկը
Ընթացքի մեջ է նոր՝ տասնմեկերորդ հնգամյակը չի կարող չտալ իր հերոսնե-
համալրվելու է նոր անուններով. նոր հնգամյակը ու հաստոցների առջև, գծագրա-
րին։ Այժմ նրանք հանրային դաշտերում են ու հաստոցների
կան տախտակների մոտ ու գիտական լաբորատորիաներում, կոմերիտական
հարվածային կառույցներ հայտարարված Իջևան—Հրազդան երկաթուղու, Հա-
խումի ջրամբարի, Երևանի մետրոյի նոր կայարանների, մեծ ու փոքր բազմա-
թիվ այլ շինհրապարակներում։
Հայաստանի կոմունիստների XXVII համագումարում հանրապետության
կոմերիտականների հասցեին ասված ջերմ խոսքերը ոգևորել են պատանինե-
րին ու աղջիկներին, բարձրացրել նրանց պատասխանատվության զգացումը։
Նոր հնգամյակը աշխատանքային շատ նոր հասցեներ է նշել նրանց համար։
Կուսակցության կարևորագույն կանխագծումները կենսագործելու պայքարում,
ինչպես հեռավոր 20-ական թվականներին, այժմ ևս կոմերիտականներն ու երի-
տասարդները գտնվում են կոմունիստների կողքին, հարվածային աշխատանքով
նշանավորում նոր հնգամյակի յուրաքանչյուր օրը։
Հնգամյակի աշխատանքային ճակատներում նրանց խանդավառությունն ու
էնտուզիազմը բազմապատկվել է այն բուռն մրցությամբ, որ նրանք ծավալե-
ցին ի պատիվ Հայաստանի կոմերիտմիության 60-ամյակի։ Այդ պանծալի հո-
բելյանի տոնակատարությունը վերածվեց Լենինի անմահ գործին, սովետական
ժողովրդի ավագ սերնդի հեղափոխական, մարտական և աշխատանքային պան-
ծալի ավանդույթներին կոմերիտմիության հավատարմության վառ ցույցի։
«Այն երիտասարդները, որոնք այսօր 18—25 տարեկան են, վաղը կազմե-
լու են մեր հասարակության հիմնախարիսխը։ Նպաստել, որ կազմավորվի քա-
ղաքականապես ակտիվ, իրենց գործն իմացող, աշխատանքը սիրող և աշխա-
տել կարողացող մարդկանց սերունդ, որոնք միշտ պատրաստ լինեն պաշտպա-
նելու իրենց հայրենիքը՝ ահա ամենակարևորը, ամենագլխավորը կոմերիտ-
միության աշխատանքում»։ ՍՄԿԿ XXVI համագումարում ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևի
արտասանած այս խոսքերը մեր երկրի կոմերիտմիության մոտ արթուն են պա-
հում պարտքի այն բարձր ու թանկ զգացումը, առանց որի չէին լինի նրա տա-
րեգրության հարուստ ու անկրկնելի էջերը։
Ժամանակը, ինչպես միշտ, նորանոր պահանջներ է առաջադրում։ Կոմե-
րիտմիության առջև բացվում են կոմունիստական կուսակցության առաջա-
դրանքների իրականացման համար պայքարի նոր հորիզոններ։ Եվ համամիու-
թենական լենինյան կոմերիտմիության մարտական ջոկատներից մեկը՝ Հայաս-
տանի կոմերիտմիությունը, հայրենանվեր նոր գործերով ու աշխատանքային
խիզախումներով կրկին ու կրկին կապացուցի իր հավատարմությունը լենին-
յան անմահ պատգամներին, մինչև վերջ կկատարի կուսակցության հավատա-
րիմ օգնականի ու մարտական ռեզերվի պատվավոր դերը։

ՀԱՎԵՐԺ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀՈԲԵԼՅԱՐԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄԵՐԻՏՄԻՈՒԹՅՈՒՆԸ հանդիսավոր պայ-
մաններում նշում է իր պանծալի 60-ամյա հոբելյանը։
Ինչպես հայտնի է, մարքսիստական լենինյան ոգով տոգորված երիտա-
սարդական առաջին խմբակը Հայաստանում ծնունդ առավ 1919 թվականին՝
հայ ժողովրդի համար օրհասական ժամանակաշրջանում, երբ դաշնակցական
ավանտյուրիստների ազգակործան քաղաքականության հետևանքով հարցա-
կանի տակ էր մեր ժողովրդի բուն գոյությունը։ Զինված մեծ Լենինի անմահ գա-
ղափարներով՝ անտիկ աշխարհի լեգենդար հերոս Սպարտակի անունը կրող
երիտասարդ կոմունիստների այդ փոքրիկ կազմակերպությունը անմռաց Ղու-
կաս Ղուկասյանի, Արմենակ Բուդաղյանի, Աղասի Խանջյանի գլխավորությամբ
սկզբից ևեթ նետվեց դասակարգային պայքարի հորձանուտը՝ ցուցաբերելով ան-

օրինակ արիություն և հեղափոխական խիզախություն: Երիտասարդ սպարտակյանները, համակված լենինյան գաղափարներով, զենքը ձեռքներին մարտի ելան ընդդեմ խավարի ու բռնության, կամայականության ու անլուր շահագործման, հանուն նոր հասարակարգի հաղթանակի: Անողոք գոտեմարտերում նրանք տվին շատ զոհեր, հատկապես 1920 թ. Մայիսյան փառապանծ ապստամբության օրերին, զոհեր, որոնց անունները ոսկե տառերով գրված են պատմության մատյանում:

Երիտասարդ կոմունիստների սակավաթիվ ջոկատը, հակառակ դաշնակների բոլոր ջանքերի, աստիճանաբար աճեց՝ իր ազդեցության ոլորտը տարածելով Հայաստանի տարբեր շրջանների վրա:

Հայաստանում սովետական կարգերի հաղթանակից հետո հանրապետության կոմերիտականները լծվեցին խաղաղ շինարարության մեծ և պատվավոր գործին, որը և հանդիսանում էր նորաստեղծ սովետական իշխանության առաջնահերթ խնդիրը, նրա ամրապնդման սոցիալ-տնտեսական հիմքը: Սակայն նոր կարգերի ներքին ու արտաքին թշնամիներին հաջողվեց ժամանակավորապես ընդհատել խաղաղ աշխատանքը: Հանրապետության վզին փաթաթվեց քաղաքացիական կռիվը, որի պատճառը դաշնակների և դավադիր այլ ուժերի կազմակերպած 1921 թ. փետրվարյան ավանտյուրան էր: Հպարտությամբ պետք է ասել, որ հանրապետության հազարավոր պատանիներ ու աղջիկներ պատվով պսակեցին իրենց անունները նաև քաղաքացիական այդ գոռ մարտերում:

Հանրապետության կոմերիտմիությունը, այո՛, նշում է իր գոյության 60 տարին, բայց փաստորեն այն կար և գործում էր ավելի վաղ: Սակայն իրավացիորեն իր տարեգրությունը նա սկսում է 1921 թ. կայացած առաջին հիմնադիր համագումարից, որը կազմակերպչորեն ձևավորեց ու հաստատեց նրա ստատուսը: Նշելով մեր բոլորի կողմից սիրված հոբելյարի վաթսունամյակը՝ մենք միաժամանակ հիանում ենք, որ, չնայած իր պատկառելի տարիքին, նա մնում է ջահել ու կայտառ, լի անսպառ եռանդով և ստեղծագործական ավյունով: Այո՛, ծերանում են կոմերիտականները, բայց ոչ երբեք՝ կոմերիտմիությունը:

Ես նպատակ չունեմ տալ Հայաստանի կոմերիտմիության աճի և զարգացման մանրամասն նկարագիրը: Գոհունակության խոր զգացումով միայն ցանկանում եմ նշել, որ, լինելով Համամիութենական լենինյան կոմերիտմիության մարտական ջոկատներից մեկը, նա միշտ արդարացրել և այժմ էլ արդարացնում է կոմերիտմիության հանդեպ մեր կուսակցության ու ժողովրդի տածած մեծ վստահությունը:

Հանրապետության կոմերիտմիությունն իր հոբելյանի նախօրյակին արժանացավ հայրենիքի բարձրագույն պարգևին՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխության շքանշանի: Մենք բոլորս հիացմունքի և հպարտության վեհ զգացումով ընդունեցինք այդ լուրը: Դա գնահատանքն է կոմերիտմիության բոլոր սերունդների ծառայության, որոնք, հաջորդականորեն իրար փոխարինելով, միմյանց են փոխանցում նաև հերոսական գործերի էստաֆետը:

Կուսակցության, կոմերիտմիության, պատերազմի և աշխատանքի վետերանների անունից սրտանց շնորհավորելով հանրապետության կոմերիտականներին ու երիտասարդներին, բոլոր պատանիներին ու աղջիկներին նրանց շնորհված բարձր պարգևի և փառապանծ 60-ամյակի առթիվ, կուզեի այս հանդիսավոր առիթից օգտվելով մի քանի նկատառումներ հայտնել երիտասարդության դաստիարակության առնչությամբ:

Ինչպես գիտենք, մեր կուսակցության և կոմերիտմիության առջև ծառացած արդիական ամենահրատապ խնդիրներից մեկը կոմունիզմ կառուցող նոր մարդու դաստիարակումն է: Դեռևս 1905 թ. ռուսական հեղափոխության 12-րդ տարեդարձին նվիրված իր զեկուցման մեջ Լենինը շեշտում էր, որ «Մասսաների իսկական դաստիարակությունը երբե՛ք չի կարող անջատվել բուն իսկ մասսայի ինքնուրույն քաղաքական և հատկապես հեղափոխական պայքարից: Միայն պայքարն է դաստիարակում շահագործվող դասակարգին, միայն պայքարն է ցույց տալիս նրան իր ուժերի չափը, ընդարձակում նրա մտահորիզոնը, բարձրացնում նրա ընդունակությունները, պարզում նրա միտքը, կոփում նրա կամքը»:

Դաստիարակության գործի հաջողության հիմքը պրակտիկ գործողություն-
Դաստիարակության գործի հաջողության հիմքը գաղափարների ձուլումն է: Դաստիարա-
ների հետ գիտելիքների և առաջավոր գաղափարների այբուբենի ուսուցմամբ: Հանրա-
կել չի նշանակում բավարարվել կոմունիզմի աստիճանի սխալ կլիներ սոսկ գըր-
հայտ է Լենինի այն դրույթը, թե «... վերին մասին գրքերում:
քային յուրացումն այն բանի, ինչ ասվում է կոմունիզմի մասին գրքերում: շեշտում էր Իլյիչը,— կոմունիս-
... Առանց աշխատանքի, առանց պայքարի,— կոմունիզմի գրքային իմացու-
տական բրոշյուրներից և աշխատություններից
թյունը բացարձակապես ոչինչ չարժե...»:
Գաղափարական աշխատանքի և դաստիարակության արդյունավետությու-
նը բարձրացնելու միջոցը, ինչպես նշում է ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը, «կոմպլեքսա-
յին մոտեցումն է դաստիարակության ամբողջ գործի դրվածքի նկատմամբ, այ-
սինքն՝ գաղափարաքաղաքական, աշխատանքային և բարոյական դաստիարա-
կության սերտ միասնություն՝ հաշվի առնելով աշխատավորության զանազան
խմբերի առանձնահատկությունները»: Հիրավի նոր մարդու ձևավորումը ներկա
պայմաններում հնարավոր չէ այլ կերպ, քան նշված բոլոր լծակների միաժա-
մանակյա գործադրման միջոցով:
Այդ խնդրի իրագործումն իր հերթին ենթադրում է նրա օբյեկտիվ և սուբյեկ-
տիվ գործոնների ճիշտ հարաբերակցություն: Ինչ վերաբերում է օբյեկտիվ կող-
մին, այն միանգամայն բարենպաստ է նոր մարդու բազմակողմանի զարգաց-
ման ու դաստիարակման համար: Սոցիալիստական արտադրահարաբերություն-
ները և մեր հասարակության ողջ ապրելակերպը իրենց բոլոր առավելություն-
ներով, լինի դա տնտեսական, քաղաքական, իրավական, գաղափարական, թե
բարոյական բնույթի, հուսալի երաշխիք են այդ խնդրի հաջող լուծման համար:
Սակայն ոչ այլ ինչ, քան պատրանք կլիներ կարծել, իբր թե հիշատակված
պայմանները ինքնին բավական են առաջադրված նպատակին հասնելու հա-
մար: Որպեսզի այն իրականանա, անհրաժեշտ է երիտասարդությանը զինել գի-
տական աշխարհայացքով, այլ խոսքով՝ կոմունիստական գիտակցականությամբ:
Մարքսիզմի այն թեզը, որ հասարակական կեցությունն է որոշում հասարակա-
կան գիտակցությունը, բնավ չի նշանակում, թե այդ կատարվում է ինքնաբերա-
բար: Ինչպես ինքը՝ Մարքսն է շեշտում, չպետք է կարծել, որ կյանքի տնտեսա-
կան պայմանները մի հասարակ պահեստանոց են, որտեղից, ինչպես առատու-
թյան եղջյուրից, դուրս են թափվում նրան համապատասխանող գիտակցության
և վարվելակերպի ձևերը:
Գաղափարաքաղաքական դաստիարակությունը, առանց պրակտիկ աշ-
խատանքի հետ օրգանական կապի, չի կարող հասնել իր նպատակին: Այստեղից
էլ բխում է աշխատանքային դաստիարակության վիթխարի դերը, որի միջոցով
միայն հնարավոր է ստացած գիտելիքները մարմնավորել կոնկրետ գործերում:
Նոր մարդու ձևավորման կարևոր բաղադրատարրերից է բարոյական դաս-
տիարակությունը: Հասուն սոցիալիզմի քաղաքացու տիպարը լրիվ ձևավորված
կարելի է համարել միայն այն դեպքում, երբ վերը հիշված գործոններին սեր-
տորեն զուգակցվում է այս վերջինը: Իրոք, հազվադեպ չեն փաստերը, երբ գա-
ղափարական ու քաղաքական որոշակի գիտելիքներ ունեցող և հասարակայ-
նորեն օգտակար աշխատանք կատարող մարդկանց մեջ պատահում են այնպի-
սիները, որոնք, զուրկ լինելով քաղաքացիական պատասխանատվության զգա-
ցումից և դրանից բխող պարտականություններից, խախտում են սոցիալիստա-
կան համակեցության կանոնները, երբեմն էլ ուղղակի դիմում հանցագործու-
թյան: Միայն այն դեպքում, երբ կոմունիստական բարոյականության նորմերը
միս ու արյուն են դառնում, միայն այդ դեպքում կարելի է դառնել մարդու մա-
սին՝ որպես նոր աշխարհի կերտողի:
Կոմունիստական բարոյականության սկզբունքներով երիտասարդ սերնդին
տոգորելը կոմպլեքսային դաստիարակության թերևս ամենանուրբ խնդիրն է:
Այստեղ խիստ բացասական դեր են խաղում ինչպես անցյալից մնացած և մեր
հասարակությանը խորթ մնացուկները, նույնպես և կապիտալիստական աշխար-
հից այս կամ այն ճանապարհով ներթափանցող ազդեցությունները: Չի կարելի

անտեսել և այն, որ սոցիալիզմի արդի փուլում ևս մենք բնավ ապահովագրված
չենք մարդկանց կենցաղում մեր կարգերին ներհակ երևույթների ռեցիդիվից։
Այստեղից բխում է այն մեծ և գործնական աշխատանքի անհրաժեշտությունը,
որը միասնաբար պետք է տարվի բոլոր կանալներով՝ տնտեսական, գաղափա-
րաքաղաքական և բարոյական։
Դաստիարակչական աշխատանքի արդյունավետության չափանիշը կարող
է համարվել մի բան՝ դաստիարակվող անձի սոցիալական ակտիվության աս-
տիճանը, նրա ներքին համոզվածությունը մեր գործի ճշմարտության մեջ և
մասնակցությունը դրա իրականացմանը։ Այստեղ ավելի քան տեղին կլիներ հի-
շել մարքսիստական այն թեզը, որի համաձայն հանգամանքները նույն չափով
են կերտում մարդկանց, ինչ չափով մարդիկ են կերտում հանգամանքները։ Հենց
դրանով է մարդը կյանքի օբյեկտից դառնում նրա սուբյեկտը։
Շահագործող դասակարգերը վաղուց են վերացել մեր երկրում։ Սակայն դա
չի նշանակում, թե մեր պայքարը կյանքում գոյություն ունեցող հակահասարա-
կական երևույթների դեմ կորցրել է իր դասակարգային բնույթն ու իմաստը։
Դաստիարակել մարդկանց մեր կյանքի բացասական երևույթների դեմ ան-
հաշտ պայքարի ոգով՝ նշանակում է դասակարգային մոտեցում ցուցաբերել այդ
կարևորագույն գործի նկատմամբ։
Գաղափարական աշխատանքի գլխավոր ուղղություններից է երիտասար-
դության ինտերնացիոնալ դաստիարակությունը։ Մեր սոցիալիստական բազ-
մազգ պետությունը վաղուց է դարձել ժողովուրդների միասնության ու համա-
խմբվածության մեծագույն օրինակ։ Մեր խնդիրն է, յուրացնելով ազգայինի և
ինտերնացիոնալիստականի փոխհարաբերության դիալեկտիկան, միշտ հիշել,
որ երևույթի այդ երկու կողմերից մեկի կամ մյուսի թերագնահատումը կարող է
բերել անցանկալի հետևանքներ, հող ստեղծել նացիոնալիզմի կամ շովինիզմի
աշխուժացման համար։ Մինչդեռ, ինչպես մարքսիզմն է սովորեցնում և կյանքն
ապացուցում, պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմը չի կարելի պատկերացնել
այլ կերպ, քան որպես ազգայինի զարգացման վճռական պայման, ինչպես և
ճիշտ կիրառվող ազգայինը՝ ինտերնացիոնալիստական։
Միայն սոցիալիստական ինտերնացիոնալիզմի հետևողական կիրառմամբ
մեր բազմազգ պետության բոլոր ժողովուրդները կարողացան հասնել այսօր-
վա բարձունքին, որի մասին երազել անգամ չէր կարելի համեմատաբար մոտ
անցյալում։ Հեռու չգնալու համար բավական է հիշատակել Սովետական Հա-
յաստանը, որն իր գոյության 60 տարիների ընթացքում ապրեց իսկական հրաշք՝
հերոսական ջանքերով, եղբայրական ժողովուրդների և, առաջին հերթին, ռուս
մեծ ժողովրդի անշահախնդիր օգնությամբ հեքիաթային թռիչք կատարեց աղ-
քատությունից, խավարից ու սովից դեպի այսօրվա պայծառ կյանքը։
Ղեկավարվելով ինտերնացիոնալիստականի և ազգայինի դիալեկտիկական
միասնության սկզբունքով, զարգացնելով և ծաղկեցնելով ձևով ազգային, բո-
վանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրան, մենք պարտավոր ենք ապահո-
վել առաջնությունն այն ամենի, ինչ չի հեռացնում, այլ մերձեցնում է ժողո-
վուրդներին, դառնում ընդհանուր հարստությունը այն մեծ հանրության, որ
կոչվում է սովետական ժողովուրդ։
Վերջին հարցը, որի մասին կուզեի երկու խոսք ասել, դա հասարակական
բարիքների խելացի և խնայողական օգտագործման վերաբերյալ կուսակցու-
թյան ու կառավարության առաջ քաշած խնդիրն է։ Հսկայական են երիտասար-
դության դերն ու անելիքները այդ հարցում։ Սոցիալիզմն իր էությամբ ամենա-
խնայողական հասարակությունն է, որտեղ վերացել են պարազիտիզմն ու պոր-
տաբուծությունը, պարբերական տնտեսական ճգնաժամերը, որոնք հասարա-
կական հարստության ուղղակի և անուղղակի ոչնչացման ահավոր գործոններ
են, գործազրկությունը, որի պատճառով միլիոնավոր մարդիկ դուրս են շպրտ-
վում նյութական և հոգևոր արտադրության ոլորտից և այլն, և այլն։ Այս ամե-
նի սուր արտահայտությունը մենք այսօր տեսնում ենք կապիտալիստական այս-
պես կոչված բոլոր զարգացած երկրներում։ Սոցիալիզմը, այո՛, զերծ է նման
չարիքներից։ Տնտեսությունը վարելու պլանային, գիտական սիստեմը մեզ հնա-
րավորություն է ընձեռում անշեղորեն մեծացնել մեր նյութատեխնիկական պո-

տենցիալը, բազմապատկել ժողովրդական հարստությունը։ Բայց դա նաև պար-
տավորեցնում է նախանձախնդիր լինել ժողովրդին պատկանող յուրաքանչյուր
կոպեկի նկատմամբ, խնայել այն ամենը, ինչ ձեռք է բերվել աշխատավոր մար-
դու քրտինքով։
էներգիայի, հումքի, հացի և սննդամթերքի այլ տեսակների նկատմամբ
Էներգիայի, հումքի, հացի և սննդամթերքի այլ տեսակների նկատմամբ
անտնտեսվար վերաբերմունքը ցավոտ վերք է մեր առողջ օրգանիզմին։ Առանձ-
նապես շռայլում են այն մարդիկ, որոնք հնձում են այնտեղ, որտեղ չեն ցանել,
որոնք գերադասում են գզել հասարակությունից որքան կարելի է շատ՝ դիմա-
ցը չտալով նրան ոչինչ կամ հարկադրված լինելով՝ տալ նվազագույնը։
Մեր խնդիրն է՝ սովորել խնայել։ Եվ դա ամբողջովին բխում է մեր կոմու-
նիստական բարոյախոսության պահանջներից։ Չի կարող չխնայել այն մարդը,
որը ինքն է ստեղծում, որը գիտե աշխատանքի արժեքը։
Նորից ու նորից շնորհավորելով ձեր տոնը՝ ցանկանք բոլորիդ քաջառող-
ջություն, կոմերիտական թափ ու կորով։

ՍԱՄԲՐԵ ԳԱՐԱԳԱՇ
Հեղափոխության և Լենինյան կոմերիտմիության
վետերանների հանրապետական խորհրդի նախագահ

ԿՈՄԵՐԻՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԼԱՎ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Կիրովականի կոմերիտականներն ու երիտասարդները,
հանրապետության ողջ երիտասարդության հետ մեկտեղ,
հանրապետության ողջ երիտասարդության հետ մեկտեղ, հարվածային
աշխատանքային և քաղաքական հարաճուն խանդավառությամբ, հարվածային
աշխատանքով, գերազանց ուսմամբ և հայրենասիրական նոր գործերով են դի-
մավորում Հայաստանի կոմերիտմիության 60-ամյակը, որի նախապատրաս-
տությունը դարձավ նոր նախաձեռնությունների ու նվաճումների յուրատեսակ
խթանիչ։ ՍՄԿԿ XXVI համագումարը բարձր գնահատեց կոմերիտմիության դե-
րը մեր երկրի տնտեսական և սոցիալական զարգացման գործում։ Իր կոչման
բարձրության վրա է նաև Հայաստանի կոմերիտմիությունը, որը վերջերս ար-
ժանացավ կուսակցական բարձր պարգևի՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխության
շքանշանի։
Համագումարի որոշումների կենսագործման համար երկրում ծավալված
համաժողովրդական պայքարը նոր ավյունով է համակել նաև Կիրովականի աշ-
խատավոր երիտասարդությանը, պատանիներին ու աղջիկներին։ Նրանցից յու-
րաքանչյուրը ձգտում է հարվածային դարձնել աշխատանքային ամեն մի օրը,
կյանքի կոչել կուսակցության պահանջը՝ «Այսօր աշխատել ավելի լավ, քան
երեկ, վաղն աշխատել ավելի լավ, քան այսօր»։
Ակտիվորեն մասնակցելով «Տասներորդ հնգամյակին՝ հարվածային ավարտ,
ՍՄԿԿ XXVI համագումարին արժանավայել դիմավորում» կոմերիտական գոր-
ծերի համամիութենական շարժմանը, քաղաքի պատանիներն ու աղջիկները
նախահամագումարյան օրերին կանգնեցին հարվածային հերթափոխի՝ տաս-
ներմեկերորդ հնգամյակում նոր հաջողությունների հասնելու վճռականությամբ։
Համագումարի բացման օրը շուրջ հազար պատանիներ ու աղջիկներ, 20 կոմե-
րիտական-երիտասարդական բրիգադներ զեկուցեցին 1981 թ. առաջին եռամ-
սյակի պլանային առաջադրանքների կատարման մասին։ Առավել աչքի ընկան
Աննա Մարկոսյանի (կարի արտադրական միավորում), Գրիշա Քերոբյանի («Ավ-
տոմատիկա» գործարան), Վաղարշակ Մեհրաբյանի (ավտոգենային մեքենաշի-
նության գործարան), Գրիգոր Քոչարյանի (ճշգրիտ հաստոցների գործարան),
Հարություն Մելքոնյանի (լուսատեխնիկական գործարան), Համլետ Սահակյա-
նի (գեղարվեստական կոմբինատ), Առուստամ Առուստամյանի (բարձր ջեր-
մաստիճանային տաքացուցիչների գործարան) ղեկավարած կոմերիտական-
երիտասարդական բրիգադները։
Ավտոգենային մեքենաշինության գործարանի կոմերիտականներն ու երի-

տասարդները հարվածային շաբաթների ընթացքում աշխատեցին «Թողարկվող արտադրանքին՝ կոմերիտական հոգատարություն, յուրաքանչյուր արտադրատեսակին՝ պետական որականիշ» նշանաբանով։ Ներկայումս գործարանի թողարկած արտադրանքի 78 տոկոսը կրում է պետական որականիշ և արտահանվում արտասահմանյան ավելի քան 30 երկրներ։ Ձեռնարկության կոլեկտիվն անցած հնգամյակի տարիներին չորս անգամ անընդմեջ արժանացավ ՀԱՄԿԽ-ի և ՍՍՀՄ ստանդարտների պետական կոմիտեի «Որակի նշանով թողարկվող արտադրանքի լավագույն ցուցանիշների համար» հուշադրոշին ու պատվոգրին։ Աշխատանքային այս նվաճումներում՝ իրենց արժանի բաժինն ունեն նաև կոմերիտականներն ու երիտասարդները։ Գործարանի հինգերորդ արտադրամասում լավ անուն է հանել Մարտուն Կարապետյանի ղեկավարած կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադը, որի 42 անդամներից 36-ը կոմերիտականներ են, իսկ 6-ը՝ երիտասարդ կոմունիստներ։ Նրանք աշխատում են ոգևորությամբ, նվիրումով և համախմբվածությամբ։ Կոլեկտիվը տարիների ընթացքում համալրվում է նոր անդամներով, փոփոխություններ են կրում նաև թողարկվող արտադրանքի անվանացանկը, տեսականին, յուրացվում են նոր, ավելի կատարելագործված գազայրիչների, գազակտրիչների արտադրության եղանակները, բայց անփոփոխ է մնում բրիգադի աշխատանքի նշանաբանը՝ «Թողարկել միայն պետական որականիշով արտադրանք»։ Եվ բոլորովին էլ պատահական չէ, որ հատկապես այս բրիգադը հանդես եկավ «Թողարկվող արտադրանքին՝ կոմերիտական հոգատարություն, յուրաքանչյուր արտադրատեսակին՝ պետական որականիշ» նախաձեռնությամբ։ Այժմ այդ նախաձեռնությունը լայն արձագանք է գտել ո՛չ միայն գործարանում, այլև քաղաքի արդյունաբերական մյուս ձեռնարկություններում, դարձել հարյուրավոր պատանիների ու աղջիկների աշխատանքային գործունեության ուղենիշը։

Վերջերս ուրախալի լուր էր ստացվել Մոսկվայից. Սամվել Խաչատրյանի ղեկավարած կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադը ՍՍՀՄ նավթային և քիմիական մեքենաշինության ձեռնարկությունների համամիութենական սոցիալիստական մրցությունում գրավել էր առաջին տեղը և արժանացել ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի «Աշխատանքի նկատմամբ կոմունիստական վերաբերմունքի համար» հուշադրոշին։ Դա մեկն է այն եզակի հուշադրոշներից, որ գտնվել են տիեզերքում՝ «Սոյուզ» տիեզերանավում։ Ստացված պարգևը ոգևորել, նոր լիցք է հաղորդել բրիգադի անդամներին։ Նրա՛նք լի են վճռականությամբ՝ տասնմեկերորդ հնգամյակի տարիներին նույնպես հասնելու բարձր ցուցանիշների։ Այս օրերին բրիգադն աշխատում է 1982 թվականի հաշվին։

Նույն արտադրամասում է գործում նաև Բաբկեն Ներսիսյանի ղեկավարած կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադը։ Կուսակցության XXVI համագումարի բացման օրը այս կոլեկտիվը զեկուցեց 1981 թ. առաջին եռամսյակի պլանային առաջադրանքների կատարման մասին։ Դրվատանքի ջերմ խոսքերի են արժանի նաև երրորդ արտադրամասի կոմերիտականներն ու երիտասարդները, որոնց աշխատանքային հաջողությունները նույնպես ակնառու են։ Արտադրամասի Վաղարշակ Մեհրաբյանի ղեկավարած կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադն իր ստանձնած պարտավորությունը կատարեց անթերի և, ի պատիվ համագումարի, պլանից դուրս թողարկեց 50 գազակտրիչ։

Գործարանի ԼԿԵՄ կոմիտեն լուրջ ուշադրություն է նվիրում կոմերիտականների ու երիտասարդների առաջարկությունների ու նախաձեռնությունների տարածմանն ու արմատավորմանը։ Աշխատանքային յուրաքանչյուր նախաձեռնություն նախապես քննարկվում ու վերլուծվում է, ստուգվում նրա տնտեսական հիմնավորվածությունը, իսկ այնուհետև արժանանում հավանության։

Դեռևս առաջին հնգամյակի տարիներին Մաքսիմ Գորկին ասել է, որ հնգամյակը կառուցում է ո՛չ միայն հսկա ֆաբրիկաներ, այլև ձևավորում ահռելի եռանդի տեր մարդիկ։ Այդպիսի եռանդի տեր շատ երիտասարդներ են աշխատում նաև Ստ. Շահումյանի անվան կարի արտադրամիավորումում։ Միավորման ԼԿԵՄ կոմիտեն երիտասարդների ուժն ու եռանդը հմտորեն նպատակաուղղում է ընդհանուր գործի հաջողությանը, յուրաքանչյուր արտադրամասի, տեղամասի և բրիգադի կոմերիտական կազմակերպության առջև դնում հստակ

խնդիրներ։ «Կենսագործենք ՍՄԿԿ XXVI համագումարի որոշումները» համա-
միութենական կոմերիտական ժողովում կարդղները հանդես եկան հայրենասի-
րական նոր նախաձեռնությամբ՝ «Տասնմեկերորդ հնգամյակի պլանային առա-
ջադրանքները կատարել չորս տարում» և խոստացան պլանից դուրս թողարկել
140 մլն ռուբլու ժողովրդական սպառման ապրանքներ։
Միավորումում լավ համբավ է վայելում Աննա Մարկոսյանի ղեկավարած
կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադի կոլեկտիվը, որը հաջողությամբ
կատարում է պլանային առաջադրանքները և ապահովում արտադրան-
քի բարձր որակը։ Բրիգադի արտադրանքի 40 տոկոսը կրում է պետական
որականիշ, 60 տոկոսը թողարկվում է «Ն» ինդեքսով։ Բրիգադի անունը գրանց-
վել է ՀԼԿԵՄ քաղկոմի «Պատվո գրքում»։ Նրա բոլոր անդամներն արժանացել
են ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի «Հարվածային—1980» կրծքանշանի։ Կոմերիտական-
երիտասարդական բրիգադների միջև 1980 թ. անցկացված սոցիալիստական
մրցության արդյունքներով Աննա Մարկոսյանի ղեկավարած բրիգադը կոմե-
րիտմիության քաղկոմի բյուրոյի որոշմամբ ճանաչվել է հաղթող։
Աշխատանքային մի շարք շարժումների հեղինակ են Կամոյի անվան տրի-
կոտաժի արտադրամիավորման կոմերիտականներն ու երիտասարդները։ Կու-
սակցության XXVI համագումարի նախօրեին միավորման ողջ կոլեկտիվը հան-
դես եկավ «Տասնմեկերորդ հնգամյակի յուրաքանչյուր տարին՝ 11 ամսում» նա-
խաձեռնությամբ։ Այն լայն արձագանք է գտել ո՛չ միայն մեր քաղաքում, այլև
ամբողջ հանրապետությունում։ Միավորման աշխատանքային հաջողություննե-
րում իրենց զգալի ավանդն ունեն գլխամասային ֆաբրիկայի կոմերիտական-
ներն ու երիտասարդները, որոնց թվում և երրորդ արտադրամասի կարող բան-
վորուհի Ջոհրա Հալևորյանը։ Նա աշխատանքային իր ընկերների հետ միասին
անմիջապես արձագանքեց այդ նոր նախաձեռնությանը։ Եվ ահա բրիգադի ան-
դամներից յոթ կարող բանվորուհիներ հունիսի 28-ին՝ սովետական երիտա-
սարդության օրը, կատարեցին 1981 թ. անձնական պլանային առաջադրանք-
ները։
ՀԼԿԵՄ քաղաքային կոմիտեն, սկզբնական կոմերիտական կազմակերպու-
թյունները, երիտասարդության շրջանում սոցիալիստական մրցությունը ծա-
վալելիս, լուրջ ուշադրություն են նվիրում դրա նախապատրաստմանն ու հե-
տագա զարգացմանը։ Կոմերիտական կազմակերպությունները ձգտում են ապա-
հովել կոմերիտականների ու երիտասարդների ստանձնած սոցպարտավորու-
թյունների տնտեսական հիմնավորվածությունը; մշակել դրանց կատարման,
ստուգման, արդյունքների ամփոփման ձևերը՝ ելնելով հիմնարկ-ձեռնարկու-
թյան յուրահատկություններից։ Մրցության անցկացման ընթացքում լայնորեն
օգտագործվում են ինչպես երկրի առաջավոր կազմակերպություններում ծըն-
ված շարժումները, այնպես էլ քաղաքի կոմերիտականների ու երիտասարդնե-
րի նախաձեռնությունները։ Այսպես, թեթև արդյունաբերության ձեռնարկու-
թյուններում անմիջապես լայն արձագանք գտավ Տիրասպոլի ՀամԼԿԵՄ 40-ամ-
յակի անվան կարի ֆաբրիկայի կոմերիտականների գերազանց որակի միջան-
ցիկ բրիգադներ ստեղծելու նախաձեռնությունը։ Ներկայումս այդպիսի բրի-
գադներ են գործում մեր քաղաքի մի շարք ձեռնարկություններում։ Արդյունա-
բերության, տրանսպորտի, շինարարության բնագավառի ձեռնարկություննե-
րում մեծ մասսայականություն են վայելում ռոստովցիների «Աշխատել առանց
ետ մնացողի», Սվերդլովսկի կոմերիտականների «Հնգամյակի պլանը՝ փոքրա-
թիվ կազմով», ինչպես նաև Մոսկվայի, Լենինգրադի և այլ քաղաքների պատա-
նիների ու աղջիկների աշխատանքային մի շարք արժեքավոր նախաձեռնու-
թյուններ։
Քիմիական մանրաթելի գործարանի կոմերիտականների ու երիտասարդ-
ների շրջանում լայնորեն տարածվել է Շչոկինոյի քիմիական կոմբինատի՝ քիչ
աշխատողներով շատ արտադրանք նախաձեռնությունը։ Գործարանի մանող ար-
տադրամասի բոլոր կոմերիտականները ներկայումս կիրառում են այդ մեթոդը,
որը նրանց հնարավորություն է ընձեռում զգալիորեն բարձրացնելու աշխա-
տանքի արտադրողականությունը։ Արտադրամասի Վանիկ Խեչոյանի ղեկավա-
րած կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադը յուրաքանչյուր հերթափոխում

պլանից ավելի թողարկում է պետական որականիշով 600 կգ ացետատային ժապավեն։

Կոմերիտմիության քաղաքային կոմիտեն ու սկզբնական կոմերիտական կազմակերպությունները ձգտում են յուրաքանչյուր նախաձեռնություն ու մասսայական շարժում արմատավորել երիտասարդ աշխատավորների շրջանում։ Այսպես, «Ավտոմատիկա» գործարանի կոմերիտականները հանդես են եկել «Բանվորական նախաձեռնությանը՝ ինժեներական հոգատարություն» նախաձեռնությամբ։ Դրա իմաստն այն է, որ բանվորական յուրաքանչյուր առաջարկություն կամ շարժում ստանա ինժեներական հիմնավորում։ Սարքաշինարարների այդ նախաձեռնությունն այսօր հաջողությամբ կենսագործվում է նաև մյուս ձեռնարկություններում։ Այն հնարավորություն է ընձեռում տնտեսապես հիմնավորելու բանվորի ստանձնած սոցիալիստական պարտավորությունը, մշակելու աշխատանքի արդյունավետության և արտադրանքի որակի բարձրացման անձնական կոմպլեքսային պլան։ Այդ նպատակով արտադրամասերում, կոմերիտական բրիգադներում տեղի են ունենում ստանձնած պարտավորությունների ու նախաձեռնությունների հրապարակային պաշտպանություններ, որոնց մասնակցում են ինժեներատեխնիկական աշխատողները։ Այդպիսի պաշտպանության են արժանացել քիմիական մանրաթելի գործարանի տեսակավորման արտադրամասի Կարինե Տեպանոսյանի կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադի՝ «Հնգամյակը չորս տարում», քիմիական գործարանի արհեստական սուտակի արտադրամասի կոմերիտականների՝ «Տարվա պլանային առաջադրանքները՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխության օրը», «Ավտոմատիկա» գործարանի մեխանիկական արտադրամասի Վաչագան Սուքիասյանի՝ «Հնգամյակում մեկ ու կես հնգամյա նորմա» և շատ այլ նախաձեռնություններ։

Ճշգրիտ հաստոցների գործարանում կոմերիտականների շրջանում լայնորեն տարածվել է անձնական դրոշմանիշով աշխատելու, «Որակի գերազանցիկ» կոչմանն արժանանալու համար շարժումը։ Գործարանում թողարկվող արտադրանքի 70 տոկոսը կրում է պետական որականիշ, բազմաթիվ երիտասարդներ աշխատում են անձնական դրոշմանիշով։

Կոմերիտմիության քաղկոմն իր ամենօրյա գործունեության ընթացքում ձգտում է հասնել այն բանին, որպեսզի յուրաքանչյուր նախաձեռնություն մասսայականություն ձեռք բերի երիտասարդության շրջանում, լայնորեն արմատավորվի և դառնա աշխատանքի նշանաբան։ Դրա հետ մեկտեղ հիմնական ուշադրությունը նվիրվում է ոչ թե նախաձեռնությունների քանակի ավելացմանը, այլ այն բանին, որ դրանք բխեն տվյալ աշխատանքային կոլեկտիվի ռեալ հնարավորություններից, համապատասխանեն նրա շահերին, լինեն հիմնավորված, օժանդակեն գործին։

Քաղաքի կոմերիտական կազմակերպությունների ուշադրության կենտրոնում է կոմերիտական հարվածային կառույցների պատվերների ճիշտ և ժամանակին կատարումը։ Կոմերիտականների և երիտասարդների շրջանում լայնորեն արմատավորվել է «Ավտոմատիկա» գործարանի կոմերիտականների՝ «Սիբիրի և Հեռավոր Արևելքի պատվերներին՝ կանաչ ճանապարհ» նախաձեռնությունը։ Նրանք 1980 թ. հարվածային կառույցների պատվերների պլանը կատարել են հոկտեմբերին, իսկ 1981 թ. առաջին կիսամյակում պլանից դուրս առաքել են 120 չափիչ սարքեր։ Ավտոգենային մեքենաշինության գործարանի կոմերիտականները հարվածային կառույցներ են ուղարկում միայն պետական որականիշով արտադրանք։ Իսկ լուսատեխնիկական գործարանի կոմերիտականները միշտ ժամկետից շուտ են առաքում երկրի հյուսիսային շրջանների և ԲԱՄ-ի պատվերները։

Ժողովրդատնտեսական կարևորագույն կառույցների նկատմամբ կոմերիտմիության շեֆությունը քաղկոմը համարում է կապիտալ շինարարության պլանների կատարմանը երիտասարդության ակտիվ մասնակցության, նրանց աշխատանքային դաստիարակության կարևոր միջոց։ Կոմերիտականների նախաձեռնությամբ քաղաքային կոմերիտական հարվածային կառույց են հայտարարվել նոր արտադրությունների, պիոներների պալատի, ճոպանուղու, կապի արտադրամիավորման նոր մասնաշենքի շինարարությունները, որոնք

«Ավտոմատիկա» գործարանի կոմերիտա-
հաջողությամբ իրականացվում են։ «Ավտոմատիկա» գործարանի կոմերիտական հարվածային կառույց է հայտարա-
կան կազմակերպությունը կոմերիտական հարվածային կառույց է հայտարա-
րել գործարանի պիոներական ճամբարի շինարարությունը։ Յուրաքանչյուր օր
հասարակական կարգով կառույցի շինարարությունում աշխատում են 25—30
երիտասարդներ։ Մի շարք նորակառույցներում կոմերիտականներն ու երիտա-
սարդները պարտավորվել են ստանձնել արտադրական օբյեկտների կառուցման
շեֆությունը։
Կուսակցության XXVI համագումարը հստակորեն որոշեց կոմերիտական-
ների ու երիտասարդների խնդիրները երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման
գործում։ Քաղկոմը քաղաքի աշխատավոր երիտասարդության ուժերը, կարո-
ղությունններն ու էներգիան նպատակաուղղում է տնտեսական խնդիրների կեն-
սագործմանը, յուրաքանչյուր կոմերիտականի և երիտասարդի աշխատանքի
արդյունավետության բարձրացմանը։
Կոմերիտական կազմակերպություններում լայն թափ է ստանում «Տասնմե-
կերորդ հնգամյակին՝ երիտասարդների հարվածային աշխատանքը, գիտելիք-
ները, նախաձեռնությունն ու ստեղծագործությունը» մասսայական շարժումը։
Հենվելով տասներորդ հնգամյակում ձեռք բերված առաջավոր փորձի վրա,
զարգացնելով կոմերիտականների աշխատանքային եռանդը, ԼԿԵՄ կոմիտեննե-
րը համակողմանիորեն օգնում են յուրաքանչյուր երիտասարդ աշխատավորի՝
ստանձնելու սոցիալիստական բարձր պարտավորություններ, հայտնաբերելու
թաքնված ռեզերվները, պայքարելու բարձրարտադրողական աշխատանքի հա-
մար, ամեն մի տեղամասում թողարկելու միայն գերազանց որակի արտա-
դրանք։ «Ավտոմատիկա» գործարանի մեխանիկական արտադրամասի խառատ
Ժորա Սահակյանը, կահույքի արտադրամիավորման առաջին մեքենայական
մշակման արտադրամասի կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադի բրիգա-
դավար Առաքել Օհանյանը, ճշգրիտ հաստոցների գործարանի կարգավորող
Ռաֆիկ Ալավերդյանը, գեղարվեստական իրերի կոմբինատի բանվորուհի Ալի-
սա Տարաքչյանը և շատ ուրիշներ հանդես են եկել «Տարվա պլանային առա-
ջադրանքները՝ ՀԼԿԵՄ 60-ամյակի օրը» նախաձեռնությամբ։ Քիմիական ման-
րաթելի գործարանի մանող և տեսակավորման արտադրամասերի կոմերիտա-
կաններն աշխատում են «ՀԼԿԵՄ 60-ամյակին՝ 60 հարվածային հերթափոխ»,
նշանաբանով և խոստացել են պլանից ավելի թողարկել 360 տոննա ացետա-
տային ժապավեն։ Լուսատեխնիկական գործարանի հավաքման երկրորդ ար-
տադրամասի երիտասարդները պայքար են ծավալել կոմերիտմիության պան-
ծալի հոբելյանի օրը արտապլանային 600-րդ կենցաղային լուսատուն թողար-
կելու համար, իսկ չորս կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադներ խոստա-
ցել են այդ օրը կատարել տարվա պլանային առաջադրանքները։
Կոմերիտմիության քաղկոմն անցկացնում է ՀԼԿԵՄ 60-ամյակին նվիրված
կոմերիտական կազմակերպությունների աշխատանքային լավագույն գործերի
ստուգատես-մրցույթ, որին մասնակցում են կոմերիտական-երիտասարդական
բրիգադները։ Հաղթողները կարժանանան ՀԼԿԵՄ 60-ամյակի անվամբ կոչվելու
պատվին։
Կիրովականի աշխատավոր երիտասարդությունը լի է վճռականությամբ՝
բազմապատկելու ձեռք բերած աշխատանքային նվաճումները, տասնմեկերորդ
հնգամյակը նույնպես դարձնելու կարմրադրոշ հնգամյակ, նոր վառ էջեր գրելու
քաղաքի երիտասարդության աշխատանքային տարեգրության մեջ, հայրենա-
սիրական նոր գործերով ու նախաձեռնություններով նշանավորելու հնգամյակի
յուրաքանչյուր տարին, Հայաստանի լենինյան կոմերիտմիության փառապանծ
հոբելյանը։ Մեզ համար գործողության ուղեցույց է համագումարի ցուցումը՝
նպաստել, որ կազմավորվի ակտիվ, իրենց գործն իմացող, աշխատանքը սի-
րող և աշխատել կարողացող մարդկանց սերունդ, որը միշտ պատրաստ լինի
պաշտպանելու իր հայրենիքը։

Ֆ. Ա. ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

ՀԼԿԵՄ Կիրովականի քաղկոմի առաջին քարտուղար

ԴՊՐՈՑԻՆ՝ ԿՈՄԵՐԻՏԱԿԱՆ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

«Եթե դուք կարողանաք ճիշտ ընտրել Ձեր մասնագիտությունը, ապա երջանկությունը ինքը կգտնի ձեզ»։

Կ. Դ. ՈՒՇԻՆՍԿԻ

ՍՄԿԿ ԿԵՆՏԿՈՄԻ ԵՎ ՍՍՀՄ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ խորհրդի 1977 թվականի դեկտեմբերի 22-ի՝ «Հանրակրթական դպրոցների սովորողների ուսուցումը, դաստիարակությունը և աշխատանքի համար նրանց նախապատրաստումը է՛լ ավելի կատարելագործելու մասին» որոշմամբ պահանջվում է դպրոցականներին խոր կերպով ծանոթացնել գիտության հիմունքներին, լուրջ ուշադրություն նվիրել նրանց կոմունիստական դաստիարակությանը, ստեղծարար աշխատանքի նախապատրաստման հետագա կատարելագործմանը։ Այնտեղ նշված է, որ ընդհանուր պարտադիր միջնակարգ կրթության պայմաններում սովորողների աշխատանքային ուսուցման, դաստիարակության և նրանց մասնագիտական կողմնորոշման այժմյան դրվածքը չի համապատասխանում հանրային արտադրության և գիտատեխնիկական առաջընթացի աճած պահանջներին։ Հենց այս խնդրից ելնելով էլ ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի IV պլենումը կոմերիտական կազմակերպություններին պարտավորեցրեց մոբիլիզացնել բոլոր կոմերիտական ջոկատների ուժերը՝ կուսակցության և կառավարության որոշումների պահանջները հետևողականորեն կատարելու համար, առանձնակի ուշադրություն նվիրել սովորողների մասնագիտական կողմնորոշմանը։

Արտադրությունում թե բուհում մասնագիտության ճիշտ ընտրությունը շատ էական նշանակություն ունի։ Եթե երիտասարդը սիրում է իր ընտրած մասնագիտությունը, ծանոթ է դրա նորագույն նվաճումներին և իր բոլոր հնարավորություններն ու ընդունակությունները ներդնում է այն յուրացնելու համար, ապա այդ ամենը դառնում է հետագա հաջողության գրավական։ Դպրոցականների մասնագիտական կողմնորոշման գործում մեծ անելիքներ ունեն բուհական կոմերիտական կազմակերպությունները։ Լայն է խնդիրների այն համակարգը, որոնք ծառացած են նրանց առջև։

Բուհում ուսումնական հաջողությունները մեծ մասամբ պայմանավորված են այն բանով, թե ինչ ընդունակություններով ու կարողություններով են այնտեղ գալիս դիմորդները, որքանով ճիշտ են ընտրում նրանք իրենց ապագա մասնագիտությունը։ Այս առնչությամբ էլ Երևանի պետական համալսարանի կոմերիտական կազմակերպությունն իր ջանքերը կենտրոնացնում է դիմորդների կայուն բազայի ստեղծման, նրանց մասնագիտական կողմնորոշմանն օգնելու, գիտելիքների մակարդակը բարձրացնելու վրա։ Այդ նպատակով մի քանի տարի առաջ ԼԿԵՄ կոմիտեին առընթեր կազմակերպվեց և կանոնավոր գործում է «փոքր ակադեմիան», որը կոորդինացնում է պատանի ֆիզիկոսի, մաթեմատիկոսի, կենսաբանի, քիմիկոսի, աշխարհագրագետի, պատմաբանի, բանասերի (հայոց լեզու, օտար լեզու), ռուսաց լեզվի և գրականության, իրավաբանի ստացիոնար, պատանի ֆիզիկոսի և մաթեմատիկոսի հեռակա դպրոցների և աշակերտական գիտական ընկերության աշխատանքները։

«Փոքր ակադեմիայի» տարբեր բաժիններում սովորում են հանրակրթական դպրոցների VIII—X դասարանների ավելի քան 2.500 աշակերտներ։ Ամեն տարի սեպտեմբեր ամսին կազմակերպվում է աշակերտների ընդունելությունը՝ հանրակրթական դպրոցների դիրեկցիաների միջնորդությամբ։ Դասերը շաբաթը երկու անգամ հասարակական կարգով վարում են ֆակուլտետների երիտասարդ դասախոսները, ասպիրանտները և գերազանցիկ ուսանողները։ Ֆակուլտետների դեկանատները և խորհուրդները մշտական հոգատարության և ուշադրության կենտրոնում են պահում պատանի մասնագետի դպրոցները։ Դեկա-

*նատի կամ խորհրդի նիստում հաստատվում են դպրոցի ծրագիրն ու աշակեր-
տական գիտական կոնֆերանսի թեմաները։ «Փոքր ակադեմիայի» սաները ուսա-
նողներին հավասար իրավունքով օգտվում են համալսարանի գիտական գրա-
դարանից, պարապում ընթերցասրահներում և լաբորատորիաներում։ Դասերի
ընթացքում աշակերտների համար ցուցադրվում են գիտահանրամատչելի ֆիլ-
մեր, լուսապատկերներ։ Համալսարանում աշակերտները հնարավորություն են
ունենում խորացնելու իրենց գիտելիքները, ավելի մոտիկից ծանոթանալու
նախընտրած մասնագիտությանը, գիտության նորագույն ուղղություններին,
նվաճումներին։*

*Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ «փոքր ակադեմիան» ավար-
տած աշակերտների ճնշող մեծամասնությունն ընդունվում է բուհ, իսկ եթե ձա-
խողվում են, ապա ոչ այն առարկայից, որը պարապել են համալսարանում։ Այս
հանգամանքը հաշվի առնելով՝ ԼԿԵՄ կոմիտեն պայմաններ է ստեղծել, որպես-
զի աշակերտները հնարավորություն ունենան միաժամանակ սովորելու ֆի-
զիկոսի և մաթեմատիկոսի կամ պատմաբանի և բանասերի, քիմիկոսի և կեն-
սաբանի դպրոցներում և այլն։ Անցյալ տարի «պատանի մաթեմատիկոս» դըպ-
րոցի 54 շրջանավարտներից 32-ը ընդունվեցին համալսարան։ Այս ամենն օգ-
նում է նաև առաջին կուրսում ադապտացիայի պրոցեսի արագացմանը։*

*«Փոքր ակադեմիայի» սաներին հաղորդակից ենք դարձնում համալսարա-
նի, կոմերիտական կազմակերպության կյանքին։ Նրանց համար կազմակեր-
պում ենք հավաքներ, հանդիպումներ ֆակուլտետների ղեկավարների, դասա-
խոսների հետ։ «Պատանի բանասեր» դպրոցի աշակերտների ուժերով համալ-
սարանում կազմակերպվում են գրքերի քննարկումներ։ Տարբեր դպրոցներից
եկած այդ աշակերտները միավորվում են մեկ կոլեկտիվում և, որպես համալ-
սարանական, մասնակցում կոմերիտական կազմակերպության միջոցառումնե-
րին, հանդիպումներին, քննարկումներին։*

*ԼԿԵՄ կոմիտեն իր շեֆական աշխատանքի կարևոր բնագավառ է համա-
րում օգնությունը գյուղական դպրոցին։ Համամիութենական կոմերիտական ժո-
ղովների ընթացքում համալսարանում սկիզբ առավ «գյուղական դպրոցին՝
կոմերիտական հոգատարություն» շարժումը։ Գյուղական դպրոցի աշակերտնե-
րին օգնելու, նրանց համալսարանի հետ կապելու, ֆիզիկա-մաթեմատիկական
գիտելիքներ պրոպագանդելու լավագույն ձևեր են դարձել «պատանի ֆիզիկոս»
և «պատանի մաթեմատիկոս» հեռակա դպրոցները։ Հեռակա դպրոցներում այժմ
սովորում են շուրջ 1.500 դպրոցականներ, որոնց ընդունելությունը, հանձնա-
րարությունները տալը կատարվում են «Ավանգարդ» թերթի միջոցով։ Դպրոցա-
կան արձակուրդի օրերին լավագույններին հրավիրում ենք համալսարան և
նրանց համար կազմակերպում դասախոսությունների ցիկլեր, լաբորատոր և
գործնական պարապմունքներ, օլիմպիադաներ։ Ուսանողների ուժերով հավաք-
վել և գյուղական դպրոցների գրադարաններին են հանձնվել հարյուրավոր գըր-
քեր։*

*Ցավոք, «փոքր ակադեմիայի» մասնակիցների թիվը տարվա սկզբին ավե-
լի շատ է լինում, քան վերջում։ Բանն այն է, որ որոշ ծնողներ գերադասում են
երեխաներին տալ մասնավոր ուսուցման։ Եվ դա այն դեպքում, երբ «փոքր ակա-
դեմիայի» ունկնդիրների 70 տոկոսից ավելին ընդունվում են բուհ։ Մեր խորին
համոզմամբ բուհական կոմերիտական կազմակերպությունները կարող են ավե-
լի արդյունավետ աշխատանք կատարել դպրոցականների գիտելիքների մակար-
դակը բարձրացնելու նպատակով։ Մասնավորապես այդ է հաստատում մեր
«փոքր ակադեմիայի» փորձը։ Եվ դրանով նրանք գործնականում կպայքարեն
մեր կյանքում բավականաչափ տարածված մի խորթ երևույթի՝ մասնավոր պա-
րապմունքների պրակտիկայի դեմ։*

*ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի IV պլենումը բարձրագույն և միջնակարգ մասնագի-
տական ուսումնական հաստատությունների, գիտական հիմնարկությունների
կոմերիտական կազմակերպությունների առջև խնդիր դրեց՝ օգնել դպրոցական
առարկայական օլիմպիադաների, գիտական կոնֆերանսների անցկացման,
գիտատեխնիկական գիտելիքների պրոպագանդմանը նվիրված լեկտորիումների,
նշանավոր գիտնականների հետ հանդիպումների կազմակերպմանը։ Այդ պա-*

հանջների իրականացման նպատակով ԼԿԵՄ կոմիտեին առընթեր ստեղծել ենք աշակերտական գիտական ընկերություն՝ 10 բաժանմունքներով: Նրա նախաձեռնությամբ պատանի մասնագետների դպրոցներում կազմակերպվում են օլիմպիադաներ, վիկտորինաներ, աշակերտական գիտական կոնֆերանսներ և այլն: Մեր սաներից լավագույնները, օլիմպիադաների հաղթողները հնարավորություն են ունենում մասնակցելու հանրապետական աշակերտական առարկայական օլիմպիադաներին և, որպես կանոն, նվաճում են մրցանակային տեղեր: ԼԿԵՄ կոմիտեի հանձնարարությամբ ուսանողները մաթեմատիկայից և ֆիզիկայից օլիմպիադա են անցկացրել Երևանի Ջերժինսկու անվան, Կամո քաղաքի № 1 դպրոցներում և այլն: Յուրօրինակ ոգևորությամբ են աշակերտները մասնակցում տարին երկու անգամ համալսարանում կազմակերպվող աշակերտական գիտական կոնֆերանսներին:

«Փոքր ակադեմիան» օրեցօր ընդլայնում է իր գործունեության շրջանակները: Մեր լավագույն ուսանողները, երիտասարդ գիտնականները լինում են հանրապետության տարբեր շրջաններում, աշակերտների համար կարդում դասախոսություններ, հանձնարարում ռեֆերատներ, գիտահետազոտական թեմաներ, ամիսը 2—3 անգամ նրանց համար կազմակերպում կոնսուլտացիաներ և լավագույն գործերը ներկայացնում աշակերտական գիտական կոնֆերանսների քննարկմանը: Ուսանող պրակտիկանտները ևս դպրոցներում լավագույն աշակերտներին հանձնարարում են թեմաներ և նրանց ռեֆերատները վերլուծում գիտական կոնֆերանսում: Յուրաքանչյուր կոնֆերանսում քննարկվում է 100-ից ավելի աշակերտական գործ, որոնցից լավագույնները մասնագիտական հանձնաժողովների կողմից արժանանում են տարբեր մրցանակների, իրավունք ստանում ներկայացվելու ուսանողական գիտական կոնֆերանսներին: 1981 թ. ապրիլին կայացած գիտական կոնֆերանսը նվիրված էր ՀԼԿԵՄ 60-ամյակին: Աշակերտական գիտական ընկերության աշխատանքներին հատկապես ակտիվորեն են մասնակցում Երևանի № № 20, 72, 76, 132, 3, 1 գիշերօթիկ, Հրազդանի, Նաիրիի շրջանների դպրոցների աշակերտները: Նախատեսվում է առավել հաջողված աշակերտական ռեֆերատները տպագրել համալսարանական հանդեսներում:

Դեռևս իր ժամանակին Կրուպսկայան նշել է, որ աճող սերնդին պետք է սովորեցնել ինքնուրույն տիրապետել գիտելիքներին: Դա այն ծրագրային խնդիրներից մեկն է, որը պետք է լուծի սովետական դպրոցը: Ինքնուրույն պարապել, կարողանալ օգտվել գրականությունից, գրել ռեֆերատներ՝ այս ամենն աշակերտը պետք է սովորի դպրոցում: Դրան մեծ չափով կարող է օգնել աշակերտական գիտական կոնֆերանսների կազմակերպումը դպրոցներում, շրջաններում: Անհրաժեշտ է կազմակերպել ոչ միայն աշակերտական հանրապետական օլիմպիադաներ, այլև առարկայական գիտական կոնֆերանսներ, լավագույն գործերի մրցանակաբաշխություններ և այլն:

Դպրոցականներին օգնելու լավագույն միջոց է նաև ԼԿԵՄ կոմիտեի ուղեգրերով ամռան ամիսներին գյուղական շրջաններ մեկնած ուսանողների կողմից կոնսուլտացիոն կետերի ստեղծումը: Դրանք օգնում են դիմորդներին՝ հասկանալու չյուրացված նյութը, գաղափար կազմելու ընտրած մասնագիտության, նրա հեռանկարների մասին: Հուլիս—օգոստոս ամիսներին Դիլիջանի, Ծաղկաձորի, Հանքավանի ճամբարներում համալսարանի կոմերիտականները բացում են մաթեմատիկայի, ֆիզիկայի, ռուսաց լեզվի մասնագիտական խմբակներ: ՀԼԿԵՄ Կենտկոմի անմիջական օգնությամբ պատանի տեխնիկների Ծաղկաձորում գործող պիոներական ճամբարին տրվեց ֆիզիկա-մաթեմատիկական թեքում: Այնտեղ իրենց հանգիստն անցկացրին շուրջ 200 դպրոցականներ: Համալսարանի բարձր կուրսի գերազանցիկ ուսանողների, դասախոսների ուժերով ճամբարում ամենօրյա պարապմունքներ կազմակերպվեցին ֆիզիկայից և մաթեմատիկայից: Նրանց համար համալսարանի պրոֆեսորները, դասախոսները կարդացին դասախոսություններ, լուծեցին հետաքրքրաշարժ խնդիրներ, անցկացրին ստուգողական դասեր: Այսպիսով, աշակերտների ակտիվ հանգիստը զուգակցվեց ֆիզիկայի և մաթեմատիկայի գիտելիքների խորացման հետ:

Հայաստանի կոմկուսի XXVII համագումարում ընկ. Կ. Ս. Դեմիրճյանն

ասաց, որ շատ դրոցներում առաջվա պես անբավարար են զբաղվում աշակերտների մասնագիտական կողմնորոշման և աշխատանքային դաստիարակության հարցերով: Հասկանալի է, այդ գործը պատշաճ ձևով կազմակերպելու համար հարկ է ամրապնդել դպրոց-բուհ կապը, որը հաճախ ոչ միշտ է կայուն: Դպրոցների մասնագիտական կողմնորոշման ուսումնամեթոդական կաբինետները, քաղաքային և շրջանային սովետների գործկոմներին առընթեր գործող սովորողների մասնագիտական կողմնորոշման և շրջանավարտների աշխատանքի տեղավորման խորհուրդներն ամուր կապ չեն ստեղծում բուհերի և դպրոցների միջև: Համարյա ոչ մի դպրոցի ղեկավարություն չի դիմում Համալսարանին՝ հանդիպումների ու էքսկուրսիաների կազմակերպման, բարձր դասարանցիներին մասնագիտական կողմնորոշման գործում օգնելու հարցերով: Դպրոցում շեֆական աշխատանք կատարող ուսանողների առջև խնդիր է դրված՝ կողմնորոշել երեխային առավել վաղ հասակից, ընդլայնել նրա հակումների, ձգտումների, նախասիրությունների շրջանակը, օգնել նրան՝ գտնելու իրեն հետաքրքրող հարցերի պատասխանները, ավելի բորբոքելու նրա հետաքրքրասիրությունը: Այստեղ լուրջ անելիքներ ունեն նաև մանուկների ու պատանիների համար լույս ընծայվող թերթերն ու ամսագրերը:

Դպրոցականների հետ Համալսարանի ԼԿԵՄ կոմիտեի աշխատանքը չի սահմանափակվում միայն «փոքր ակադեմիայի» շրջանակներով: ՀամԼԿԵՄ IV պլենումի որոշումների կենսագործման նպատակով Համալսարանի բոլոր ֆակուլտետների բազայի վրա կազմակերպել ենք մանկավարժական կոմերիտական ջոկատներ և ուղարկել դպրոցներ: Ամբողջ շեֆական աշխատանքը դպրոցում դրվել է մանկավարժական ջոկատի վրա, որի կազմում տարբեր մասնագիտությունների, տարբեր նախասիրությունների տեր ուսանողներ են, բանվորներ ու ինժեներներ, սպորտսմեններ և երաժիշտներ: Նրանք բազմակողմանի օգնություն են ցույց տալիս դպրոցների կոմերիտական և պիոներական կազմակերպություններին, ղեկավարում մասնագիտական խմբակներ ու ակումբներ, անցկացնում հանդիպումներ ու բանավեճեր, բացում մասնագիտական կողմնորոշման անկյուններ, կազմակերպում դասախոսություններ և զրույցներ, էքսկուրսիաներ ու գաղափարաքաղաքական դաստիարակության տարբեր միջոցառումներ:

Գաղտնիք չէ, որ դպրոցն ավարտած, բուհ եկած շատ երիտասարդներ խիստ աղոտ պատկերացում ունեն նկարչության, երաժշտության, վարվեցողության կանոնների մասին և այլն: Դպրոցում մտցված են էսթետիկայի որոշակի ժամեր, բայց ո՞վ, ի՞նչ ծրագրով և ի՞նչ ձեռնարկով է անցկացնում այդ ժամերը, մինչև հիմա էլ ճշտված չէ: Վարվեցողության կուլտուրայի պակասը չէ՞ պատճառը, որ այսօր հանդիպում ենք դեպքերի, երբ բարձր են խոսում տրանսպորտում ու հասարակական վայրում, խախտում են երթևեկության կանոնները, տղաները կոպիտ են վարվում աղջիկների հետ և այլն: Այս բացը շատ հաճախ նկատվում է նաև ուսանողների մոտ: Մինչդեռ բարեկրթությունը, վարվեցողության կանոնները պետք է երեխայի մեջ ներարկել փոքրուց, դպրոցական նըստարանից, մանկապարտեզից: Այս հարցում մեծ դեր ունեն կատարելու ինչպես դպրոցների մանկավարժական կոլեկտիվները, ծնողները, այնպես էլ շեֆ ձեռնարկությունների ու բուհերի կոմերիտական կազմակերպությունները:

Համալսարանի ԼԿԵՄ կոմիտեի շեֆական գործունեության մի բնագավառն էլ անչափահասների հետ տարվող աշխատանքն է: Իրավաբանական ֆակուլտետի ուսանողներն ստանձնում են մայրաքաղաքի տարբեր թաղամասերի անչափահասների շեֆությունը: Համալսարանի դրուժինայի և օպերատիվ շտաբների անդամների ուժերով հսկողություն է սահմանվում որոշակի միկրոշրջանների, այնտեղ հաշվառման վերցված «դժվարին» անչափահասների գործողությունների վրա: Իրավական գիտելիքների պրոպագանդման, աշակերտներին օրենքի պահանջների հետ ծանոթացնելու համար մայրաքաղաքի և հանրապետության տարբեր շրջանների դպրոցներում այդ թեմաներով հաճախակի կազմակերպվում են դասախոսություններ, զրույցներ, ռեֆերատների ընթերցումներ և այլն: Նման անչափահասներից ոմանց ուսանող շինարարների հետ ու-

ղարկում ենք շինջոկատ, որտեղ ուսանողների հետ երկու ամսվա համատեղ կյանքը, աշխատանքը, կոլեկտիվը շատ բան են փոխում նրանց մեջ։

ԼԿԵՄ կոմիտեն շեֆական աշխատանքի ընթացքի և արդյունքների մասին հաճախակի լսում է հարցեր, հաղորդումներ։ «Երևանի համալսարան» բազմատպաքանակ թերթում պարբերաբար երևում է «Ջահ» էջը՝ նվիրված շեֆական աշխատանքներին։ ԼԿԵՄ կոմիտեն կազմակերպում է «Լավագույն ուսուցիչը», «Լավագույն կոմերիտական մանկավարժական ջոկատ», «Լավագույն ջոկատավար» մրցույթներ։

Հարուստ, բազմաբովանդակ է համալսարանի կոմերիտական կազմակերպության ծավալած շեֆական աշխատանքը, որը տարիների ընթացքում նոր որակ և նոր ձևեր է ստանում։ Մեր կազմակերպությունը Հայաստանի լենինյան կոմունիստական երիտասարդական միության առաջավոր ջոկատներից է և իր ողջ գործունեությամբ նպաստում է նրա պանծալի ավանդույթների հարստացմանը։ Կուսակցության մեծ հոգատարությանը, կառավարական բարձր պարգևին, որին արժանացել է Հայաստանի կոմերիտմիությունը, մենք կպատասխանենք գերազանց ուսմամբ և հայրենանվեր նոր գործերով։

ՀՐԱՆՈՒՇ ՀԱԿՈԲՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարանի
ԼԿԵՄ կոմիտեի քարտուղար

ՄԱՐՔՍԻԶՄ-ԼԵՆԻՆԻԶՄԻ ԴԱՍԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Զ. Լ. ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ

ԴԵՌԵՎՍ XIX ԴԱՐԻ վերջին մարքս-լենինյան թեորիան իր անմիջական արձագանքն ունեցավ հայ առաջավոր մտավորականության շրջանում։ Խորապես ըմբռնելով դարաշրջանի ամենաառաջադիմական ուսմունքի նշանակությունը՝ այն ծավալել էր ակտիվ գործունեություն գիտական կոմունիզմի դասականների ստեղծագործությունների թարգմանության ու հրատարակման նպատակով։

Ուշագրավ է, օրինակ, **Կ. Մարքսի** և **Ֆ. Էնգելսի** Կոմունիստական կուսակցության մանիֆեստի թարգմանությունն ու հրատարակումը։ **Արդեն 1887 թ.** այն թարգմանվել էր ֆրանսերենից, որի մասին վկայում է ինքը՝ **Ֆ. Էնգելսը** Մանիֆեստի **1888 թ.** անգլերեն հրատարակության առաջաբանում. «Հայերեն թարգմանությունը, որ մի քանի ամիս առաջ պետք է տպագրվեր Կոստանդնուպոլսում, ինչպես ինձ հաղորդել են, լույս չտեսավ այն պատճառով միայն, որ հրատարակիչը վախեցել է գիրքը լույս ընծայել **Մարքսի** անունով, իսկ թարգմանիչը չի համաձայնել «Մանիֆեստը» ներկայացնել որպես իր աշխատությունը»։

Մանիֆեստի հայերեն հրատարակությունն իրականացվում է միայն **1904 թ.**՝ **Վ. Ի. Լենինի** և **Ստ. Շահումյանի** անմիջական նախաձեռնությամբ, կուսակցության Կենտկոմին կից ստեղծված հայոց և վրաց լեզուներով կուսակցության սոցիալ-դեմոկրատական գրականության հրատարակման հանձնաժողովի կողմից։ **Այն** գերմաներենից թարգմանել էր **Ստ. Շահումյանը**։ Նույն թվականին հրատարակվում է նաև **Կ. Մարքսի** Վարձու աշխատանք և կապիտալ աշխատությունը։

Իսկ Ֆ. Էնգելսի աշխատություններից Գիտական սոցիալիզմը հրատարակվել է դրանից մոտ տասը տարի առաջ՝ **1894 թ.** Վիեննայում։

Մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների աշխատությունների թարգմանությունն ու հրատարակումը նոր թափով ծավալվեց **1920 թ.** հետո, երբ Հայաստանում հաղթանակեցին սովետական կարգերը։ Խորհրդանշական է, որ Պետհրատի հրատարակած առաջին գիրքը **Կ. Մարքսի** Վարձու աշխատանք և կապիտալ-ն էր։ Իսկ **1920—1976 թթ.** ընթացքում **Կ. Մարքսի** և **Ֆ. Էնգելսի** ստեղծագործությունները հրատարակվել են **117** անգամ՝ **743** հազար ընդհանուր տպաքանակով, **Վ. Ի. Լենինի** ստեղծագործությունները՝ **413** անգամ՝ **2** մլն **441** հազար օրինակ տպաքանակով։ Այդ ստեղծագործությունների հրատարակման նման ծավալն անհրաժեշտ բազա հանդիսացավ նաև նրանց մատենագիտության ստեղծման համար։

Մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների ստեղծագործությունների մատենագիտությունը թերևս ամենաբազմազանն է ու ճյուղավորվածը։ Այն իր արտահայտությունն է գտնում ինչպես նրանց առանձին ստեղծագործություններին նվիրված ցանկերում, նույնպես և ընդհանուր, թեմատիկ, երկրագիտական ցանկերում, ընթացիկ մատենագիտական հրատարակություններում, ժողովածուներում...

Չնայած **Կ. Մարքսի** և **Ֆ. Էնգելսի** աշխատությունների հայերեն հրատարակումը, ինչպես նշվեց, սկսվել էր վաղուց, սակայն նրանց ստեղծագործությունների մատենագիտության կազմման առաջին փորձն արվեց միայն **50-ական** թվականներին։

1948 թ. ՀԿ(բ)Կ Կենտրոնական կոմիտեի պրոպագանդայի և ագիտացիայի բաժինը կազմում և հրատարակում է «Օրինակելի ցուցակներ» մարքսիստական-լենինյան թեորիան

ինքնուրույն կերպով ուսումնասիրողներին հանձնարարվող գրականության: Սակայն հանձնարարական այդ առաջին ցուցակները հեռու էին ամբողջական լինելուց և չունեին մատենագիտական բավարար մակարդակ:

Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի ստեղծագործությունների հայերեն հրատարակություններն իրենց առաջին համեմատաբար ամբողջական արտահայտությունն ստացան Ալ. Մյասնիկյանի անվան հանրապետական գրադարանի 1950 թ. հրատարակած գործում՝ Մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների բիբլիոգրաֆիա: 1920—1 հունվարի 1950 թ.: Այն կազմել էին Լ. Մելքումյանը և Վ. Կարմենյանը: Ցանկը բաժանված է երկու հիմնական մասի՝ ժամանակագրական և այբբենական: Երկու բաժիններում էլ նյութերը ներկայացված են ըստ հեղինակների և ժամանակագրական կարգով առանձին տրված են Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի համատեղ ստեղծագործությունները:

Սակայն այս մատենագիտությունն ունի ըզգալի թերություններ. դրանում տեղ չեն գտել ՀՍՍՀ-ից դուրս տպագրված հրատարակությունները, պարբերական մամուլի նյութերը, մատենագիտությունն ընդհանրապես զուրկ է օժանդակ ապարատից և այլն: Բայց և այնպես, չնայած թերություններին, այդ մատենագիտությունը նշանակալից երևույթ էր մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների ստեղծագործությունների հայերեն հրատարակություններն ի մի բերելու ասպարեզում:

Այն ընդհուպ մինչև 70-ական թվականները հրապարակի վրա եղած միակ գիտաօժանդակ մատենագիտական աղբյուրն էր:

ՀԿԿ Կենտկոմի կուսակցության պատմության ինստիտուտի, ՍՄԿԿ Կենտկոմին առընթեր մարքսիզմ-լենինիզմի ինստիտուտի հայկական ֆիլիալի և ՀՍՍՀ պետական գրապալատի համատեղ ջանքերով հրատարակվեց Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի աշխատությունների հրատարակությունների մատենագիտություն: 1894—1973 թթ.: Մատենագիտությունը գիտական բարձր մակարդակով կազմել է Ե. Բաղդասարյանը:

Մատենագիտության կառուցվածքը թելադրված է Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի ստեղծագործություններն ամբողջական և մատչելի ներկայացնելու անհրաժեշտությունից: Այն ունի համահավաք բնույթ, քանի որ ընդգրկում է ինչպես Հայաստանում, նույնպես և նրա սահմաններից դուրս տպագրված հայերեն բոլոր հրատարակությունները:

Մատենագիտությունը բաղկացած է ժամանակագրական, այբբենական մասերից և հավելվածից: Ժամանակագրական բաժնում ըստ հրատարակության տեսակների նախ ներկայացված են Կ. Մարքսի, Ֆ. Էնգելսի, ապա նրանց համատեղ աշխատությունները: Ներկայացված է ընտիր երկերի և ժողովածուների բովանդակությունը: Երկրորդ մասում նրանց աշխատությունների այբբենական ցանկն է, առանձնացված են միատեսակ հրատարակությունները («Առաջաբաններ», «Վերջաբաններ»): Թերևս նպատակահարմար կլիներ այբբենական ցանկը բաժանել երկու մասի, առանձին ներկայացնելով Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի աշխատությունները: Մատենագիտության մեջ առանձնացված է «Նամակներ» բաժինը, որտեղ ժամանակագրական կարգով տրված են նախ Մարքսի նամակները Էնգելսին, ապա Էնգելսի նամակները Մարքսին և հետո նրանց նամակներն այլ անձանց: Նամակները դասավորված են հասցեատերերի ազգանունների այբբենական կարգով: Սակայն այստեղ վիճելի է կազմողի մոտեցումը: Տրամաբանական կլիներ առանձնացնել Կ. Մարքսին և Ֆ. Էնգելսին այլ անձանց գրած նամակները և մեկ առանձին ցանկ կազմել դրանց համար, որը կհանդիսանար «Նամակներ» բաժնի անհրաժեշտ լրացումը: Այն մեծ օգնություն կլիներ ցանկից օգտվողներին՝ Կ. Մարքսին և Ֆ. Էնգելսին հասցեագրված նամակների մեջ արագ ու ճիշտ կողմնորոշվելու համար:

Առանձին ցանկերով ներկայացված են Կ. Մարքսի, Ֆ. Էնգելսի աշխատությունների հրատարակությունները, Կ. Մարքսի, Ֆ. Էնգելսի, Վ. Ի. Լենինի ժողովածուները, թեմատիկ ժողովածուները: Մատենագիտությունն ունի նաև անվանացանկ, տեղեկություններ հրատարակման վայրի, մատենագիտական այլ հրատարակությունների վերաբերյալ, վիճակագրական տարբեր տվյալներ նրանց աշխատությունների հայերեն հրատարակությունների մասին:

Այս ամենը մատենագիտությունը դարձնում է արտակարգ արժեքավոր ու մատչելի: Վերջին շրջանում հրատարակված թերևս ամենահաջողված գիտաօժանդակ ցանկն է այն, որտեղ լուծված են գիտամեթոդական մի շարք հարցեր, որը լայն հեռանկարներ է բացում նըման բնույթի մատենագիտությունների հրատարակման ասպարեզում: Սակայն ափսոսանքով պետք է նշել, որ ցանկում տեղ չեն գտել պարբերականներում հրապարակված ստեղծագործությունները, որը, ինչ խոսք, առավել ամբողջական կդարձներ Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի աշխատությունների հայերեն հրատարակությունների պատկերը: Մատենագիտությունից դուրս են մնացել նաև նրանց մասին եղած հայերեն բազմազան նյութերը, որոնք նրանց ժառանգության անբաժանելի մասն են կազմում: Եվ վերջապես տպաքանակի մասին: Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի հայերեն ամբողջ հրատարակություններն ամփոփող այս մատենագիտությունը հրատարակվել է ընդամենը 2000 օրինակ տպաքանակով: Բայց չէ՞ որ նրանց ստեղծագործական ժառանգությանը հաղորդակցվող ընթերցողների շրջանակը բավական լայն է— գիտական ամենատարբեր շրջաններ, կուսակցական, սովետական աշխատողներ, քաղաքական ուսուցման ցանցում ընդգրկվածներ, տարբեր բնույթի գիտական հիմնարկություններ և գրադարաններ: Մինչդեռ միայն մասսայական գրադարանների թիվն անցնում է 2000-ից:

Վատ չէր լինի, եթե Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի վերաբերյալ նման ծավալուն և օգտագործման լայն շրջանակներ ունեցող մատենագիտությունն ունենար նաև նրանց ստեղծագործությունները բնորոշող, հայերեն թարգմանությունների համառոտ պատմության և կենսագրական տվյալներ պարունակող ներածական, որը կհանդիսանար նման մատենագիտության անհրաժեշտ լրացումը:

Կ. Մարքսի, Ֆ. Էնգելսի ստեղծագործությունների հրատարակությունների մատենագիտություններ հրատարակել է նաև ՀՍՍՀ ԳԱ հասարակական գիտությունների գիտական ինֆորմացիայի սեկտորը, որը 1971 թ. Մատենագիտություն մատենաշարով հրատարակել է առանձին ցանկեր մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների վերաբերյալ:

Առաջին ցանկը նվիրված է Կ. Մարքսին, երկրորդը՝ Ֆ. Էնգելսին: Այս երկու ցանկերն ունեն նույն կառուցվածքը: Նախ՝ ներկայացված է նրանց աշխատությունները ժամանակագրական կարգով, այնուհետև՝ համատեղ աշխատությունները, թեմատիկ ժողովածուները, ապա Կ. Մարքսի, Ֆ. Էնգելսի, Վ. Ի. Լենինի համատեղ թեմատիկ ժողովածուները: Կ. Մարքսի մատենագիտության մեջ առանձին տրված է նաև աշխատությունների այբբենական ցանկը: Այս ցանկերը նախատեսված են գիտական նեղ շրջանների՝ մարքսիստական գրականության հայերեն հրատարակությունների պատմությունն ուսումնասիրողների, նրանց գրական ժառանգությունը հետազոտողների համար: Ցանկալի կլիներ, որպեսզի դրանցում տեղ գտնեին նաև Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի մասին եղած հայերեն նյութերը:

Մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների հայերեն թարգմանված երկերի մատենագիտության ռուսերեն հրատարակության նախաձեռնությունը ևս պատկանում է ինֆորմացիայի սեկտորին: Ճիշտ է, հրատարակվող հայերեն ցանկերում ընդգրկված նյութերի համար տրըվում էր վերնագրերի ռուսերեն թարգմանությունը, սակայն ռուսերեն ամբողջական մատենագիտության անհրաժեշտությունը ևս ըզգացվում էր: Եվ ահա 1972 թ. սեկտորը Մատենագիտություն մատենաշարով հրատարակում է «Издание К. Маркса, Ф. Энгельса, В. И. Ленина на армянском языке (1894—январь 1972)» ցանկը: Այս մատենագիտությունն արժեքավոր է հատկապես նրանով, որ տրված է մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների հայերեն հրատարակությունների համառոտ պատմությունը: Մատենագիտությունն ընդգրկում է մոտ ութ տասնամյակում եղած հայերեն ամենատարբեր հրատարակությունները: Նյութերը դասավորված են ժամանակագրական կարգով, առանձին ներկայացված են համատեղ աշխատությունները, թեմատիկ ժողովածուները: Կ. Մարքսի ստեղծագործությունների համար տրված է նաև առանձին այբբենական ցանկ, որպիսին, ցավոք, կազմված չէ Ֆ. Էնգելսի և Վ. Ի. Լենինի ստեղծագործությունները: Ի դեպ, այն միակ ցանկն է, որտեղ միասին ներկայացված են մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների ստեղծագործությունները: Սեկտորի ինչպես այս, նույնպես և համանման մյուս հրատարակություններում նշվում են այն գրադարանները, ուր գըտնըվում են հիշատակված հրատարակությունները: Սակայն այս ցանկը ևս զուրկ է օժանդակ ապարատից:

Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի աշխատությունների վերաբերյալ կարևոր տեղեկատու աղբյուրներ են նաև առարկայական, այբբենական և այլ բնույթի ցանկերը, որոնք հրատարակվել են նրանց առանձին ստեղծագործությունների, թեմատիկ ժողովածուների հետ: Դրանցից առավել ուշագրավը հայերեն Ընտիր երկերի եռհատորյակի հետ հրատարակված ցանկերն են: Եռհատորյակում ընդգրկված են Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի փիլիսոփայության, քաղաքատնտեսության և գիտական կոմունիզմի տեսությանը նվիրված կարևորագույն երկերը: Հատորներից յուրաքանչյուրը պարունակում է համապատասխան անվանացանկ և առարկայական ցանկ, որոնցից հատկապես առարկայական ցանկը խիստ անհրաժեշտ է նըրանց ստեղծագործություններում կողմնորոշվելու համար: Նման լիարժեք առարկայական ցանկ հայերեն հրատարակվում է առաջին անգամ:

Մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների մասին եղած հայերեն հրատարակությունները մասնակիորեն արտացոլվել են ՀՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի հրատարակած մատենագիտություններում, որոնք ընդգրկում են ՀՍՍՀ ԳԱ 1936—1975 թթ. տպագիր արտադրանքը: Մատենագիտությունները կազմվել են

ՀՍՍՀ ԳԱ ֆունդամենտալ գրադարանի կողմից:

Սկսած 1963 թ. հրատարակված երկրորդ մատենագիտությունից, որն ընդգրկում է 1957—1961 թթ. հրատարակությունները, առանձնացվել է «Մարքսիզմ-լենինիզմ» բաժինը, որտեղ ներկայացված են ինչպես առանձին հրատարակությունները, նույնպես և ակադեմիայի պարբերականներում հրատարակված նյութերը: Այդ մատենագիտությունները պարունակում են բավականաչափ նյութեր մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների կյանքի ու գործունեության, տարբեր ստեղծագործությունների մասին: Դրանք արժեքավոր աղբյուր են, քանի որ հրապարակի վրա նրանց մասին եղած նյութերի համահավաք մատենագիտություն դեռևս չկա:

Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի ստեղծագործությունների և նրանց մասին եղած նյութերի մատենագրումը իրականացվում է նաև ընթացիկ մատենագիտական պարբերականներում: ՀՍՍՀ պետական գրապալատի օրգաններ՝ Տպագրության տարեգիրը և Հոդվածների և գրախոսությունների տարեգիրը, որոնք հրատարակվում են ամիսը մեկ անգամ և սկսվում են «Մարքսիզմ-լենինիզմ» բաժնով:

Մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների ստեղծագործությունները և նրանց մասին հրատարակված նյութերը ներկայացվում են նաև Ալ. Մյասնիկյանի անվան հանրապետական գրադարանի կողմից 1970 թ. հրատարակվող Նոր գրքեր ինֆորմացիոն ցանկի Հասարակական քաղաքական գիտություններ սերիայում: Ուշագրավ ընթացիկ հանձնարարական ցանկ է նաև նույն գրադարանի՝ եռամսյակը մեկ հրատարակվող Հիշարժան տարեթվեր օրացույցը (հրատարակվում է 1947 թվականից. մինչև 1977 թ. կոչվում էր Նշանավոր և հիշարժան տարեթվերի օրացույց): Այսպես, 1970 թ. № 4-ում հրատարակված է ցանկ՝ նվիրված Ֆ. Էնգելսի 150-ամյակին (էջ 71—75): Համանման մի ցանկ է հրատարակվել նաև Կ. Մարքսի ծննդյան 160-ամյակի առնչությամբ (1978 թ., № 2, էջ 84—90): Այդ ցանկերում լայնորեն ներկայացված են նրանց ստեղծագործությունները, ինչպես և նրանց մասին եղած տարբեր նյութեր: Ափսոսալ կարելի է, որ օգտագործման լայն շրջանակներ ունեցող այդ հրատարակությունը չի ընդգրկում նրանց մասին եղած պարբերականների նյութերը ևս, որոնք հրատարակվում են ամենատարբեր առիթներով և հատկապես հոբելյանական տարեթվերի կապակցությամբ:

Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի ստեղծագործությունները իրենց մատենագիտական արտահայտությունն են ստանում նաև ներգրքային և ներամսագրային ձևով, որոնք սակայն առայժմ չունեն նյութերի ներկայացման բավարար մակարդակ:

Հայկական մատենագիտության թերևս ամենաուշագրավ էջերը կապված են Վ. Ի. Լենինի անվան հետ: Այն ստեղծվել է նրա բազմահարուստ ժառանգության հայերեն թարգմանության և հրատարակման ծավալուն բազայի հիման վրա:

Իսկ Լենինի ստեղծագործությունները, նրա ստեղծած հեղափոխական ուսմունքը Հայաստան էր թափանցում դեռևս դարասկզբին «Իսկրայի», իսկ հետո արդեն նրա Երկերի թարգմանության ու հրատարակման շնորհիվ: Այդ գործի հիմնադիրները հանդիսացան նրա հավատարիմ զինակիցներ, աննկուն իսկրայականներ Բ. Կնունյանցը, Ս. Սպանդարյանը, Ստ. Շահումյանը և ուրիշներ:

Հայերեն թարգմանված և հրատարակված առաջին գործերից են Միապետությունը տապալվում է և «Ծանուցում» «կազմակերպիչ կոմիտե» կազմելու առթիվ-ի վերջաբանը, որոնք լույս են տեսել ՌՍԴԲԿ Կովկասյան միութենական կոմիտեի օրգան «Պրոլետարիատի կռիվը» թերթի 1903 թ. №№ 2—3-ում (ապրիլ—մայիս), իսկ 1904 թ. առանձին հրատարակությամբ տպագրվում է Գյուղական չքավորությանը ստեղծագործությունը:

Վ. Ի. Լենինի աշխատությունների թարգմանությունն ու հրատարակումը ևս ծավալվեց հատկապես Հայաստանում սովետական իշխանության հաղթանակից անմիջապես հետո: Այն ընթացել է ՀամԿ(բ)Կ XIII համագումարի «Մամուլի մասին» որոշման պահանջներին համապատասխան: Իսկ որոշման մեջ ասվում է. «Անհրաժեշտ է անհապաղ միջոցներ ձեռնարկել Միության բոլոր լեզուներով Վ. Ի. Լենինի ստեղծագործությունների բազմատիրաժ ժողովրդական հրատարակությունների լույսընծայման համար, հատկապես ուշադրություն նվիրելով այդ հրատարակությունների խմբագրական կողմին, դրանց մատչելիության, էժանացման ու տարածման վրա»: Անցած տասնամյակների ընթացքում Լենինի ստեղծագործությունները հայերեն հրատարակվել են ամենատարբեր առիթներով: Հրատարակվել են նրա Ընտիր երկերը, Երկերը թեմատիկ ժողովածուները և այլն: 1941—1970 թթ. իրականացվեց երկերի չորրորդ հրատարակությունը՝ 45 հատորով:

Լենինի ստեղծագործությունների հայերեն հրատարակության մի նոր բարձր փուլ է նրա երկերի լիակատար ժողովածուի հրատարակու-

թյունը, որն սկսվել է 1974 թ.: Առաջնորդի ծննդյան 100-ամյակի կապակցությամբ հանրապետության հրատարակչությունները հրատարակեցին Վ. Ի. Լենինի 25 անուն աշխատություն՝ 115 հազար ընդհանուր տպաքանակով:

Մեծ արժեք է ներկայացնում նաև ՍՄԿԿ և սովետական պետության հիմնադրին վերաբերող բազմաբնույթ նյութերի հրատարակումը— պաշտոնական փաստաթղթեր, հիշողություններ, կենսագրական գրքեր ու հոդվածներ նրա կյանքի առանձին շրջանների, գիտական, քաղաքական, պետական գործունեության տարբեր կողմերի վերաբերյալ, գեղարվեստական ամենատարբեր բնույթի ստեղծագործություններ և այլն: Լենինյան այս հրատարակությունները ստացել են իրենց բազմակողմանի մատենագիտական դրսևորումը:

Վ. Ի. Լենինի աշխատությունների մատենագրումը մեզ մոտ իրականացվում էր սովետական իշխանության առաջին իսկ տարիներից, պետական մատենագիտական օրգանների միջոցով: 20-ական թվականներին նրա աշխատությունները, նրա մասին եղած նյութերը հիմնականում մատենագրվում էին պարբերականների էջերում, զանազան առիթներով: Դրանցից ամենաուշագրավը «Կոմունիստ» ամսագրի նախաձեռնությունն է՝ (սկսած 1928 թ. 6-րդ համարից) Ի՞նչ պիտի կարդալ Լենինի և լենինիզմի մասին ցանկով: Վեցերորդ համարում ներկայացված է «Խորհրդային Հայաստան» թերթի 1924—1927 թթ. տպագրված նյութերը («Կոմունիստ», 1928 թ., № 6, էջ 98—102): Հաջորդ 7—8 համարներում ընդգրկված են «Նոր աշխարհ» (Թիֆլիս), «Վերելք» (Երևան), «Նորք» (Երևան), «Երիտասարդ բոլշևիկ» (Երևան), «Ժողովրդական լուսավորություն» (Երևան), «Գրական դիրքերում» (Երևան), «Կոմունիստ» (թերթ, Երևան) ամսագրերի և լրագրերի էջերում զետեղված լենինյան ստեղծագործությունները, նրա մասին եղած նյութերը: Այդ ցանկն աչքի է ընկնում նյութերի ընդգրկման ծավալով: Ներկայացված են մոտ 200 տարբեր բնույթի նյութեր:

Իսկ Լենինի հրատարակությունների առանձին մատենագիտությունը հրատարակվել է 1934 թ.: Դա Ա. Բաբայանի կազմած Վ. Ի. Լենինի աշխատությունների հայերեն թարգմանություններ ցանկն է: Սովետական Միությունում հրատարակված նման բնույթի առաջին ցանկերից է այն:

Ցանկը բաղկացած է երկու մասից. Լենինի երկերի հայերեն թարգմանությունների ժամանակագրական ցանկ և Լենինի երկերի հայերեն թարգմանությունների այբբենական ցանկ: Առաջին մասն իր հերթին բաժանված է առանձին ժամանակաշրջանների՝ 1918—1920 թթ., 1921—1930 թթ. և 1930—1933 թթ.: Մատենագիտությունն աչքի է զարնում նկարագրությունների ճշգրտությամբ, նյութերի որոշ մասն անոտացված է: Սակայն ցանկն ունի մի քանի թերություններ: Արդեն նշված ժամանակագրական սահմանափակվածությունից բացի, դրանից դուրս են մնացել պարբերականների հրատարակությունները, չեն ընդգրկված Լենինին վերաբերող նյութերը և այլն: Դրանք, իհարկե, ժամանակի մատենագիտական սկզբունքների անբավարար մշակվածության հետևանք էին: Վերոհիշյալ մատենագիտությունը դարձավ այն կայուն հիմքը, որի հիման վրա հետագայում զարգացավ հայ մատենագիտական լենինապատումը:

Վ. Ի. Լենինի ստեղծագործությունների հայերեն հրատարակություններն իրենց համեմատաբար ամբողջական արտահայտությունն ստացան արդեն հիշատակված 1950 թ. հրատարակված բիբլիոգրաֆիայում: Սակայն, ինչպես արդեն նշել ենք, այդ ցանկը համահավաք չէր, և դրանից դուրս էին մնացել մի շարք հրատարակություններ, իսկ նախասովետական շրջանն ընդհանրապես ընդգրկված չէր:

Հույժ զգալի էր Լենինի հայերեն հրատարակությունների ամբողջական, լիարժեք, մատենագիտական պատշաճ մակարդակով գիտաօժանդակ ցանկի անհրաժեշտությունը: Այն երևան եկավ միայն 1971 թ., երբ ՀԿԿ Կենտկոմի կուսակցության պատմության ինստիտուտի, ՍՄԿԿ Կենտկոմին կից մարքսիզմ-լենինիզմի ինստիտուտի հայկական մասնաճյուղի և ՀՍՍՀ պետական գրապալատի համատեղ ջանքերով հրատարակվեց Վ. Ի. Լենինի աշխատությունների հայերեն հրատարակությունների մատենագիտություն 1904—1970: Այն կազմել էր Ե. Բաղդասարյանը:

Մատենագիտությունը կարելի է բաժանել երեք մասի՝ աշխատությունների հրատարակությունն ըստ հրատարակման տեսակի— ժամանակագրական կարգով, աշխատությունների այբբենական ցանկ և օժանդակ ապարատ: Առաջին բաժնում տրված են երկերը, ընտիր երկերը, առանձին աշխատությունները և թեմատիկ ժողովածուները: Ընտիր երկերի և թեմատիկ ժողովածուների բովանդակությունը ներկայացված է: Արժեքավոր է առանձին աշխատությունների և թեմատիկ ժողովածուների մասը, որտեղ ժամանակագրական կարգով նշված են նրա հրատարակություններն ըստ տարիների, որն ամբողջական պատկերացում է տալիս Վ. Ի. Լենինի աշխատությունների հայերեն հրատարակությունների տարեգրության մա-

սին: Այբբենական ցանկը հնարավորություն է ընձեռում ազատ կողմնորոշվելու լենինյան ամենատարբեր հրատարակություններում: Մատենագիտության առանձին արժեք է հաղորդում օժանդակ մասը, որտեղ ներկայացված են թեմատիկ ժողովածուների առանձին ցանկը, անվանացանկը, Լենինի աշխատությունների հրատարակման վայրերի ցանկը, Հայաստանում այլ լեզուներով հրատարակությունների, մատենագիտությունների, կույրերի համար հրատարակությունների ցանկեր և վիճակագրական հետաքրքրական տվյալներ: Այստեղ առանձնացված են համանման հրատարակությունները (ճառեր, հեռագրեր, համագումարներ և այլն):

Առանձին ներկայացված են նաև Վ. Ի. Լենինի՝ այլ անձանց գրած նամակները, հասցեատերերի ազգանունների այբբենական կարգով:

Այսպիսով, գիտական շրջանների և ընթերցող լայն զանգվածների տրամադրության տակ է դրված արժեքավոր, գիտական բարձր մակարդակով կազմված մի մատենագիտություն, որն անփոխարինելի միջոց է Լենինի հրատարակություններից ազատ օգտվելու համար: Այն հայ մատենագիտության նվաճումներից է: Նշենք, սակայն, որ Վ. Ի. Լենինի հայերեն հրատարակություններին նվիրված այս մատենագիտությունը ևս հրատարակվել է սահմանափակ՝ 2000 օրինակ տպաքանակով: Ափսոսանքով պետք է նշել, որ մատենագիտությունից դուրս են մնացել պարբերականների հրատարակությունները: Ցանկալի կլիներ, որ մեկ առանձին բաժնով ներկայացվեին այլ անձանց Վ. Ի. Լենինին գրած նամակները:

Թերի է Մատենագիտական ցանկեր բաժինը, որտեղ չեն հիշատակվել մի քանի ընդհանուր, թեմատիկ բնույթի հրատարակությունները, ինչպես նաև Ալ. Մյասնիկյանի անվան հանրապետական գրադարանի մատենագիտական և մեթոդական բաժինների համատեղ հրատարակած հոբելյանական մեթոդական նյութերի և հանձնարարական ցանկերի ժողովածուները: Մոռանգիչ մի այլ հանգամանք. Լենինի կյանքի, հեղափոխական, պետական գործունեության մասին հայերեն հրատարակվել են բազմաթիվ նյութեր: Սակայն մինչև օրս հրատարակված գիտաօժանդակ ցանկերում այդ նյութերն արտացոլված չեն, դրանք մասնակիորեն ընդգրկված են միայն հանձնարարական բնույթի ցանկերում:

Թվում էր, թե վերոհիշյալ մատենագիտության առանձին բաժինը պետք է կազմեին այդ նյութերը, կամ դրանք ներկայացվեին առանձին հրատարակությամբ, որը, անշուշտ, կըդառնար այդ մատենագիտության անբաժանելի և խիստ անհրաժեշտ մասը:

Վերոհիշյալ թերությունները ուներ նաև հետագայում Կ. Մարքսին և Ֆ. Էնգելսին նվիրված մատենագիտությունը: Այսպիսով, մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների մասին հայերեն հրատարակությունների ամբողջական, լիարժեք մատենագիտության ստեղծումը մընում է օրակարգի հարց:

Լենինի հայերեն հրատարակությունների մատենագիտություն է ներկայացված նաև Խ. Բարսեղյանի՝ Վ. Ի. Լենինի աշխատությունների հայերեն հրատարակությունների պատմություն գրքում: Այս աշխատության անհրաժեշտ շարունակությունն է կազմում Վ. Ի. Լենինի հայերեն հրատարակությունների մատենագիտությունը, որ բաղկացած է երկու մասից: Առաջին մասում ժամանակագրական կարգով տրված են նրա հայերեն հրատարակությունները: Մատենագիտական տեսակետից եզակի երևույթ է երկրորդ՝ Վ. Ի. Լենինի աշխատությունների հրատարակությունները հայ պարբերական մամուլում մասը: Ինչպես նշվեց, պարբերականների հրատարակությունները մինչ այդ չեն ընդգրկվել Լենինին նվիրված առանձին ցանկերում: Ափսոս, որ ցանկը հրատարակվել է առանց օժանդակ ապարատի:

Վ. Ի. Լենինի նախասովետական շրջանի հրատարակությունները ներկայացված են Խ. Բարսեղյանի՝ Բոլշևիկյան հայ պարբերական մամուլի բիբլիոգրաֆիա 1900—1920 մատենագիտության մեջ: Այն կոչվում է Վ. Ի. Լենինի աշխատությունների նախասովետական շրջանի հայերեն հրատարակությունների բիբլիոգրաֆիական ցանկ (էջ 271—272): Այստեղ ժամանակագրական կարգով ներկայացված են ինչպես առանձին հրատարակությունները, այնպես էլ պարբերականների հրապարակումները:

Խ.Բարսեղյանի խմբագրությամբ են լույս տեսել մարքսիզմ-լենինիզմի դասականներին նվիրված բոլոր ցանկերը: 1971 թ. սեկտորը հրատարակում է Վ. Ի. Լենինի աշխատությունները հայերեն 1904—1970 մատենագիտությունը:

ՀՍՍՀ ԳԱ հասարակական գիտությունների գիտական ինֆորմացիայի սեկտորը հրատարակել է նաև լենինյան թեմատիկ գիտաօժանդակ ցանկը՝ В. И. Ленин: Революция и личность վերնագրով, որը բաղկացած է ժամանակագրական երկու մասերից. առաջինն ընդգրկում է Լենինի տեսական գործունեությունը սկզբից մինչև 1905—1907 թթ. հեղափոխությունը և երկրորդը՝ 1908—1923 թթ. ժամանակաշրջանը: Սիստեմատիկ այդ ցանկերն ուղեկցվում են 1967—1975 թթ. տվյալ պրոբլեմների վերաբերյալ հրատարակված գրականության ցանկերով, ուր ընդգրկված են ինչպես տեղական, նույնպես և կենտրոնական հրատարակությունները, լայնորեն ներկայացված են պարբերական հրատարակությունները:

Վ. Ի. Լենինի աշխատությունները և նրա մասին եղած բազմազան նյութերն արտացոլված են նաև տարբեր բնույթի հանձնարարական մատենագիտություններում: 1966 թ. Ալ. Մյասնիկյանի անվան հանրապետական գրադարանը հրատարակում է մի ուշագրավ մատենագիտություն՝ Ի՞նչ կարդալ մարքսիզմ-լենինիզմի հիմնադիրների աշխատությունների վերաբերյալ: Այն առաջին փորձն է առանձին ներկայացնելու մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների վերաբերյալ բազմազան նյութերը, որոնք մեծ նշանակություն ունեն նրանց աշխատությունների մեկնաբանման, գիտական գընահատման և պատմական նշանակության բացահայտման համար: Ցանկը բաժանված է երկու մասի. նախ տրված են Կ. Մարքսի, Ֆ. Էնգելսի, Վ. Ի. Լենինի վերաբերյալ գրքերը, ապա՝ պարբերական մամուլի նյութերը: Ռուսերեն հրատարակությունները տրված են առանձին բաժնով, օժանդակ ապարատը բաղկացած է միայն անվանացանկից:

Իհարկե, ցանկն ունի բավականին թերություններ, սակայն այն հարուստ աղբյուր է դասականների ստեղծագործություններն ուսումնասիրողների համար:

Հետաքրքրական է նույն գրադարանի 1970 թ. հրատարակած երկրագիտական Վ. Ի. Լենինը և Հայաստանը հանձնարարական գրականության ցանկը: Այստեղ ամփոփված են Լենինի և հայ ժողովրդի, հայ հեղափոխական գործիչների հետ ունեցած կապերին վերաբերող բազմաթիվ նյութեր: Ցանկում նյութերը ներկայացված են ըստ առանձին վերնագրերի, որոնք դասավորված են ժամանակագրական, այբբենական կարգով: Թերևս նպատակահարմար կլիներ նրա մասին նյութեր պարունակող բաժինը ևս տրվեր ժամանակագրական կարգով, նկատի ունենալով նյութերի ընդգրկման պատմական նման ծավալ ունեցող ժամանակաշրջանը: Ցանկում հավասարապես ներկայացված են նաև ռուսերեն հրատարակությունները: Ուշագրավ է, որ նյութերի նկարագրությունից հետո հիշատակվում են նաև տվյալ նյութի վերաբերյալ առանձին գրախոսականներ:

Բազմազան է նաև նյութերի ընդգրկման շրջանակը, որն ամփոփում է Լենինի տարբեր բնույթի ստեղծագործությունները, նրա ստորագրած փաստաթղթերը, նրա մասին տարբեր նյութեր, առանձին ուսումնասիրություններ և այլն:

Ուշագրավ է հատկապես Վ. Ի. Լենինի հայ մերձավոր զինակիցները և աշակերտները բաժինը, որը լրացնում է հայ նշանավոր հեղափոխական, պետական գործիչներին նվիրված մատենագիտությունների հրատարակությունից հետո ընկած ժամանակաշրջանի նյութերը: Հատկապես բազմազան ու հարուստ նյութեր են ներկայացված Ստ. Շահումյանի և Ս. Սպանդարյանի մասին: Սակայն վիճելի է այդ բաժնի նյութերի ընդգրկման սկզբունքը: Ներկայացված են զանազան նյութեր, որոնք անմիջական կապ չունեն Վ. Ի. Լենինի և տվյալ գործչի կապերի հետ, դրանք կա՛մ նրանց ըստեղծագործություններն են, կա՛մ էլ նրանց մասին պատմող որևէ նյութ: Ինչ խոսք, որ նյութերի ընդգրկման նման սկզբունքը մատենագիտությունը դարձնում է առավել հարուստ, սակայն այս ցանկում այն մնացել է կիսատ: Առանձին գործիչների վերաբերյալ նյութերը ինչպես հարկն է չեն ներկայացված:

Ինչպես արդեն նշեցինք, ցանկում բաժինները բավականին շատ են: Դրանցում բազմակողմանի ներկայացված են նյութեր, որոնք բացահայտում են Վ. Ի. Լենինի դերը տեղական կուսակցական կազմակերպությունների ըստեղծման, հայ ժողովրդի ազատագրման և այլ հարցերի մասին: Հարուստ և հետաքրքրական նյութեր են ներկայացված Լենինի անունը կրող հիմնարկներ, Լենինի շքանշանով պարգևատրըված, լենինյան մրցանակի արժանացած հիմնարկներ, ձեռնարկություններ, կոլեկտիվներ և առանձին անհատներ բաժնում: Ցանկում լայնորեն ներկայացված են նաև առաջնորդի և նրա հայ զինակիցների նամակագրական կապերը: Սակայն այստեղ ևս չի պահպանվել համանման մատենագիտական ցանկերին հատուկ ընդունված սկզբունքը: Այսպես, Լենինի գրած նամակները ներկայացված են Նամակներ, հեռագրեր, կարգադրություններ, հարցումներ և այլ փաստաթղթեր հասցեագրված առանձին անձանց և սովետական կառավարական հիմնարկություններին ընդհանուր բաժնում՝ ժամանակագրական կարգով, որտեղ նրա նամակները կորչում են այդ բաժնի բազմազան նյութերի մեջ և խիստ դժվարանում է դրանից օգտվելը:

Իսկ հայ գործիչների՝ Լենինին գրած նամակները զետեղված են Վ. Ի. Լենինի հայ մերձավոր զինակիցները և աշակերտները բաժնում: Ընդ որում այստեղ նյութերը ներկայացված են հասցեատերերի ազգանունների այբբենական կարգով: Թերևս տրամաբանական կլիներ առանձնացնել երկու մասից բաղկացած մեկ առանձին բաժին նամակների համար՝ օգտագործելով այբբենական-ժամանակագրա-

կան սկզբունքը: Այս դեպքում համեմատաբար ճիշտ կլիներ կողմնորոշվել տարբեր առիթներով և տարբեր ժամանակ գրված նամակներից ընտրություն կատարելիս:

Սակայն մատենագիտությունը հրատարակվել է մի շարք թերություններով, որոնք անհանդուրժելի են 70-ական թվականների մատենագիտական առանձին կայուն սկզբունքների առկայության պայմաններում: Ընդգրկված նյութերը չեն անոտացված կամ գոնե չեն ուղեկցվում փոքրիկ մեկնաբանություններով, մի բան, որը կիրառվել է ինչպես գիտաօժանդակ, նույնպես և հանձնարարական մի շարք ցանկերում: Զարմանալի է, որ նման բնույթի և ծավալի նյութեր պարունակող մատենագիտության օժանդակ ապարատը բաղկացած է միայն անվանացանկից:

Առաջնորդի ծննդյան 100-ամյակի կապակցությամբ Ալ. Մյասնիկյանի անվան հանրապետական գրադարանը հրատարակեց մի ուշագրավ թեմատիկ հանձնարարական ցանկ՝ Վ. Ի. Լենինը հայ գեղարվեստական գրականության մեջ: Լենինի հերոսական, կատարյալ մարդկային կերպարը միշտ էլ ներշնչանքի աղբյուր է հանդիսացել տարբեր ժամանակների ամենատարբեր ազգերի ներկայացուցիչների համար: Հայ գեղարվեստական լենինապատումը ևս պարունակում է նրա կերպարը հավերժացնող բազմաթիվ բարձրարժեք ստեղծագործություններ, որոնք ներկայացված են այս մատենագիտության հինգ առանձին բաժիններում՝ ըստ հրատարակությունների և գրական ժանրերի:

Առավել ընդարձակը և ուշագրավը երկրորդ բաժինն է, որտեղ ներկայացված են Լենինի վերաբերյալ պարբերականներում ու հեղինակային ժողովածուներում հրատարակված ստեղծագործությունները: Սակայն այստեղ ևս նյութերի դասավորության ժամանակ չի կիրառվել առավել մատչելի, տրամաբանական սկզբունք: Նախ՝ խառը տրված են պարբերականների հրատարակությունները և ժողովածուները, իսկ ընդհանրապես կիրառվել է նյութերի դասավորության այբբենական կարգը, որի պատճառով հնարավոր չէ ամբողջական պատկերացում կազմել նրա մասին գրական ստեղծագործությունների հրատարակման ընդհանուր վիճակի վերաբերյալ: Թերևս տրամաբանական կլիներ նյութերը դասավորել ժամանակագրական կարգով, ըստ դրանց գրական արժանիքների, այսինքն՝ ըստ կարևորության: Նման դեպքում ցանկից օգտվելը կդառնար համեմատաբար մատչելի ու արդյունավետ: Այս ցանկի օժանդակ ապարատը ևս բաղկացած է միայն անվանացանկից, չունի անգամ հիշատակված պարբերականների ցանկ կամ այբբենական դասավորության դեպքում ստեղծագործությունների հրատարակման ժամանակագրական ցանկ և այլն: Այս ցանկին զուգահեռ պետք է հրատարակվեր Վ. Ի. Լենինը հայ արվեստում խորագրով մի ցանկ ևս, որի հրատարակման մասին հիշատակություն կա Վ. Ի. Լենինը և Հայաստանը մատենագիտության առաջաբանում:

Առաջնորդի ծննդյան 100-ամյակի առնչությամբ Ալ. Մյասնիկյանի անվան հանրապետական գրադարանի գիտամեթոդական բաժինը 1969 թ. հրատարակեց Վ. Ի. Լենինի 100-ամյակը մեթոդական և մատենագիտական նյութերի ժողովածուն, որտեղ ընդգրկված են ինչպես նրա ստեղծագործությունները, նույնպես և բազմաթիվ նյութեր նրա մասին: Իսկ 1960 թ. առաջնորդի ծննդյան 90-ամյակի կապակցությամբ արդեն հրատարակվել էր Վ. Ի. Լենինի մասին եղած գրականության պրոպագանդան գրադարաններում մեթոդական նյութերի ժողովածուն և գրականության հանձնարարական ցանկը:

Լենինի վերաբերյալ փոքրիկ ցանկեր է հրատարակել նաև Խնկո-Ապոր անվան հանրապետական գրադարանը. Երկու մեծ տարեկիցներ (1966 թ.), Ի՞նչ կարդալ Վ. Ի. Լենինի մասին (1967 թ.):

Լենինի ստեղծագործությունների մատենագիտական յուրօրինակ աղբյուրներ են հրատարակություններին հաջորդող ցանկերը, որոնք զետեղվում են երկերի, թեմատիկ ժողովածուների, առանձին հրատարակությունների հետ: Հատկապես կարևոր են առարկայական և այբբենական ցանկերը: Առարկայական ցանկը լենինյան ստեղծագործություններում կողմնորոշվելու համար յուրատեսակ ուղեցույց է:

1953 թ. ՍՄԿԿ Կենտկոմին կից մարքսիզմ-լենինիզմի ինստիտուտի հայկական մասնաճյուղը թարգմանում և հրատարակում է Այբբենական ցանկ Վ. Ի. Լենինի 4-րդ հրատարակության մեջ մտած աշխատությունների: 1961 թ. հրատարակվում է Վ. Ի. Լենինի երկերի 4-րդ հրատարակության տեղեկատու հատոր: 1953 թ. հրատարակված այբբենական ցանկը ևս ընդգրկված է այս հատորի մեջ: Տեղեկատու հատորում տեղ են գտել նաև Անվանացանկը, Պարբերական հրատարակությունների, Աշխարհագրական անունների, Վ. Ի. Լենինի օգտագործած և հիշատակած գեղարվեստական գրականության և քննադատական գործերի, առածների, ասացվածքների ու թևավոր խոսքերի ցանկերը, ռևոլյուցիոն և ժողովրդական երգերի ցանկը: Առանձին բաժնով տրված է նաև Վ. Ի. Լենինի կեղծանունների և Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի, Վ. Ի. Լենինի այն աշխատությունների ցանկը, որոնցից մեջբերումներ է անում և որոնք հիշատակում է Լենինը: Այս տեղեկատու հատորը 1956 թ. համապատասխան հրատարակության թարգմանությունն է ռուսերենից: Սակայն առայժմ հայերեն չի հրատարակվել Վ. Ի. Լենինի երկերի ոչ մի հրատարակության առարկայական ցանկը, չնայած նրա երկերի 4-րդ հրատարակությունն ավարտվել է դեռևս 1970 թ.: Ներկայումս ընթացքի մեջ է նրա Երկերի լիակատար ժողովածուի հրատարակությունը: Մնում է հուսալ, որ առարկայական ցանկ կհրատարակվի լիակատար ժողովածուին զուգընթաց: Իսկ ՍՄԿԿ Կենտկոմի մարքսիզմ-լենինիզմի ինստիտուտն արդեն հրատարակել է Լիակատար ժողովածուի հրատարակության տեղեկատու հատորները: Տեղեկատուի 1-ին հատորն ընդգրկում է առարկայական ցանկը, որը կազմվել է ԵԼԺ-ի 55 հատորների՝ մոտ 9000 լենինյան ստեղծագործությունների ու փաստաթղթերի համար: Երկրորդ մասը 1972 թ. համապատասխան հրատարակության վերահրատարակությունն է, որն ընդգրկում է տարբեր բնույթի 11 ցանկեր:

Լենինի աշխատությունների համար հայերեն առարկայական և այբբենական ցանկեր հրատարակվել են նրա թեմատիկ ժողովածուների և առանձին աշխատությունների հետ: Հիշատակենք վերջին տասնամյակում հրատարակված առարկայական ցանկեր պարունակող լենինյան առավել ուշագրավ մի քանի թեմատիկ ժողովածուներ: Ղեկավարի հեղինակության մասին: Եր., «Հայաստան», 1969, 279 էջ: Գաղափարական աշխատանքի մասին: Եր., «Հայաստան», 1971, 544 էջ: Կոմունիստական բարոյականության մասին: Եր., «Հայաստան», 1971, 462 էջ: Սոցիալիստական օրինականության մասին: Եր., «Հայաստան», 1972, 762 էջ: Կուսակցական կյանքի նորմաների և կուսակցական ղեկավարման սկզբունքների մասին: Եր., «Հայաստան», 1974, 538 էջ: Սոցիալիստական շինարարության մեջ կուսակցության ղեկավար դերի մասին: Եր., «Հայաստան», 1979, 538 էջ:

Վ. Ի. Լենինին նվիրված առանձին աշխատություններից ուշագրավ ցանկեր է պարունակում Գ. Բ. Ղարիբջանյանի Լենինը և Անդրկովկասը (1893—1924) աշխատությունը (մաս 1-ին), Եր., «Հայաստան», 1970, 453 էջ: Մաս 2-րդ, Եր., 1973, 411 էջ:

Աշխատության երկու մասում էլ ամփոփված են Վ. Ի. Լենինի կյանքի և գործունեության այն տարեթվերը, որոնք անմիջական առնչություն ունեն Անդրկովկասի հետ ցանկը և առանձին անվանացանկ:

Վ. Ի. Լենինի աշխատությունները և նրա մասին նյութերն արտացոլված են նաև Ալ. Մյասնիկյանի անվան հանրապետական գրադարանի հրատարակած զանազան, ընդհանուր և թեմատիկ մատենագիտություններում: (Սովետական Հայաստանի 40 տարին, Եր., 1960, 158 էջ, Հայաստան, 1963, Եր., 1965, 470 էջ: Սովետական Հայաստանի 50 տարին: Եր., 1971, 750 էջ: Հոկտեմբերը և Հայաստանը: Եր., 1968, 96 էջ: Մարքսիզմ-լենինիզմը գաղափարական պայքարի հզոր զենք է: Եր., 1976, 50 էջ: Հոկտեմբերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխության 60-ամյակը: Եր., 1977, 169 էջ):

Լենինի մասին մատենագիտական տարբեր նյութեր են պարունակվում նաև նրա զինակից, հեղափոխական և պետական նշանավոր հայ գործիչներին նվիրված մատենագիտություններում: Լենինի աշխատությունները և նրա մասին նյութերն արտացոլվում են պետական մատենագիտության արդեն հիշատակված ընթացիկ հրատարակություններում, ներգրքային, ներամսագրային և այլ ձևերով:

Այսպիսով, նախորդ տասնամյակներում հրատարակվել են գիտաօժանդակ և հանձնարարական մի շարք ցանկեր, որոնք ընթերցող ամենալայն շրջաններին հնարավորություն են ընձեռել մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների կյանքի ու գործունեության, տեսական հարըստության ուսումնասիրման համար: Մարքսիզմ-լենինիզմի կլասիկների ստեղծագործությունները, նրանց մասին ընթացիկ բոլոր հրատարակությունները արտացոլվում են պետական մատենագիտության օրգաններում:

Սակայն դեռևս կան մի քանի չլուծված պրոբլեմներ: Ամենից առաջ անհրաժեշտ է լուծել մեթոդական այնպիսի հարցեր, ինչպես պարբերականների նյութերի մշտական արտացոլումը, համապատասխան օժանդակ ցանկերի զետեղումը: Շատ ցանկեր, հատկապես հանձնարարական, երբեմն հրատարակվում են ընդամենը անվանացանկով: Անհրաժեշտ է լուրջ ուշադրություն նվիրել հրատարակվող ցանկերի առաջաբաններին: Երբեմն որոշ ցանկերում տրվում է ընդարձակ առաջաբան թեմայի վերաբերյալ, բայց ընդամենը մեկ-երկու խոսք մատենագիտության մասին, կամ հակառակը՝ ոչ մի խոսք չի ասվում թեմայի վերաբերյալ:

Օրակարգի հարց է մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների մասին հայերեն հրատարակությունների ամբողջական մատենագիտության ստեղծումը: Ճիշտ է, նրանց մասին նյութերը մասնակիորեն արտացոլվել են առանձին ընդհանուր և թեմատիկ ցանկերում (հանձնարարական), սակայն դրանք դեռևս հեռու են ընթերցող շրջանների պահանջները բավարարելուց: Իսկ Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի մասին

եղած հայերեն նյութերի համար առայժմ հրապարակի վրա չկա ոչ մի բնույթի ցանկ:

Անհրաժեշտ է հրատարակել մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների թեմատիկ ցանկեր: Այդպիսի ցանկեր առայժմ մեկ-երկուսն են: Մարքսիզմ-լենինիզմի դասականների մատենագիտական համակարգի ստեղծման գործում առաջանահերթ է Վ. Ի. Լենինի հրատարակությունների առարկայական ցանկի հրապարակումը:

Մտահոգիչ է նաև օգտագործման լայն շրջանակ ունեցող ցանկերի հրատարակման սահմանափակ տպաքանակի հարցը, որի պատճառով այդպիսիք չկան նույնիսկ շատ մասսայական գրադարաններում:

Անհրաժեշտ է պարբերական մամուլում ևս լուրջ ուշադրություն նվիրել մարքսիզմ-լենինիզմի դասականներին նվիրված մատենագիտության պրոպագանդմանը, քննարկմանը, մեթոդական հարցերի մշակմանը, որը մեծապես կնպաստի ցանկերի առավել արդյունավետ ու նպատակասլաց օգտագործմանը:

Адрес редакции: 375033, Ереван-33, ул. Барекамутян 59 г.

Խմբագրության հասցեն՝ **375033, Երևան—33, Բարեկամության 59 գ:** Հեռախոսներ՝ գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ 27—25—29, պատ. քարտուղար՝ 27—12—92, պրոպագանդայի և էկոնոմիկայի բաժիններ՝ 27—37—80, կուսակցական կյանք և կուլտուրայի բաժիններ՝ 27—19—80, գրական աշխատողներ՝ 27—60—64:

Հանձնված է շարվածքի՝ 11.9.81—22.9.81: Ստորագրված է տպագրության՝ 1.10.81: ՎՖ 04626: Ֆորմատ՝ 70×108 1/16: Տպագրությունը՝ բարձր: 8,4 պայմանական տպ. մամ., 9,4 հրատ. մամ.: Տպաքանակ՝ 15.832 Պատվեր՝ 2100:

Հկկ Կենտկոմի հրատարակչության տպարան, Երևան 23, Օրջոնիկիձեի պող. № 2:
Типография издательства ЦК КП Армении.
Ереван-23, пр. Орджоникидзе, 2.

Ինչ կարդալ

В. И. Ленин, КПСС о развитии науки. М., Политиздат, 1981.

Ժողովածուում լրիվ կամ համառոտաբար զետեղված են Վ. Ի. Լենինի աշխատությունները, նամակներն ու գրությունները գիտության զարգացման վերաբերյալ: Դրանցում արտացոլված են լենինյան գաղափարները մարքսիզմ-լենինիզմի հեղափոխական տեսության մեծագույն դերի, հասարակության զարգացման ոլորտում գիտության տեղի ու նշանակության, մեր երկրում կառավարման և արտադրության գիտական հարցերի մշակման վերաբերյալ:

Այստեղ ամփոփված են նաև ՍՄԿԿ փաստաթղթերը հայրենական գիտության հիմնական ուղղությունների զարգացման, գիտական կադրերի նախապատրաստման մասին:

Великий Октябрь и международное коммунистическое движение. М., Политиздат, 1981.

Գրքում զետեղված են սոցիալիստական համագործակցության երկրների, կապիտալիստական պետությունների և գաղութային լծից ազատագրված երկրների կոմունիստական ու բանվորական կուսակցությունների ականավոր գործիչների հոդվածները: Դրանցում քննարկվում են արդի համաշխարհային հեղափոխական պրոցեսի տեսական հրատապ պրոբլեմները:

С. Калтахчян, А. Калтахчян— **Шаумян.** М., «Мысль», 1981.

Գիրքը ներկայացնում է Վ. Ի. Լենինի հավատարիմ աշակերտ ու զինակից Ս. Գ. Շահումյանի բազմակողմանի գործունեությունը: Բացահայտված է Շահումյանի աշխատությունների տեսական ու գիտական նշանակությունը, աշխատություններ, որոնցում նա պաշտպանում է դիալեկտիկական ու պատմական մատերիալիզմը, լենինյան ուսմունքը կուսակցության դասակարգային պայքարի, ազգերի և ազգային հարաբերությունների մասին, ապացուցում մարքսիզմ-լենինիզմի հետևողական գիտականությունն ու համընդգրկելիությունը, պայքարում բուրժուական գաղափարախոսության և ռևիզիոնիզմի դեմ:

Марксистско-ленинская партия в политической системе социалистического общества. М., Политиздат, 1981.

Գրքում քննարկված են ՍՄԿԿ-ի և ԳՍՄԿ-ի գործունեության հիմնական կողմերը սոցիալիստական հասարակության քաղաքական սիստեմում, ընդհանրացված է պետական և հասարակական կազմակերպությունների նկատմամբ կուսակցական ղեկավարության փորձը, ցույց են տրված ՍՍՀՄ-ում սովետական քաղաքական սիստեմի և ԳԴՀ-ում ժողովրդա-դեմոկրատական կարգի հետագա ամրապնդման ուղիներն ու միջոցները:

За высокое качество и действенность идеологической работы. М., Политиздат, 1981.

Ժողովածուում ամփոփված են գաղափարախոսական աշխատողների՝ 1981 թվականի ապրիլի 20—25-ը Մոսկվայում կայացած համամիութենական խորհրդակցության նյութերը: Ներկայացված զեկուցումներում ու ելույթներում ընդհանրացված է գաղափարախոսական, քաղաքական-դաստիարակչական աշխատանքի փորձը, վերլուծված են թերությունները, սահմանված են կուսկազմակերպությունների առաջնահերթ խնդիրները ՍՄԿԿ XXVI համագումարի հիմնադրույթների կենսագործման ասպարեզում:

Կ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ— ՍՄԿԿ տնտեսական քաղաքականությունը ագրոարդյունաբերական ինտեգրացման բնագավառում: *«Հայաստան» հրատ., 1981:*

Գրքույկում ցույց է տրված, որ սոցիալիստական ագրոարդյունաբերական ինտեգրացման օբյեկտիվ անհրաժեշտությունը պայմանավորված է արտադրաուժերի զարգացման մակարդակով, բխում է արտադրության կենտրոնացման և համակենտրոնացման սոցիալիստական օրենքի պահանջներից, նպատակն է հասարակական արտադրության արդյունավետության բարձրացումը և արտադրահարաբերությունների կատարելագործումը:

Ս. ՆԱԼԲԱՆԴՅԱՆ— Մարտական «Կարմիր զինվորը»: *«Հայաստան» հրատ., 1981: Հայկական հրաձգային Թամանյան եռակի շքանշանակիր դիվիզիայի «Կարմիր զինվոր» թերթի նախկին խմբագիրը ներկայացնում է թերթի գործունեությունը մեծ Հայրենականում և հետպատերազմյան խաղաղ տարիներին:*

Գինը՝ 20 կ.
Индекс 77783 ISSN 0130—8114

Գիտության և տեխնիկայի նորություններ

ՆՈՐ ՄԻԱՌԵԼՍԵՐ

Համբուրգում վերջերս շահագործման հանձնվեց նոր տիպի միառելս երկհարկանի ճանապարհ։ 12-տեղանոց ինը վագոնիկներ սլանում են ժամում 40 կմ արագությամբ։ Շարժումը կառավարվում է ավտոմատ՝ ԷՀՄ-ի օգնությամբ։ Երեք կայարաններից մեկում նստող ուղևորը ավտոմատի մեջ է նետում մետաղադրամը և սեղմում իրեն անհրաժեշտ կայարանի համապատասխան կոճակը, մագնիտային կոդով ստանում է տոմսը և տեղեկատու ցուցատախտակին կարդում այն կառամատույցի համարը, որտեղից պետք է մեկնի գնացքը։ Դուրս գալով կառամատույց, ուղևորը տոմսը գցում է հսկիչ հարմարանքի ճեղքից ներս, որից հետո կոմպյուտերի ազդանշանով ազատ վագոնիկը մոտենում է կայարանին։ Վագոնում հարկավոր է սեղմել դռները փակող կոճակը, որը և ճանապարհվելու ազդանշանն է։ Աղմուկից խուսափելու համար կամ, ինչպես այժմ են ասում, շրջակա միջավայրն ակուստիկ աղտոտումից պաշտպանելու համար վագոնների անիվները ռետինապատված են։

ԱՐԵՎԱՅԻՆ ԺԱՄԱՑՈՒՅՑՆԵՐ

Ժամանակակից արևային ժամացույցների համար լույսը «միայն» էներգիայի աղբյուր է, որը փոխարինում է ավանդական լարովի զսպանակին կամ էլեկտրական մարտկոցին։ Ժամացույցի մեջ դրված արևի ութ էլեմենտները սովորական ցերեկային կամ արհեստական լույսը վերածում են էլեկտրականության, որը և սնում է ժամացույցի էլեկտրոնային բարդ համակարգը։ Միկրոկոմպյուտերն ապահովում է ժամացույցի ճշգրտությունը։ Արևային մարտկոցներն անընդմեջ աշխատում են 4 տարի (ԱՄՆ)։

ԱՄԵՆԱԱՆՎՏԱՆԳ ՎԱՌԵԼԻՔԸ

Պարզվում է, դա ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ... օդը։ Համենայնդեպս, այդպես է կարծում ավստրիացի նորարար Կարլ Լաան։ Ավելին, նա համոզված է, որ կանցնի ընդամենը մի քանի տարի, և արևմտաեվրոպական քաղաքների «մերսեդեսների» և «կադիլյակների» ծխով պատած փողոցներում կհայտնվեն բեռնատար ու մարդատար պնևմոավտոմոբիլները։ Գիշերը «վառելիքի» բալոնները խտացված օդով լցավորվելուց հետո դրանց վարորդները ցերեկը կանցնեն ոչ պակաս 70 կմ։

Ավստրիացի նորարարը գտնում է, որ իր գաղափարը մասնագետները կպաշտպանեն թեկուզև նրա համար, որ «պնևմոավտոն» զերծ է մի շարք այնպիսի թերություններից, որոնք հատուկ են ներքին այրմամբ շարժիչներով բանող մեքենաներին։ Այն անաղմուկ է, մթնոլորտը չի թունավորում բանեցված գազերով, կարիք չունի սառեցման բարդ համակարգի և ոչ պակաս բարդ հաղորդիչ մեխանիզմի։ Իսկ դրանով մի կիլոմետր վազքն արժե ընդամենը 1,5—2 պֆենինգ։

ԿՀԱՍՏԱՏԻ՞ ԱՐԴՅՈՔ ՊՐԱԿՏԻԿԱՆ

Արյունատար անոթների վիրահատության ժամանակ բժիշկները երբեմն ըստիպված պատվաստում են արհեստական փոխարինիչներ։ Բայց և այնպես պլաստիկայից պատրաստված երակի և զարկերակի օգտագործումը մինչև այսօր բախվել է դրանք օրգանիզմին հարմարեցնելու պրոբլեմին, քանզի նման փոխարինիչների ոչ այնքան հարթ ներքին պատերը նպաստել են արյան վտանգավոր մակարդուկների գոյացմանը։ Ճապոնացի մի խումբ գիտնականների մշակած տեխնոլոգիան հնարավորություն է ընձեռում արտադրելու այնպիսի որակի արհեստական արյունատար անոթներ, որոնք կարելի կլինի կիրառել նույնիսկ ուղեղի վիրահատության ժամանակ։